This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav. 8515.2

Bound
JUN 12 1901

THE SLAVIC COLLECTION

Harvard College Library

GIFT OF

Archibald Cary Coolidge, Ph.D.
(Class of 1887.)

Received 1 July, 1895.

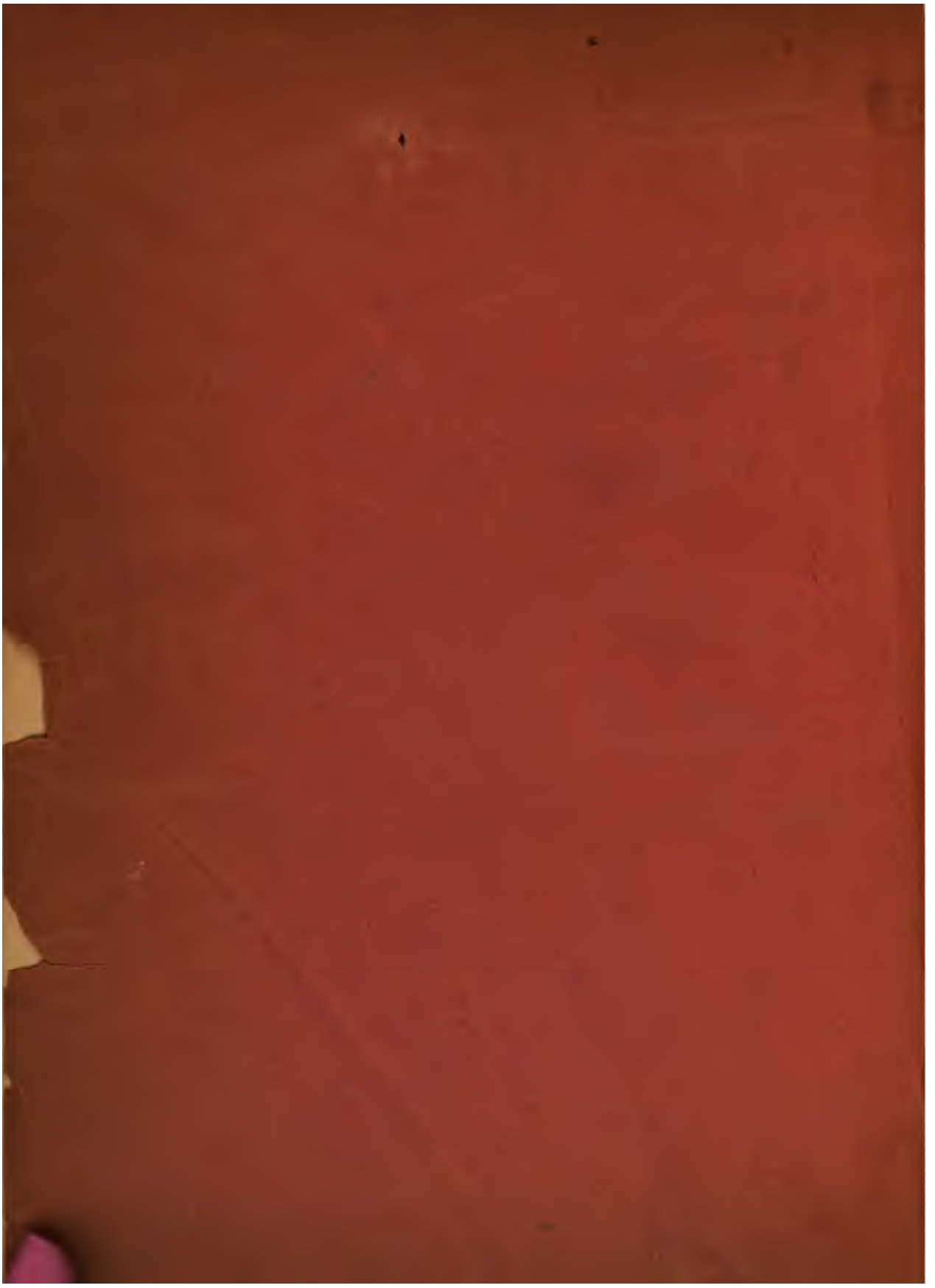

NA ČERNÉ HOŘE.

CESTY

PODNIKNUTÉ ZA ÚČELEM SBÍRÁNÍ NÁRODNÍCH PÍSNÍ

ROKU 1890 A 1891.

POPSAL A NAKRESLIL

LUDVÍK KUBA.

SE 123 OBRAZY, 49 HUDEBNÍMI PŘÍKLADY A MAPKOU.

V PRAZE.

TISKEM I NÁKLADEM EDVARDA BEAUFORTA.

1892.

Harvard College Library
Gift of
Archibald Cary Coolidge, Ph. D.
July 1, 1898.

NA ČERNÉ HOŘE.

JEHO PREVOSCHODITĚLSTVU

GENERÁLU

PETRU ALEKSĚJEVIČI VASILČÍKOVU,

VZÁCNÉMU A NADŠENÉMU PŘÍTELI

SLOVANSTVA VEŠKERÉHO

POSVĚCUJE

AUTOR.

KAPITOLA I

Z KOTORU NA CETYŇ.

(1. Kudy nahoru? — 2. Krstac a Něguše. — 3. Moje vedlejší poslání. — 4. Dvé historických zastaveníček.)

1. Kudy nahoru?

ylo právě poledne překrásného májového dne, když parník náš „L'archiduchessa Charlotta" po dvoudenní plavbě z Terstu na jih zahnul konečně kolem skalnatého výhonu, Oštri rt (Punto d' ostro) zvaného, a úzkými vraty, výtečně opatřenými znamenitými bastiony, vklouznul se širé vrtošivé pouště mořské do útulné a krásou svojí proslulé Boky Kotorské.

Z Dubrovníka až sem — trať asi 3 hodin — nebylo mi dvakrát příjemně. Kdežto totiž skoro všecku dřívější cestu až po Dubrovník konala loď naše mezi ostrovy dalmatskými, tedy po vodě tiché, poněvač se mnoha stran uzavřené, musila nyní, jelikož tu není více ostrovů, mořem širým. Bez nejmenšího ohledu na pasažery své vešla archa naše s rozškádlenými vlnami ve svévolnou hru, samu o sobě dosti nevinnou, ale pro mnohého z nás velice trapnou. Houpala se — až radosť! Modravý obrys hor pobřežních střídavě mizel pod okrajem paluby, střídavě zpod něho vystupoval jako z propadliště, dle toho, jak se příď lodě buď vznášela nebo snášela. Jakmile jsem pocítil podlahu pod sebou znenáhla povolovati — dojem asi jako když ve snu padáme — provanulo cosi celou mojí páteří, z počátku lehce a neurčitě, ale čím dále, tím více stával se pocit zřetelnějším. Věděl jsem už, kam to všecko míří. Přecházím rychlým krokem po

palubě na šíř i na dél, ale nejistý krok při ráznějším dvihu nebo klesu podlahy působí ještě hůře. Hledám tedy útočiště ve středu paluby, doufaje tu kdesi nalézti mrtvý bod, neboť loď se houpá ve směru své podélné osy. Ale hledám marně, neboť koráb kolébá se vlnovitě, to jest, určitá výška projde postupně všemi body paluby od předu do zadu. Nezbývá mi proto, než málomocně a s odevzdaností přímo orientálskou očekávati ony strasti, které prý jsou daní, již suchozemšťan bezpodmínečně složiti musí za přechod do říše

Perast, s Lovčenem v pozadí.

Neptunovy. Zármutek, že vznešený požitek plavby po moři budem bezpochyby způsobem drze prosaickým přerušen, časem pozbývá svého ostří, neboť ztrácím pro vše smysl a trpělivě očekávám „svoji chvíli", chovaje jedno jediné přání, abych nebyl sám a první...

Nuže představte si ten radostný záchvěv duše, když, v útrobách svých tělesných a duševních těsně semknuti a v přesvědčení, že hroznému osudu více neujdete, náhle vidíte, že se loď uhnula s protivné té zlomyslné houpačky, a vjela do klidné tiché vody, jakoby jezerní a nikoliv mořské! Jsme v zátiší, spaseni, náhle uzdraveni na duši i na těle!

To je prvý dojem, vplujeme-li v Boku. Ale na ten hned za-

pomínáme pro druhý, mocnější a vyšší. Je to nevyličitelná rozkoš a slasť, kterou zde cestovatele štědrá příroda tak říci zasypává. Snad v odměnu za žert, poněkud do krajnosti zabíhající, jež si s ním o minutu dříve ztropila. Patříme na perlu, nad níž Rakousko nemá skvostnější, na luzně krásnou zátoku Kotorskou! Vše vybíhá na palubu a žasne, obyvatel I. třídy, jenž si ve svých Bedekrech, aby se nezmýlil, dříve přečte, co obdivovati sluší a co ne, i bezplatně se vezoucí voják, jemuž se podobné rukověti nedostává, cizinec turista, jenž dojmy očísluje a znamená jako myslivec postřílené zajíce, i vracející se odkudsi domorodec, zjezděný kapitán i prostý sluha. Ba i ten šedivý, na oko otrlý kuchař s náušnicí v levém naslouchátku (přirozeném sice, ale nepřirozeně velkém), ustává ve své hádce, do níž se utkal pro kus ryby s lačným jedním členem podřízenějšího personálu, a podepřen o žilnatou svoji pěst, nazírá s ostatními němě na div, jejž zde příroda, pojíc v rozměrech ohromujících plastiku s božskou malbou, vybásnila.

Mnozí přirovnávají Boku s Bosporem a dávají přednosť prvé. Bosporu jsem neviděl, a kdybych viděl, nepřel bych se. Kdo je schopen krásy takové přirovnávat, není schopen je cítit.

Zátoka Kotorská zarývá se do země na několik mil, tvoříc vlastně čtyři jezera, úzkými průlivy spojená. Po březích roztroušena jsou rozkošná městečka a osady, jejichž domy a domky v malebných skupinách roztomile k sobě se tulí. Dědiny ponejvíce spojeny jsou mezi sebou tu hustšími, tu řídšími řetězy domů, místy dvou- i třípatrových. Lahodná architektonika italská svými římsami, konsolemi a pavlány vykouzlila zde samé skoro paláce, k čemuž namnoze nynější chudoba zdejšího kraje, pádem benátského panství započavší, neprodlévala přiložiti neunavné svojí ruky a obohatila je elegickým půvabem zřícenin, někde na polo, jinde zcela prázdných. Domy tak těsně břehu se dotýkají, že s lodi se zdá, jakoby se zúmyslně k vodě blížily v ješitné touze, aby v modrozeleném zrcadle jasný svůj obraz postřehly. Ve skutečnosti však je dále od břehu nepouští příkrý terén, prudkým svahem do moře padající.

Co chvíli někdo z mužstva nebo z cestujících vchází s některou z roztomilých klícek pobřežních v němý sice, ale za to tím dojemnější hovor — bílých šátků. Buď se vrací kdosi ze zdejších lidí,

Zátoka Kotorská. Uprostřed Kotor, nad ním skála sv. Jana s pevností, na levo stará cesta, na pravo silnice, nahoře Lovčen.

již pro chudobu místní opouštějí na čas své rodiny a často až do Afriky a Ameriky odjíždějí dobývati si chleba, nebo někdo z lodního personálu jede kolem svého domova a pozdravuje rodinu. A tak často domek, dříve dle zdání liduprázdný, (neboť zelené okenice za dne bývají k vůli slunci přivřeny), náhle oživuje; okenice se otevrou, z každé té jizvy jakoby vyrazil z nenadání bílý racek, a zevšad vlající sněžná plena hlásá do dáli vřelé: Vítej nám! Ze dveří vybíhá dětská droboť, a stanuvši na nejkrajnějším břehu, snaží se pozdravům svým rukama i hrdlem dodati důrazu ještě většího. Bezděčně ohlédneme se po lodi, abychom seznali, komu vřelého uvítání — záviděti. Neboť nepotlačíme v okamžiku takovém vzpomínku na vzdálený domov a neodolatelné přání, jež ve chvíli té se nás zmocní: Kéž ti tam na břehu naši drazí jsou! Avšak chvějící se ruka spolupoutníkova, v níž třepotá se odvetný bílý znak, a třpytivá jiskra zavlhlého oka rychle mění nevinnou závisť v upřímné přátelské spolucítění, a my spokojujeme se jen s povzdechem: Jak je protivný náš umouněný, ponurý svět, železnicemi zdrátovaný, vůči tomuto jasnému, oslňujícímu obrazu mořskému! A pochopíme, že není ceny, za kterou by syn moře zaměnil život svůj za suchozemské žití vězeňské.

Sedím na hrotité přídi lesklou hladinu lodní břitce rozrážející, a oddávám se tichému blahu. Stráně, mezi nimiž loď se žene jako rozkošným údolím, rostou a mohutní a údolí stává se vlastně hlubokou roklí. Stráně na počátku bujně zelené mění se v holé vráscité velikány, titany, neboť působí celou svojí skutečnou výškou. Nádhernému tomu přírodnímu zjevu velkolepé pozadí tvoří obrovitá, fialově šedá stěna, hraniční to horstvo, jež se nad Bokou zdvihá a Rakousko od vlastního Orientu dělí. Zubovitý okraj onoho horstva asi uprostřed vybíhá v nakloněný hrot — starý Lovčen, ne toliko příslušník, ne jenom hraniční strážce Černé Hory, ale v dobách nejkrutších její vydatný ochránce. Sníh se na něm dosud blýští, jakoby žhavému slunci na posměch. Vysvětloval jsem si to tím, že tam už je území východního kalendáře (jenž je o 12 dní pozdější), — ale přesvědčil jsem se později, že starý tvrdohlavec přes celé léto dovede vzdorovati paprskům nejžhavějším a v úžlabích svých sníh udržeti.

Stará cesta Kotorská ve spodní zachovalé části.

V kolmé čáře pod Lovčenem leží — pro bohatou scenerii kulisovitých skupin horských dosud ovšem neviděn — Kotor, cíl můj a velké části mého spolupoutnictva.

Dostihujeme ho však později, než by se nám na prvý pohled zdáti chtělo. Obědváme dříve před romantickým Ercegem Novým (Castel Nuovo). Zakotvíme na krátko před Risnem, středem tragické Krivošije, s ustrnutím patříce na pusté, stromů i lidů prázdné štíty tamní, nebetyčné a srázné, jež i dnes ještě, když po úplném téměř vyhubení sokolího plemene krivošijského staly se jen obrovitým němým hrobem, zdají se Rakousku býti nejisty, tak že je ono v bázni, aby snad neoživly, dává střežiti četnými horskými pevnůstkami, v nichž naši „čáslavští" smutný život tráví. Pak zavadíme o malebný Perast, za nímž Lovčen nad skalami černohorskými vážně svoje nachýlené témě sklání. V Prčanji

odevzdáme jásajícím dítkám otce z Ameriky se vracejícího, jehož nejen všeeka rodina až po šedého děda o hůl opřeného, ale i veškera osada horoucně vítá. A když tklivý ten výjev, odehraný před ověnčeným a prapory vyzdobeným domem i nádvořím zátopou polibků a vřelého celování končiti se počíná, pohne sebou loď, aby po mírné zatáčce v pravo donesla nás do stanice poslední, do Kotoru.

Před námi se teď rozestírá bezprostředně ona ohromná, zdánlivě kolmá stěna, půldruha tisíce metrů vysoká. Kotor pod ní jako mravenec u nohou slonových tiše ve stínu si hoví. Vzhůru šlehají se ostře a hbitě cesty na Černou Horu, jedna z levé, druhá z pravé strany Kotora. Dychtivě pozoruji obě. V onom drobném šněrování na levo poznávám dle popisů starou cestu pro koně, r. 1844 prý teprv dokončenou. Šplhá se — vezmeme-li směr průměrný — přímo vzhůru k místu na okraji skalním, jež Krstac sluje a které možno považovati za práh Černé Hory. Čítá asi 70 serpentin, připomínajících zmiji, vzhůru po skalách se břitce smýkající. Na pravo ohromnými oklikami zdvihá se nová cesta pro povozy, silnice, hned po válce v letech osmdesátých vytýčená od dalmatského inženýra Slade. Velkolepé zákruty (asi 50) se odtud zdola podobají ve vzduchu svištícímu biči, nebo lépe ještě klikatému blesku, vydravšímu se z černého velikého mraku, jejž temná ta neobzírná plocha skalní opravdu připomíná.

Mínil jsem najmouti v Kotoru koně a pustiti se nahoru starým „koňským putem". Předně mne tato stará proslulá trať vábila tím vším, co jsem o ní byl četl, a podruhé je nepoměrně kratší proti silnici, jež vyžaduje, jsouc vlastně odbočkou silnice budevské, značnou zákliku na jih k Budvě. (Byloť částečně budevské silnice užito k vůli úspoře.)

Ale Dr. K., náš krajan kotorský, mne z toho zradil, řka: „Musíte najati povoz a jeti po silnici. Stará cesta, po které vy chcete, je tak zanedbána, že byste mohl jen s nebezpečím života se po ní vydati. To byla dříve vlastně jen cesta pro cizince — neboť Černohorci, nemají-li právě velkého nákladu nebo koně, pouštějí se rovně dolů jako andělé nebeští úžlabím skalním, s něhož stékající voda dole Fiumera se zove. Cizinci pak jezdí výhradně vozmo po silnici. Je tudíž stará cesta opuštěna a proměněna v poušť, na jakou našinec bezpečně odvážiti se nemůže".

Shledáme sice dolcji, že informace ta, již jsem hned s pochybnostmi přijal, nebyla naskrze správna, ale teď jen řeknu, že jsem se rozhodl pro vůz. Zmocnilo se mne vůbec přání, velkolepou silnici z blízka seznati, a starou cestou vydati jsem se mínil až při návratu, kdy na podobné pochůzky budu otužilejší.

Najali jsme tedy kočár s párem koňů, za nějž jsem protekcí krajanovou 15 zl. platil (a jenž mi byl roku následujícího při druhé mé cestě na Černou Horu od téhož povozníka nabízen za 12 zl. — bez krajanovy protekce).

A pak jsem vyšel na nábřeží, abych se důkladně podíval, kudy se to zítra s ekypaží svojí vlastně poženu.

Teď, když jsem si už na krk uvázal povoz, pár koňů a kočího, teď teprv zdá se mi ta hrozná strmina dvakrát ještě vyšší a stopa silnice, vskutku jako nit tenká, pouhou pavučinou. Hledím vzhůru jako ze studny, div mi mandle nespadnou, a přemýšlím, kde se vlastně na té šedé stěně najde místa pro moji obšírnou expedici? Zdá se býti mi nevyhnutelno, že s některé z četných těch ohybek všichni a se vším sřítíme se do propasti!

A přece se na dně té prohlubně — které se zátoka Kotorská ne snad jen podobá, ale kterou skutečně jest — procházím se zimniční netrpělivostí. Popatřiv na kyklopskou tu hradbu, jejíž svrchní polovice je již územím černohorským, hořím touhou vznésti se do závratných výšin skalních, a myšlénka, t a m že již počíná se hnízdo proslavených orlů černohorských, hruď moji, ve školních škamnách na oplatek zlisovanou, pokouší se šířiti a neobyčejným žárem naplňovati. Ve chvíli té připadala mi šedá ta skalní stěna — úbočí a úpatí to černohorského patriarchy Lovčena — tajemnou řásnou oponou, jež zakrývá obraz, po němž už nedočkavě prahnu — obraz života černohorského. Je to vskutku opona, která však se nevytahuje, nýbrž na kterou se musíme vytáhnouti sami. Má však velkou svoji přednosť: je opravdu — ohnivzdorná....

Bylo sice tužbě mé zdánlivě zadost učiněno téže ještě noci — milosrdným andělem spánku, jenž mne ochotně přenesl do středu nedalekého národa černohorského, ale ve skutečnosti jsem přece teprv druhého dne o 6. hodině ranní vsedal před branou kotorskou na nábřeží do připraveného obstojného kočáru a po slavném zapráskutí

spěl s myslí povznešenou za cílem svým vzhůru! Bylo mi asi jako Eliášovi, jemuž poslána ckypáž s nebe, aby rovněž jako já letěl do závratných výšin — on mořem oblaků, já mořem skal. Ba o plášť, jejž při tom ztratil, mi bylo ještě lépe.

Koníci sice nevelicí, ale jako jed, skoro letí. Jenom v zákrutech se poněkud mírní. Toho, že silnice slušně stoupá, ani si nevšímají. Umím to ocenit, nebo jako velocipedista vím, co je to „šlapat kopečky"! Boka počíná se nořiti do hloubky a drobné pobřežní osady a domky stávají se pouhou krupicí. Jitro je překrásné. Ranní slunko májové je dosud ještě příliš nízko, než aby mohlo osvítiti celou zátoku kotorskou až na dno. Dosud jeho paprsky padají jen na krásně ožehnutou Krivošiji, a stráň pod Lovčenem, po níž se my šněrujeme vzhůru, je dosud ve stínu. Ale to právě činí dojem pohádkový, neboť hranice stínu na vráskatých stěnách skalních je neobyčejně ostrá a kotel, z něhož se vydrásati snažíme, nabývá tím úchvatné plastičnosti.

Stará cesta Kotorská ve svrchní, zničené části. „Dejte mi sněhu," dí můj sluha odpočívajícím Černohorkám, nesoucím do Kotoru na prodej sníh s Lovčena.

Za hodinu staneme před Trojickou pevností. Koně si oddechnou, odpočinou. Ale jen na krátko. Ani nesestupujeme, pouze si lízneme rakije — a hned zas dále. Stín provází nás dosud, a bude dle všeho až nahoru. S budevské silnice, po níž jsme daleko na jih zajeti musili, konečně zahýbáme na černohorskou. Vracíme se tím způsobem zcela opačným

směrem přímo na sever. Zajíždka má výhodu, že Boku, abych tak řekl, zobracíme na ruby a shlédneme se všech stran v nesčetných její podobách. Modrá jemná linie, v níž se mlhovitě na západě obloha s mořem snoubí, počíná vystupovati a Boka svůj obrovitý klín se vší jeho nádherou a velkolepostí pod námi rozevírati. Zejména když pojednou počne silnice, přibyvší skoro nad samý Kotor, vinouti se dvaceti dosti příkrými zákruty vzhůru, chtěli bychom Boku pod námi se prostírající přirovnati ku plastické mapě, na níž veškery zátoky a podrobnosti dokonale vyznačeny jsou — kdyby takové praprosaické přirovnání nebylo smrtelným hříchem vůči božskému panoramatu, před jehož velkolepostí a krásou oněmujeme, žasneme!

U cestářského domku druhý odpočinek. Minulať opět hodina. Zase nesestupujeme, zase si „lízneme“, a koníci zase jako slepí letí vzhůru. Dva kameny nám tiše oznamují, že překročena hranice civilisace — abychom mluvili mluvou západních hrdopýšků — a že vstoupili jsme na půdu barbarské Černé Hory. Všaktě najdeme cestou k tomu „barbarství“ pěkné dokumenty!

Poslední zákrut šťastně vyjet, a teď uháníme bezstarostně ve vysoké výši po rovné dlouhé linii na úbočí Lovčena. Oddechneme si. Není pomoci — při prvé jízdě po nesčetných serpentinách nelze se nikomu oddati pocitu plného pohodlí, poněvač neobyčejný, hrozivý terén maluje cestovateli před očima ty nejděsivější možnosti. Fantasie pracuje v přímém poměru s rychlostí, kterou koně pádí, a vědomí, že spadneme-li, nebudeme prvými, je špatnou útěchou. Časem ovšem uvykne se na vše. Roku následujícího na podzim uháněli jsme tudy za tmy a ke všemu dolů, — a tu jsem se již bezstarostně na kočáře válel a gigantické stíny horské s plným požitkem měřil.

Ale při prvé jízdě nahoře si spokojeně oddechneme, a teprv pak počneme s plným blahem a rozkoší lokati do sebe nesměrné krásy, jež tu příroda v slepé přímo štědrosti kolkolem nastlala.

Jsme právě nad Kotorem. Parník, jenž nás včera přivezl, je hračkou, i pro dítě příliš titěrnou. Horizont, překrásně naznačený linií skoro jen vdechnutou mezi oblohu a moře, neobyčejně vysoko stoupl. Hory, svírající se stran Boku, zdály se nám na lodi plovou-

cím nebetyčnými — teď jsou směšně nízké. Tvrzky, usazené na jejich vrcholcích, jsou hluboko pod námi a serpentiny, vedoucí k nim, vyzírají odtud jak zoubky obyčejné pilky. Velebné ticho vládne kolem nás a zmocňuje se i útrob našich. Prsa se šíří a duši zdá se, že mohutnými křídly tiše víří a spěje vždy výše. Oč jsou ti veškeří velikáni s výšin těchto menší, oč lodě a budovy titěrnější, o to cí-

Krstac, prvé místo na Černé Hoře cestou z Kotoru.

tíme se zde většími a silnějšími. Nehrozí nám závrať při pohledu do příkré hloubi, ale naopak, uchvátí nás vznešená touha: jen výše, jen výše!....

Vzdech přání zcela opáčného, totiž: „Chvála Bohu, že je už tomu věčnému stoupání konec!“ vydral se mi na tomže samém místě roku následujícího při mé druhé cestě na Černou Horu. Spojujeť se v tomto bodě silnice se zmíněným starým „koňským putem“, po němž jsme se tehdy ubírali vzhůru pěšky a jenž věru stojí za následujících několik slov.

Tato stará cesta hned u zdí Kotorských pne se rovně vzhůru do skal v bezpočetných zákrutech. Je výtečně měřená a znamenitě stavěná. Serpentiny jdou tak příkře nad sebou, že při pohledu s hůry tvoří obraz rozevírajícího se vějíře, vězícího ve skalnaté, převeliké dlani. Z počátku vine se v koutě, jejž tvoří skalní stěna Sv. Jana, 100 m. vysoká, nad Kotorem se vznášející, zajímavě opevněná. V té části je cesta zachovaná a proto k chůzi dobrá. Ale hned potom výše pouhý pohled na ni uvádí poutníka v zoufalství. Kde nejsou serpentiny prorvány, jsou zasypány, kde nejsou zasypány, jsou prorvány. Proto sluha můj bral se rovně nahorů, skála neskála, cesta necesta, vše jedno. Vždyť si tu člověk beztoho nic nevybere! Řeknu-li, že jsem se nejednou podobal kamzíku, chci tím pouze říci, že jsem byl často nucen — lézti po čtyrech. V třetí pak části se cesta ve skalnatých svazích úplně rozplývá a stává skoro neviditelnou.

Černohorská vláda nabízela rakouské, aby tuto cestu společně opravily, ale Rakousko odepřelo. Jeho strategickým účelům stačí velká silnice — a jiných cílů zde obětavá civilisatorka nepohledává. Také každý nestranný pozorovatel uzná, že maličkostmi, jako je ohled na chudičké horaly, již jedině sem dolů svážeti mohou skrovné své výrobky a plodiny na prodej, nemůže velikáříše čas mařiti.

Vzhůru ostatně jde to ještě dost dobře — ale dolů! Mnohý okamžik, jejž jsem na ni při návratu z prvé své černohorské pouti tady prožil, tkví mi dosud s neobyčejnou živostí v paměti. Stanuvše nahoře na Krstci před propastí Kotorskou, rozloučili jsme se šesterým zaburácením z revolverů s Černou Horou, a když nám její stěny hromovou několikeronásobnou ozvěnou slavnostně odpověděly, hnuli jsme se v před. Bájný pohled na zapadající slunce, do ruda rozežhavené, jež kladlo se tu v oslňující nádheře do modrých a zlatě vroubených podušek Adrie, jakož i na velkou scenerii Bokelské přírody, zářící veškerým přepychem barevného osvětlení večerního, sice na okamžik kroky naše zadrželo. Ale jenom na okamžik. Neboť bylo nám to zároveň znamením blízké tmy — a na nás čekalo dvouhodinné sestupování po cestě, mně dosud jen dle příšerné pověsti známé!

V pohnutí neobyčejném zahnuli jsme se silnice na stezku, mezi kamením jen lehce naznačenou. A v tom okamžiku již musil jsem

se starati o záležitosti daleko naléhavější, než je na příklad krása zapadajícího slunka, totiž o bezpečí svých údů. Svah stával se neobyčejně příkrým, stezka proměnila se v pouhou stopu. Na drtivém terénu, plném drobného kamení, boty se mnou sjížděly. Čekal jsem každou chvíli, že sjedu dolů. A to bych nebyl rád viděl — nač takový spěch? Však nám Kotor neuteče!

Na ohybech stezky měl jsem větší strach o koně než o sebe. Ale nejspíš jen proto, že na něho jsem viděl a na sebe nikoliv. V jednom takřka bodu se tu v úhlu sešla koni všecka čtyři kopyta, jež — rovněž jako se mnou boty — s ním popojížděla. A poněvač náklad na něm uložený sesedával se mu na hrdlo, já čekal, brzo-li ho břemeno převáží a on se vším skutálí se dolů.

Neskutálel se nikdo z nás, a my za notného již šera šťastně došli ku pravé cestě, vyměřené na 3 metry zšíří důkladně rozvržené a dobře budované ale — — viz výše!

Dláždění vymleto vodou a cesta větrající skalou zasuta. Pouze na okraji zachovány hladké jako sklo dlažičky. Kůň chce tudy, předně jako horské koně vůbec, a podruhé, že v prostředku by musil opatrně nohu za nohou mezi kameny vsouvati jako do holinek, a pak zase je řadou obezřetně vytahovati. Sluha měl tím způsobem koně ve dvojím nebezpečí. S okraje může spadnouti, sebe i moje poklady rozbiti, a uprostřed čeká naň zase nejkrásnější příležitosť, zlomiti si nohu. Sluhovi se zdálo poslední zlo menší, a proto koně odháněl s okraje — za kterýmž účelem sám musil po něm jíti. Ale kůň byl junácké povahy a milejší mu bylo hledět ve tvář smrti nežli chorobě, a proto při nejbližší příležitosti unikal z kamenité spousty zpět na kluzký okraj.

Mne sluha s okraje odháněti nemusil. Ale péče, kterou koni věnovati musil, aby nohu nezlámal, byl bych také potřeboval. Mezi kameny jsem sice nohy nevsouval, jako náš dobrý přítel čtvernožec (leda někdy proti vůli, strašně nerad), ale skákání s kamene na kámen nebylo pro údy o nic bezpečnější. Kutálely se při došlápnutí se mnou jako koule pod akrobatem a dopřávaly mi tak příležitosť odhaliti nejednu svoji přednosť, o níž jsem dříve tušení neměl. Chvílemi jsem myslil, že přijdu dolů ne celý, ale v kouskách, a jen hroznému pálení chodidel a bolesti ve špičkách mám co děkovati, že

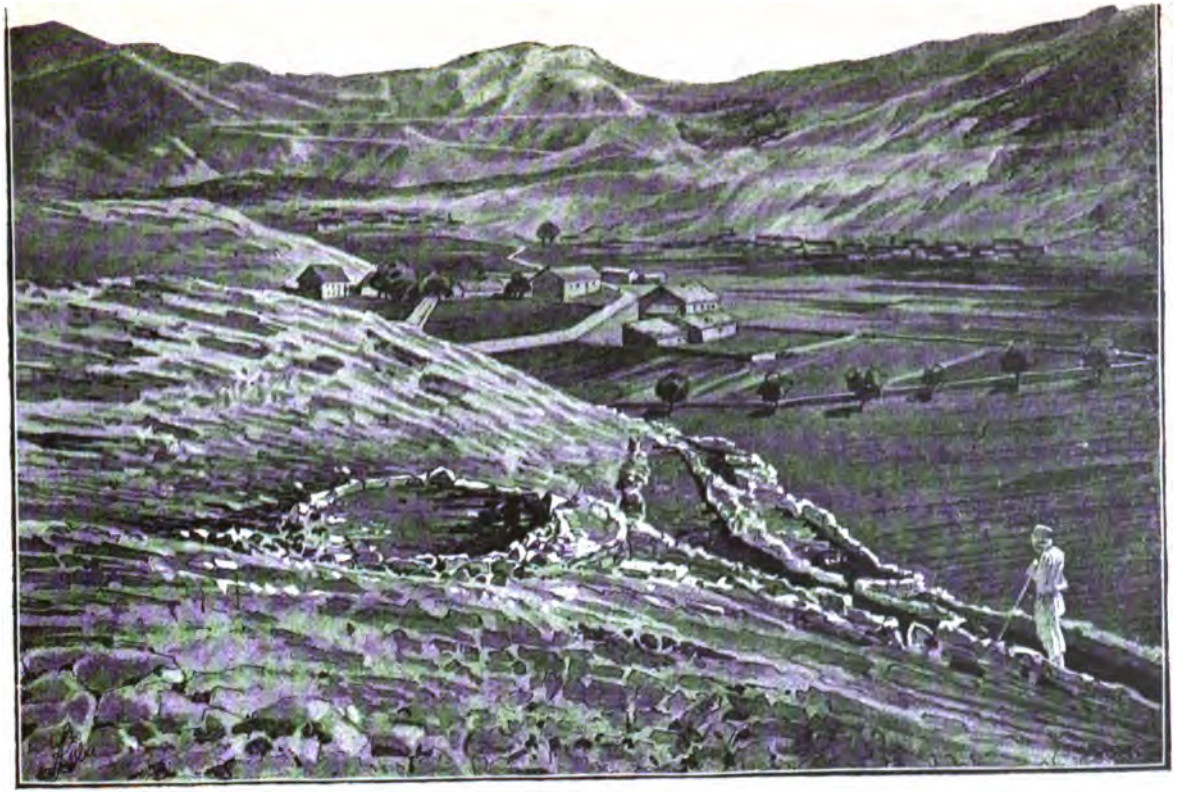

Pole něgušské. V předu políčka vylámaná ve skále, v zadu Golo Brdo.

jsem na takové a podobné myšlénky občas zapomněl. Na celé Černé Hoře nenašel jsem strašnější cesty nad tuto!

Aby trať, točící se neustále: v pravo, v levo, v pravo, v levo, nestala se jednotvárnou (— ba v šeru opravdu se zdálo, že jsme stále na tomže místě —) byla náhle hlubokou prorvou přerušena. Balvany, jež při stavbě silnice dynamitem odervány byly, dolů padajíce, takto ji zohavily. Nezbylo, než pustiti se strží, naplněnou sesutými kameny. Sluha uchvátil koně oběma rukama pevně za ohon, a položiv se na záda, spouštěl se i s koněm pomalu níže. A nezapomněl v kritické té chvíli ani na mne, volaje po chvilkách: „Čuvaj se (chraň se), gospodine, čuvaj se!“

Dostoupili jsme nejbližší serpentiny, a oddechnuvše si, mlčky kráčeli jsme dále. Oč se cesta zdála býti lepší, o to byla tma černější. A následek toho byl, že kůň, jejž nebylo možno vždy od kraje vzdalovati, klouznul a — v okamžiku nám zmizel. Na štěstí nebylo to daleko od ohybu a serpentina nejbližší nebyla hluboko. Tak obešel se kůň šťastně bez úrazu, ba ještě ke všemu si kousek — nadešel.

Temné obrysy hor vypínaly se výš a výše, zarývajíce svoji ostnatou obrubu vždy hlouběji do temně zlaté oblohy. Byly nám měřítkem, „jak hluboko jsme klesli“. Vzduch byl teplejší. Cesta se bohudíky lepšila. A když jsme se posléze v temném úbočí sv. janské skály spouštěli poměrně již dosti pohodlně a bezpečně do prohlubně, zapomněli jsme v posvátném tichu nádherné letní noci na přetrpěné útrapy, hlad a žízeň, neboť v temném úhlu obrovského svatojanského štítu počalo pojednou rejditi tisíce a tisíce světýlek, jako pochodně v rukou neviditelných tančících gnomů. To nám snad připravila svatojanská skála tichou illuminaci soujmennými muškami, jichž tu neobyčejně bohato.

Dnes, kdy mám zkušenosti z obou cest, vinoucích se z Kotoru vzhůru na Černou Horu, jsem v rozpacích, které z nich dáti přednost. Obě z nich odměňují cestovatele bájnými přímo obrazy, jež Boka s různých výšek skytá. Obě trvají stejně asi dlouho (vzhůru něco přes 3 hodiny). A jestli na voze má náš estetický žaludek větší pohodlí ku náležitému zažívání skvostných dojmů, jež se tu sypou jako lupení s keře růžového, dává nám stará cesta v náhradu ještě požitek turistického výkonu, kterým šplháni po rozrušených serpentinách

a balansování na svalených balvanech pro pravého cestovatele opravdu jest. Silnice má ovšem výhodu, že po ní jedete značný kus na jih k Budvě (prvých 20 serpentin) a že se vám Boka tudíž ukazuje nejen s různých výšek, ale i z různých stran. Za to je však trať ona lidu prázdná (až na cestáře), kdežto na cestě staré ze styku s černohorským lidem nevycházíme, zejména v den tržní, kdy na plecích i koních snáší a sváží Černohorci chudé dary prostinkého svého kraje na prodej. Na bedrách žen a dívek (jež často při nebezpečné chůzi cestou ještě pletou) kříží se polena dříví, trpěliví mezi sváží

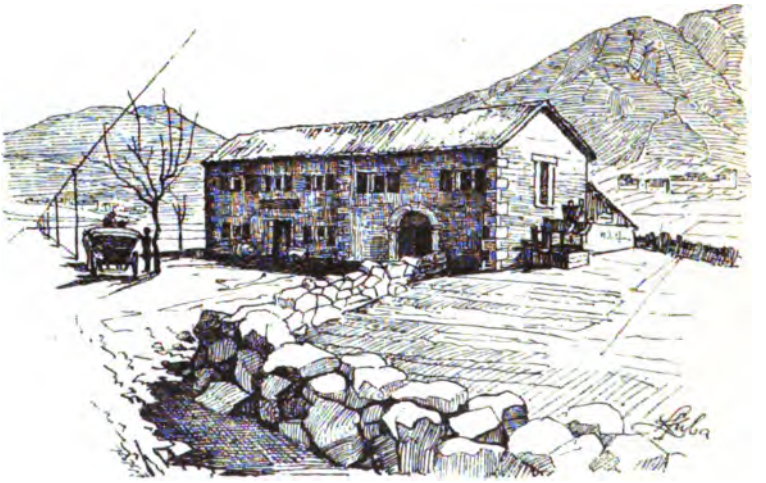

Nová krčma v Něguších.

pytle obsahu rozličného, bednář přináší primitivně zrobenou nádobu nebo nářadí. Sluha můj co chvíli se zastavuje. Je rozený Něgušan (Černohorec) a potkává příbuzné. S muži se pocaluje, ženám a dívkám dává líbati jen ruku. Otázka vždy jako otázka, odpověď jako odpověď: „Pomágaj bog!“ — „Dobra ti sreća“ (dobrého ti štěstí). — „Kako si?“ (Jak se máš?) — „Chvala, dobro; kako ti?“ — „Chvala, zdravo.“ I otázku: „A kdo je ten člověk?“ s posuňkem na mne směřujícím, máme jako housku na krámě. Jenže Andre je mlčeliv a nic o mně neříká — poněvač neví. Při odpočinku i já se rád vložím v hovor, ale pak se musím zodpovídat: proč jdu pěšky? proč ne „karocou“

(kočárem) po silnici? nebo proč aspoň nevezmu koně či mula? Jak to, že mne nebolí nohy?' A za odměnu, že na vše jsem odpověděl, dostává se nám od zábavných ženských — na prosbu sluhovu — po hrsti sněhu. Nesmějte se tomu dárku. V tom horku a při té žízni, jakou my měli, brali byste též. A pak uvažte: nesou jej až s temene Lovčena, a dostanou za to pouze po 70 krejcařích — a ještě se s námi dělí! Dík dobrým srdcím!

Návštěva Černé Hory stojí už za tu cestu z Kotoru vzhůru, jež mohutností, krásou a velebností svých dojmů jest, abych tak řekl, předehrou ke všemu tomu, co podává Černá Hora uvnitř. A musil-li bych komu raditi, nedal bych přednost žádné z obou cest a doporučil poznati obě; a sice nejlépe nahoru vozmo po silnici, a dolů pěšky.

2. Krstac a Něguše.

Jsme více než 800 m. nad hladinou mořskou, jež se pod námi nejluznějšími barvami zdobí, na okraji oné šedé stěny skalní, jež nad Kotorem zdála se nám dolů kolmo spěti. A ve skutečnosti je stanoviště naše v pětikilometrové vzdušné vzdálenosti od moře.

Stojíme v zajímavém úžlabí, širokém co silnice a tak postaveném, že třeba jen krok učiniti, a rázem nám zmizí velkolepý pohled na bokelský chobot, mžikem ztratí se ona širošírá modrá stuha moře jaderského, a my soudobně octneme se v pustém, svrchu otevřeném hrobě, semknutém bělošedými smutnými obrovitými stěnami, deštěm oplískanými a sluncem vyžehlými. To proto, že úžlabí proráží skály směrem od moře nikoliv přímým, nýbrž bočným, načež ihned v pravém úhlu zahýbá se diametrálně do země.

To místo zove se Krstac. Stojíme tedy na prahu Černé Hory. Máme před sebou svět nový. Obemknuti kolem do kola do výše několika set metrů kamením, z něhož sem tam bolestně zazvučí zvonek nebo se zachvěje táhlý trylek, ohlížíme se, odkud tesknć zvuky přicházejí. A věru bychom se domnívali, že to holé skály nad svojí bídou a chudobou samy naříkají, kdyby černý pohyblivý

bod — pobíhající to pes — nebyl nás upozornil na pasáka se stádem, po stráni roztroušeným. Rozeznáváme je těžce; jeť vše truchlošedé, i skály, i stádo, i pastevec, a tratí se jedno v druhém.

Nuže dobrá, totoť je pasák a totoť je stádo — ale co tam pro boha pohledávají? K vůli čemu se derou na ty holé stěny? Či jen k vůli tělocviku? Vždyť po trávě nikde ani stopy!

Avšak nelze se nade vším pozastavovati a nutno jeti dále.

Krstac byla do nedávna prázdnota. Nyní na místě, kde počínají se skály šířiti, stojí 2—3 domky. Posledního roku přibyl opět jeden. Obyvatelé jich mají více styky s Kotorem než s Černou Horou, trhujíce tam s obilím. Zde nahoře bydlí a k tomu drží krámek nebo krčmu. Pěším je zde odpočinek velice vítán.

Chaty brzo mineme a v 5 minutách po nepatrném sklonu jsme v kotlině Pole něgušského, kde máme lepší příležitosť věnovati pozornosť kraji zdejšímu.

Pole něgušské je planina skoro kulatá, v šíř jako v dél 1 km., místy 2. Výška nad mořem 645 m. Dno je rovné jako val, a obrovské stěny okolní ji obkličují jako košatina. Hned z kraje v pravo ji tiskne skupina Lovčena, jehož krajní hrot, Štírovník, působí zde effektně poměrnou výší 1078 m. (prostou 1723). Před námi na protivném konci, kudy přes vysokou ohradu budeme se ubírati dále, zdvihá se Golo Brdo (609 poměrné a 1254 m. prosté výše) s velikou táhlou serpentinou, jež se mu od úpatí vzhůru vine.

Za léta je Pole něgušské suché, za mokrého počasí teče tu voda z pod Lovčena a ztrácí se v ponoru na východním konci, z čehož plyne, že půda zdánlivě vodorovná, v tom je směru nakloněna.

Po krajích doliny, skoro již na skalistých stráních nalézáme větší menší skupiny chat, při silnici pak, jež prostředkem se vine, několik hánů (krčem). Je to selo (ves) Něguši. Čítá celkem asi 200 domů. Hned se poučujeme, že tu nejsou vesnice dle pojmů našich stavěny: uprostřed náves s pravidelným umístěním fary a školy, a kolem hospodářství opět dle jisté uvyklosti nebo pravidla. Zde tísní se chata na chatu bez určitého zákona, a jedna pouze ze všeho zeje snaha, aby stavení nezabralo kousek vzdělatelné půdy, o niž zde tak veliká nouze. Proto vidíme chaty pouze na skalnatých úpatích.

Dvorec Petrovićů v Nĕgušich.

Pole něgušské z dálky pěkně vyhlíží. Je rozděleno pečlivě na pásy jako naše role a činí tak roztomilý dojem. Je to koutek, jenž s polem Cetyňským a Grahovským ve zdejším okršku je skutečnou oasou, ba perlou — dle zásady, že mezi slepými je jednooký králem. Ale pohleďme na pole blíže a shledáme, že by rolník z našeho nejnuznějšího kraje s poli těmito neměnil. Půda, ač s trpělivostí mravenčí nikoliv vzdělávaná, ale přímo piplaná, stále je plna kamenů, jichž více skoro plodí než zrní. A přece je pilná ruka ustavičně vybírá a ve hradbu kolem pole staví. Poměry zdejší objasňuje již ta okolnost, že brambor tu jest lahůdkou toho asi stupně, jako u nás květák nebo chřest.

Ale jak už řečeno, Pole něgušské je oasa v kamenité Sahaře, a nemůže nám pravého názoru o rolnictví v této části Černé Hory podati. Teprv když si všimneme sem tam v horách, jak se ruka proměnila v železo, rozdrtila a vylámala skálu, jen aby dosáhla kouska půdy takové jakosti, o jaké rolník náš ani pojmu nemá, shledáme, že zdejší zemědělství je hotovým mučednictvím.

Naše vyobrazení Něgušského Pole podává obrázek podobných, ze skály vydupaných políček, při nichž na čtvereční decimetr hlíny padne tolikéž kamena. Ale v příšernější podobě zjevy takové uhlídáme dále v horách. V jamách, jež zde, jako v Krasu vůbec, ve velikostech nejrozmanitějších se vyskytují, jsou rovněž na dně kameny vylupovány a půda takřka po hrstích shromažďována. Není to fráze, řeknu-li, že obrázky takové se štafáží uznojeného kopajícího Černohorce jsou k pláči. Nouze tu opravdu, ne sice železo, ale za to neméně tvrdý kámen láme.

Prvý dojem, jejž zdejší pole činí, je ten, že jsme navštívili zříceniny hradu a stojíme na stopách bývalých dvorků a zahrádek. To proto, že odstraňováním kamení budují se hned kolem pole zdi — ne ovšem z příčin, týkajících se bezpečnosti, ale prostě proto, n ě k a m že dávati se kámen musí. Neodnáší se tedy dále než je třeba, klade se totiž na „mez".

Zkrátka ze všeho poznáváme, že jsme v tomže kraji, jenž nás provází na cestě naší od Bílé Lublaně celou Istrií a Dalmácií a k němuž náleží i Hercegovina. Je to K r a s, holý vápenec, porovatý, drtivý, tvořící uzavřené jámy v rozměrech nejrozmanitějších,

počínaje od malé jamky na ohniště postačující až po kotliny, jakou je na př. Něgušská nebo Cetyňská. Z toho dále plyne, že je to kraj bez vody, nemající stálých řek, ale za to dosti ponorů, v nichž periodické kratinké říčky mizí. Hory zdejší jsou jen pokračováním Alp Dinarských, jež tu dosahují výše největší a — vzezření nejodpudlivějšího.

Ale všecko má své proč. Pohleďte do historie Černohorské, a přisvědčíte, že právě to, čím nás kraj zdejší děsí, národu černohorskému zachovalo jazyk, svobodu i víru! A nejen za to vděčí Černohorec skalám tak posupně se na nás šklebícím: i za rekovný, šlechetný charakter, i za ocelovou otužilosť svého těla — neboť jen velkým utrpením vychovávají se velcí lidé. A z lidí skládá se národ.

3. Moje vedlejší poslání.

Roku 1875 byl můj rodák a nynější soused Dr. B. sekundárním lékařem ve vídeňské nemocnici.

V ten čas vzplanulo ve východní hranici Černé Hory povstání, z něhož vznikla i válka s Turky. Černohorská vláda prosila okolní státy o lékaře, a Rakousko rozhodlo se prosbě té vyhověti a poslati tam tři med. doktory. Dost možná, že tak učinilo z dobrého srdce, na každý způsob však i proto, že zkušenosti krivošijské naučily Rakousko Č. Horu nepodceňovati. Mladí lékaři vídeňští byli vyzváni, aby se přihlásili, kdo z nich má dosti odvahy, záslužnou úlohu na se přijati. To bylo v září.

Ihned pracoval drát mezi Poděbrady a Vídní, mezi rodiči a Drem B., a výsledek toho byl, že Dr. B. byl jeden z prvých, kteří se přihlásili. Kromě něho našli v sobě dosti odvahy ještě jeden Němec a Dalmatinec.

Na Cetyni dlouho nepobyli. Černohorská vláda vytknula jim stanoviště, opatřila každému koně, sluhu a perjaníka (tehdy žandara, nyní tělesného strážce knížete) — a hajdy na bojiště.

Dvěma soudruhům Dra B. bylo hej. Dostali se na Grahovo,

jež leží na samé hranici rakouské, jsouc pokračováním Krivošije. Ale Dru B. dostalo se úlohy těžší. Teprv čtvrtého dne došel z Cetyně na své místo v kraji Drobnjackém, do městečka Šavníku na ústí soujmenného potoka Šavníka do říčky Tušiny. Byl to 18. den jeho putování.

To vše událo se s Drem B. tak rychle, že mu nezbylo času, aby předem konal podrobnější studie jazykové a místopisné. Ale poslední nedostatek měl proň blahoplodné následky. Nechci vrhati stín na jeho statečnosť a junáckou bodrosť, jakož i nadšení, s jakým spěchal

Studánka na staré cestě z Něguší na Cetyň.

slovanským pobratimům ku pomoci, ale zajisté mu byla nejedna chmůra na jasném čele ušetřena okolností, že — dík fantastickým a neúplným tehdejším mapám černohohorským — nevěděl, jak velice nebezpečně je místo jeho situováno.

My si ještě povíme, že Č. Hora rozkrojena jest korytem místy na 1000 m. hlubokým. To řeka Zeta dělí Č. Horu na polovici východní a západní. Dělidlo toto bylo politicky nebezpečno. Ode dávna na ně Turci žádostivě pohlíželi, ponévač věděli: jakmile sem vniknou, rozpadne se Č. Hora jako ořech v půli, — a východní polovice ořechu padne jim na zub. Proto jako houba vnikali víc a více do přirozené té skuliny s obou stran: se severu od Nikšiče a s jihu od Podgorice

: ž ke Spuži, takže před válkou podobala se Č. Hora váčku, který jsme provázkem v polou zatáhli.

Nuže Šavník leží až v druhé polovici Č. Hory, hezky na sever, a dle tehdejších hranic hned na pomezí. Přímá linie odtud na Cetyň jde přes Pole Nikšické, tehdy turecké. Bylo tenkráte třeba, aby se v té straně jenom na čas obrátilo štěstí válečné na stranu Turků, a náš krajan byl 'v nebezpečí, neboť snadno mohl býti od ostatní Č. Hory oddělen. A kromě toho mohl míti Turky ihned na zádech, takže na př. uříznutí nosu nebylo Dru B. vidinou příliš vzdálenou.

Avšak dík zmíněným již okolnostem, rodák náš nebyl si nebezpečí ve váš jeho míře vědom, a poněvač práce ihned bylo plno (zařizování nemocnice), zapomněl na vše a s chutí a nadšením chopil se díla.

Dr. B. přišel sem jako Slovan a jako lékař. Při takových okolnostech s jedné, a při charakteru černohorském s druhé strany není divu, že za 6 měsíců (říjen—duben), které zde ztrávil a po které byl odkázán výhradně jen na Šavník a nejbližší jeho okolí, těsně přilnul srdcem i duší nejen ku velebnému kraji zdejšímu, ale také — ba především — k lidu.

Jaký tedy div, že před odjezdem mým na Č. Horu, dí mi doktor: „Budu Vás prositi o malou službu, sousede! Rád bych, abyste se poptal na Č. Hoře po mých známých a přátelích, a, nakolik jsou na živu, ode mne je pozdravoval. Ptejte se na Noku Cerovića, proslaveného vítěze nad Smail-Agou Čengićem, na vojvodu Laza Sočicu, na kapetána Savu Cerovića, komandanta Grubara Cerovića, serdara Savu Jovičevića, senátora Paja Boškovića, kapetána Bogdana Drobnjaka, oficera Sekolu Karadžića, na popy Jovana Džugića ze Slatiny a Miloslava z Prevyše, na mého posla Savu Mišuru a sluhu Lazara Mareniće. V Šavníku samém pak vyhledejte rodinu náčelníka Pekića. Stravoval jsem se u něho. Pozdravujte ho, i jeho ženu Boženu. Syna Stevana, obchodníka, můžete též pozdraviti, třebas nemám naň všecky upomínky právě ty nejlepší. Za to však najisto vyřiďte pozdrav dobré jeho ženě Raduši, a doptejte se na jejich dceru Julku. Je-li ona na živu, nelenujte si ji vyhledati a odevzdati jí ode

mne na upomínku tuto moji podobiznu a zlatý křížek na krk a tažte se jí, zdali na mne ještě vzpomíná . . .“

Popatřil jsem při posledních, tak romanticky znějících slovech mluvícímu do oka, ale slza, v takových případech obligátní, se tam neblýštěla. Také se mu hlas nechvěl, jak románová tradice v podobných okolnostech žádá, ale já nicméně oba podané předměty ochotně přijal. Lekal jsem se sice dvou věcí: předně, že pátrání po Julce může zabrati hodně času, a podruhé, že musím dále do země než jsem zamýšlel, a to do končiny, jež na mapě co nejnevábněji vyhlížela a cesty nejhorší slibovala, ale zásadně rád chápu se každé příležitosti, jež mi na mých cestách zajišťuje hlubší a těsnější styk s lidem. A to mi váží více nežli zosnovaný program.

„Zde máte na papíru všecky známé, na něž se pamatuju, poznamenány,“ končil Dr. B. svoji řeč, podávaje mi tenký bílý proužek. „Ale pozdravujte i ty, kteří zde nejsou a na mne pamatují. Mnozí jednoho pamatovati mohou, ale nikoliv naopak. Pátrání své počíti můžete hned na hranicích u prvního Černohorce, s nímž se setkáte. Znáť se Černá Hora na vzájem všecka, do jednoho.“

Třeba slova poslední dnes již neplatí v té široké míře jako tehdy, přece jsem se dle slov těch řídil. Když jsme totiž na Něgušském Poli zastavili a před krčmou u těžkého kamenného stolu kus chleba a sýra s vínem snídali, kráčel opodál silný, skoro zavalitý muž, o němž mi řekli, že to zdejší kapetán. Jdu mu tedy vstříc a pravím: „Pomágaj bog, kapetáne!“

„Dobra ti sreća“, děkuje on, doteknuv se pravou rukou čapky asi jako při našem vojenském pozdravu.

„Popijme vína pospolu!“ pobízím ho ke stolu.

„Díky, neobědval jsem,“ děkuje střídmý Černohorec.

Také dobře, myslím si v duchu. Zkusím to bez vína. A již, jako litanie, spustím řadu svých otázek:

„Ima-li još (je-li ještě) senatora Novicu Cerovićе? Neumřel-li ještě?“

„Chvála bohu, zdráv jako ryba.“

„A kde on ‚stoji‘ nyní?“

„V Tušině.“

Připisuju ku jménu jeho na proužek: Tušina. A ptám se dále:

„Ima-li vojvodu Lazara Sočicu?“

„Kako ne (jak pak ne)! Ima. ‚Stoji‘ v Pivě.“

Píšu „v Pivě“, ovšem s velkým P.

U kapetána Sávy Cerovićе a vojvody Paja Boškovićе musím činiti †. Onen padl již r. 1877. v boji v Pivě, tento skončil junácký svůj život nezaslouženě na lůžku vnitřní nemocí. Komandant Grubar Cerović prý je dosud v Tušině blíže Šavníku, Sava Jovičević v Baru, Bogdan Drobnjak okružným kapetánem v Nikšići.

„A za što sve ovo pitaš?“ — Proč se na to ptáš? převezme posléze úlohu tážícího se kapetán, ku podivu dlouho a trpělivě odpovídající. „Jak to přijde, že znáš skoro celou Černou Horu?“

Toť se ví, že rád jsem mu vše vysvětlil, a dále se ví, že povídání kapetána velice bavilo a těšilo.

„Boga mi, dobar čoek je onaj doktor!“ chválí našeho rodáka, a pak pokračujeme.

O všech nedovedl mi povědětі, jsou-li na živu a kde jim je konec. Ale to by nic nedělalo, jen zvím-li něco o Pekićových. I vysypu se naposledy s těmito.

Marica Djurová, krčmářka v Bukovici.

Dychtivě naslouchám a pečlivě znamenám: Starý náčelník Živko i se ženou Boženou se již dávno „přeminuli“ — skonali. Syn Stevan, trgovec (obchodník), je dosud živ, žena jeho též.

„A co deera Julka?“ tážu se netrpělivě.

„Nevím, neznám ji, mají mnoho dětí. Vím jenom, že jim loni jedna deera umřela.“

Bodlo ve mně. Aby to tak byla Julka! Náhoda si potrpí na vzdory, na justamenty. Kdo mi pak bude doma věřiti, že vskutku zemřela? Jak se pojistím vůči podezření, že jsem se výmyslem takovým — ke všemu tak nejapně vyhlížejícím — úloze své vyhnul? A radosť má nad četnými zprávami, jichž jsem při prvém kroku nabyl, valně se zmenšila.

Ovšem nezbylo mi nic jiného, než pohoditi hlavou a v duchu pomysliti si: však uvidíme! A poněvač kapetán za živý svět nechtěl se vína před obědem napiti, poděkoval jsem mu a slibem, že při návratu se v Něguších déle zdržím, první svoje pátrání ukončil.

Volání mé „Do vidženja“ (na shledanou) a kapetánovo „Srećan put“ (šťastnou cestu) mísilo se již v hrkot kočáru, s nímž koně spěchali nedočkavě dále.

4. Dvé historických zastaveníček.

Po rovné silnici jsme mžikem na konci Pole Něgušského, a sice v místě, kde sbírají se chaty ve skupinu na Něguších poměrně největší. A hned z kraje na levo kraluje skupině té větší jednopatrová budova, podobná malé pevnůstce. Toť dvorec rodiny Petroviců, z níž kníže Nikola pochází.

Budova tato mi platí jaksi za pomník, jenž Něguším dle historie náleží. Neubráníme se před ním dějinné vzpomínce, které můžeme s dobrým svědomím několik řádek věnovati.

Bylo zajisté pro Černohorce, již před tureckou přesilou ustupovati musili z úrodných nížin do vysokých hor, ranou největší, že dynastie Černojevićů (1423—1516), vyjímaje prvé dva panovníky, hynula a klesala. Vedlejší její členové se poturčovali a rod svůj

zrazovali, panovníci pak na duchu malátněli a nepříteli vzdorovati neuměli. Ba zhoubný proces ten vrcholil ve zjevu vůči vážné době přímo směšném: vzdalť se poslední Černojević Jiří vlády v zemi ku přání své ženy, dcery benátského dožete Moceniga. Bylo totiž rozhýčkané dámě nudno v černohorských pustinách. Srdnatý panovník složil tedy žezlo do rukou metropolitových a odebral se se ženou na své statky do Benátska. Odtud byly vláda světská i duchovní spojeny v osobě jedné, totiž v osobě vladyky čili metropolity cetyňského.

Za prvých devíti vladyků, svobodně volených z různých plemen a rodů, může se sice Č. Hora vykázati některým vítězstvím svých zbraní, ale úhrnem chátrala a slábla. Odpor její nevyrovnal se síle, s jakou Osmanstvo se na ni řítilo. Avšak r. 1697 obrátil se v historii černohorského národa list. Roku toho zvolen byl národem za vladyku Daniel Petrović, rodem z Něguší, a od něho nejen že zůstalo žezlo vlády až po dnešní dobu v rodě Něgušských Petrovićů, ale stal se také rozhodný obrat ve štěstí válečném i v politických úspěších, a to na prospěch Č. Hory. Zásluhou stejně srdnatých jako genialních Petrovićů roste malý, utištěný národek v giganta, jenž desateronásobného nepřítele hravě ničí a proti němuž nutno nízké lsti užiti, má-li býti aspoň na krátký čas semknut. Zatím co veškerá Evropa se jako třtina chvěje před přívalem tureckým, co evropská města jako budky z karet ssují při prvém udeření vojů mohamedánských — malá země černohorská kráčí od vítězství k vítězství. A hvězda, jež ji slavnou tou cestou vedla, vyšla právě odtud, z Něguší, v podobě dynastie Petrovićů. Petrovići to byli, již Č. Hoře připravili štědrý večer r. 1702., noc to bartolomějskou pro veškery poturčence, kteří zemi ku vyzvání dobrovolně neopustili — neboť zradou jejich země velice strádala; Petrovićům náleží zásluha genialních diplomatických tahů, jimiž Č. Hoře pro vždy naklonili Rusko; Petrovići to byli, kteří vedli Č. Horu ku Carevu Lazu, na němž 29. července 1712 byla armáda 60.000 Turků na padrť potřena a jí 86 praporů ukořistěno, ke Krusám, kde 22. září 1796 sám vojevůdce Mahmed Bušatlija se 26 vůdci padl, ke Grahovu, Vlčímu Dolu a jak se veškerá ta slavná bojiště zovou, jimiž se stali Černohorci předmětem obdivu vší Evropy. Zkrátka tedy: Petrovići to byli,

kteří převzali Č. Horu v době její největšího úpadku, a po skvělých stupních slávy dovedli jí ku kýženému cíli: zabezpečení svobody a vrácení (ovšem jen částečnému) půlměsícem uzmutého území. A dynastie ta je právě v nejlepším rozkvětu: bude-li dále tak pokračovati, co vytvoří v budoucnosti z té malé Černé Hory?

Ale k otázkám a úvahám druhu tohoto budeme míti za okamžik příležitosť daleko lepší.

Opouštíme rovinu něgušskou a velkolepými zákruty spějeme vzhůru ke Golému Brdu. Nahoře povoz zastavuju: jeť odtud podívaná k nepopsání. Na zpět přes pole Něgušské šíří se vysoko na obzoru obrovitá hladina moře jaderského, a před námi v dálce, kde skály v nízkou rovinu se rozplývají, blýští se lesklá perla jezera skaderského, nad nímž v levo vévodí veliká obruba zasněženého uzlu horského, přes 2000 m. vysokého, zvaného Prokletí. Mysl rozohněná a uvolněná hravě přes obrubu tu zaletí do Starého Srbska, do Bulharska, ke Zlatému Rohu na Bosporu — okem měří a duchem oživuje to věkovité bojiště balkánské, prosáklé krví „barbarských sklávů", již tu jménem kříže a evropské vzdělanosti po staletí s půlměsícem zápasili. V nitru to burácí a duše je v rozpacích, má-li se věnovati kráse velkolepého obrazu, v jehož přeobsáhlém rámci sami teď se ocítáme, či vzpomínkám a úvahám historickým a politickým, jež se nám hlavou hemží jak v mraveništi!

Nemožno líčiti tu velkolepé obrysy i úchvatné krásy panoramatu, jež mlčky ssajeme, a proto raději si dopřejeme malý výlet do minulosti, neboť co před sebou a kolem sebe vidíme, toť skutečná historická mapa, na níž možno takřka názorně dějinám Č. Hory se učiti! Ostatně nelekejž se laskavý čtenář nijakých „pragmatických" letopisů, ani jí na ně netrpím. Dopřejem si jen malý celkový rozhled po dějinách černohorských, poněvač nikde lepší příležitosti k tomu nenalezneme.

Půda, na níž stojíme, zdá se býti rozkáceným mořem, jež v okamžiku, když se vlny jeho nejvýše vypjaly, jako by se nebe dotknouti chtěly, náhle za trest své zpupnosti zkamenělo. A na hřebenu jedné takové vlny stojíme. Na jihovýchod vlny se níží, a utvořivše na Cetyňském Poli mezi kopci rovinu jako jezírko, klesají dále ku Rjece Crnojevićově, až posléze šíří se v krásnou nižinu, jež

Cetyň. Pohled s jihu. V zadu Golo Brdo.

Tabla. Palác knížecí. Lokanda. Ruský dívčí ústav. Zetský dům.
Monastýr.
Cŕkva.

zeleným svým věncem vroubí opalisující jezero Skaderské. Konec lazurové té plošiny ztrácí se v mlze na úpatí hor Albanských, kde sice tušíme, ale nevidíme město Skader (Scutari), jež srbský car Vukašín Mrňavić — jak se zdá rodem z území nynější Č. Hory — znovu postavil a opevnil, čímž Turkům bezděčně poskytl pevný bod, o nějž později opírali páku ku dobytí slovanské Sparty, Č. Hory.

Ovšem s úspěchem jenom částečným. Podlomili zemi a národ jako bylinu a vývoj jeho tak na několik věků zastavili, ale nezničili ho. Naopak: poskytli mu jen příležitosť, aby v míře desateronásobné, v jaké území a moc jeho se zmenšovaly, pověsť a slávu svoji uveličil.

Kdo dnes by věděl o Černohorcích, kdo by se o ně zajímal, kdyby nebylo těch přímo zázračných vítězství, v nichž potírali úkladného Turčína? Kdo může říci, jaký by byl charakter Černohorský, dnes jako křišťál jasný, kdyby nebylo pekelného žáru, jímž ruka Osmanská jim neustále zatápěla, aby se v něm — povaha černohorská jen tím více zocelila?

Jedna okolnosť je tady však nápadnou. Jsou totiž Černohorci, jak známo, pouhou částí národa srbského, jenž za času zátopy osmanské půlostrov balkánský obýval, a jenž žil vesměs zdánlivě ve stejných poměrech. Jak vysvětliti tedy tu nesrovnalosť, že právě tato část Srbstva svobodu si uhájila, ba ještě v bojích se proslavila, kdežto ostatní Srbstvo nepoměrně časně nejen poraženo, ale na dobro porobeno bylo? A přece Černohorcům bylo bojovati nejen se samými Turky, ale často i s věrolomnými Benátčany? Která to byla okolnosť, jež Černou Horu do tak velebné výše nad ostatní spolusestry vynesla? Jak vysvětliti ten nepoměr, když okolnosti na obou stranách skoro stejny byly?

Mohu říci, že tyto otázky mi často na mysli tanuly a že mi nestačovalo vysvětlovati záhadu tu jednak územím, pro obrannou válku neobyčejně příznivým, jednak rozdílem (snad) v povaze.

Mám za to, že takovou okolnosť, jež dle domnění mého záhadu tu zdárně luští, jsem nalezl při čtění dějin. Je to idea historicko-politická, důstojné a hrdé vědomí samostatnosti, vyvinuvší se z té okolnosti, že předkové Černohorců byli od počátku jádro, střed a těžiště Srbstva balkánského. Ona železným poutem sepjala národ v jedinou ne-

rozdrtitelnou hrudu, a bylo vždy jen potřeba člověka, jenž prápor idey té zdvihl a v čelo národa se postavil — a vše bylo jedinou mohutnou lavinou, která na rozkaz zničila vše, co zasáhla.

Srbové, jak známo, vyšli z Bělocharvátska (nynějšía s východní Haliče) ke konci VII. století, na vyzvání byzantského caře Heraklia, aby zbavili říši východořímskou Avarů, od nichž jeho kraje velice strádaly. Jen mimochodem poznamenávám, že z pozvání toho historik Č. Hory, p. Rovinský, správně uzavírá dvojí: že patrně měli pověst jako výborní bojovníci, jež takového úkolu jsou schopni, a po druhé, jako lid dobrý, jehož za souseda si možno přáti.

Nuže Srbové přišli, úlohy své se čestně zhostili a zabrali okrouhle ta místa, kde je nyní nalezáme, bez ohledu totiž na ujmu, jakou časem Srbové na jihu od Řeků, Turků, i Albanců utrpěli. Temné jinak dějiny jejich až do 12. století nám Srbstvo balkánské představují jako řadu žup, z nichž sice skutečné nadvlády nad ostatními nemá žádná, nad nimiž však vlivu vůdčího požívá župa, zvaná Zeta.

Zeta bylo území, jež se tu právě pod i před námi směrem jižním rozestírá. Srdcem jeho bylo jezero skaderské, a hlavními městy Skader v dolní a Dukla (původem římská Dioklea) v horní Zetě na stoku řeky Zety a Morače, výše nad Podgoricí.

Zde v Dukle narodil se Štěpán Nemanje, jenž (okolo roku 1160.) ráznou rukou dovedl všecky župy srbské sjednotiti v pevný celek. Potomek Štěpánův Dušan Silný (1335—1356) získal říši své titul carství. Zetou při všech těch převratech, jako středem váhy, nebylo pohnuto. Ona byla „dědinou“ Nemanićů, jak v listinách lze čísti, a požívala i v rámci carství srbského úplnou samostatnosť, majíc stále svého župana.

Vtrhli do Evropy Turci, nadešel osudný Vidov dan na Kosovu (1389), padla Bosna (1463), o dvacet let později „knížectví sv. Sávy“ čili Hercegovina, a posléze (1459) i knížectví Srbské. Ale ani tyto změny nedotkly se v ničem samostatnosti a volnosti Zety. Bohatství země sice padlo v lup Turkům, ale nikoliv svoboda její.

V té době dostal se na stolec knížectví Zetského rod Crnojevićů, z nichž prvý, Štěpán, osvědčil neobyčejnou udatnosť v bojích proti Turkům. Ale již druhý z nich, Ivan, jenž pro svůj věhlas v paměti vděčného národa v písni posud žije, nucen byl sídlo své Žabljak

při jezeře skaderském spáliti, aby nemohlo nepřátelům sloužiti, a ustoupiti vysoko do nejhornatější části své državy, jež bezpochyby již tehdy slula Černá Hora (gora = les).

Couvali tedy Crnojevići se svými Zeťany před rotou osmanskou vzhůru do hor, až stanuli a ukryli se zde pod námi, na nedalekém Poli cetyňském a v okolních skalách, jako v řásních šedého roucha, v jehož podobě se tu skály s ramen starého Lovčena dolů vinou. Podobali se živočistvu, jež při povodni na nejvyšší body stromů a

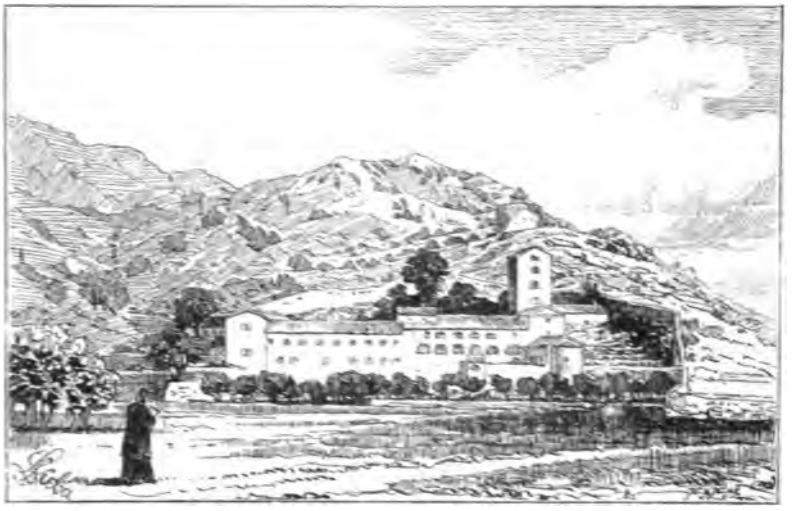

Monastýr (klášter) Cetyňský. Nad nim „tabla".

střech spěchá, aby se před vlnami uchránilo. Skalnatý tento okršlek kolem nás sluje nahije (okres) Katunská, a jméno dokazuje, že třebas v časech těch tu již Ivan Crnojevic našel osady, přece sloužily hory zdejší po nejvíce jenom za katuny, t. j. salaše.

Jen o stupeň ještě výše mohli Zeťané ustupovati, t. j. přes Golo Brdo na pole něgušské — dále by již byli bývali nuceni řítiti se se stěn Lovčena přímo do moře. Ale toho již nebylo třeba. Byli zachráněni. Udeřili sice třikráte hordy musulmanské až na Cetyň, ba r. 1714 vezír Duman Ćuprilović 37 náčelníků, za hosty pozvaných,

zrádně utratil a na osiřelé a překvapené Černohorce udeřiv, až na Něguše přitrhl a do Dalmácie je zahnal — ale na porovatém Krasu se vlny příboje tureckého udržeti nedovedly, ač by rády, a vždy hned samy zmizely, jako se objevily. Zde v té poušti bez polí a luk, bez keřů a stromů, bez země i vody, v této veliké, převeliké kryptě mohl obstáti jen Zeťanin, jenž dle vlastních slov dovede „jísti třebas i zemi a píti z pod kobyly“!

Zocelen na těle i duchu, přečkal slavně přičiněním dynastie Petrovićské těžkou, staletou tu zkoušku, a oči veškerého vzdělaného světa s úžasem na malém tom velikánu spočinuly. I dáno mu jest za odměnu jméno nové, dle útočiště, do něhož se ukryl a v němž vyrostl tak vysoko, že se všech stran světa byl viděn: — Černohorec. Na Černou Horu přišel jako poražený a pronásledovaný Zeťanin, a nyní vrací se do Zety vítězně co Černohorec.

Vrací se, ale jen ponenáhlu. Mnoho ještě z původní vlasti jeho pohřbeno ve vlnách, z nichž sepjaté ruce věčných trpitelů prosebně trčí, o pomoc a vysvobození volajíce. Na ten čas marně. Ne tak pro nedostatek vůle svých šťastnějších spolubratrů, nýbrž vinou tak zvaných — „politických poměrů“. Tázal bych se: Kde máš oči, ty jemnocitná, nervósní Evropo, „štíte pravého křesťanství“? Ale projevil bych tím velikou — naivnosť, dokud je v čerstvé paměti, kterak na míru Berlínském ne snad ochromené Turecko, ale kdosi jiný bránil dílo vysvobození v končinách těchto dokončiti.

Bránil tomu, poněvač se Černé hory bál. A nemyslíte, že je to hezká věc, když se nás někdo bojí?

A tak tedy — abychom mohli netrpělivým koňům popustiti konečně uzdu a spěti dále — shrneme historickou vzpomínku tuto ve stručná slova: Černohorci jsou vlastně Zeťané, t. j. Srbové Zetští, Černá Hora pak stísněnou, do kouta vtlačenou někdejší župou Zetskou, jež časem knížetstvím ba i královstvím se zvala, a jež byla kolébkou carství srbského. Ale toto, v brzku široce se rozprostranivši, v brzku vzalo také za své, jádro však zůstalo, nejenom netknuté, ale krví hojně prolitou sesílené a zmohutnělé. Jen jméno se změnilo. Avšak Zetské tradice se nyní na Č. Hoře horlivě pěstují. Byl vydáván časopis „Nova Zeta“, vystavena na Cetyni besední budova „Zetski dom“. Běží-li Č. Hoře o restituci zetských práv — a kdo by se

divil, kdyby ano? — neběží jistě o návrat jména. Jako Zeta hynula, klesala a ustupovala, jako Černá Hora vítězila, mohutněla, stala se slavnou!

Vozka prásknul do koní a mezi tím, co jsme po zmijovitých zákrutách sjížděli dolů k Poli cetyňskému, já zíraje očima na velebné divadlo horské, kol do kola mne obkličující, duchem viděl jsem před sebou jasně planoucí, vítězný kříž pravoslavný, opřený o věrnou svojí oporu: jatagan a gusle.

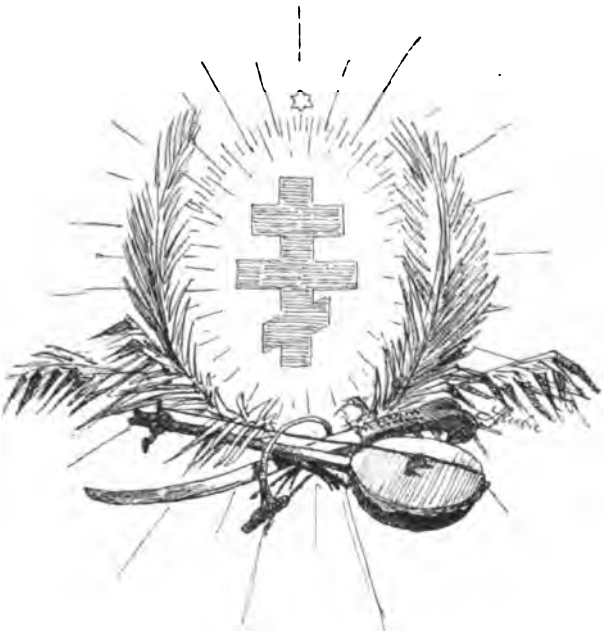

KAPITOLA II.

CETYŇ.

(1. Procházka Cetyní a nenadálé uvítání. — 2. Jak budí Černohorec v mládeži své touhu po chrámu Páně. — 3. „Miran kao jagnje — mírný jako jehně!“ — 4. Djurdjev dan, Krtsno ime. — 5. Kníže. — 6. Na Cetyni opět jasno.)

1. Procházka Cetyní a nenadálé uvítání.

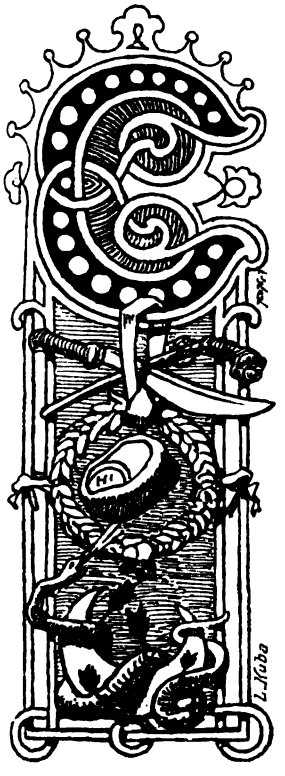

Cetyň je sice předmět, jejž nám byl zevrubně popsal před několika teprv lety p. J. Holeček, mohu se však směle o něm znovu rozepsati, neboť roste nyní tím rychleji, čím déle byla pouhým zrnkem. Od 15. století až do minulého nebyla Cetyň nic než monastýr (klášter), v němž vladyka a vládce Černé Hory sídlel a jenž nejednou byl rozmetán. Za Petra I. „Svatého“ (1782—1830) přibyl „sovět“ (rada, radnice), o jehož biblické prostotě nás poučují pouze popisy cizokrajných cestovatelů, ale pražádné stavitelské pozůstatky. Za Petra II. (1830—1851) nahražen byl sovět „bilardou“, velikou a pevnou to budovou kamennou, stojící podnes blíže monastýru, nazvanou tak od kulečníku, jejž si sem Petr II. dal přivléci. V bilardě bylo spolu i obydlí vladykovo. To byl vlastně první kel, jímž zrnko život svůj prozradilo.

Když pak nastoupil Danilo I. (1851 až 1860), tu oddělením moci náboženské od světské dán vlastní podnět ku vzniku Cetyně jakožto prestolnice a státního středu, a odtud znamenáme chvatný vzrůst. Danilo I. založil nynější knížecí palác. Ustanovení placených státních hodnostů a úředníků (senátorů a ministrů) mělo

za následek, že se tu počal usazovati národ. Domů přibývalo, a Cetyň vzrostla ve slušně dlouhou ulici, v jejíž pravé pobočce tkví její kořeny: monastýr, bilarda a palác. Po válce poslední usídlili se zde zástupci velmocí, jež dříve v Dubrovníku sídlili, čímž získala Cetyň celou řadu pěkných jednopatrových budov. Návštěva zvědavých cizinců, sjízdností cest velice zvýšená, měla v zápětí rozmnožení hostinců (nyní tu dostaneme na třech místech velmi dobré točené pivo, ¼ litru 12 kr.). Hromady lidu, jenž sem ze všech končin Č. Hory přichází buď v záležitostech úředních, nebo aby předstoupil před knížete, daly vznik četným butygam (krámům), kde si dnes můžeme kromě nejrozmanitějších potřeb i ledaktery zbytečný přepych koupiti (tak na př. sličných dětských hraček tu obstojný výběr). Přičtěme k tomu všemu školy, zvýšený počet úřednictva a zlepšený blahobyt Černé Hory vůbec — a s lehkou myslí nazveme Cetyň zázračným děckem, jež o to rychleji mohutní a dospívá, oč déle před tím spalo. Dnes tu již slyšíme hrčeti ve dveřích elektrické zvonky, klavírů zde nalezneme několik, a o velocipedistském sportu již před několika lety poučili Černohorce — Angličané. V letě tu dává fotograf mostarský Černohorcům příležitosť dáti se spodobniti dobrovolně — kníže Karadjorděvić na jejich dobrou vůli nečeká a fotografuje si jakožto amatér kdy chce a koho chce. Řada kočárů je tu nyní pohotově a s ochotou doveze takřka v kraj Černé Hory, v „Čitalnici“ nalezneme „Fliegende“, (jakoby i ti Černohorci měli nedostatek vlastního vtipu a po příkladě Evropy si cizím musili vypomáhati), a cekněme někde jedním jen slovem německým a budeme moci do denníku svého zapsati, co psal o svém pobytu cetyňském r. 1880 dr. B. Schwarz ve svém spise „Montenegro“: Bei deutschem Gerstensafte wurde in deutscher Sprache geplaudert! Na prostranství před budovou, v níž Thalie se uhostila, duje vítr do plachet, v nichž zírá ztrnulé oko junácké skrze sklíčka do blbých „panorám“, nebo míří němou puškou do pohyblivých terčů. Je-li tu kníže, můžeme se kochati každého dne koncertem knížecí kapely a prohlížeti při tom zdejší elitu. Jak viděti, bují tedy, kypí a kyne mládě to na všech stranách a vším možným způsobem, prospívá moudrostí i — hloupostí před Bohem i před lidmi. Doklady z roku posledního, jenž uplynul mezi prvou a druhou mojí cestou: velenutný a svrchovaně potřebný vodovod, způsobený nákladem

80.000 zl., a nepotřebný, svrchovaně zbytečný „park", prostá to síť stezek, jimž kus humen za oběť padlo a jež má jakožto libosad ovšem tím větší budoucnosť — čím více podobá se prosté pastvině.

Nemohu tedy dnes psáti více o Cetyni tak zajímavě, jako to činil zmíněný můj předchůdce před 10—15 lety, když na př. v „lokandě" (hostinci) tehdy državném (státním) musil nad lůžkem svým rozpínati deštník, aby mu déšť ve spaní nepřekážel. Je sice pravda, že v tomže hotelu cetyňském jsou okenicemi opatřeny jen ty pokoje, jež jsou obráceny na sever a vlastně toho tedy nepotřebují (ale jsou do ulice!), kdežto pokoje jižní odevzdány jsou slunci v šanc, tak že, když večer uleháme, zdá se nám, že jsme v rozžhavené peci; také nelze ani pomysliti na zavření dveří a mnohé jiné pohodlí nebo potřebu — ale v celku, jak jsem ukázal, Cetyň rázně seškrabuje se sebe mech staré romantiky a spěšně opatřuje se příjemnou jinak nudou novodobé úpravnosti.

Dnes se nám představuje Cetyň jako městýsek se 2 as tisíci obyvatel — městýsek, v němž na štěstí pro zajímavé a pestré postavy domácích lidí zapomínáme na počátku všímati si protivně střízlivých domků, všeho určitého rázu prostých. Za to oddáváme se rádi libému pocitu vřelé útulnosti, jaký Cetyň bez odporu vzbuzuje, sedíc tu roztomile jako dívčina na pažitě. Je sice obklíčena kolem dokola morousy, plešatými od hlavy až k patě, vráskatými a kostnatými, škaredými a zamračenými — ale to nezlobí se na nás; nevrou pouze na sebe žárlivostí, se kterou sledují svěřenou sobě bílou panenku a její pokroky. Možná ovšem také, že ledakterá ta vráska má i jiný původ, že jim na př. nevoní docela lacmanský ten parfym, kterým holčice napouští si svojí toaletu pomíchaného již poněkud střihu. Na každý však způsob je nám tu jako člověku, jenž byl ode všeho světa pronásledován a zde konečně nalezl jamku, bezpečnou, dobře hrazenou, na jejímž dně bezstarostně může hlavu na zem položiti. Je nám zde tak lehko, jako bychom náhle byli všech hříchů svých zbaveni, všecky starosti vezdejší jako by zůstaly tam za horami, za onou nebetyčnou hradbou — a duše vesele jim strouhá mrkvičku, poněvač ví, že přes onen kostrbatý a přikrý plot se svojí tíží se jistě nedostanou...! Zkrátka: Blaze a sladce je tu na Cetyni!

Konec hlavní ulice je uzavřen lokandou jednopatrovou, dříve

Kníže Mikuláš I. Petrović Něguš.

státní, v níž majitel Vuko Vuletić, více proslulý svými finančními operacemi než junáctvím, řečí hladí a cenami dře ony poutníky, kteří buď o jiné hospodě nevědí nebo kterým na tom záleží, býti v hotelu první třídy.

Vyjdeme-li z lokandy, máme hned v pravo velikou budovu jednopatrovou, dívčí gymnasium, založené a vydržované ruskou carevnou nákladem 10.000 zl. ročně. Hned potom, minuvše poštu a telegrafní úřad, zahneme v pravo a stojíme před mohutnou stavbou, „Zetským domem", v němž umístěny čítárna a divadlo. Hned naproti je tiskárna, v níž kromě učebnic, básnických plodů knížete Mikuláše a jiných knížek tisknou se 3 periodické spisy Černohorské, a sice politický týdenník „Glas Crnogorca", (od r. 1891, red. dr. L. Tomanović,) poučně beletristický měsíčník „Nova Zeta" (red. týž), v němž bohužel kromě povodně hyperloyalních projevů, „vylévaných" veršem i prosou, nic jiného černohorského nenalezáme, a posléze „Věstník ministerstva osvěty a duchovních záležitostí" (vyd. ministr vyučování Pavlović).

Na opačnou stranu hlavního prospektu přijdeme kolem domů rozličných konsulů a ministrů do druhé větve, v níž vévodící budovou je knížecí konak, zevnějškem prosté, ale uvnitř výtečně zařízené obydlí gospodarovo. Vysoký stožár, prostý práporu, nám věstí, že tu není knížete. Statná a pružná postava perjaníkova s puškou v ruce před vchodem volně se prochází. Přes ulici naproti je dům Boža Petrovića, ministerského předsedy, dále následníka Danila, prince Jiřího Karadjordjeviće, zetě knížete Nikoly. Ulice zakončena jest rozsáhlou červenou budovou, podobající se pevnůstce, známou pod zmíněným již jménem bilarda. Jsou zde všecka ministerstva, školy a perjanické kasárny. Za bilardou je monastýr, sídlo to černohorského arcipastýře, vladyky (metropolity) Mitrofana Banoviće, jediná to zajímavá stavba na Cetyni vůbec, rázu zřejmě italského. Nad monastýrem pne se okrouhlá bašta, prostě „tabla" (tabia) zvaná, na níž napichovány byly kdysi uřezané hlavy turecké.

Projdeme-li celou hlavní ulici až na konec Cetyně — vlastně na počátek, neboť tudy jsme přijeli — navštívíme dlouhé úzké stavení, okružené prostranným dvorem a zvaným prostě arsenal. Správcem jeho je nadšená duše Ilija Hajduković, jenž se nám představuje

jako „pravnuk slavného junáka Nikice Hajduka Strahinjića-Podgoranina.“ Ukáže nám nejen vojenské výzbrojné zásoby černohorské, dílnu na opravu zbraní a ražení medailií, ale předně a hlavně otevře nám černohorské muscum, sbírku to trofejí válečných, v jejíž tajemném, pohádkovitě přitmělém a zbarveném ovzduší dlouho bychom při Ilijově ohnivém vypravování dleli. Jsou tu turecké ulovené řády, (velká hvězda Kadri pašete, padlého na Grahovci 1858), turecké prapory s kulemi na konci tyčí, čerkeské ledenice (pistole s rukojeťmi stříbrem a zlatem vykládanými), džeferdary (pušky nádherně perletí, slonovinou, stříbrem a zlatem zdobené), skvostné jatagany a handžary. Ale jsou tu památky jiného ještě druhu. Třepotají se tu cáry prostřílené zástavy černohorské z Ulcína, tkví tu prápor Danila I., visí meč zmíněného již praděda Ilijova z r. 1612., křiví se tu šavle serdara Stojana Jankoviće a harambaše Stojana Kovačeviće, z nichž poslední padla do rukou tureckých, když byli Turci harambašu zajali, ale na Vlčím dole zpět zase dobyta byla, vidíme zde šibu, ohromnou to pušku, jež musila sloužiti kdysi Černohorcům zároveň za dělo. Blýští se tu také — ač nerado — skvostné dělo Krupovo, zvané Sulejman. Celá baterie jich byla vzata paši Sulejmanu v Nikšići, celá baterie, právě z továrny došlá, čistě nová, neopotřebovaná! Toto bylo dopraveno až na Cetyň — ostatním jsem odevzdal pozdrav od sirého jich soudruha cetyňského až v Nikšići. A tak dále a tak dále. Kdo by si to vše i s vypravováním pamatovati mohl!

Srovnávati moderní děla se starými máme příležitosť před arsenálem na dvoře, kde se válí několik kusů nejrozmanitějších rozměrů a tvarů, z větší části směšných. Jedno je dlouhé jako viržínko, druhé bachraté jako denní host od Fleků, třetí aspoň hodně neforemné. Že je Černá Hora koupila od Turků, rozumí se samo sebou, a zač, uhodne také každý: za olovo. Neboť při chudobě své Černohorci nemohli Turky jinak vypláceti, než olovem. Děla ta jsou vlastně roztomilá kytice pomněnek, natrhaných při různých příležitostech v rozličných končinách Černé Hory. Některé jsou ze Žabljaku z r. 1835, komická a komicky také nazvaná „Baba-jela“ vzata r. 1853 u Crmnice, jiné 1858 na Grahovu atd. Dozor nade všemi pak zdá se míti největší neohraba ze všech, příjmím „Brat Filipovca“.

Po obou stranách hlavního prospektu jsou dvě veliká náměstí, z nichž levé jest pazarem (tržištěm), pravé pak činí nesmělé pokusy býti jedenkráte rozsáhlým parkem. Proto zde procházka nikoho dosud netěší, a jestli zde přece vidíme celý boží den — ovšem na odděleném místě — procházeti se zástup Černohorců, můžeme hned předem tvrditi, že to má svůj háček.

Lovčen. Pohled s pole Cetyňského.

A dobře hádáme. Prostor, na němž si osoby ony ukracují dlouhou chvíli, má za sebou budovu záhadného vzezření, jejíž úlohy se však v brzku sami dovtípíme, jakmile postihneme v hemžícím se tom chumli osoby, jimž vždy ruka s nohou zcela opravdově spojena je třpytným a při tom solidním řetězcem, dosti dlouhým, aby „poutavá" zdoba neomezovala ješitné své majitele ni ve volném svobodném kroku, ni v živém posuňkování, jímž hovor svůj illustrují.

Není pochyby, že budova jest tamnice (vězení) a procházející se tlupa — tamničari (vězni), třeba by kavalírský, nijak neskrocený jejich krok a smělé, sebevědomé jednání myšlénce té odporovalo.

Průvodce můj chtěl mne dovésti dovnitř budovy, ale nebyli jsme tam vpuštěni. Nic však nedělá. Lépe, než by bylo lze se baviti s němými stěnami, pobavil jsem se s čipernými kriminálníky, již mne dychtivě obklopili, dotazujíce se průvodce mého, kdo jsem.

„Čech je," odpověděl vůdce můj.

„Čech?" zvolal, jiskře očima, vysoký muž s dlouhým krkem a — „s řetízkem bez hodinek". „Bratr Čech?" opakoval si s radostnou tváří, smekaje čapku. „Češi — statní sokoli! Jako my s Turky, tak oni zápasí s Němci. My mečem na poli válečném, oni perem a na poli politickém. A slavně zápasí, junácky a zajisté zvítězí. Vždyť jsou nejpřednější ze Slovanů! Živili Češi!"

Zkoprnělý naslouchám nadšeným slovům vězňovým a překvapením vytřásám ze sebe s nouzí několik slov, jimiž jsem se tajemnému slovanskému enthusiastovi poděkoval za nenadálé uvítání, jakého se mi dostalo v prvý okamžik mého vstoupení na půdu „slobodné Černé Hory i Brd".

Později jsem ovšem zvěděl, že člověk, jenž mne tak nadšeně vítal, byl politický vězeň, muž, jenž se sám literně vzdělal a nejen znal čísti a psáti, ale i literárně činným byl a do časopisů dějepisné statě psával — ale to všecko nic neodporuje zřejmému faktu, že příčinou zjevu toho i veškerého zdejšího života vězeňského je vychování národní a mužný charakter zdejší.

Nésti následky svého činu uvědoměle a tudíž hrdinně, toť stanovisko jen ušlechtilejších duší; podrobovati se pak důstojně a bez reptání zákonu i ve případě, kde jsem se jen bezděčně prohřešil, nebo kde dle mínění svého dokonce jsem nevinen — to značí už vysoký stupeň mravní vyspělosti, opravdový charakter. Divme se, že zde provinilci beze všeho studu před námi se procházejí: konají, co jim zákon poroučí, a plní jej poctivě a svědomitě — odtud to jejich svědomí. A že prohřešili? Proč jsou lidé a ne andělé! A ostatně žádané výkupné — svobodu — složili; kdo jim tedy může ještě něco vyčísti?

Ba postavy ty jako by hlásaly: Ctěte zákon — jeť on základ státu! Dej mu každý, ochotně a oddaně, co žádá, jako my, jeť spravedliv!

Jaké to třtiny bují naopak na pařeništi naší proslavené

kultury! Náš člověk utiskne zákon v nízké sobecké žádostivosti, ve chtivé lačnosti po zisku a — v krátkozraké důvěře ve zdar svého zlodíla. Sklame-li ho však naděje, chvěje se osykou, rdí se studem a zmírá bázní před napřaženým ramenem spravedlnosti! Hotové babstvi!

Černohorec zrakem pevným upře na ně zrak, byť se tam blýštila i břitká ocel. Nepovídám bájky, nýbrž dokázaná fakta, že těžcí přestupníci, vrahové, na mnoho let odsouzení, byli na př. v čas boje puštěni na svobodu, konali v řadách bojovníků svoji vojenskou povinnosť, nezradili svoje voje, ani neutekli, ač se jim k tomu naskytalo dosti příležitosti, statně bojovali a po válce se zase ve zdraví šťastně navrátili do vězení, aby trest svůj s pomocí boží dovršili. Proto zde nejsou zavedena nijaká velká opatření, jež by útěku bránila. Ba Dr. Schwarz píše, že, když zde r. 1880 cestoval, nikdo vězně ani v noci nestřehnul! Za to také ovšem po odbytém trestu je takový člověk zase mravně bezúhonný, a nejen že se nikdo k výčitce nijaké neodváží, ale ani toho nikomu nenapadne!

2. Jak budí Černohorec v mládeži své touhu po chrámu Páně.

Na Cetyni jsou kostely dva. Jeden je v monastýru, a jakožto součástka starobylé té stavby je taktéž starodávný. Sluje metropolitní a všecky slavnostní bohoslužby vykonávají se tudíž výhradně v něm. Druhý, mezi knížecím konakem a monastýrem stojící, je novodobý, v posledním desetiletí vystavený, a mohl by se nazvati „farní“. Ten je jaksi pro všední potřebu. Veliký však z nich není ani jeden ani druhý.

Na druhý den mého pobytu na Cetyni byla neděle. O nedělích a svátcích chodím, putuju-li světem, důsledně do kostela, poněvač se tam pro cizince vždy mnoho zajímavého a poučného nalezne. Ten den jsem se pak těšil na bohoslužby tím více, že to byl den narozenin kněžny Mileny. Věděl jsem tudíž, že mše bude slavnostní

a jako taková že konati se bude v církvi monastýrské u přítomnosti všeho zdejšího úřednictva státního a cizích politických representantů. Ovšem, věděl jsem také, že nebýti všeobecného smutku za kněžnu Zorku a vůbec nepřítomnosti celé rodiny knížecí, jež v Baru tou dobou dlela, že byl by býval den ten jedinou chvílí všeobecného veselí a nadšené oslavy; reptati však v takových případech, kdy osud na cestách nepřízeň svou mi objeví, dávno jsem si odvyknul a místo toho naučil se přijímati vděčně z rukou náhody vše, co mi blahovolně podá.

Déšť, který mne cestou do kostela sprovázel, dává mi příležitosť vzdáti pochvalu výtečně upraveným cestám cetyňským, jež rovny jako stůl a z dobrého materialu zbudovány, netvoří ani při největších deštích valného bláta.

Minuv hroby kněžny Zorky (Karaďorděvičové) a její zrozeňátka, nacházející se před monastýrem, vstoupil jsem brankou na dvořiště zajímavého monastýru cetyňského, na němž na příč stojí malá jednoduchá c r k v a (církev = kostel), metropolitní to chrám Páně. V otevřeném loubí před chrámem, kde odkládají se do kouta deštníky, stála tlupa Cetyňanů, přihlížejících otevřenými dveřmi bohoslužbám.

Vstoupil jsem do malé, útulné svatyně. Mše se již sloužila. Konal ji sám vladyka (metropolit) s četnou asistencí. Zlatá roucha, zlatý ikonostás a vůbec hojná zdoba, již svatyni drahý kov propůjčoval, byla v odporu s nuznými šaty několika Černohorců, krčících se skromně v omezené prostoře do koutků. Kromě nich bylo zde dosud málo účastníků. U levého okna, kde stávají ministři a konsulové, bylo dosud prázdno, a na pravo taktéž marně dosud čekal prostřený koberec na starou matku knížete.

Všichni, jak jsme tam dosud stáli, byli jsme bezvýznamná chamraď, z níž však já, bohudíky, pořád ještě ten nejposlednější nebyl. Stáliť tam přede mnou čtyři kluci, příští sokolíci. Stáli tam tiše, slavný obřad zbožně sledujíce.

Z nenadání přistoupí k nim muž s pěknou zelenou dolamou, s revolverem za pasem, vůbec v náležitém vojenském černohorském kroji. Byl to kostelník. Junácká jeho ruka sežmolila v ruce čapku a nejunáckým způsobem vyrušila krajního chlapce z pobožnosti. Ten, chytnuv se za hlavu a pohlédnuv na kostelníka, porozuměl rychle

situaci a prchnul. Za ním i šťastnější dva jeho druzi. Čtvrtý však chytře skryl se za mne, (jak mi zalichotil!) aby si pobyt ve chrámu zabezpečil.

To se mu podařilo, ne však na dlouho. Hned za kostelníkem vstoupila do chrámu matka knížete, letitá, avšak dosud mohutná, statná paní, provázena dvěma damami, za ni Petar Vukotič, otec kněžny Mileny, pak ministři a konsulové v uniformách. Malý prostor počal se rychle naplňovat a kostelník musil vstupujícím pánům dělati místo.

Kníže před palácem.

Při té příležitosti zahlédnul tajícího se za mnou chlapce, a — — vlepiv mu dvě, nabyl tím ihned zase jeden čtvereční střevíc volného prostoru.

Ale kromě toho praktického zisku, na nějž cetyňský kostelník zajisté největší váhu neklade, je tu zisk mravní, jenž mu na srdci především ležel. Nechci tu užívati bombastického přirovnání s pronásledováním prvních křesťanů, u nichž s překážkami rostl i náboženský duch, nýbrž prostě konstatovati, co popírati se nedá: že totiž takovým způsobem přirozeně roste u mládeže cetyňské touha po chrámu Páně.

Je to methoda sice originelní, stručná, avšak šťastná, neboť s účinkem minouti se nemůže. Zkrátka: černohorská.

3. „Miran kao jagnje — mírný jako jehně!“

Vděky cetyňské rezidence dovolují i nejzvědavějšímu turistovi odjezd již druhého dne.

Ani mne po čtyřiadvaceti hodinách na Cetyni nic více nedrželo, přece však vypraviti se odtud valné chuti jsem neměl. To pro tu jednoduchou příčinu, že nebyl na programu mém návrat do Kotoru, nýbrž naopak — další cesta do Černé Hory. A před tou mi naskakovala husí kůže. Poznávalť jsem, že zkušenosti z minulých cest mých tu odpadají a že tu stojím před putováním způsobu nového. Už ten zdejší terén! Hora na hoře a vše pustopustý kámen! Silnice nás sice ještě kousíček z Cetyně vyprovodí, ale jen do Rijeky — pak všemu konec! Pak se buď uč vlastníma nohama poznávati, co značí v černohorském hovoru „lijep put“ (krásná cesta), anebo vezmi si koně a na vrátkém jeho hřbetě dej se přenášeti přes hory a doly, přes balvany a rokle, nekonečnými klikatými serpentinami, vinoucími se po kamenitých stěnách skalních, příkrých a nebetyčných.

Alternativa tato mne přílišně nerozveselila, přece však nemohl jsem se dlouho rozmýšleti, co učiním. Jíti pěšky nebylo ani pomyšlení, neboť by cesta taková našince úplně shrotila a k práci neschopným učinila. Bylo tudíž na bíledni, že koně vzíti musím — a totě byl vlastní zdroj mého smutku: já jezditi na koni neuměl.

Lokandář Vuko Vuletič s ochotou mnul si čelo, aby se rozpomněl na jméno některého zdejšího majitele nájemných koňů. Nemusil by se tak namáhati, neboť bystrá paměť jeho obsáhne více, než co značí nepatrná Cetyň; ale je to vedle lahodných úsměvů a úslužných řečí to jediné, co má mne, hosta, vůči krvavým cenám v lokandě panujícím přesvědčiti o blahovůli onoho dobráka.

Konečně vymnul jméno jakéhosi Arbanaše, i poslal proň.*)

„Máš koně pro tohoto gospodina?“ počal hned ve jménu mém se zavolaným vyjednávati.

„Mám.“

„Kterého?“

*) Albanec; přistěhovalý příslušník povětrného divokého kmene albanského.

„Džogata (bělouše).“

„Boga mi (Bůh ví), dobar konj,“ obrací se ke mně hotelier.

„Musí však býti klidný, tichý, spolehlivý,“ vkládám se do hovoru. „Nejsemť jezdcem, jezditi umím pramálo, vaše koně neznám a cest vašich se bojím.“

„Ne brini se, gospodine — nestarej se, pane! Miran je konj moj kao jagnje — mírný je kůň můj jak jehně. Nemusíš se znáti v jízdě pranic a pojedeš bezpečně.“

„A kolik požaduješ do Podgorice?“

„Zetský dům“ a nemocnice.

„Dám ti dobrého momka (chlapce), jenž tě povede. On bude svou stravu i obrok koni platiti sám, a ty mi dáš 8 zlatých.“

„Boga mi, to nije mnogo,“ dí dobrácky můj prostředník, čehož následkem jsem — neznaje cen místních — na řečenou částku přistoupil.

V brzku stanul malý bělavý koník před lokandou. Sedlo bylo kryto čpavou vlčinou. Počal jsem v zadu k sedlu přivazovati něco cestovních potřeb, jež v lesklém černém plátně nad zadkem koňovým jako obrovská okoptěná jaternice již již klenouti se počala, když mne tu momak můj v práci zastaví a varovně dí:

„Gospodine, zavazadla jsi sobě nevyjednal žádného.“

Opru na kluka (asi dvacetiletého) zraky a dím zlostně: „Nevyjednal, a vyjednávati nebudu. A není-li ti to vhod, vezmi si koně zpět.“

„Nevezmu, nemohu nic činiti bez hospodáře, ale počkej, otážu se.“

Arbanaš tu byl hned jako na koni. „Gospodine!“ volal dříve ještě než doběhl, „o zavazadlech jsi mi ničeho neříkal.“

„Tedy's myslil, že cestuju jako Adam? Tady si vezmi svého koně a jdi odkud's přišel!“ A počal jsem odpínati balíček rozhorlen nad vydíravostí tou. Jednaloť se mu patrně jen o to, abych mu fiorin (zlatku) přidal.

I samého hoteliera se tato přílišnosť dotknula. Neboť kromě onoho plátěného vaku, nepromokavého pláště, pobočni láhvice a dvou nevelikých kožených torb ničeho více jsem neměl. Bylo to tedy minimum cestovatelských potřeb. Vše ostatní nechal jsem částečně již v Kotoru, částečně ve svém pokojíku cetyňském.

Ale Arbanaš si koně nazpět nevzal. Obtěžkal vak a torby a blahosklonně dovolil vše to s sebou vziti. Pouze poznamenal, že ponese-li mi chlapec něco, vyplatím mu honorář zvláštní.

Neodpíral jsem a ptal jsem se hned na povahu koňovu.

„Miran je kao jagnje!“ opakují všichni kolem stojící jakoby jedním hlasem.

Tážu se pro jistotu, jak se tu koni poroučí. Neshledávám nic zvláštního, kromě poslední rady. „Pusť mu, gospodine, uzdu zcela volně,“ poučoval mne totiž Arbanaš. „Neboj se, neuteče s tebou. Je zvyklý tak choditi. Budeš-li ho držeti zkrátka, bude nepokojný.“

Kvitoval jsem kývnutím hlavy zajímavé toto poučení a již vpravuji špičku levé nohy do třemenu. Podrželi na druhé straně sedlo, abych je nestrhl na stranu, a hup! — sedím na měkké vlčině.

Ale dříve než jsem si mohl polibovati, trhl sebou milý džogat několikráte tak, že zadní zavazadlo ihned se sedlem se rozloučilo. Na rovině by se konečně vrátký taneček občas snadno snesl, ale při pomyšlení na divoké cesty další nemínil jsem se rebelujícímu bělouši svěřiti. Držel jsem mu uzdu — dva to provázky — bez ohledu na udělený pokyn zkrátka, a když mi nespokojence zadrželi, aby zavazadla znova připevniti mohli, sestoupil jsem dolů a milému Arbanašovi řekl:

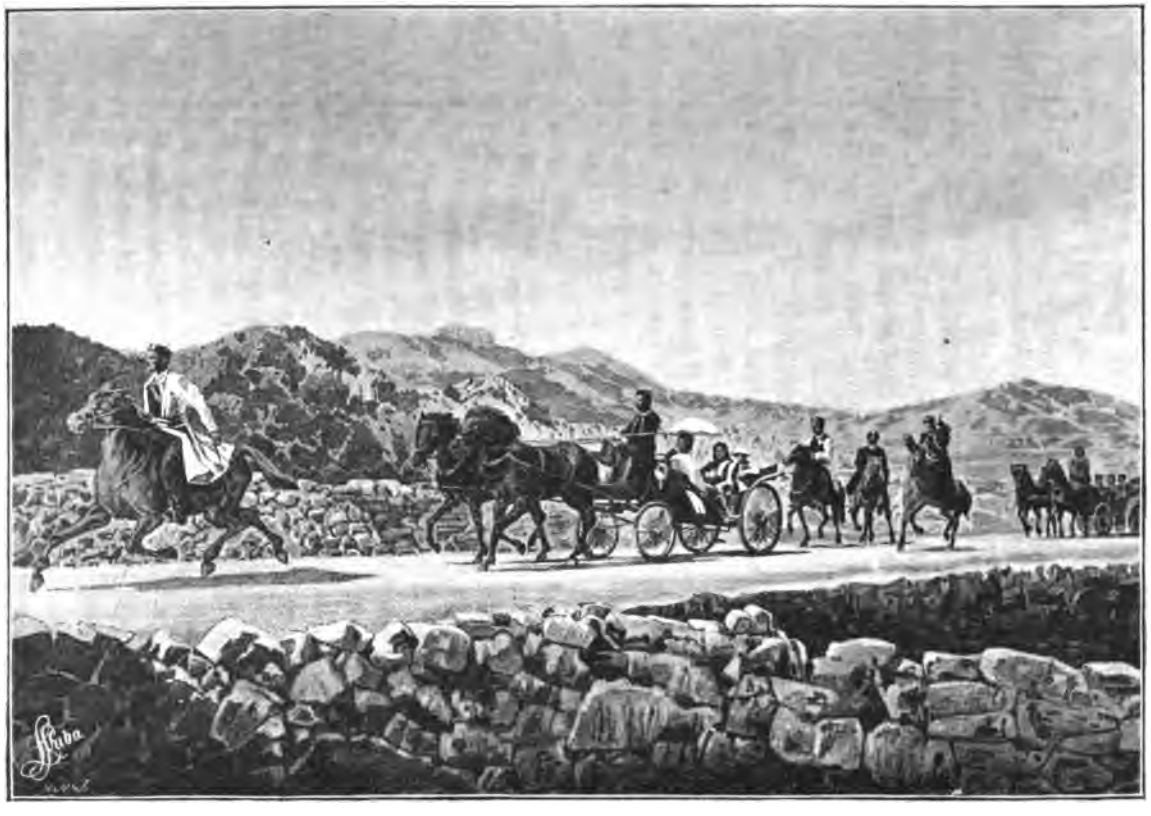

Slavný vjezd uzdravené kněžny Mileny dne 6. září 1891. Na kočáře knížecí rodina. V zadu strmí Lovčen.

„Brate, ty jsi lhář. Ten kůň není tichý, na tom nepojedu."

„Nemoj se bojati — nechtěj se báti, gospodine! On teď několik dnů nikde nebyl a při tom zobu (ovsa) mnoho jedl, proto je tak bujný. A ty sám hřešíš, že mu uzdu volně nedržíš, že jej příliš nohama tiskneš. Popřej mu vůli, svobodu, na kterou je zvyklý, a ponese tě bezpečně třeba do pekel."

Dal jsem si říci a vsedl jsem ještě jednou. Kůň choval se teď mírněji, tak že jsem mohl dokonce z peněženky vyjmouti peticu (pětku), již požadoval Arbanaš ode mne závdavkem.

Uvolniv pak zcela konopnou uzdu, dal jsem všem „s Bohem!" a koni naznačil lehce lýtkem, že je čas k pochodu.

Džogat nedal se pobízeti. Volání „Srečan put — šťastnou cestu" znělo mi v uších drkotavě, neboť bělouš ihned dal se do hopsavého klusu, nechav sluhu bezohledně za sebou.

Klus byl snesitelný, nicméně nesměl jsem si učiniti jízdu z í t ř e j š í nemožnou . . . a proto bylo třeba koně zaraziti a k mírnému chodu přiměti. Učinil jsem pokus dle udělené mi rady a uvolnil mu uzdu, dosti již volnou, ještě více, aby kůň šel, jak se mu uráčí.

A uráčilo se mu. Ihned zaměnil klus ve hbitý trysk, a dříve než jsem se vzpamatoval, obrátil v pravo kolem pošty do ulice proti Zetskému domu. Nenadálý tento obrat by mne byl bez mála ze sedla vypravil. Zadržev se však šťastně kolenama, narovnal jsem se opět v sedle, při čemž kůň již bezohledně pádil ku předu, a když u rohu následujícího opět zaměnil směr v levo, našel mne již připravena a nepohnul více se mnou. Nabyv klidnější mysli, vrátil jsem se k staré methodě a tisknuv koně kolenama, držel jsem uzdu, t. j. provázky, co nejkratšeji. Ale kůň uháněl s větrem o závod dále. Opět zahnul v pravo a letí teď rovně do skal. Černohorská kapa (čapka), kterou jsem si půl hodinky před odjezdem koupil a která dosud nebyla ještě dosti „usazená", se mi v pekelné té jízdě s hlavy smekla a uletěla, čehož ovšem jsem ve chvíli té málo dbal. Větší starosť mi působila myšlénka, co roztomilý džogat můj počne, až tvrdá, rovná, pěkná nynější cesta za špitálem, proti němuž jsme letěli, zmizí v moři skal, balvanů a jam.

Škubnul jsem při pomyšlení tom s napjetím všech sil několikráte vztekle uzdou, ale místo abych koně zarazil, přetrhl jsem jeden

z provázků a stal se tak bezvládným. Seskočit rychle s koně a zabiti se raději zde na rovině před špitálem než tam kdesi ve skalách, to bylo ve chvíli té skromné přání moje. Přece však pudem přirozeným nucen držel jsem se kolenama křečovitě, třeba jsem si byl vědom, že tím pouze jen o nějaký okamžik odvracuji od sebe neodvratnou záhubu, do níž jistě a střemhlav se ženu.

Však nastojte! Nenadále, když již veškery naděje jsem se byl vzdal, mírní kůň svůj běh a u nuzné chalupy posléze zúplna zastavuje svůj krok. Co to značí?

Rychle ssedám s koně, s pocitem nově narozeného!

Bilarda.

Teprv nyní pozoruji, že zavazadlo k sedlu přivázané je to tam. Za mnou dobíhá chlapec, donášející mi černohorskou kapu, dále člověk, nesoucí ztracený vak a nejposléze běží sklepník, bratr hotelierův a Arbanaš.

„Myslili jsme, že vás nenalezneme více na živu; domnívali jsme se, že vás kůň nevyhnutelně shodí, a vy že se zabijete," volali již na několik honů napřed.

A Arbanaš na mne hned zuřivě se obořil — patrně z pouhé opatrnosti, abych neměl kdy spustiti naň já: „Cos to činil s mým koněm? Vždyť mi ho zkazíš! Já ti ho nemohu nechat!"

Nedal jsem se chytrým Arbanašem másti a přese všechen vztek klidně ačkoliv přísně jsem mu děl: „Ty jsi, jak jsem ti hned řekl, lhář.

Tys mne podvedl a já tě budu tužit (žalovat). Řekl's mi, že je kůň miran kao jagnje — je-li pravda?“

„Jest.“

„A běhají snad vaše černohorská jehňata jako tuto tvůj džogat?“

„Dám ti, gospodine, koně druhého; ten je mírnější,“ obrátil rychle podšitý koňař řeč a hned se ztratil. Běžel pro koně.

Já se zatím tázal, co je onou tajemnou příčinou, jež koně v pekelném letu jeho zastavila, které to zázračné moci mám děkovati za svoji neočekávanou spásu?

„Poděkuj se tomuto chlévu,“ řekli mi, ukazujíce na nuznou dobytčí skrýš. „Sem tvůj džogat spěchal. Nechtělo se mu s tebou na pouť, volil zůstati doma!“

Již tu byl Arbanaš s druhým koněm. Činí s ním pokusy na důkaz, že kůň je hodný, dodává mi chuti; ale mně pro ten den více do jízdy není. Abych pak s pravdou touto nemusil ven, spustil se na štěstí déšť, jenž po předpolední vytrvalé námaze dopřál si po obědě krátkého odpočinku a nyní opět jal se pokračovati se starou horlivostí, poskytuje mi tak výtečnou výmluvu i vůči jiným četným nabídkám, s jakýmiž mi přioházeli Cetyňané vstříc.

„A teď mi dej zaparu (závdavek) nazpět,“ dím Arbanašovi.

„Dám, ale, Boga mi, fiorin si strhnu!“

„Strhni, raději ho obětuji nežli život.“ Arbanaš vyplatil mi zpět čtyři zlaté, načež jsem se vrátil šťastně z nezdařené výpravy do lokandy s blaženým pocitem člověka k životu vráceného.

4. Djurdjev dan, Krstno ime.

Třetího dne — v pondělí - - byl „Djurdjev dan“, Svatojirský den (24. dubna).

Vylíčiti v těchto místech, co značí pro Č. Horu Djurdjev dan, jest nemožno. Máť on význam předně historický, jak o tom svědčí přísloví: „Djurdjev danak — hajduški sastanak (schůzka hajducká)“, jež vztahuje se k oněm časům, kdy Č. Hora vedla za svůj byt věčnou

z provázků a stal se tak bezvládným. Seskočit rychle s koně a zabiti se raději zde na rovině před špitálem než tam kdesi ve skalách, to bylo ve chvíli té skromné přání moje. Přece však pudem přirozeným nucen držel jsem se kolenama křečovitě, třeba jsem si byl vědom, že tím pouze jen o nějaký okamžik odvracuji od sebe neodvratnou záhubu, do níž jistě a střemhlav se ženu.

Však nastojte! Nenadále, když již veškery naděje jsem se byl vzdal, mírní kůň svůj běh a u nuzné chalupy posléze zúplna zastavuje svůj krok. Co to značí?

Rychle ssedám s koně, s pocitem nově narozeného!

Billarda.

Teprv nyní pozoruji, že zavazadlo k sedlu přivázané je to tam. Za mnou dobíhá chlapec, donášející mi černohorskou kapu, dále člověk, nesoucí ztracený vak a nejposléze běží sklepník, bratr hotelierův a Arbanaš.

„Myslili jsme, že vás nenalezneme více na živu; domnívali jsme se, že vás kůň nevyhnutelně shodí, a vy že se zabijete," volali již na několik honů napřed.

A Arbanaš na mne hned zuřivě se obořil — patrně z pouhé opatrnosti, abych neměl kdy spustiti naň já: „Cos to činil s mým koněm? Vždyť mi ho zkazíš! Já ti ho nemohu nechat!"

Nedal jsem se chytrým Arbanašem másti a přese všechen vztek klidně ačkoliv přísně jsem mu děl: „Ty jsi, jak jsem ti hned řekl, lhář.

Tys mne podvedl a já tě budu tužit (žalovat). Řekl's mi, že je kůň miran kao jagnje — je-li pravda?“

„Jest.“

„A běhají snad vaše černohorská jehňata jako tuto tvůj džogat?“

„Dám ti, gospodine, koně druhého; ten je mírnější,“ obrátil rychle podšitý koňař řeč a hned se ztratil. Běžel pro koně.

Já se zatím tázal, co je onou tajemnou příčinou, jež koně v pekelném letu jeho zastavila, které to zázračné moci mám děkovati za svoji neočekávanou spásu?

„Poděkuj se tomuto chlévu,“ řekli mi, ukazujíce na nuznou dobytčí skrýš. „Sem tvůj džogat spěchal. Nechtělo se mu s tebou na pouť, volil zůstati doma!“

Již tu byl Arbanaš s druhým koněm. Činí s ním pokusy na důkaz, že kůň je hodný, dodává mi chuti; ale mně pro ten den více do jízdy není. Abych pak s pravdou touto nemusil ven, spustil se na štěstí déšť, jenž po předpolední vytrvalé námaze dopřál si po obědě krátkého odpočinku a nyní opět jal se pokračovati se starou horlivostí, poskytuje mi tak výtečnou výmluvu i vůči jiným četným nabídkám, s jakými mi přioházeli Cetyňané vstříc.

„A teď mi dej zaparu (závdavek) nazpět,“ dím Arbanašovi.

„Dám, ale, Boga mi, fiorin si strhnu!“

„Strhni, raději ho obětuji nežli život.“ Arbanaš vyplatil mi zpět čtyři zlaté, načež jsem se vrátil šťastně z nezdařené výpravy do lokandy s blaženým pocitem člověka k životu vráceného.

4. Djurdjev dan, Krstno ime.

Třetího dne — v pondělí — byl „Djurdjev dan“, Svatojirský den (24. dubna).

Vylíčiti v těchto místech, co značí pro Č. Horu Djurdjev dan, jest nemožno. Mát on význam předně historický, jak o tom svědčí přísloví: „Djurdjev danak — hajduški sastanak (schůzka hajducká)“, jež vztahuje se k oněm časům, kdy Č. Hora vedla za svůj byt věčnou

válku partisánskou. Až do toho dne, poněvač bylo na „polní práci“ zima, měli hajduci prázdeň, kterou často pro jistotu za hranicemi, na př. v Boce Kotorské trávili; na sv. Jiří však se scházívali k prvé poradě a odtud počínala jim kampaň.

„Dnes se už říká jen: Djurdjev danak — junaški sastanak,“ stěžoval si mi nespokojený jeden sokolík cetyňský. „Dnešní Č. Hora stydí se za slovo hajducký, a já jí z toho nevěstím nic dobrého. Hajdukům vděčíme za svoji samostatnosť a svobodu, a za jejich

Následník Danilo s adjutantem na procházce na poli Cetyňském.

pouhé jméno se hanbíme, jako by „junák“ bylo lepší. To je divný vděk a nedej Bůh, abychom zaň byli ztrestáni!“

Djurdjev dan má dále druhou ještě cnosť. O něm slaví totiž nynější knížecí rodina svoje Krstno ime (křestní jméno).

Máť na slovanském jihu každá kuča (dům) svého patrona, a ve výroční den jeho sejdou se do onoho domu přátelé, známí a cizinci — každý toho dne má volný přístup ku stolu, jakmile práh přestoupil — a slaví se Krstno ime. Jádro celého toho svátku, jak se nyní slaví, je hod a veselí.

Na Djurdjev dan slaví však obyčejně celá Cetyň, celá Č. Hora krstno ime. Hraje se kolo, pije se, pěje se, střílí se, vše to na oslavu a na zdraví domu knížecího. V dobu však, do které padla moje černohorská pouť, vládnul po vší Č. Hoře, jak už řečeno, přísný smutek za nejstarší dceru knížete, za Zorku, provdanou Karadjordjevičovu, a tak místo jásavého plesu a tance všady vládnul dojemný, výmluvný klid.

Nicméně nepostrádal den ten pro mne ví zajímavosti, neboť celá spousta kučí slaví toho dne taktéž svoje krstno ime, a mne

„Barutana", prachárna před Cetyní.

náhoda do jedné takové zavedla. Hledalť jsem dobrého slepce-guslaře, a takového prý najdu v Ivovi, jenž obyčejně sedí u Mašana Crmničanina, majitele butygy (krámku) v jedné z postranních ulic na růžku.

Krám jsem skutečně našel, v něm rakiji (pálenku), špaňolety (papirosy), tabák — a konečně i toho, jehož jsem hledal, to jest Iva. Ale nežli jsem mohl s ním co vyjednati, již mne hospodář — Mašan — vzal pod paží a zaprosil mne dovnitř do sednice. Rozpačitě přijímal jsem nenadálé pozvání a vůli jeho vyplňoval.

Bílým prostěradlem zastřený stůl, lavicemi a stolicemi obklíčen, stojí v rohu. Svíce do chleba na něm zaražená vypráví mně, že jsem

uvázl v pěkné pasti, z níž nebude brzkého a snadného vyváznutí, že mne náhoda zavedla do domu, kde se slaví křestní jméno.

Kruh hodovníků s jásotem mne vítá. Slyšeliť už o mně — nemožno jinak na Cetyni — a vřele přijali do svého středu „brata Čecha — brata Slovenina".

Hned mi předložen čistý talíř s bílým ubrouskem, čistá vidlička i nůž, podán mi pršut (syrová uzenina) a chléb, a nalito mi vína, dobrého crmnického.

„Vidím, přátelé," pravím, rozhlédnuv se po svém okolí, „že se tu dnes slaví krstno ime. Já však nejsem dosud zasvěcen ve vaše zvyky. Odpusťte, kdyby tedy neznalosť tato zavinila, že bych vás čímsi nevědomky urazil a buďte přesvědčeni, že se to nestalo zúmysla. Spolu prosím, abyste mně řekli hned z kraje, v čem slavnosť vaše spočívá a jakou povinnosť na se vůbec beru tím, že jsem do středu vašeho vstoupil."

„Ej, brate, krátká ti bude nauka naše: sedni, jez a pij dokud můžeš! To jsou veškery povinnosti tvoje!"

„Pak mi uchystejte předem již řád, jaký se uděluje pro věrné a horlivé plnění..."

„Bravo! Bravo!" volali, nedavše mi dokončiti, vesele spolu-hodovníci moji, rozjařeni odpovědí bratra Čecha, a zdvihnuvše sklenky s rudým crmnickým jich obsahem, přinutili mne podložiti šíji pod příjemné a snadno snesitelné jho slavnostního dne onoho.

Po přípitku hospodářově následovala řada toastů všech téměř ostatních hodovníků, a na všecky nutno mi bylo odpovídati.

Mezi tím otvíraly a zavíraly se dvéře neustále a jimi vcházeli známí a neznámí. Aniž by se koho dříve ptali: „Odkud jsi?" a „Kdo jsi?" posadili hned každého ke stolu, podali mu jíst a pít, a teprv mezi jídlem přednášel neznámý host svoje personalie.

Žena-hospodyně byla od mužů příbuzných oblažena polibkem na čelo, za něž podčkovati se musila uctivým políbením ruky. I mně, když jsem jí ruku podával, chtěla políbiti, a tím, že jsem ji utrhl, nevyjádřil jsem — dle tamních názorů — skromnosť, nýbrž naopak pýchu, jež pohrdá i oním něžným výrazem úcty a oddanosti.

Žena stála zdrželivě stranou a pozorlivě přinášela „mašiny"

Úřední kroj černohorský.

(sirky) těm kuřákům, jimž vyhaslo. Někdy si musila s některým rozjařeným připíti, což opět učinila způsobem ostýchavým.

Krstno ime bývalo slaveno bouřlivě, s orientální krajností. Mnohdy celý týden se hodovalo a hosté i konačili (nocovali) v domě. Lid se tím materielně ničil v té míře, že do stručného jinak (tehdy) černohorského zákonníka posléze bylo nutno vložiti paragraf, jímž dovoluje se mírná, jednodenní slavnosť.

To co se kolem mne dělo, byl tedy jen zbytek neskrocených kvasů bývalých, ačkoliv já ujmy nijaké nepociťoval. Sedělťe Mašan — poručiv svůj dučan (krám) Bohu — stále vedle mne, dětinsky o mne pečuje, abych měl co jísti a píti, a ujišťuje mne, že mu letošní Djurdjev dan zůstane zvláště v dobré paměti. Jen občas odskočil do krámu, aby

kupce obsloužil, načež — nečekaje, odešel-li kupec nebo ne — vracel se s východní příslovečnou bezstarostností opět ke mně.

Na Djurdjev dan táhne se i pořekadlo z oboru pranostiky. Ošklivá-li na den ten pohoda, lze očekávati dobrou úrodu. Dnes bylo škaredo, a já užil motivu toho k přípitku, jímž jsem se s družinou svojí rozloučil. Poukázav na léta poslední, jež Černou Horu necitelně mrskají bičem neúrody, nouze, hladu a moru, děl jsem, že dnešní Djurdjev dan vzbuzuje naději, že rok letošní nahradí Černé Hoře v hojnosti, oč ji léta minulá oloupila. Aby naděje ta hojně vyplněna byla — tomu jsme všichni na rozloučenou připili.

A po svém návratu dostal jsem z Cetyně list, z něhož jsem se dověděl, že — nepřipíjeli jsme marně.

Kéž Černé Hoře v den ten vždycky prší!

5. Kníže.

V sobotu jsem na Cetyň přibyl, v neděli učinil nezdařený pokus vyletěti dále, a v pondělí radostně sledoval hustý a důkladný lijavec: bylyť vzpomínky mé na nedělní jízdu příliš živy, než abych nebyl rád svůj odchod z Cetyně o něco zpozdil. Nezvyklého jízdě, bolely mne po několik dní potom ještě svaly na nohou od úporného tisknutí kolen, jež jediné byly v onom osudném okamžiku mojí spásou.

A ještě druhá okolnosť mi znamenitě přispěla, abych mohl odjezd svůj nenápadně odložiti. Proslechlo se totiž, že přijede kníže, jenž do té doby dlel s rodinou i ovdovělým zetěm knížetem Karadjordjevićem v rozkošném svém paláci v Baru, na samém břehu moře jaderského, několik pouze kroků od laškovných jeho modrých vln. Okříval tam z rány, jež rodině jeho byla zasazena úmrtím kněžny Zorky a její zrozeňátka.

Z posledního patrno, že jsem nemohl očekávati nijakých velkých hluků a bouřlivých slavností, s jakými Cetyňané knížete z pravidla přijímají, byloť teprv něco přes dva měsíce po smutku. Také toho byla opravdu jiná příčina, pro kterou bych se byl rád knížete dočekal.

Uzřelť jsem na svých procházkách po Cetyni sem tam za rohem u zdi ranec hadrů. Když se kroky moje nad ním pozastavily, ranec oživnul, něco se v něm zachrulo, cáry počaly se jaksi aranžovati, a po chvilce visel přede mnou zcela pěkný žebrácký kostým. A visel, jak mne poučilo dvé matných světýlek, zablesknuvších z vrásčité kůže, nikoliv na věšáku, nýbrž na skutečném originálu. Zkrátka objevil jsem v cárech, čeho jsem se ani z daleka nenadál — a nad čím jsem všecek strnul —: člověka. Člověk, jak zvolna se byl zdvihl, tak volně ubírá se teď ke mně. Poznávám ženu, prastarou ženu.

U studny na Cetyňském poli.

Na krok přede mnou stane, sáhne do záňadří, vytáhne kus papíru a podá mi jej. Stojím tu jako přimrazen a papír beru poslušně jako hypnotisován. Na půl archu dobře čtu oslovení: „Vaše Vysočanstvo!“ ale další písmo rozebírám už těžce, ani ne pro nesběhlou ruku, jako spíše pro šroubovaný sloh úředních listin, jenž již vnikl až sem, do vlasti klasické jednoduchosti jazykové, jako jeden z odpadků nezištné západní kultury. Pomohl jsem si otázkami. Ženě té bylo 100 let. Byla odkudsi z daleka, tuším až z Pivy. Pro zdravého člověka to značilo několik dní cesty, u ní jsem se vůbec divil, jak se sem sama mohla dostati. Vojnami a nemocemi přišla o všechen rod, neštěstím a pohromami o všechen majetek. Teď tu stojí na světě jako hruška v poli. Tkví tu mezi životem a smrtí, a nikdo z obou necitů nechce

se jí opravdově ujmouti. Přišla tedy na Cetyň, aby si vyprosila u gospodara milostiny. Ale čeká zde naň už dva měsíce, a on dosud nepřichází. Rozstonala se tu v té době. Podávaný arch je prosba na knížete. Psal jí to pop. Je-li to tak dobře napsáno? — ptá se mne.

„Dobře," pravím, neboť jsem byl ponenáhlu stylistický ten rebus pomocí stařenina vypravování rozluštil.

„A víš-li, kdy přijede gospodar?"

„Dnes."

„Jistě?"

„Povídá se to."

„A ty nevíš?"

„Jsem cizinec."

„Da si mi zdravo i sretno — kéž jsi mi zdráv a šťasten!" A stařena couvá zvolna zase zpět a u zdi mizí opět v ranci hadrů.

Takových přízraků vyvolal jsem na procházkách svých k životu několik a vedl hovory s bytostmi, jež zpola již na onom světě se nalezaly. Tu věkovitý opuštěný stařec, nebo velký mrzák a neduživec, nebo jinak zbědovaná duše. Vždy mi ukázána prosba a kladeny otázky, jak jsem svrchu uvedl.

A teď již uhodneme, proč jsem byl dychtiv na příchod knížete. Známo, že kníže každodenně mezi 4.—5. hod. odpolední usedne blíže paláce pod třemi mohutnými košatými kmeny a předpouští před sebe národ. Jednak jsem se těšil vůbec na obrázek ten, jednak jsem touženě ždál okamžiku, kdy nešťastné ony oběti zloby osudu stanou před gospodarem a tíha utrpení a bolu jim konečně jednou zmírněna bude.

Ale kníže toho dne nepřijel, přijel až v úterý, v den, kdy byl již odjezd můj neodložitelný. Najaltě jsem společně s jistým rijeckým obchodníkem kočár. Dopřáli jsme si sice ještě částečného odkladu, abychom viděli němý vjezd několika lidí na koních a kočárech, jež rychle se kmitli špalírem tichého zástupu, smeknuté čapky v ruce držícího — ale pak neodkladně dále! Nelze více mařiti času! Škoda sice, že neuhlídám, nač jsem se byl tak těšil, národ před knížetem, ale cíle moje jsou jiné, než nazírati na panovnické idyly; čas utíká, měj se tedy, hochu, k dílu!

Leč nastojte! Příčina, která si později několik řádek vyžádá,

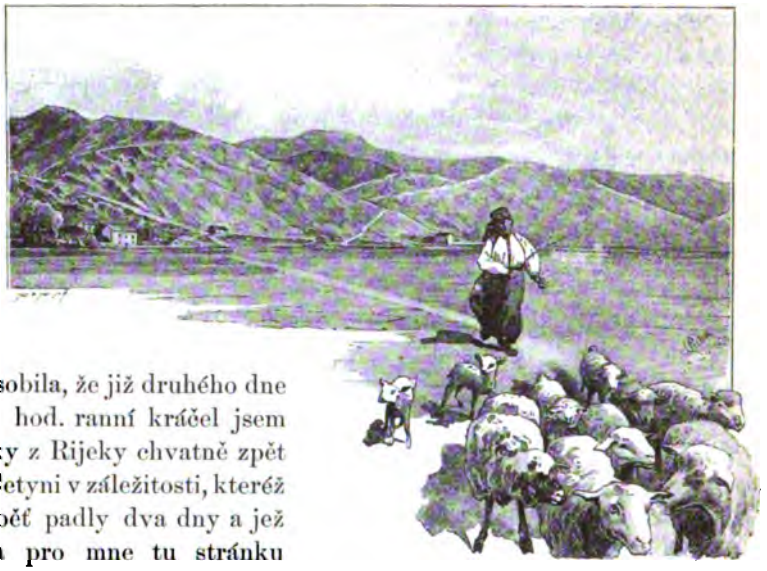

Pasačka.

způsobila, že již druhého dne o 5. hod. ranní kráčel jsem pěšky z Rijeky chvatně zpět na Cetyni v záležitosti, kteréž v oběť padly dva dny a jež měla pro mne tu stránku dobrou, že jsem přece uhlídal, po čem jsem tak velice toužil.

Po 4. hod. odpolední opustil kníže konak, za ním opodál kráčeli ministři a senátoři. Posadil se na známém místě na prostou rákosovou židli, hodnostáři obstoupili jej v polokruhu, načež adjutant předpouštěl prosebníky, již mu byli skrze perjaníky žádosti svoje podali.

Zde takto denně naslouchá kníže prosbám, přáním a žalobám svého lidu, a vše na místě hned rozhodne a vyřídí, bez kolků, pečetí, poplatků, vysvědčení, dokumentů, bez jakékoliv pomoci a jakéhokoliv sprostředkovatele. Vyslechne každého a propustí, a druhého dne má prosebník rozřešení své záležitosti tak, jak zasluhoval. Jaký to rozkošný obrázek, jaká to rodinná takřka selanka! Zde teprv cítíme teplý dech, jímž vane ono klasické oslovení knížete, pro lid jedině existující: „gospodaru!“ Neboť „Vaše Visočanstvo“ užívají jen úředníci a cizinci.

Viděl jsem před knížetem se chvěti stoletou stařenu i ostatní nešťastníky, již připadli na směšnou myšlénku, zvoliti si mne svým

tajemníkem — viděl jsem je pohovořiti si, požalovati, a zase se vzdáliti.

Co komu naděleno bylo, nevím. Odešel jsem den potom z Cetyně nadobro a s nikým z nešťastných jsem se více nesetkal. Nevím, čeho se jim dostalo, ale jsem bez starosti. Pochválíme-li sem tam někomu koně a tážeme-li se, co stál, řekne: „Nic. Gospodar mi ho daroval.“ Chceme-li zvěděti, zda majitel té oné kuće je tu rozen či ji koupil, slýcháme týž refrén: „Gospodar mi ji daroval.“ A dalšímu dal žito, onomu peníze, jinému zbraň — neodešli zajisté i „moji svěřenci“ s prázdnou. Budiž jim toho požehnáno!

A potom se divme, že všecka Černá Hora za svého „hospodáře“ hoří, že k němu lne jako k otci, že jej poslouchá jako Písmo! Vidíť každý očima svýma, jak vysoko Černou Horu moudrostí svojí pozdvihl, cítí každý na sobě samém, jak celým srdcem veškeren národ miluje! —

Šťasten národ, u něhož velká doba najde velkých mužů.

Novověká Černá Hora o takovém štěstí může právem mluviti. Veliký obrat na Balkánském poloostrově vůbec, totiž dokonalé ochromení Osmanstva a osvobození křesťanů, a ještě větší obrat na Černé Hoře samé, učiniti totiž z národa od věků vojenského národ občanský, vzíti mu z ruky zbraň a zaměniti ji pluhem a kladivem, odvyknouti jej romantice života válečného a vpraviti do nudy stavu řemeslnického, obchodního a rolnického — ty dvě veliké revoluce našly v Nikolovi I. svoji pravou ruku. S bystrovtipem politika úlohu svoji pochopil, s nadšením poety o uskutečnění její pracoval a pracuje.

Kdo uváží, že on jako osmnáctiletý student pařížský r. 1860 převzal vládu po zákeřném utracení strýce svého Danila, jenž za deset neplných let svého neobyčejně různého panování více reform započal než dokončiti mohl, musí uznati, že jinocha neočekávala na trůně léta rozkoše a sladké zahálky. A kdo srovná tehdejší stav Černé Hory s nynějším, neubrání se obdivu. Přijal Č. Horu velikou asi 4.400 km² se 124.000 obyv., a dnes obnáší její velkosť 9·475 km² s 240.000 obyv. Počet obyvatel se tedy zdvojnásobil a rozměr její více než dvojnásob vzrostl. Její největší délka (od sev. k jihu) nyní činí 165 km. vzdušné vzdálenosti, a šířka (od vých. k západu) 130 km.

Mořem a důležitými pobřežními městy Barem a Ulcínem nastal obrat v obchodě černohorském, Podgoricí, Kolašínem a Nikšićem dostalo se jí důležitých a krásných míst, pobřežím jezera skaderského neobyčejně úrodného území. Pomiňme velkolepého mravního vítězství na venek a znamenitého úspěchu kulturního doma — neboť zvláště poslední bod přijde později ještě na řadu — a přičtěme k tomu všemu dvě politicky důležitá fakta: dvojí sňatek princezen černohorských se dvorem ruským, jenž je významným projevem hlubokého přátelství, a dar Rakouska, tuším 40.000 zl. ročně, jenž je opět důkazem, že Černá Hora je država, jejíž přízeň nutno si získati — a musíme uznati, že panování Nikolovo značí pro Č. Horu epochu, a to epochu slavnou.

Lidé, již Cetyň a dvůr dobře znají a již jako cizinci mají soud nestrannější, než nadšený domorodec, souhlasně dí, že kníže Mikuláš je Černé Hoře srdcem i mozkem; on za celou zemi myslí, cítí a pracuje. Známo je ze zpráv časopiseckých, kterak s taktem přímo paedagogickým vede národ ku práci rolnické, ovocnářské, ku obchodu a průmyslu. Jeho manifesty k národu jsou pak dokonalým výrazem jeho péče, věhlasu i zápalu, se kterými vladařskou a reformatorskou svoji úlohu vykonává. Uchvacujícími jsou v ohledu tom slova, kterými roku 1888 podrobuje lid svůj zákonníku, jejž na jeho rozkaz dr. Bogišić na základě právních pojmů lidu černohorského zpracoval.

„Černohorci!“ oslovuje prostě svůj národ. „Byl čas, a to je dávno, předávno, skoro pět věků, kdy se s dobrým svědomím říci mohlo, že tyto naše milé hory nepotřebují zákonův. Tehdy platil pro každého Černohorce jeden svatý zákon: s puškou v ruce brániti drahé ohnisko svobody i nezávislosti své, vlasť svoji, Černou Horu. Na oltáři onoho chrámu, kde zákon ten byl zapsán, ve věrné službě svojí domoviny bojovníci kříže i svobody zlaté, naší dědové i pradědové i jejich předci, prolili potoky junácké své krve. A z té jejich drahocenné krve, ze základů prostorem malých, ale mohutných velikostí svojích obětí a horoucího nadšení, vznikla nynější rozšířená Černá Hora, pravá a celým světem uznaná država. A v tento čas, kdy se chystáme vstoupiti v novou dobu svého národního i státního života, kdy chceme ku starému zákonu černohorskému přidati

ještě některá nová nařízení a zákony, kterými se má Černá Hora jako jedním mohutným krokem v před přiblížiti ke spořádaným státům evropským, kdy chceme postaviti ústrojí našich občanských poměrů na spolehlivý základ psaných zákonů, — v tom čase, loučíce se s jednou částí své minulosti, mne především se zmocňuje hluboká vděčnosť vůči zásluhám našich předků, a jako jsem byl vždycky za jedno s vámi, jsem přesvědčen, že i nyní zúplna jako já chováte v sobě onen pocit, a proto nechať se zde na prvém místě slyší jako jeden hlas všech srdcí našich:

Sláva předkům našim!

Před námi stojí velké a těžké úlohy. Černá Hora není více vojenský tábor, nýbrž stát; Černohorec není jen voják, ale i občan." Pak líčí se obtíže této práce a potřeba opatrnosti. Při tom musí vlásti zásada: „Nechť každý národ svým životem žije, aby ni jeden národ nebyl ve strachu o svoji jsoucnosť a nemusil se odříci svého národního podkladu." Vůbec pak věk jednoho člověka na to vše nestačí. A proto sluší přemýšleti: kde počíti nejprve? „A nejprvnější je spravedlnosť," odpovídá na to manifest, neboť „spravedlnosť je základ státu. Byla spravedlnosť dosud na Černé Hoře, ale spravedlnosť osamělého ve svých stěnách Černohorce, jenž na skalách puškou se živil. Dnes třeba však spravedlnosti pro občana černohorského, jenž žije ve spořádané vsi a ve městě, ve přístavu a na louce, pro obchodníka, jenž vede obchod v zemi i ve světě a vstupuje v rozličné poměry se spoluobčany svými i cizozemskými, pro námořníka černohorského, rolníka, dělníka, jenž nežije více osaměle, ale přichází ve stálý styk se svými spoluobčany." A podobné jasnými a určitými slovy dalšími dovozuje Nikola, že „je tedy potřeba, aby se dal zemi úplný psaný zákoník občanský" a hned vyličuje, kterak se oň postaral. Ruské vládě vyslovuje dík za to, že peněžitě pomohla; Dr. Bogišići, nejznamenitějšímu jihoslovanskému právníku, za to, že zákoník sestavil; Velikému soudu, že svojí zkušeností Dr. Bogišići pomáhal. Dr. Bogišići, jenž studoval právní názory v lidu, náleží zásluha, že „dílo to založeno je na pojmech našeho národního práva a provedeno ze základu toho s ohledem na naše okolnosti a potřeby, a odpovídá tak zcela oněm spásonosným nejvyšším zásadám, které jsem výše vzpomenul." Na to oslovuje opětně svůj

národ: „Černohorci! Uváděje v život onen občanský zákonník a dávaje mu moc, já vám poroučím, všechněm a každému, byste se mu podrobili! Před zákonem tím nechať umlkne vůle kohokoliv, nechať se slyší pouze vůle jeho, vůle zákona. Z něho nechť se rozlévá spravedlnosť na všecky, kteří dobře činí, a nechať se mocí jeho lámou a drtí všichni, kteří se mu oprou, kteří špatně činí... Od všech úřadů, a zvláště soudců, žádám co nejpřísnčji, aby byli přísní a svědomití plnitelé zákona, i aby při soudcovské své práci ne-

Na Cetyni: Po bohoslužbách.

hleděli ani na to, kdo je kdo, ni jak se zove, ni jakého je rodu a plemene, ni jakého místa zaujímá, ani kterým se křížem žehná! A mne, jako vládce vašeho, váže zákon ten, abych byl milostiv těm, kdo milosti zasluhují, a neúprosen vůči vinníkům. ... Nechť je každému známo, že já, jakožto vládce, jsem nejvyšší strážce zákona a jeho řádu! Kéž nám je zákon na prospěch a pomoc v každém našem počinu a rozvoji země.... Kéž se o nás vece s chválou, že onen dobrý zákon našel lidí ještě lepších, kteří věděli, uměli a ochotni byli mrtvé jeho slovo, jež samo sebou nic neznačí, ve skutek uvésti na veliké dobro svoje i svého potomstva! V tom

jméně odevzdávaje vám zákon ten, obracím se k Onomu, od něhož přichází každý dar dobrý i každý dar dokonalý, s vroucí modlitbou, aby Černou Horu vzal pod Své nebeské křídlo!“

Nikola.

Cetyně, o třetí den velikonoční 1888.

O knížeti jako poetovi se u nás ví, jeho nadšený zpěv „Onam, onamo!“ je zpola znárodněn a vydáván za černohorskou hymnu, ač jí ve skutečnosti není; vůbec panovničí jeho povolání přes veškeré své trudy a obtíže mu poskytuje k tomu občas dosti volnosti. První své plody — vlastenecké básně lyrické — uveřejňoval v kalendáři „Orlići,“ jejž od r. 1865 vydával jeho sekretář a správce tiskárny básník J. Sundečić. Básně jeho*) jsou ozdobou srbské literatury. Kromě nedokončené truchlohry „Vukašín“ napsal drama „Balkanská Carica“. Po této stránce ostatně viz stať J. Hudcovu ve Květech r. 1891 v čísle 10. a 11. „Kníže Mikuláš I. jako básník.“

Jako panovník je kníže Mikuláš v národě svém vážen, jako člověk milován. Svým bezúhonným životem rodinným je národu svému vzorem, a rovněž i svým chováním. Zná slabosti svého lidu a hledí je odstraňovati nejenom zákazy, ale na prvém místě svým příkladem. Tak na př. vyvinula se u Černohorců, již jsou jinak v prostotě, jednoduchosti a skromnosti skutečnými vzory, náklonnosť ku přepychu v kroji. Je to vysvětlitelno. Za dobu pětivěkého zápasu odnaučil se Černohorec něčeho si vážiti nebo k něčemu srdcem přirůstati, co neměl v úplném bezpečí. Dům, zahrada, pole, ba ni žena ni dítě nebyly jisty před Turčínem. Dům Turek spálil, pole a zahradu spustošil, ženy a děti zneuctil, odvedl a zotročil. Černohorec musil býti každý okamžik připraven loučiti se se vším, co měl — a pouze si byl jist zbraně, kterou třímal v ruce, a oděvu, jejž nosil na těle. To mu jedině smrtí mohlo býti odňato. A proto si Černohorec oblíbil nádheru ve zbrani a v obleku, navykl si tu skutečné marnivosti. Mohl-li, dal sobě džamadan (život) i jelek (způsob vesty) vyšívati zlatem a stříbrem a za pas vetknul nádhernou zbraň. Zbraně — té ovšem nekoupil, té dobyl v boji, ale za šat musil mnoho platiti. A proto kníže, tuším asi roku 1888, zakázal na příště

*) Vyšly r. 1889 pod názvem „Pjesme knjaza Nikole“.

hotoviti šat stříbrem neb zlatem vyšívaný. Kdo co takového má, může to dotrhati, ale nic nového pořídíti si nesmí. A sám se dle toho přísně řídí. Na Cetyni je on nejjednodušeji oděn. Dle toho se nejlépe pozná, když jej okružují ministři a senátoři, na nichž se všechno blýští. Vždyť doma ani „grbu“ (znaku) na čapce nemá nijakého! Na Cetyni žije muž, jenž z dáli je knížeti nápadně podoben postavou i tváří. Často jsem z počátku myslil, že se to blíží kníže, a teprve, když jsem viděl na čapce znak (jímž pozná se stupeň vojenský neb úřední) shledal jsem, že se klamu.

Kníže narodil se roku 1841; starosti mu sice vous i vlas místy ranným sněhem obělily, ale jinak je to muž vysoké, imposantní postavy, mohutného a přec nikoliv tělnatého rázu, železného zdraví. Již roku 1889 zbavil zemi nebezpečí zmatků, jež by snad při jeho smrti nastati mohly, tím, že nejstaršího syna svého Danila pro takový případ za následníka prohlásil. Zatím má se syn dle ustanovení otcova vzdělávati dále.

Dle toho, jak kníže Nikola vyhlíží, prorokuju milému následníkovi učenosť, jaké svět dosud nepoznal.

6. Na Cetyni opět jasno.

Mír a klid vládl na Cetyni, když jsem tam poprvé (v máji r. 1890) přibyl. Jakýsi neviditelný balvan tkvěl tu ve vzduchu, uchystán zničiti ihned v zárodku jakýkoliv pokus, jímž by zvláštní to ticho mělo nebo mohlo býti přerušeno. Bylo pro mě neobyčejným vyznamenáním, že v jisté rodině — ovšem jen slabě — mi tenkrát cosi na klavíru předehráli, načež šťastnému nástroji souzeno opět po dlouhý čas mlčeti. Jasnolící městečko úsměvného do dáli výrazu, jehož červená sem tam střecha připomínala dětskou filigránskou hříčku na podlaze rozestavenou, ukázala z blízka na bledé svoji líci stopy hlubokého smutku, a věru nescházelo, než obtáhnouti je dle pohádkových tradic kolem do kola černým suknem, aby smutečního dojmu bylo do krajní míry dosaženo. Příčinou toho všeho byl, jak už řečeno, smutek v rodině knížecí.

Belveder a pohled ke Skaderskému jezeru.

Okolností tou byl jsem tenkráte o mnoho připraven — ale za to mne šťastná náhoda odškodnila slušně roku následujícího při druhé mé cestě na Č. Horu. Tenkráte jsem šel, jak už pověděno, z Kotoru na Cetyň pěšky, a již na Něguších jsem zvěděl, že volil jsem bezděčně moment pro Č. Horu velice vážný. Na dvorci Petroviců vlál totiž práporec s bílým orlem na rudém poli (státní znak), a lidé mi sdělili, že sem dnes přibude kněžna Milena, zde přespí, a zítra dále na Cetyň se vypraví.

Nábřeží v Riječe.

A s jakou radostí mi to vyprávěno! Vždyť kněžna ode dvou let těžce a téměř již beznadějně stonala, bez výsledku se radíc s evropskými lékařskými kapacitami, a národ se již za ubohou v cerkvích modlil; bylať považována za ztracenu. A v této beznaději rozhodla se podstoupiti svrchovaně nebezpečnou operaci, což vlastně při junácké její povaze nevzbuzuje žádného obdivu. Odevzdala se na milosť i nemilosť noži lékařskému, a nyní se vrací národu svému spasena a spolu již uzdravená!

Knížete lid ctí a miluje, kněžnu Milenu však zbožňuje. Známo je dobré její srdce, a příklady rekovné její odvahy poslouchají se

jako romantické pověsti. Neuvěřitelny se zdají, pomyslíme-li si, že se týkají vysoké dámy, a zase je lehce chápeme, vzpomeneme-li, že hrdinkou jich je — Černohorka. A kněžna Milena nejen je původu černohorského, ale je mu také ve všem věrna, ve způsobu života, mravu i povaze.

Těšil jsem se tedy na den zítřejší, na uvítání kněžnino na Cetyni, a chutě jsem se hmoždil po kamenité cestě dále.

Bylo k páté hodině odpolední, když jsme u barutany (prachárny) sestoupili na rovné Pole Cetyňské a po silnici jako šnůra rovné a hladké blížili se k Cetyni. V duchu jsem si spřádal program zbytku dnešního dne, z něhož prvé číslo bylo: hned, jak přijdu na Cetyň, telegrafovati do Podgorice příteli svému a z roku min. dobrému známému, kapelníku panu Wimmerovi, našemu českému krajanu, jenž přijal na se úlohu, z mládeže černohorské vykouzliti slušný orchestr. Budu mu telegrafovati, že jej v Podgorici v pondělí přepadnu, a v duchu honem počítám cesty a čas, jsem-li s to opravdu lhůtě dostáti.

Nedopočítal jsem se, neboť jakási vzdálená bouřka mne z rozpočtů mých vyrušila. Rozhlédnu se; obzor jasný a bílé stěny cetyňské, byť již byly ve stínu, jejž na ně kolosální kamenný plot vůkolní vrhal, přívětivým úsměvem nás do dáli vítají.

Avšak při rychlé naší chůzi nezůstal jsem dlouho v pochybnosech, jaká je příčina tajemných zvuků. Brzo rozeznal jsem zcela určitě — buben, v jehož dutý zvuk zařízly i zasekly se občas ostré i tupé vřesky polnic a trub. Ťuknu si na čelo a dím v duchu: „Toť orchestr páně Wimmerův, jehož přece zítra na Cetyni bude potřeba!“ A nedočkavě chvátám dále.

Nebylo více pochybnosti: kapela knížecí tu někde ladí a zkouší svoje nástroje a po různu opakuje a cvičí svoje party; a v brzku jsem shledal, že se to děje na dvořišti arsenálu, tedy v první budově v pravo. Dostihl jsem jí co nevidět, a přes nízkou zeď vidím nejen hudebníky v rudých džamadanech a modrých kalhotech, ale také — čipernou a ráznou postavu kapelníkovu. Nechám sluhu u vrat a sám vstoupím do vnitř. Mladý muzikant, mající úlohu stráže, mne zastavuje, ale kráčím bez ohledu v před a volám: „Na zdar, krajane!“

Dav kolem pana Wimmera se rozestoupil a krajan nejprv němě na mne pohledne, pak s rozevřenou náručí proti mně se rozskočí.

„Aby vás kozel — dnes čtu „N. Listy“ a v nich zprávu, že pojedete zase k nám na Č. Horu. Chci vám tedy zrovna dnes večer psáti, abyste nezapomněl na mne —“

„A já zase chci ještě teď telegrafovati do Podgorice, že vás tam v pondělí navštívím!“

„Víte co, brachu — co jsme uspořili, propijem!“ Musím čte-

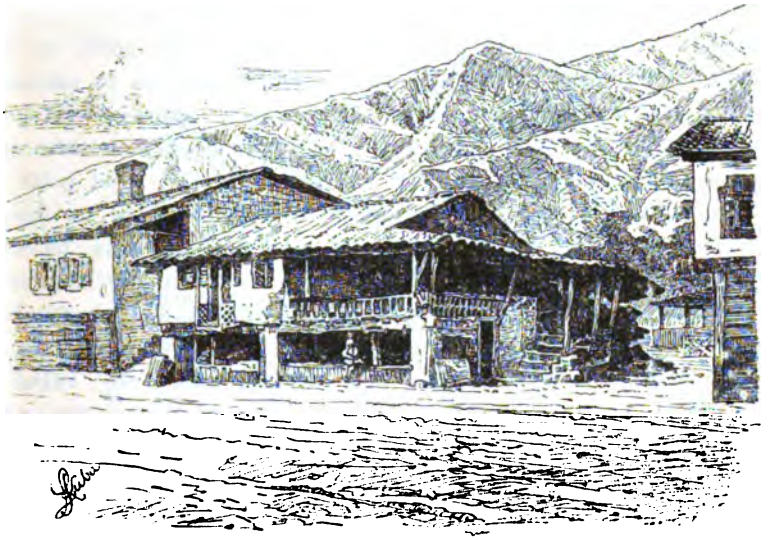

Dučan (krám) Mašanovićův v Rijece.

náře zasvětit do tohoto vtipu. Telegrafování na Č. Hoře je lacinější skoro než psaní: taksa 5 kr. a slovo po 1 kr. Byla by mě tedy depeše stála asi 10 kr., psaní do Rakouska stojí 7 kr., úhrnem by činil náš vydejný kapitál 17 kr. Naproti tomu stojí na Cetyni čtvrtinka piva — 12 kr.!

Důsledky takovéhoto nenadálého přátelského setkání představí si zkušenější čtenář snadno sám a poskytne mně tím možnosť, vyprávěti hned dále, že cestou do hostince se zájmem jsem pozoroval prospěšné změny, jež se za minulý rok s Cetyní udály, že líbal jsem

se se známými, jež jsem potkával, že počítal jsem tu onde netrpělivě se třepotající práporce, jež nedovedly slavného příštího jitra ve své skrýši se dočekati a pocítil ihned zcela jinou, daleko svěžejší náladu a živější ruch než roku loňského. Měla Cetyň zcela určitě vyslovený ráz předvečera dne slavnostního.

Časně ráno již ovšem nastalo všeobecné rozvěšování práporů a zelených ozdob. Z Něguší sem jsou kočárem asi 2 hodiny. Byly tedy stále pozorovány serpentiny nad vesnicí Bajici, a k desáté hodině vyrazila četa perjaníků jízdmo naproti. Brzo za nimi se svým pobočníkem i mladý princ Mirko. Na zástupech bylo znáti, že blíží se slavný a radostný pro ně okamžik, a když hned na to zahřměla z tably dělová rána, jež okolním věrným skalním stěnám byla podnětem ku velkolepé salvě, spěchal i pan Wimmer v malebném černohorském kroji se svým plukem hudebníků-vojáků před palác — šavli po boku, kříž Danilův na prsou a třpytnou lýru na čapce. Bylo to znamení, že očekávaní jsou již na rovině cetyňské, na cestě z Bajiců do Cetyně, a že tu budou již co neviděti. Děla hřměla nyní o překot, hory tím žárlivěji a houževnatěji s nimi zápolily, a do ohromující té vřavy radostně a plesně počaly hlaholiti zvony cetyňské, nečetné a neveliké, ale vždy ještě schopné, aby vážné té náladě dodaly rázu jásavého. Vše s pohnutím a napjetím stálo v ulicích v dobrovolném špalíru.

Konečně se zjevil v dáli malý obláček prachu (hrkot kočárů ani dusot koní ve hluku děl a zvonů nebylo slyšeti) a brzy na to kmitnul se na spěněném koni adjutant, za ním kočár s knížetem, kněžnou a malým princem, pak opět jezdci, několik kočárů s hodnostáři, příbuznými a služebnictvem. „Živio! Živila kněžna Milena!“ Těmi slovy zajásal veškeren shromážděný národ, čapkami ve vzduchu mávaje. Kníže salutoval, kněžna vlídně kynula hlavou i rukou, před palácem zazvučel páně Wimmrův orchestr, a ve slavnostním tom šumu a lomozu zmizela knížecí rodina v paláci.

Před palácem tísnily se davy lidu. Mnohý držel v rukou večerejší číslo „Glasu Crnogorca“, jež vyšlo ve slavnostním hávu, s červeným rámcem a modrým písmem. Na prvé straně nejprve se četl vítací článek, pod ním oda J. Sundečiće, známého srbského básníka

a sekretáře černohorského na odpočinku, a báseň Sima Popoviće, guvernéra v Ulcinu, rovněž příchodu kněžninu věnovaná.

Davem prodírali se hoši s náručí jakýchsi plakátů. Chlapec postavil se před každého, změřil svůj protějšek jako člen odvodní komise, a pak buď mu list dal, anebo šel dále. Jak viděti, klukovi svěřena obrovská úloha soudcovská, pouhým mrsknutím oka rozdě-

Ulice v Rijece.

liti černohorský národ na pravici a levici, na čtoucí a nečtoucí. Mohu se pochlubiti, že i mně se tiskopisu dostalo, ačkoliv přísný odhadce dost dlouho se rozmýšlel. Podaný list byl veliký arch krásného papíru důstojným písmem sličně potisknutého. Byly to verše statného nadšence slovanského, vasojevičského guvernéra z Andrejevice, Tomy Vukotiće: „Pozdrav národa Její Výsosti kněžně Mileně, u příležitosti šťastného její návratu u svoji otčinu po uzdravení.“

Tímže způsobem se mi dostala do rukou „Dobrodošlica (uvítání) Její Výsosti kněžně Milence“ od Djury Petroviće, rovněž na lepém papíře se skvoucí a červeným a modrým tiskem nad báseň předešlou vynikající. Třetí konečně rozdávaná báseň převýšila všecky ostatní svým — stříbrně bronzovým tiskem. Proto také jsem z veškeré záplavy slavnostních veršů pouze tuto báseň přečetl. Její obsah v jedné své části je pro nás Čechy zajímavý.

Čtenáři politických časopisů bude snad známo, že teprvé roku loňského (1891) v Paříži nemoc kněžninu náležitě rozpoznali. Dotyčný lékař byl Rus. Operaci podniknouti však se neodvážil pro její krom obyčejné nebezpečí. Potřebné k tomu odvahy se našlo teprvé v Heidelberce u lékaře jménem Černého (rodem Čecha z Moravy, jenž prý se k nám však nehlásí). Dr. Černý skutečně šťastně své úloze dostál, a odtud rozlehl se po vší Černé Hoře jeden hlas: „Bratr Rus nemoc uhodl, bratr Čech ji přemohl! Živila sloga slavenska — ať žije svornosť slovanská!“ A tento slovanský projev právě došel výrazu — ač krom těch božích rýmů notně prosaického — ve 4. a 5. sloze oné básně:

Nož plameni Čech dochvati
te (a) njim život Tvoj povrati,
i Tvoj narod srpski vjerni
oveseli ljekar Černi!

Koji (který) ti je rad (pro) spasenja
povadio (vyňal) šest kamenja,
što (co) u Tvojoj žuči bjechu (žluči byli) —
za to (proto) slava nek (nech) je Čechu!

Kdekoliv jsme se toho dne s p. Wimmrem objevili, buď při kávě, pivu, či na procházce, všude jásot: „Brati Češi nám k životu vrátili kněžnu Milenu, naši mať!“ Čechofilské tyto projevy došly podpory zvláště ve mladých důstojnících Vukotići a Boškovići, kteří současně s družinou knížecí se vrátili domů z návštěvy naší jubilejní výstavy, kam byli na státní útraty ku rozkazu knížete v srpnu vysláni. U nás, jak známo, dostalo se jim upřímného slovanského pohostění. Ale nehledě na to, jich pražské dojmy dopadly vůbec

Kněžna Milena.

tak skvěle, že ústa jejich nestačovala na chválu a obdiv naší zlaté slovanské Prahy. Se zanícením všady o nás vyprávěli, se zanícením bylo jim naslouchánо. Trety, jež z výstavy naší přivezli, chovány jako drahé památky, výstavní medaillonky věšeny ku hodinkám a s úctou noseny. Tenkráte bylo vše žádostivo k nám se podívati — bohužel, rozhodující kruhy „z vyšších ohledů“ nemohly k tomu svoliti.

Tím, že za nedlouho po příjezdu vešli do paláce hodnostáři a úředníci domácí i cizí, aby se kněžně poklonili, slavnosť dopolední skončena. Na odpoledním pak programu byla pouze hudební produkce před palácem, při níž pan Wimmer dal veselým českým písním příležitosť zašuměti v horách černohorských. Zahlaholil tu rejdivý popěvek z „Prodané“ „Proč bychom se netěšili“, šelmovský kuplet „Znám jednu dívku“, mnoho písní národních, ba ani na naši hymnu „Kde domov můj“ nezapomenuto. Kamenné stěny vděčně zvuky našich zpěvů přijímaly a občas do toho i zabzučely. Bylyť jim popěvky naše patrně zvláště mily.

Zajímavěji dopadla slavnosť večerní. Uprostřed Cetyně blíže paláce uchystán ohňostroj a ze zeleně utvořena zdobná pyramida, ověsená lampiony. O sedmé hodině nastalo všeobecné osvětlení. Pan Wimmer v čele svého vojska za plesných zvuků zvroubil celou Cetyň, zastavil před ozářeným palácem, odehrál několik čísel, mezi nimiž provoláváno zástupy „Živio!“ Blízká pyramida hezky zářila, neboť kromě lampionků planulo tam mnoho ohňů bengálských. Najatým ohněstrůjcem byl jakýsi italský maëstro — dobrovolnými ohněškůdci zdejší páni kluci. Poškubávali mískami, na nichž byla světla, a nezištnou radosť jim působilo, když některý plamen zhasli. Jejich odhodlanosť, s jakou zápasili s ohněm, připomínala hrdinného Římana Mucia Scaevolu; onen klidně dal plamenu za potravu svoji pravici — tito skákajíce přes ohně, se stejnou duševní rovnováhou vydávali jim v šanc své kalhoty, jež jazýčky plamenů s nemalými laskominami olizovaly. Tím poskytli hoši zároveň pěknou zábavu žandarmům, jež klukům sedli na vějičku a hráli si s nimi nevědomky na žmukanou. Jak se to malým šibalům za procházejícími se zástupy potmě krásně schovávalo!

Hudba páně Wimmerova umlkla, světla na pyramidě i v oknech pohasínala, zkrátka vše, co cizí kultura sem nanesla, počalo utuchati

a za to počala obživovati — stará Černá Hora. Mládež i stará chamraď se kupila dohromady a cosi tutlala mezi sebou. „Nu, momci (chlapci)! spusťte kolo!“ zvolal náhle někde někdo. Přiložil tím hořící sirku ku pečlivě narovnané hranici. Rázem utvořil se věnec junáků, již počali starobylým nápěvem, procházejíce se volně stranou do kola, zpívati:

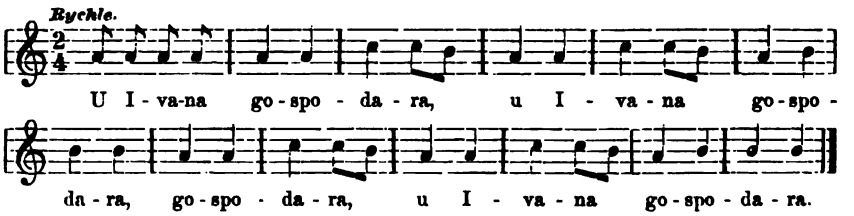

U Ivana gospodara
sadil jedli na planinu,
sadil také žlutou kdouli,
žlutou kdouli i oránži,
zalil všecko dobrou vodou,
na stráž stavil dívku mladou.
Neprošlo však ještě léto,
ani léto, ani dvě snad,
a již hlasy slyšeti je,
že tu jedle uvadnula,
mladá dívka že zemřela,
dobrá voda že vyschnula,
žlutá kdoule zahynula,
žlutá kdoule i oranže.
Sedlá koně: pojď, ať vidím!
Nemohu však přiblížit se
pro výšinu štíhlé jedle,
pro lepotu mladé dívky,
pro běh rychlý dobré vody,
pro dech vonný žluté kdoule,
žluté kdoule i oranže.
Napil jsem se dobré vody,
okřál vůní žluté kdoule,
žluté kdoule i oranže,
prodlel v chládku štíhlé jedle,
pomiloval mladé děvče.

(Přeložil B. Dadourek.)

Monotonní nápěv jedovatě ostrého tempa rychle sice, ale smutně a teskně zaznívá. Krokem libovolným bez jakéhokoliv vztahu ku melodii krouží věnec junáků v kolem prázdného středu, do něhož však pojednou vstoupí dva tanečníci, oba muži. Popatří na sebe, zajusknou, skočí do výše — teď teprv to pravé začalo. Půda jim duní pod nohama, do jednoduchého choru mísí se občas výskání tanečníků, jichž produkce zasluhuje většího pozoru, než jsem jim bohužel tehdy věnovati mohl. Nejsou to ledabylé skoky, jimiž se vymršťují tanečníci do značné výše, jsou to dle přísných pravidel a jemných odstínů vymčřené kroky, suny a poskoky, provázené krásně pružným a elegantním pohybem těla. Vidíme, že se tu nejedná o pouhý hluk

nýbrž o skutečný tanec, jenž na parketách stal se pouhou nudnou šablonou, v našich však širých krajích slovanských zůstal, čím byl — uměním. „Sokové“ při tanci za sebou se točí asi tak, jako kdyby tančil každý na konci prkna, jež se do kola točí. Současně na se zajiskří ohnivýma očima, současně se vznesou jak sokoli do výše, současně zavýsknou, současně hromově dupnou — a tak to jde dále kolem do kola, pokud síly stačí. Pak se tanečníci políbí a odstoupí, aby poskytli místa jiným solistům. A chor do toho vede stále svou tesknou jednotvárnou melodii, starodávnou, jež pamatuje několikráte více než nejstarší přítomný šedivec.

Dodávám, že kolo v Dalmacii „se hraje“ podobně, a že jako zde i tam ruch hudby je zcela nezávislý od kroků tančících solistů. I tam melodie — ať zpívaná či hraná — letí hbité v před, skoro Presto, kdežto kroky tanečníků mají volné, těžkopádné tempo. Rozdíl ten je tak veliký, že nelze ani vůbec mysliti na nějakou rytmickou vzájemnosť melodie a tance. V Dalmacii dokonce k hudbě dudákově, pohybující se rychlým dvojčtvrtečním taktem, viděl jsem tančiti Morlaky ve volném ruchu trojčtvrtečním, asi jako velký mazur. Poněvač pak rytmus melodie i rytmus kroků tanečních jeví dokonalý, ba ostrý smysl pro rytmus hudební vůbec, nelze tu vrhati stín na hudební snad smysl tamního lidu, nelze to vysvětlovati nedostatkem hudebního nadání — (kteroužto tradicionelní výtku později ještě dokonale vyvrátíme) — nýbrž jakousi pradávnou uvyklostí, zbylou z oněch časů, ze kterých hudební ty antikvity rozhodně pocházejí, nesouce zřejmé stopy starořecké hudby. Bohužel zprávy hudební z těch časů jsou příliš chudy, než aby zjev tento objasnily, ale proto nejen nesluší je zavrhovati, nýbrž velice ceniti, poněvač připadne mu jednou úloha opačná: místo býti objasněnu, naopak nedostatečné naše vědomosti osvětlovati. Jeť Černá Hora sama sebou archivem a museem starobylostí v ohledu národopisném, a také při její osamělosti s jedné a konservativnosti se strany druhé ani jinak není možno.

Na jednom kole nezůstalo, brzo utvořily se „filialky“ po různu a do kola zapleteni i mnozí cizinci, na kterých se teprv vidělo, je-li černohorské kolo tančiti věcí snadnou. Vůbec zavládlo všady dobromyslné a nevázané veselí.

Procházeli jsme se dlouho, až se ulice ponenáhlu samy vyklidily a život přenesen do krčem. Vzpomínal jsem na rok loňský a přirovnával onu klidnou, smutnou Cetyň s dnešním vesclým slavnostním ruchem jejím. A blahořečil jsem v duchu národu, jenž v tak vzorné shodě žije se svým — „hospodářem“!

Znak Černé Hory.

KAPITOLA III.

NAHIJÍ RIJECKOU A LJEŠANSKOU.

1. Nenadálá překážka. Na další stopě. — 2. Při práci. Pěvec M. Bastać. — 3. Cestou do Podgorice.

1. Nenadálé překážky. Na další stopě.

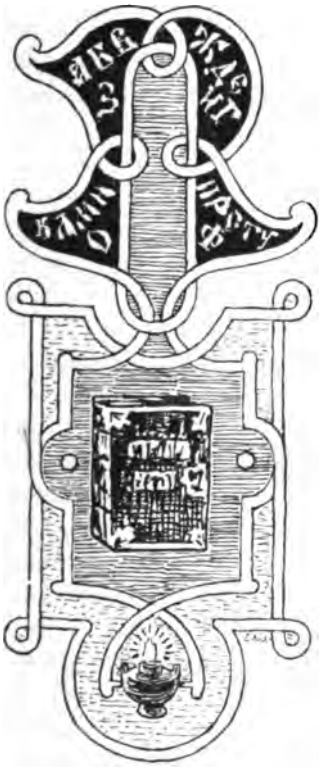

ijeka Crnojevića — Řeka Černojeviće — byla sice mojí příští stanicí, ale jakkoliv již pouhým svým jménem připomíná jednoho z nejpopulárnějších černohorských vládců: Ivan-bega z rodu Crnojevićů, jenž přes veškeru svoji statečnosť ze žírných nižin zetských před vítězným půlměsícem unikati musil vzhůru do hor, až posléze na Cetyňském poli stanul; ačkoliv dále okolnosť, že tu již r. 1492 byla tímže panovníkem založena knihtiskárna, byla by jindy schopna vzbuditi řadu vážných myšlének: já, odjížděje z Cetyně, na nic takového nemyslil a mysliti nemohl, poněvač mne tížily starosti druhu jiného.

Přišel jsem na Černou Horu ne z bujnosti nebo kratochvíle, nýbrž abych tu zapisoval národní písně, nápěv i slova, a všímal si i prostonárodní hudby. Anebo ještě lépe řečeno, přišel jsem proto, abych jakožto odborník potvrdil, co se o Černé Hoře všeobecně od znalců i neznalců tvrdilo a več i já pomalu už začal věřiti: že Černá Hora skoro ničeho v obor ten spadajícího nemá.

Avšak úloha, konati studie spůsobu toho, není právě hračkou. Nestačí, že jsme se před cestou učili z gramatiky jazyku a z písní dialektu, není dost, že jsme „u města Paříže“ si doma nakoupili plnou torbu prstýnků, náušnic, jehlic, náramků, korálů, spon a pod. tretů jako dárků, sloužících ku povzbuzení a odměně dětí, dívek a žen, a opatřili se zásobou rakije a tabáku ku pohostění mužů. Tobo všeho je sice nevyhnutelná potřeba k účelu, za jakým já světem slovanským putuji, ale nikterak to nepostačuje. Neboť chceme-li, aby nám, cizinci, domorodec písně ne pouze diktoval — k čemuž se dá snadno pohnouti — nýbrž skutečně zpíval, pak musíme v něm vzbuditi náladu a chuť ku zpěvu, neboť bez nálady ani přes nejlepší vůli zpěvák zpívati nám nedovede. Měl jsem případy, že člověk otevřel již ústa s nejpevnějším úmyslem, že mi bude po vůli — ale hlas mu selhal a ústa mu zase sklapla, neboť nebyl dostatečně „rozdělán“. Nutno tedy s lidem zatočiti tak, aby mu to nedalo a on zpívati musil — ale to je umění, kterého se může odvážiti jen kdo lid zná, komu jsou známy jeho povaha a choutky, ctnosti a slabosti.

Já však Černohorce neznal. Aspoň dle toho, co jsem byl o nich přečetl, nedovedl jsem si představiti, co si s tím národem reků počnu. Ba, abych se přiznal, měl jsem před proslavenými Turkobijci drobátko pořádnou trému. Jak toho docílím, aby ty neskrocené děti války poslušně na pokyn mi zpívaly dle toho, jak budu téku vyplňovati? Vždyť se mi vysmějou — nic-li horšího — jakmile z bezpočetných svých kapes počnu táhati sešit, péro, inkoust a ty ostatní léčky! Musil bych býti hypnotisér, abych přičaroval sivé ty sokoly ku svému zápisníku a jejich ostrý zobák, zvyklý dosud jen zatínati se a klovati do těla moslímského, nyní přiměl prozpěvovati podle tempa jako špačky! A byl jsem sám sobě v té chvíli opravdově směšný, jako je vždy směšno, pokoušeti se o nemožnosti.

Ve skutečnosti ku smíchu jsem neměl nijaké příčiny. Neboť vyskytovala se tu ještě řada dalších překážek a ku řečené již starosti se družily tak ještě jiné povážlivé stíny.

Předně to byla neúroda, jež toho roku Č. Horu zvlášť krutě stihla. Veškero úsilí horlivého ruského dobročinného komitétu, jenž rozdával peníze a chléb, jakož i přičinění vlády černohorské, jež poskytovala lidu obživy stavbou velkolepých silnic, nestačilo na

úplné zničení strašné příšery, již nedovede si představiti, kdo ji blízko v očí nepohleděl: hladu. Mně naskytla se k tomu příležitosť na cetyňském pazaru pod dlouhým přístřeškem, určeným pro prodavače. Dlelo tu několik set v klubka svinutých postav všeho sice věku a všeho pohlaví, ale téměř k nerozeznání, kdo z nich dítě a kdo stařec, kdo žena a kdo muž. Když na mne ze žlutých, vyzáblých tváří padly mdlé zraky některé ze zbědovaných bytostí, zachvěl jsem se na celém těle. Byli to Slované z krajů pod Turkem

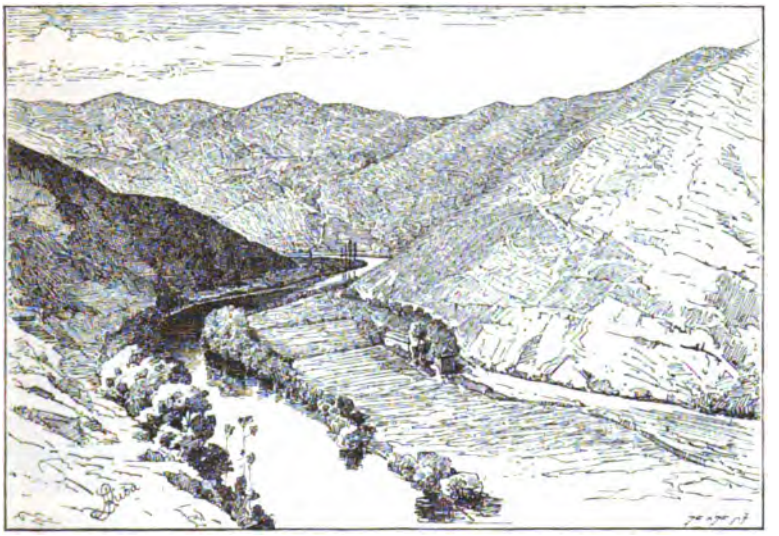

Horní tok Rijeky Crnojeviće.

zanechaných, na nějž se více nedostalo ani práce, ani žita, ponévač na prvém místě brán zřetel na domácí.

Dále to byla chřipka, které lid prostě říká „florenca“ (dle italského slova influenza) a jež v poslední zimu na své procházce po naší zeměkouli i Černou Horu navštívila a národ takřka zdecimovala. Při chřipce, jak známo, pouze třeba se šetřiti. Avšak příbytky černohorské vůči zimě, větru a dešti jsou velice nedostatečně zařízeny, a tím se vysvětluje onen hrozný účinek nemoci jinak ne zrovna nebezpečné. Perjaník Kulić mi vyprávěl, že ze 16 členů jeho

rodiny 11 mu za zimu odešlo, a znal čeleď (rodinu), ze které zbyl za stejnou dobu jediný člověk.

Seznal jsem později, že jen málokterá kuća (dům) nebyla v žalosti, a to tím více, že i výprava do Srbska, v pokročilém podzimu (právě před mou cestou) podstoupená, měla za následek velké množství úmrtí, o nichž pak po celý boží rok docházely zpět do domova roztroušené zprávy.

A k tomuto rodinnému přehustému smutku družila se ještě državná korota (státní smutek) za vzpomenutou již kněžnu Zorku. Když jsem tedy všecko všudy dohromady spočetl, jakou jsem mohl míti naději na úspěch své cesty?

S těmito chmurami na duši opustil jsem ve slušném kočáru černohorskou prestolnici a v trapné předtuše smutného výsledku hleděl jsem neveselé budoucnosti svého poslání se skutečnou bázní vstříc.

Na štěstí, sotva že jsme za cetyňskou nemocnicí zmizeli v divokém labyrintu modrošedých tesknych skal nejpitvornějších forem a nejrozmanitějších velikostí, mezi nimiž silnice jako hádě mezi křovím se pletla, zbavila se valně mysl nepokoje svého, neboť byla fantastickým tím divadlem cele zaujata. A když za krátko povoz z mrtvého toho bojiště skal a balvanů vyrazil a stanul na místě, jež slove Belveder, tu jsem na starosti své zapomněl docela.

Nebylo divu. Viděl jsem se na okraji obrovské kamenné pánve, po jejíž okrouhlé stěně, ponenáhlu se snižujíc, vede táhlá silnice ku Rijece. Průměr pánve té činí starou naši míli. Okraj strašné prohlubně je zubovitý, nerovný. Je-li pohled dolů — připomínající pobyt v divadle na poslední gallerii — závratný, je obraz, jenž ku předu na jih se tu rýsuje, unášející. Hrajeť si tam s paprsky skláněj ícího se slunka lesklá hladina jezera Skaderského, vyčerpávající snad veškeru zásobu svých nedostižných barev a tonů. Za ním mlhovitý obrys nejtemnějšího koutu evropského, stejně pověstné jako záhadné Albanie, na pravém břehu titanské štíty Rumia s Sutormanem, jež tu strmí jako dva halapartníci s teatralním účinkem plných svých výšek (1594 m a 1181 m), neboť jeden z nich vlaží si patu svoji vodami skaderskými a druhý smáčí ji v moři jaderském. Na levo od jezera skaderského zase vysoké Prokletí (2685) příšerného přímo obrysu v mlhovité dáli cení své zasněžené rokle jako

lítá šelma bílé zuby — varovný to signál pro všecky cestovatele, netoužící po olově albanských pušek. A před námi nejblíže stápí se v jezeře u samého břehu dvojhlavý ostrov Vranina, jakoby patami srostlá dvojice pěkných kůželů. Vdechněte si nyní do těchto hrubých kontur vlahý vzduch večerní s jeho hedbávnou mlhou a pestře zlatovým zbarvením — a budete asi na stopě úchvatnému obrazu, nad nímž jsme se tu pozastavili. Právem dostalo ono místo

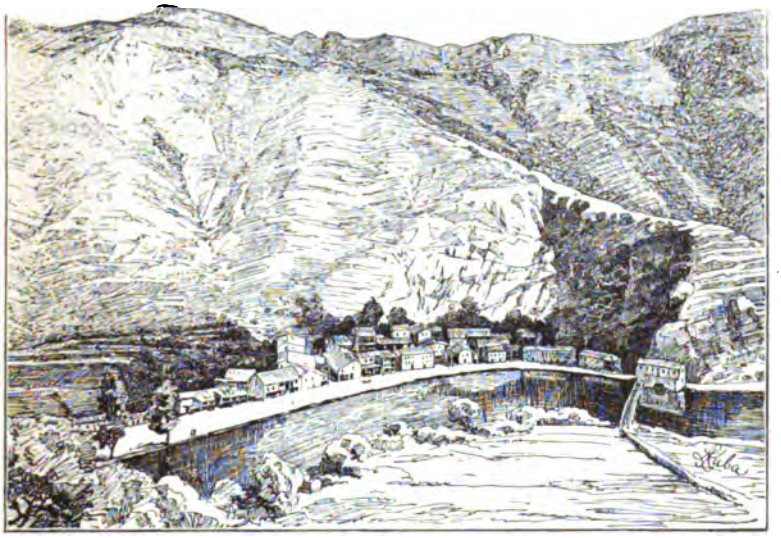

Pohled na městečko Rijeku s Obodu.

svůj název, a je pochopitelno, že Belveder bývá nejobvyklejší procházkou Cetyňanů. Jeť tu i výpomocná krčma.

Snášíme se několika prudkými oklikami do kotliny. Dno její je rozdvojeno. Nyní pod sebou máme Dobrsko selo, jehož pěkné zděné domy se stanoviště našeho vypadají jako několik drobných krupek na dně veliké mísy. Ve druhé části dna uvidíme ves Ceklin, načež opouštíme mohutnou kotlinu, a přes kamenný skalní hřbet přejíždíme v údolí říčky Rijeky Crnojeviće, jež tu nedaleko vyvěrá, ovlažuje soujmenné městečko, cíl naší dnešní pouti, a za nedlouho po černých ouhorovitých záklikách vlévá se do skaderského

jezera, líně a mrzutě, všecka vodními travami zarostlá. Patrně nerada míchá svoje vody tato céva Černé Hory se zrádným jezerem skaderským, jež tak často se nabízelo za dějiště bojů bratrovražedných a mlsně pojilo se krví, kterou zaslepení slovanští poturčenci ve zmatenosti své stejně hustě prolévali jako věrní obranci kříže.

Ačkoliv u přirovnání s Belvederem značně jsme sjeli dolů, díváme se přece na městečko Rijeku dosud s veliké výše; a dlouho nám to trvá, než sesmýkáme se dolů. Je už šero, když do těsné uličky vjíždíme, a poznáváme toliko, že náměstí, na něž jsme hned z uliček vjeli, je vlastně břeh řeky, podle níž řadí se dům podle domku, krám vedle krámku.

Spolupoutník můj doporučil mi hospůdku vedle svého domu. Nové přízemní stavení, vnitřek docela slušný, na dlouhém pudlu láhve s vínem a rakijí, za pudlem dřevěné příhrady s rozličnými nápitky a mlsky. Dva zelené stoly opatřeny jsou vysokými židlemi, jako jsou naše. Zadní komůrka, kde byla 3 čistá lůžka, byla mi poukázána za nocleh. Složil jsem zde své věci a odešel do šenkovny, abych se tu oddal trudným myšlénkám, jež mne sice cestou — dík divukrásné přírodě — na čas opustily, ale nyní s plnou svojí tíhou na mne opět se valily.

Avšak v šenkovně bylo již několik zvědavých, a ti mi byli nepohodlni. Napadlo mně sice, že bych snad právě se mohl chopiti té jejich zvědavosti a u nich počíti se svým zkoumáním a prací sběratelskou, jež vždy a všude ve svých počátcích bývá vlastně jen studium povahopisné. Ale v nerozhodnosti své odešel jsem ven a v temné noci procházel se na pobřeží ve vlahém příjemném vzduchu jarním. Bloudil jsem tu nějakou chvíli, a nikoliv zbytečně. Předně jsem se rozhodl ještě dnešního večera kousnouti do tvrdého oříšku, jehož jsem se tak lekal, a pokud se týče taktiky, odhodlal jsem se zaujmouti stanovisko trpné: očekávati, co náhoda mi sama přinese. Byloť se mi to jinde již často osvědčilo.

Vrátil jsem se tedy do hospody, usedl za stůl a zabral se do svého zápisníku. Domníval jsem se, že přítomní jako jinde, ani zde zvědavosti své vůči mne neodolají a sami hovor rozpředou. A další se již potom samo uhledá.

Předpokládal jsem správně.

Moje ekypáž. (Na silnici z Rijeky do Podgorice.)

„Prosti gospodine — odpusť pane“, počal jeden z mých němých dosud pozorovatelů. „Odklen si — odkud jsi?“

„Iz Češke.“

„A pod kterým je Češka carem? Pod ruským či tureckým?“

„Pod avstrijským.“

„A ty jsi Srbin?“

„Nikoliv, jsem Čech, ale také Slovenin.“

„Vím, že jsou Češi Slované. A jaký tu máš „posao“ (poslání, práci)?“

„Zapisuju národní písně.“

„Už je mnoho našich písní nakupeno a tisknuto. Ale dobře děláš, že pokračuješ.“

„Pouze slova jsou tisknuta. Ale nápěv, ‚glas‘ — ten u vás dosud nikdo nezapisoval. Mně nesmí se pouze odříkávati slova, mně se musí píseň ‚glasem pjevati‘, a já zapíšu nejprv onen ‚glas‘ notami, a pak slova, nejsou-li už tisknuta.“

„A jak to děláš? Ukaž nám to!“

„Zazpívejte některý z vás, a uhlídáte.“

„Nebudeme.“

„Dostanete rakije, vína, kávy, čeho si přáti budete, a zaplatím vám ještě.“

„Nemůžeme.“

„A proč pak ne? Hrdlo máte, a rakije či vína vám opatřím!“

„Je korota za Zorku. Nebude ti teď nikdo zpívati po celé Černé Hoře, leda bys požádal kapetána o dovolení . . . . . “

Ze všech okolností, jež mi špatný výsledek mé cesty věstily, tuto kladl jsem na místo poslední, ačkoliv již na Cetyni mi např. guslar z téže příčiny odepřel gusliti a zpívati. Nevážil jsem toho příliš, počítaje, že u vnitř země, za horami, asi sotva kdo si bude vzpomínati na to, co s na Cetyni událo, nebo ještě děje. Teď vidím, že jsem se řádně mýlil! Žádati od případu k případu kapitána o povolení ku zpěvu — to by bylo velice odvážné počínání. Neboť kde mám jistotu, že mi to vždycky povoleno bude? Je tedy nevyhnutelno, vymoci si na Cetyni listinu — ale jak? Vrátiti se tam, či pouze telegrafovati?

A nežli jsem se mohl rozhodnouti, zaclonily nízké dvéře dvě statné postavy se zelenými dolamami a dlouhými puškami. Byli to perjaníci, vracející se z Baru, kde byli v tělesné stráži knížete. On přijel s rodinou po lodi do Rijeky (a odtud odebral se kočárem na Cetyň), oni pak jdou stále pěšky. Byli unaveni.

Příchodem jejich byla záležitosť moje stranou posunuta, neboť mělo pro Černohorce větší důležitosť, co perjaníci, jakožto lidé z nejbližšího okolí knížete pocházející, o gospodaru a jeho rodině dovedli vyprávěti. I já zapomněl na novou svoji starosť, podal se proudu a naslouchal s ostatními.

Plouti s proudem je vůbec hezký mrav, ale spolu i velice výhodná cnost, neboť se majiteli vždy užitečně vyplácí. Ani ja nezůstal dlouho bez odměny

Poznávámť mezi řečí, že jeden z perjaníků slove Cerović, a to mnou hnulo. Čtenář ovšem neví proč, neboť jsem si bez jeho vědomí dovolil hned na Cetyni malou rozprávku s jistým občanem z kraje Drobnjackého, (v kteréžto končině, jak povědomo, zadrhnut je uzel románku Dra. B.), a pátral u něho dále v „palčivé“ záležitosti Julky Pekićovy. Ale nezvěděl jsem bohužel ničeho více, nežli že jednu z dcer má vnuk zmíněného již vojvody Noky Cerovića. Ale kterou, toho jsem se nedopídil. Také jsem nevypátral, zdali zemřelá dcera Pekićova byla Julka či její některá sestra.

Trhlo mnou tedy jméno to proto, že jsem ve přítomném perjaníku Cerovići tušil nalézti novou nitku svého dalšího pátrání.

„Ty jsi Cerović?“ přepadnu z čista jasna perjaníka.

„Ano.“

„Jsi snad vnuk vojvody Noka?“

„Jesam.“

„Jsi ženat?“

„Ano.“

„Máš tedy snad za ženu dceru Pekićovu z Šavníků?“

„Nikoliv.“

„A znáš trgovce (obchodníka) Pekiće?“

„Znám, i jeho dceru, kterou pojal za manželku můj bratranec.“

„Nejmenuje se Julka?“

„Nikoliv: Ljuba."

„Loni prý Pekićovi jedna dcera umřela. Nebyla to Julka?"

„Nebyla."

„Víš to dobře?"

„Bezpečně."

„A kde je Julka nyní?"

„To ti říci nemohu, toho se dovíš u nás v Drobnjacích, přijdeš-li tam. Ale odpusť, gospodine, proč se tak na všecko ptáš? Jak to, že znáš náš drobnjacký kraj a naše lidi? Jsi přece ze světa, a k nám je daleko?"

Lehko by si bylo sice představiti obličeje překvapených posluchačů, již za mého vyptávání zachovávali ticho přímo kostelní, tíže však ono napjetí, se kterým naslouchali nyní mému vypravování o Dru. B. a Julce. Občas nezdrželi se, aby mi nevpadali do hovoru výrazem svého podivu a překvapení: Boga ti! Božja ti vjera! Vše znělo jim tak neuvěřitelně, že, když jsem v příběhu svém došel až ke křížku a fotografii, jež Julce od doktora nesu, všichni jedním hlasem zvolali: „Ukaž nám!"

Přinesl jsem z komůrky své torbu a vyňal a předložil žádané doklady své povídky. Jako chumáč pilin na magnetu, tak slepila se jedna hromádka zvědavců kolem křížku a druhá kol fotografie. Pak si vyměňovali obé a nevěděli nač patřiti dříve, zdali na roztomilý třpytný křížek, či na „lepé líce dobrého člověka," jak doktora neustávali jmenovati.

A teď jsme byli všickni jako jedna rodina. Onen nevlídník, jenž prvý počal se mnou hovor, svoje přimhouřené oko a zamračený dříve obličej vyjasnil; je vůbec všecek změněn. Miroslav Cerović, onen perjaník, má radosť, jakoby se to všecko jeho přímo týkalo; dal mi hned nalíti číši vína a učinil mi příjemný návrh: „Pojď se mnou zpět na Cetyň, a za 14 dnů přijdem do Drobnjaků pospolů. Vyprší mi služba, budu prost a nic mi nebude překážeti voditi tě celou Černou Horou! Znám každý stezník."

„Na Cetyň s tebou půjdu, brachu," povídám, „neboť mám tam záležitost. Ale čekati na tebe mi nemožno. Musím se snažiti, abych za 14 dní vůbec byl zase zpět na Cetyni. Ale to je možno, že se

na cestě potkáme. Jdu nyní přes Podgorici na Andrejevici, a odtamtud se přes Kolašín a Moraču pustím do Tušiny, kde je tvůj domov. Zpozdím-li se, tož najdu tě doma. Jinak musím tě, vracejícího se, potkati cestou."

„Ty ovšem rozhoduješ, ale velice bych se radoval, kdybych ti mohl býti průvodčím."

Večeře byla zatím hotova a přinesena, ale v zábavě nepřekážela nám nikterak. Naopak naše společnost rostla, neboť přicházeli noví a noví hosté, jimž vypravováno o podivném cizinci a ještě podivnějším jeho cíli cestovním. Jak daleko věci došly, toho důkazem nejlepším bylo, že mi Černohorci sami pak chtěli zpívati, žádajíce, abych jen promuvil s kapitánem. Avšak odepřel jsem. Veděl jsem už, že mi ptáčkové tito více neutekou. Řekl jsem jim tedy: „Zítra se odeberu na Cetyň, vezmu si od vlády povolení, aby mi každý mohl zpívati, a pak dojde na vás řada."

„Škoda, že nemůžeš na Cetyň jíti s námi," pravil tesklivě Miroslav.

„A proč bych nemohl?"

„Vyjdeme již o 4. hod. ranní."

„To přec není časně, půjdeme-li hned spát."

„Přeješ-li si, odebereme se na lůžko hned. Jsmeť bez toho unaveni."

Zdvihli jsme se tedy. V tom však Fatić — tak se zval onen zvědavý můj prvý vyšetřovatel — naklonil se k synu mé hostinské a cosi mu pošeptal. Žádal je totiž, aby mu prokázali čest — pozvati mne k sobě na nocleh!

„Dobře uděláš," pravil mladý hostinský, „půjdeš-li k Fatići. Zde bys musil spáti s perjaníky, a tam budeš noclehovati pohodlně sám. Bude ti tam lépe než u mne."

Byl jsem v rozpacích, nevěda koho spíše uraziti, či perjaníky odchodem, či Fatiće odmítnutním. Konečně prohlašuji, že zůstanu.

Ale tu mi perjaníci sami domlouvati počali: „Jdi, gospodine, k Fatići, tam si lépe odpočineš!"

„A vy mi zítra utečete!"

„Neutečeme, buď bez starostí!"

Uposlechl jsem tedy, věci zůstavil zde a nechal se Fatićem odvésti. Provázel mne Miroslav a zástup Černohorců. Před domem mne Miroslav poceloval, přál „lahku noc“, a já s Fatićem stoupal po nekonečných vrzavých schodech do svého nového útočiště.

Ve zcela pěkné jizbě, slušně upravené a bílým lůžkem opatřené, do níž jsem byl Fatićem uveden, jsme si ještě trochu popovídali, trochu vína popili, načež jsem osaměl. Pouze myšlénky mne neopustily. Konal jsem bilanci dnešního večera, a ta byla celkem znamenitá. Předně list, jejž si zítra na Cetyni vymohu, poskytne mi možnosť kdekoliv bez obalu a veškerých otáček ihned beze ztráty práci svoji započíti, a ke všemu ještě dodá celé mojí práci nemalé váhy; a za druhé jsem poznal, že příběh Dra. B. a jeho dárky budou mi na další cestě talismany, jimiž jako kouzelník si budu získávati srdce všech, komu je ukážu. A těšil jsem se již na čáry, jaké jimi budu na další své cestě konati. Neměl jsem více nijakých obav, jak a co dělati napříště s Černohorci, a nejen bez starosti, ale naopak s nedočkavostí jsem očekával dny budoucí. Zdáloť se mi nyní, jako bych byl národ černohorský již od pradávna znal a s ním ode vždy byl spřátelen!

Že k příjemné náladě, v níž jsem uléhal na vábné lůžko, přispěla i radostná zpráva, že Julka je na živu, rozumí se samo sebou.

Bohužel však studie moje toho dne nebyly ještě ukončeny. Byl jsem totiž nucen konati ještě pozorování meteorologická. Kdežto na Cetyni za příjemně chladných nocí sladce jsem spával, zde trpce jsem pociťoval v noci značnou teplotu (bylo teprvé 6. května). Zpropadeně vysoká temperatura ve spojení s bohatými dojmy večera šťastně mne dovedla až přes půl noc od spánku zdržeti. Bůh ji za to tresci!

O 5. hod. ráno vesele jsme z Rijeky vyšli a v 8 hod. byli již na Cetyni. Zde došel jsem si ihned ku předsedovi ministerstva a státní rady Božu Petroviči, abych jej poprosil o listinu, dle které by bylo volno každému na mé požádání zpívati a gusliti.

Pán ten mne velice ochotně a laskavě přijal, ale po vyslyšení mých slov pokrčil rameny: „Nemůžeme nikomu dávati

volnost ve zpěvu a guslení, poněvač — nikomu jí vzato nebylo. Nebylo dáno v tom smyslu nijakého rozkazu, a jestli národ se vám zdráhá zpívati, činí tak z vlastního popudu. Je to jen doklad, jak lid náš s gospodarem a jeho rodinou vřele soucítí. V té příčině slyším vlastně rád vaši zprávu, ač je mi líto, že jste se musil na Cetyni vrátiti. Poněvač pak účel, za kterým jste přišel, je mně osobně a zajisté i nám všem velice vítán, uchystám vám listinu průvodní, která vám veškery překážky na dobro odstraní."

Druhého dne pak skutečně mi byla doručena listina tohoto znění:

Ministarstvo Unutrašnjich Djela

broj (číslo) 366.

Gospodin Ludvík Kuba, rodom Čech, naumio je, da (umínil si, že) proputuje kroz Crnu Goru radi (k vůli) proučavanja (studiu) narodnich pjesama i napjeva.

Za (pro) to se preporučuje Knjaž. vlastima (úřadům), da (aby) istome g. Ludvíku Kubi budu na ruci.

Cetynje,
26.) Aprila 1890.*

Predsjednik Državnog Savjeta (státní rady).
Ministar Unutrašnjich Djela:
Božo Petrovič.

Přehopkoval jsem takořka ještě téhož dne vesele zpět na Rijeku, kde jsem už byl jako doma. Při pěší chůzi jsem teprv náležitě poznal veliký rozdíl v teplotě vysokého Polo Cetyňského a nízké Rijeky. Bylo mi, jako když sestoupím do suché parní lázně, jako když mne ve skelné huti vsadí do „chladící" peci. Žízní jsem jen hořel, a vody jsem se zde bál napíti, neboť byl jsem ve vlasti zimnice. Víno, chráněné před nákazou lihem, řezalo jako prudká kořalka, a piva rozumí se, dostati lze nebylo. Nezbylo mi než vyndati svoji polní kuchyni a uvařiti si čaje, jenž horký v horku pit, je proti žízni tím nejlepším prostředkem, jaký jsem dosud poznal. Hostil jsem pak čajem (pravým ruským) včerejší své známé a — — ale o tom zase až ve článku následujícím.

---

*) dle našeho kalendáře 8. května.

2. Při práci. Pěvec Mikuláš Bastać.

Říká se, že sotva je pěvečtějšího, t. j. básničtějšího národa na světě nad Srby. Již z dosavadního možno bylo poznati, pokud se týče větve černohorské, že to opravdu není bezpodstatná pověsť. A shledáme časem, že to je v skutku pouhá pravda. Víme již, že Nikola sám občas chápe se lyry a že předchůdce jeho Petr II. patří vůbec mezi nejslavnější poety srbské. Viděli jsme dále, kterak u přile-

Mikuláš Bastać,
autor knihy »Mač i gusle«.

žitosti vjezdu kněžny Mileny vyřítila se na těžce zkoušenou paní celá zátopa litých veršů, a dodávám, že dle způsobu toho každá erární slavnost je na Černé hoře podobna vytaženému stavidlu, jež poskytuje rozbouřeným citům nadšených pěvců volného odtoku, Ale nikoliv všem miláčkům Mus -- a před těmito nešťastníky pak nutno býti ostražitými. Lapí nás někde za větrem, za rohem nebo v hospodě, a hojí se na nás za nepřízeň osudu, čtouce totiž nebo z paměti nám deklamujíce plody své, jimž se nedostalo cti zaskvíti se ti-

skem. V Dalmácii nejsou soutrozenci Černohorců jinými. V městě Sinji dal jsem si potáhnouti koží gusle, jež cestou se mi protrhly. Záležitost svěřena byla policajtu, aby vše opatřil. Přišel, gusle přinesl, a nádavkem mi dal ještě — báseň, mé osobě dedikovanou, v níž opěval svoji svatbu. Ilija Hajduković, zmíněný již správce cetyňského arsenalu, mi letos cosi z Cetyně posýlal, a „při té příležitosti" složil nadšenou báseň, již zde podávám. Píseň svědčí o tom, že poeta sleduje naše politické poměry velice pečlivě a podrobně, a lituji pouze, že sloku čtvrtou pro její příliš ohnivý obsah vypustiti musím:

Pozdravi (pozdravuj) mi Česku zemlju
i njezinog svakog (její každého) sina,
jer taj (neb ten) narod želi slogu (přeje si svornosti)
i jedinstvo Slavjanina.

Mladočeska težnja, želja (tužba, přání)
brzo će se izpuniti (se vyplní)
A zlog ducha i opakog (zlovolného)
onda će ga nestanuti (pak ho nebude).

Sa (s) najvećim carskim klubom (říšskou radou)
vi jedini što (co) drmate
i stečenu (dobitou) vašu slavu
drugome je ne dajete.

Tako napred, braćo mila (bratři milí)!
nek (nechť) se svakom (každému) srce puni (plní)
sa tom nadom, da će doći (s tou nadějí, že dojde)
iz gublenoj vašoj kruni (na ztracenou vaši korunu.)

Pa (a) slavenski zlatni ora (orel)
rozširiće (rozšíří) svoja krila,
a uz njeg će divno stati (vedle něho bude krásně státi)
ponosita (pyšna) srpska vila!

A cestou po Černé Hoře se nám dále ještě namane chlapec s celým svazkem svých „sebraných básní", zuřivý veršovec, jenž mezi návštěvou složí nám slušnou řadu příležitostných veršů — zkrátka shledáme, že choditi Jihoslovanstvem je jako blouditi růžovým hájem. Co neviděti zavadíme tu o keř; keř se zachvěje a s něho se sypou jemné, půvabné lístky poesie. Žel jenom, že dým doby nové začadil již jejich barvu, porušil libou vůni a útroby jejich

otrávil. Jsou to již poslední a pokažené plody, jimiž zlatá poesie tak bohatě jihoslovanský kraj nadala a obmyslila.

Ve Rijece jsem měl příležitost poznati pak dokonce autora tisknuté knihy veršů pod názvem „Mač i Gusle", Mikoláše Bastaće, prostého Černohorce-vojína.

Bastać je jednoduchý muž, desetar (desátník), jehož pěkně upravená zahrádka ukazuje nadaného a vnímavého člověka. Povahou však blíží se tradicím uměleckým. Rád totiž pije a hodně

Černohorské řády.

pije, a následkem toho je zadlužen. A poslední okolnost byla právě příčinou, že jsem se s ním seznámil.

Když totiž po svém návratu jsem se bavil se Riječany při čaji, víně a rakiji písněmi, jež jsem tu poprvé zapisoval, radil jsem se s nimi o zítřejším dnu, jak vypraviti se odtud do Podgorice. Poněvadž silnice dostavena ještě nebyla, nutno bude pustiti se tam starou cestou, a na tu opět nevyhnutelno najmouti si koně. A hostinský hned věděl, čí koně mi navrhnouti. Poslal rychle pro Bastaće, nedaleko bydlícího, a při poetově nedoslýchavosti byl nám

prostředníkem. Ujednali jsme: Bastać mi půjčí koně a momka (chlapce), jenž mi ponese, čeho třeba, a jimž oběma budu opatřovati stravu. Bastaćovi pak zaplatím za každý den 3 zl.

„A můžeš si, gospodine, nechati koně i s momkem na celou cestu, nedostaneš nikde lepších a levnějších!“ dí hostinský.

„To rozhodnu teprv v Podgorici, jak dlouho se mi tam zachce pobýti.“

„Jedním dnem nebo dvěma ničeho neuspoříš.“

„Nu možná, že si je ponechám i na další cestu.“

A tu si mne vzal hostinský stranou. Až prý se vrátím do Rijeky, abych pak neplatil Bastaćovi, nýbrž hostinskému, neboť náš veršovec je mu dlužen a nechce platiti.

„To učiniti nemohu“, odpírám, „neboť vám ničeho nedlužím. Zaplatím Bastaćovi, a vy se postarejte, aby on zase zaplatil vám.“

A pocítil jsem s uměleckou duší, jejíž pohled jehněčí měkkosť připomínal, srdečnou od té chvíle soustrasť.

Na jeho verše, tisknuté r. 1886 ve Splitu, našlo se asi 1200 předplatitelů. Vytisknul jména jejich na konci knihy. Nevím ani, umí-li Bastać psáti, či předříkával-li skladby svoje písaři jak Milton. Zajímavá je předmluva, náležející spíše dílu historickému než knize veršů: „Mnoha bojů, které jsem zde opěl, jsem se zúčastnil a pravdu skutečnou sám viděl. A kde mne nebylo, tam jsem se poptával počestných lidí, kteří mi vše ‚na svou duši‘ pověděli. Moje písně jsou tedy proto neumělé a pravdivé, onaké, jako samy boje byly. S pýchou mohu říci, že jsou zpívány:

ni dle táty, ani podle strýčků,
a dle pravdy Boha jediného.“

Pak mluví básník jako autor nějaké školské učebnice: „Není můj úmysl, abych tvrdil, že nemohou písně moje v ohledu pravdivosti míti nijaké chyby. Ovšem, že mohou. Ale chyba může se týkati pouze toho, že jsem někde zapomenul toho neb onoho junáka, ale nikdy se nemůže říci, že jsem někoho opěval, kdo nezasluhoval. Co se týče poznámek prvého způsobu, chci každou s největším díkem přijati. . . . .“

Stane Parać, dívka z Něguší.

Již z toho viděti, že vědomým cílem veršů těch není poesie, nýbrž historie. Ovšem lidstvo původně nemělo za vytknutý cíl poesii, nýbrž pravdu, a básnilo bezděky, nevědomky, proto, že pravdy dosáhnouti chtělo cestou citu a nikoliv rozumu. Žiloť více srdcem než mozkem, a tak místo pravdy dosahovalo krásna. Bastać se však takovým způsobem „neminul s cílem", neboť ta šťastná doba lidstva, kdy všichni, nevědouce o tom, byli básníky, minula. Bastać dosáhl šťastně, čeho chtěl, napsal historii poslední válečné kampaně ve verších. Písně jeho mají ráz národních jihoslovanských písní, v jichž arsenálu najde se hojnosť lesklého a sličného poetického výzbroje, s nímž při zpěvnosti srbského jazyka lehko se zachází. Je tedy kniha Bastaćova prosté popsání let 1875 — 1877, vázaná však ve zdobných deskách, k nimž ornamenty, sponky a zlaté kování vypůjčil si autor z domácí přebohaté pokladnice národního básnictví.

Více než Bastaćovy plody, rozumí se samo sebou, bavily mne písně národní, jež jsem tu, na černohorské půdě po prvé, zaslechnul. A zajímavo je, že prvý, jenž mi dal počinek, byl Fatić, týž, který den před tím napadl mne nevlídnou otázkou: „Co tě sem vede?"

Jeho píseň zasluhuje býti uvedena:

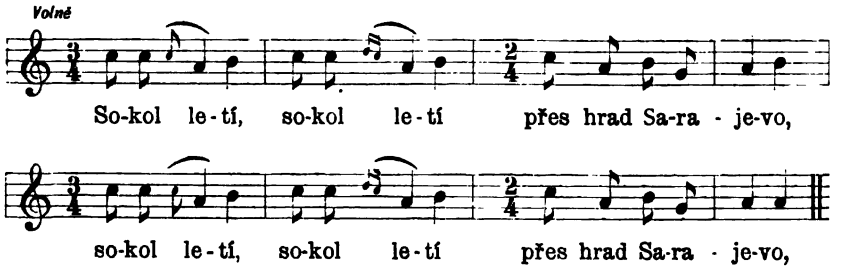

Sokol letí před hrad Sarajevo,
nikde stínu nemůže najíti.
Najde jedli prostřed Sarajeva
a pod jedlí prostřený koberec,
na koberci mladou vidí vdovu
a dívčinu, růži ušlechtilou.
Stane sokol, myslí, rozmýšlí se,
milovat-li má on vdovu mladou,
nebo dívku, růži ušlechtilou?
Vše rozmyslil, na jednom se smyslil:
volí kochat mladou raděj vdovu,
nežli dívku, růži ušlechtilou.
Litě klne dívka lepá, krásná:
Sarajevo, kéž jsi vyhořelo!

Zlé to zvyky v tobě zrodily se:
mladé vdovy jsou tu milovány.
ale dívky lepé neprovdány!

Nic se nediv, dívko lepá, krásná:
Lepší zlato zpola umícené.
nežli stříbro nové, vyleštěné.

Že Rijeka Crnojeviće svým obyvatelstvem není tak zcela ryze černohorská, nýbrž že drobet provátá albánstvím, o tom svědčí nápěv písně následující:

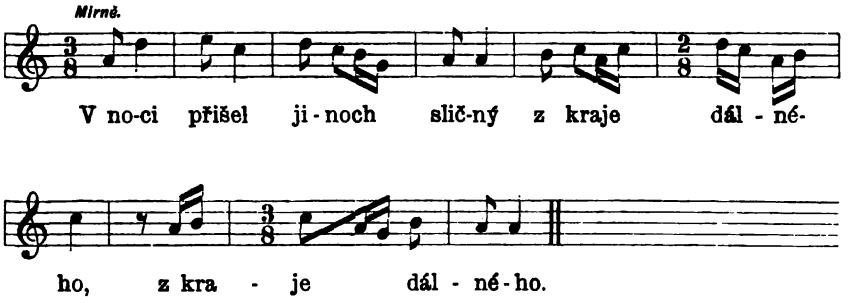

V noci přijel jinoch sličný
z kraje dálného,
časně ráno však již sedlal
koně vraného.
Nad ním dívka černooká
slzy ronila.
Neplač, chci se tobě vrátit
za den, má milá!
Léto projde, zima dojde,
nejde hoch milý.
Z cizí země dva poutníci
kolem pílili.
Viděli jste v dálném kraji
mého milého?

Kdybychom i viděli ho,
nepoznáme ho.
Jeho lehko poznati je,
i když neznám je,
krásná jeho mor-dolama
splývá do země,
na dolamě prochází se
sponek řady dvě.
Mezi sponky — na srdci jej
volím zlíbati,
nechať hněvy nepřátelům
srdce uchvátí.

Vedle těchto písní, vyznačujících se starobylými znamenitými nápěvy, zapsal jsem tu hned nápěv moderní, veselý a svižný, který sám by stačil vyvrátiti veškery pomluvy o nehudebnosti a nezpěvnosti národa černohorského, jejž okolnosti ovšem hleděly zpěvu zcela odciziti, zapomenuvše však, že — s bytostí slovanskou hudba je nerozlučně spojena a že všecka snaha k tomu cíli vedoucí musí marnou býti!

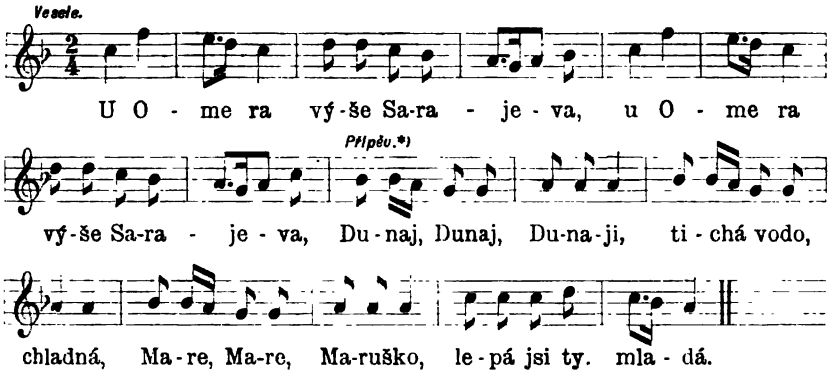

U Omera výše Sarajeva
vysoký je les mu kolem dvora,
a v tom lese zelená se louka,
na té louce kolo započato.
V kole hraje Damjanova milá;
celé kolo hlavou převýšila,
svojí krásou kolo zaclonila.
K ní tu z kola hovoří Nikola:
Pokryj líce, Damjanova milá!
Dneska zhyne tobě Damjan sličný
a to pro tvé líce sněhobílé.
Jestě oni spolu hovořili,
houkne puška z lesa zeleného,
a již v kole zasáhne Damjana.
Damjan padne, milá k němu padne.
Ó, Damjane, slunce moje jasné!
Krásně jsi mi bylo svítívalo,
ale brzo za hory jsi zašlo!
Dívce mrtvá hlava odpovídá:
Milá moje, růže ušlechtilá!
květem krásným jsi mi vykvétala,
žel však, že jím nemohu se zdobit!**)

Kořisť onoho večera nebyla celkem veliká, poněvač mi bylo líto zábavu stále umrtvovati prací zapisovatelskou, která pro posluchače je nudna, pro zpívajícího obtížna a pro zapisujícího nama hava, zvláště při zdejších drsných mužských hlasech. Ale neříznil jsem po množství písní, poznav z ukázek, že na cestě další mne očekávají květy vzácné ceny poetické, a nápěvy jednak — co do starobylosti — velice vážné, jednak, — co do melodiky novodobé — znamenitě vyspělé.

A hodlaje ráno vyraziti dále do Podgorice, neodkládal jsem příliš dlouho se spaním, abych se na zítřejší pouť dobře posilnil.

*) Tato část písně připojuje se ke každému verši (nápěv i slova).
**) Texty všech písní přeložil Bohumil Daďourek.

3. Cestou do Podgorice.

Vznešené pocity a sváteční nálada, se kterými jsem vstoupil na půdu černohorskou, byly povážlivě otřeseny hrůzným obrazem, jenž mne zamrazil na tržišti cetyňském a celým mračnem posupných myšlének naplnil. Massa hladovících, o nichž jsem se již svrchu zmínil, byla toho příčinou. Kdyby nebyla sem tam z pozdvižené hlavy zasvítila — ač jen mdle — dvojice chladnoucích jisker, nebo kdyby byl sporý ostatek úplného kdysi obleku dovedl zcela ukrýti vychudlé údy, bylo by to vypadalo jako ve vojenském skladišti nebo u velikého vetešníka, kde ranec pestrých cárů na ranci spočívá.

A pro kolem jdoucího bylo by tak bývalo lépe. Nebo stihnuli koho slábnoucí lesk dohasínajících těch zraků, jež jako jíl na soucitném diváku ulpěly, tak zcela bez výrazu, bez díků i bez výčitek, bez proseb i odmítání — tu otřásti se musilo nitro bytosti nejotrlejší. Připadal mi němý pohled takový, jako blednoucí hvězdy na obloze nebeské. Jenže tyto den usmrcuje a noc oživuje, oněm pak den života se ukončil a blížila se noc smrti. A tu mi zase napadlo, že jsou ubohé ty oči podobny spíše okénkám do chaloupky, jíž olej v kahanci již dochází.

Nejhroznější dojem okamžiku byla málomocnosť, kterou člověk pociťoval vůči veškeré té bídě a nouzi, a se kterou musil klidně dovoliti, aby se hrůzná hydra hladové rány na ubohých obětech po libosti napásla. Chtě sáhnouti do tobolky, byl jsem si směšným, chtě na někoho vlídněji pohlédnouti, zdál jsem se sobě býti drzým. I unikal jsem ponurému pohledu bázlivě, ustrašeně a chvatně, neboť pálil mne lepší šat můj, na nějž nezdál jsem se míti práva, a tlačiti počal nestrávený ještě oběd, jako bych byl o něj nebožáky oloupil.

Když jsem se však v pátek ráno (9. květ.) vybral na líném Bastaćově Pegasu z Rijeky na celodenní pouť do Podgorice, poznal jsem, že pravdu měli staří, když děli, že nic není tak zlého, aby v tom trochu dobra nebylo, že vedle stínu je vždy také světlo. Poznal jsem, že i ta hrozivá příšera, jejíž pouhá stopa na cetyňském

pazaru mne děsila, nemusí stále jen drtiti a ničiti, nýbrž že dovede i budovati. Shledal jsem, že hlad je sice obrovský element, ale slepý. Dá se ovládati dětskou ručkou. Může sice tisícům přinésti zkázu na dlouhou dobu, ale také i požehnání do dalekého budoucna.

Na Černé Hoře toho roku uchvátili potvoru skutečně šťastně za rohy; uchvátili a zapřáhli. A potvora, poslušná jak jehně, vrtala hory, drtila skály, vyplňovala propasti a srovnávala hřbety jak cvičené dobytče, jako učiněné dobrotisko. Ajta! V několika měsících

Tok Rijeky Crnojevića pod městečkem.

v čáře 60—70 km., kudy dříve jen s nouzí na hřbetu sedraných žen nebo stejně politovaní hodných koňů mohly se plodiny a zboží dopravovati, prohánějí se ekypáže knížecí a vrzaly prajednoduché neforemné vozy, nad nimiž náš člověk sice zalomil by rukama, kteréž však obyvatelům tamních skal, výšin a propastí byly s nebe spadlou manou, na mnoze i neznámou a obdivuhodnou „mašinou“!

Tuto úsměvnou tvář ukázal mi v den odjezdu mého z Rijeky dvojlící zloboch hlad. Cítil jsem v tom momentu cosi povznášejícího a vítal jsem rád neobyčejné dojmy tohoto jitra.

Hned za městečkem vpadli jsme do pravého mraveniště pra-

cujícího lidu. Klikatosť trati a kulisovitosť terénu nedovolovaly nabýti sice náležité představy o velkoleposti stavby, za to však časté vřeštění polnic, jimiž dávána znamení davu, a výbuchy dynamitu, jež si okolní stěny skalní jak míč echem desaterým podávaly, propůjčovaly celému obrazu neobyčejně slavnostního rázu.

Žel, že jsem často měl co dělati, abych se v slavnostní náladě udržel. Z počátku totiž stará cesta s novou tratí částečně splývá nebo se křižuje, částečně po blíže se vine. Následkem toho stará cesta vzala místy zkázu zcela nebo částečně a poněvadž nová cesta ještě hotova nebyla, nezbyl nám než radostný zápas s líbezným tím prozatímním stavem.

Jízda byla na zabití, chůze k upadnutí. Ihned na počátku můj loudavý vraník, maje překročiti slušnou jámu, klouznul zadníma nohama, jelikož balvanitá půda uložila mu složitý ukol současně se protočiti jako S nahromaděnými útesy. A při tom klouznutí sesul se zadkem do jámy. Já, rozumí se, s ním. Byl jsem ovšem venku hned, ale koně musili jsme s příspěním dělníků vytahovati spojenými silami, co mezitím se můj momek chvěl strachy, nestalo-li se nic svěřenému zvířeti.

Po chvílce seděl jsem opět na koni a luštil rovnice o několika neznámých dále, na př. jak projeti s koněm, abych při tom neurazil o trčící skálu hlavy nebo vyčnívající větví nevypíchnul oka, jak obejíti balvan u samého kraje, aniž bychom sesuli se do propasti nebo nohou při tom někde neuváznul a se nestrhnul a pod.

Konečně jsme se dostali na polohotovou část silnice; byla už totiž vydlážděna. Kůň opatrně se varoval vsunouti nohu do některé z bezpočetných jízev a štěrbin, jež se mezi vedlážděným kamenem černaly, hoch průvodčí pak úpěl při každém kroku, jelikož ostré kameny snadno zjednávaly si přístup vetchým opánkem ku samé noze.

Oddechli jsme si, když se stará cesta s novou rozloučily a my odbočili na hezkou pěšinu. Ale brzo bylo opět po radosti. Ubírali jsme se po příkrém srázu, pod nímž dole ve slušné hloubi zelenalo se do žluta těsné údolí řeky Rijeky. Nad námi četní robotníci budovali novou silnici. Samu o sobě tenkou již stezku rozbily padající skály tak, že místy jen s nouzí mohli jsme v před; a

Na nádvoří. Hospodářství v rijecké nahiji.

poněvadž práce nahoře nad námi nebyla ještě skončena, pokračovalo se chvílemi v rozrušujícím tom procesu dále, při čemž nám ponecháno na vůli, buď valícím se hrudám staviti se v cestu či raději se jim uhnouti.

Opět se cesta naše křižovala s cestou novou, zahnuvši výše do hor, a my ku veliké radosti své vyvázli z nebezpečí, býti řítícími se kameny smetenu do hlubiny. Ocítlať se silnice dole, a sice za nedlouho hluboce pod námi. Naše cesta, široká a širokými deskami jako dlažicemi schodovitě dlážděná, vinula se četnými záklikami vzhůru, a dovolovala již nitru bezstarostně si oddechnouti. Hromová echa dynamitových výbuchů jsme teď již veseleji poslouchali nežli na dolejší stezce, kde plašící se kůň hrozil sebe i nás kteří jsme ho zadržovali, strhnouti do propasti.

S povděkem také pozoroval jsem, kterak dřívější naše stanovisko klesá a obzor náš roste, a že vysoké hřbety, přes něž nás cesta povede, vzbuzují naději v lůznou vyhlídku, na niž dostávám řádné laskominy již z toho, co dosud vidím.

Řeka Rijeka Crnojeviće hluboce svíjí se mezi ostrými úbočími drsných, hrubých stěn, strání a štítů, jako hádě, jemuž na hlavu jsme šlápli. Za jednou obrubou vysokých vrcholů vystupuje druhá, zprvu jako by se přes plot zvědavě po nás dívala, později směle do očí nám hledíc a posléze hrdopyšně vztyčujíc glavici svoji vysoko nad nás. Zdánliví trpaslíci, dříve vůbec neviděni, mění se v titany, a my stoupáním místo abychom rostli, ve skutečnosti krníme, vstupujeme v prostor, kde stáváme se prostým nepatrným práškem přes veškeru svoji lidskou domýšlivost a pýchu. Divadlo kolem roste a mohutní každým krokem na všech stranách, jak by je čaroděj kouzlem svým náhle vyčaroval, a je mi protivno, že koník můj tak příliš obezřele po schodovité cestě se ubírá, neboť jsem nedočkav viděti vše to, co mi příroda patrně k podívání ještě chystá — vždyť tolik zákrutů náš ještě čeká! Zvláště jsem dychtiv na jezero skaderské, jež se nám tu rozeklaným údolím ústí Rijeky jako vraty rozevřelo a pohled na ostrovy Vraninu a Lesandru poskytlo. V pravo nad nimi roste jak Atlant Rumia, za ní Sutorman,

dále na západ truchlý Lovčen — co vše as uhlídám tam zhora! A pobízím koně nedočkavě nohama i prutem.

Ale vraník můj je tvor moderní, jenž nad tělesný trest hrdě je povznesen a prostě ho pomíjí. Škoda prutu a škoda každé sebe menší námahy! Jde jako šel dříve a nic se ho netkne. Zlobí mne to tím více, že obláčky, jež dříve tvořily zajímavé sice, ale docela nevinné skupiny na tom krásném nebes firmamentě, počínají zneužívati volnosti, kterou jim černohorský spolčovací zákon — mezi čtyřma očima řečeno: velice nedostatečný — neobezřele poskytuje. Soustřeďují se v povážlivé skupiny, svolávajíce se všech stran telegraficky — jak nás o tom vzdálené dunění poučuje — všechny síly, na něž počítati mohou, čímž se nejen obzor, ale tak moje naděje ve krásnou vyhlídku velice kaliti počíná.

A brzo naděje má míjí docela. Neuvidím již nic více, neboť vlhký závoj houstne a zužuje se stále více, velkolepý obraz ouží se vůčihledě, a jest-li jsem veškeré své tužby přítomné chvíle omezil na pouhý vzdech: kéž nezmoknem! — i od tohoto přání po chvilce jsem upustiti musil, a natáhnuv černou lesklou „čerádu od kiše“ (plášť proti dešti) s kápí přes hlavu, bez reptání jsem se kýval na svém trpělivém nositeli, jehož tempo stejně deštěm neutrpělo jako dříve bitím nezískalo. S oddaností pravé „zmoklé slepice“ díval jsem se přes koně, maje jedinou toliko starost, aby neklouznul. Bylyť dlažice již v sobě hladké, nyní deštěm staly se vskutku nebezpečnými.

Dešť ochaboval, a já se na rozhled těšil znova. Ale když jsem hlavu z pod kápi opět mohl vystrčiti, shledal jsem, že jsme ve bludišti skalisek, prorostlých křovinkami, odkudž kromě nejbližšího okolí ničeho již neuvidím. Za to jsem byl odškodněn pohledem jiným. Byl tu přede mnou uspořádán „živý obraz“ dle slavného díla Čermákova „Raněný Černohorec“. Úštěrbím, ve které se cesta naše skalami a křovinami stísnila, sestupovala proti nám družina, nad níž vznášela se nosítka. Špičky bílých čarapí (punčoch), jež z nosítek vzhůru trčely z pod přikrývky, propůjčovaly obrazu dojmu velice teskného, truchlivého. Měl jsem za to, že to nesena mrtvola. Dovídáme se však od prvého nosiče,

že to je chorý, jenž má „pantura“ (Bandwurm, tasemnice). Nesou jej do nemocnice v Rijece. Výjevu scházela jen skvostná stafáž Čermákových proslulých černohorských krásek.

Cesta počínala býti nejen protivnou ale i nudnou, neboť ves — tuším Češljari zvaná — neposkytovala nijakých zvláštních zajímavostí. Nezastavili jsme tu, ačkoliv náš koník resolutně zabočil k hánu blíže cesty stojícímu — patrně pod vlivem pří-

Stavění stohu v rijecké nahiji.

jemných upomínek. Kraj nabyl té hrozné krasovité povahy, kterou poznati jsme měli již v Katunské náhiji dobrou příležitosť. Lješanská náhije, do níž jsme pomalu vstupovali, neukazovala nejen obrat k lepšímu, ale naopak bylo pozorovati ještě větší nedostatky orné půdy a vůbec podmínek, byť jen obstojných, jichž ku hospodaření třeba. Je pravda: z toho kamene, jenž tu kolem nás nakupen, by se dalo vystavěti několik Římů — ale co to vše platno, když se tu nedostává země a vody, jichž člověku třeba na prvém místě? Snad v celé náhiji lješanské není

pramenu, tak že ku pití nutno bráti zkaženou vodu stojatou z nádržek, a stromoví a křoví jen jakoby lstí se vymanilo z tvrdého a těsného objetí skalního.

Stavení a políčka vypadají tu jako hrady a pevnosti, poněvač sebe menší upravení země vyžaduje odstraňování kamení, z něhož bezděčně pak vyrůstají hradby, bašty a tvrze.

Tesklivým myšlénkám mým dostalo se náhle jiného směru.

„Slyšel jsi, gospodine, o Carovu Lazu?" otázal se mne chlapec.

„Ovšem že; slyšel a četl."

„Nuže — tu jsme!"

Rozhlednu se rychle. Vejčitá, nehluboká pánev, kterou jsme právě procházeli a po níž dříve jen líně zraky těkaly, jelikož nudně se tu střídá skála a keř, a zase skála a keř, náhle se mi jeví býti čímsi jiným než němým, nijakého pozoru nehodným zátiším. Veškerá ospalosť se mne rozplašena a vědomí, že dupeme půdu proslaveného bojiště, mi vlilo hned do všech žil krev a život.

Je to ovšem sám o sobě chlapský kousek, co zde 29. července 1712. černohorské vojsko provedlo, když z 50.000 tureckého vojska sotva polovina z tohoto osudného místa útěkem život spasiti si dovedla; když kromě nesčetných trofejí a kořistí válečných dobyto zde 86 praporů tureckých při nepatrné poměrně ztrátě 300 lidí se strany černohorské. Ale hlavní význam bojiště carevolazského vězí jinde. Bitva na Carevu lazu byla jitřenkou, jež černohorskému národu věstila po dlouhých, těžkých utrpeních žádoucí obrat k lepšímu — a my dnes po dvou stech lét víme, že věstila dobře.

Zmínil jsem se již nahoře, že po zbabělém odchodu posledního Černojeviće r. 1516 přešla vláda na církevní hlavu národa černohorského, t. j. na vladyku či metropolitu. Těch vystřídalo 9, svobodně z různých rodů volených, a Č. Hora za nich upadala vždy hloub a hloub. Nejen že couvala před Turky na poli válečném, ale červ mohamedanismu počal ničiti i její útroby. Našli se mezi Černohorci lidé, již z osobního prospěchu přijali moslímství a zjednali tak půlměsíci přístup do vnitra země, ba až na samu Cetyň, kde zbudo-

vána vedle pravoslavné církve džamie a kde vedle zvonů křesťanských denně hodža pozdravoval Allaha se štíhlého minaretu. Co ocelí Osmanstvu se nezdařilo, povedlo se prosté zradě, odpadlictví. Ke všemu plemena příliš samostatně vedle sebe žila, než aby slabí

Hospodářství v rijecké nahii.

vladykové mohli pomocí své chatrné autority veškeren národ držeti rukou silnou pohromadě a voditi jej pevně proti nepříteli.

A tu, v poslední takřka chvíli, dostalo se týrané zemi hlavy, jež úlohu svoji panovničí pochopila při vší prostotě svého vzdělání s geniem pravého státníka a nadšením skutečného reka.

Ačkoliv nebylo Nikovi Petroviči Šepčevići, rodem z Něguší,

ještě plných 16 let, nerozpakovalo se ho národní sebrání provolati hlavou země i církve (1697). To je důkazem buď neobyčejného úpadku Černé Hory tehdejší, anebo znamenitého nadání chlapcova, když dovedl toho, že muži a starci, národem vyslaní, jemu do rukou nerozpakovali se vložiti otěže vlády, svěřiti mladé hlavě péči o zemi v době, kdy nejen nepřítel nejmohutněji na Černou Horu dorážel, ale kdy byla zevně i uvnitř co nejslabší, byvši odpadlictvím ve svých základech všecka otřesena.

Ať bylo tak či onak, události dokázaly, že volbou tou vše se na Černé Hoře změnilo, a sice zemi ku prospěchu. V novém vladykovi, jenž dostal jako kaluděr jméno Danilo, vyrostl Turkům hrozný mstitel, tvrdý a strašný a bezohledný, jakého dosud nepoznali.

Ovšem nutno dáti spravedlivosti průchod a vyznati, že o slávu vladyky Danila, o jeho pevné a neustupné jednání mají především zásluhu oni, Turci sami.

Brzo totiž po svém nastolení odebral se vladyka do Zety, Turkům podané, posvětit novou cerkev. Neopomněl si získati k tomu svolení paši podgorického. I následovala historie, také nám z našich styků s Němci dobře známá, že totiž vladyka hned byl zajat, jakmile do Zety vstoupil, a hnán do Podgorice. Měl býti vsazen na kůl; pouze ohromným výkupem 3600 dukátů byl zachráněn. Černá Hora sama nebyla by dovedla tak značnou sumu sebrati, a vladyka měl co děkovati metropolitu hercegovinskému Sávovi, jenž pospíšil jměním svým národu černohorskému ku pomoci.

„Než však sebrali tu sumu," vypráví historik Rovinský, „byl vladyka pověšen ve městských vratech v zadu za ruce, a jen v noci křesťané přikrádali se k němu a naddržovali ho na svých zádech, aby mu ulehčili strasti."

Divno-li, že po události této církevní kníže odhodlalo se k činu, jenž snese přirovnání s nejkrvavějšími událostmi světa! Divno-li, že hned po svém návratu na Cetyň svolal skupštinu a jí se zaručil, že úřadu svého se vzdá, jestli se nezavážou všech poturčenců jedním rázem na dobro se zbaviti? A skupština přijala jeho návrh: na štědrý večer pobíti všechněch poturčených odpadlíkův do jednoho.

Bylo to r. 1702, kdy plesný večer narození Páně byl oslaven potoky krve křesťanské i poturčenské. Odněkud stačili renegati utéci, jinde nastaly hrozné řeže, při nichž stejně padlo Černohorců jako Turků. Ale výsledek byl, jak si ho vladyka přál: — na Boží hod nebylo na celé Černé Hoře jediného Allahova vyznavače.

Že odvážnému štěstí přeje, toho poznal vladyka Danilo na sobě. Jeho snahám protitureckým vyšel vstříc totiž jeden z prvých mužů, onoho věku, Petr Veliký, jenž vyslal na Čer. Horu plukonívka Milodaroviće (rodem z Hercegoviny), aby vladyku vyzval ku společnému boji proti Turkům.

Černohorský težak (dělník).

Nejmenší a největší ze synův rodiny slovanské podali si ruce, nejmenší a největší z panovníkův Evropy sjednotili se, s nadšením přiznávajíce se ke svoji souplemennosti a svému souvěrectví. Rázem povstala Černá Hora, a turecké pevnosti padaly před zbraní černohorskou jako vetché hříčky, když tu dojdou smutné zprávy, že výprava Petrova skončila nešťastně a on přinucen uzavříti s Turky nevýhodný mír!

Ale Černohorci nedbali toho a — více než dvaceti tisíci mrtvolami tureckými vystlali půdu, po níž právě se ubíráme! Vladyka sám tu byl raněn.

Jakoby tady byly ony haldy tureckých trupů zkameněly, jako by vskutku z křovinaté zeleně sem tam vyhlížely vybělené hnáty a lebky šťastných již obyvatelů Mahomedova ráje — tak mi nyní ta směsice různotvárných skalisek vyhlíží!

Chlapec mi něco vykládá cestou, ale zaslechnu vždy jen prvé slovo, a při ostatních jsem hned zase dvě stě let zpět. Vidím v duchu páliti Černohorce z výtečných úkrytů a massy turbanů klesati. Kamení rudne, a místo zeleného křoví kupí se na sebe pestré a nádherné dolamy a kaftany, zelené praporce, oštěpy a meče. Houkání pušek s těží zápolí se smrtelnými vzkřeky a ryčením koňů, a do hrozné té symfonie vřeští polnice a houkají děla . . . .

Trhnu sebou. To již není plod obraznosti, toť skutečnost! Opravdu: vřeští polnice a mohutné rány dělové otřásají vzduchem!

„Co se děje?“ tážu se chlapce Luky.

„Trhají skály a dává se znamení ku výstraze.“

Ťuknul jsem se do čela. Vyměřená silnice po značné oklice blíží se totiž v těchto místech ku staré cestě a snadno nám tedy bylo slyšeti ruch pracovní.

Těžko mi bylo ihned se vzpamatovati a ze vzpomínek na kruté boje za svobodu ihned vmysliti se v klidnou dobu kulturní práce.

„Domníval jsem se, že Turci od Podgorice na nás táhnou,“ usmál jsem se.

„A kdyby — Carevu lazu by se vyhnuli jistě z daleka,“ odvětil Luka.

„To máš svatou pravdu.“

Dodám ještě jen několik drobtů z historie, pokud to ku zmíněné době třeba.

Turci nehodlali Černohorcům Carev Laz darovati. Jsouce Rusův prosti, veškerou silou vrhli se po dvou letech pod vedením Numana Čuprilovića s vojskem dvojnásob velikým na nenáviděný Kara-dagh (Černou Horu). Ale beze lsti si netroufali. Řekli, že chtí vše v míru sjednati, a pozvali Černohorce ku vyjednávání. A když 37 náčelníků černohorských přišlo, byli všichni do jednoho pobiti, načež teprv hordy sultánovy dodaly si odvahy a udc-

řili na zemi. Zaplavili osiřelou a překvapenou Černou Horu do posledního koutku, a užaslí křesťané až i do Dalmácie se utekli.

Ale již rok na to vzpamatovali se Černohorci, a ve šťastné bitvě 36 agů a begů zajali.

Nenaráželi však zajatců ani na koly, ani za ně zlata nežádali, ale vyměňovali je prostě — za vepřový dobytek: hlavu za hlavu.

Kavalírský humor!

Ucloumán a uondán nekonečnou jízdou vybízel jsem již několikráte ku odpočinku, ale Luka vždy mi odpovídal: nejsme ještě na polou cestě.

Konečně jsme z bludiště skalistého vyrazili ven, na stráně, odkud hluk, křik a rány se ozývaly, a zde na chvíli zapomněli na svoji únavu. Asi 3000 lidí se tu hemžilo kolem obrovské popelavé zmije, do níž někteří rýči, motykami a tyčemi bodali a kopali, jiní kamením ji utloukali, podobajíce se vůči velké té stvůře pouhému drobnému hmyzu. Hadisko točilo se mezi kopci, ale hlavy ani konce nemělo. V skutku: obrovskému zeměplazu podobala se s bodu našeho nová cesta.

Bylo zajímavo pozorovati život shromážděných tisíců.

Ženy na nosítkách přinášely a odnášely kamení — neboť stavba černohorských silnic povětšině není než vyplňování jam tím kamením, které na jiném místě překáželo — muži vrtali, kopali, dláždili, okraje obezdívali. Stranou od cesty bylo možno dle různých předmětů poznati, že zástupy zde noclehují. Vidíme tu kolíbky s děcky a děcka bez kolíbek, ohniště, přeslice, něco nádobí, houní a primitivní stany. Místy žena kojí děcko, pletouc při tom nebo předouc, jinde kluci upravují oheň — dávají kapetáni beztoho již znamení ku odpočinku. Kdo nepracuje, kouří „špaňolet“ (papirosku), a kdo pracuje, kouří také. Nekonečné ono hejno lidí dělí se v zástupy, jichž střediskem je buď soudek špinavé vody, od úst k ústům kolující, nebo oheň, u něhož připravují sporý oběd, a jinde zase píšťala, kol jejíhož pěstitele se umění milovné uši slezly jako myši.

Je tu největší pestrosť obleků a krojů, neboť se tu sešli nešťastníci ze všech hladem postižených krajů.

Konečně jsme dorazili šťastně na půl cesty. Je to u hánu

zvaném Krunička Kamenica. Místo na pohled hrozné, typ to pusté náhije lješanské, ale plné milosti při pomýšlení, že se tu na nějakou chvíli přeruší řada našich svízelů.

Zatábořili jsme si tu mezi dělným lidem. Prostřeli jsme pláště a šátky, vyňali svůj skromný oběd, (kus pečené skopoviny, vejce, sýr, chléb a rakiji), a cikánili jsme s ostatními.

Po jídle dovídal jsem se všelijaké podrobnosti o této stavbě.

Silnice z Rijeky do Podgorice činí úhrnem $28^1/_2$ km. Trasoval ji vojvoda Mášo Vrbica. Také řídí celou tu velikolepou stavbu

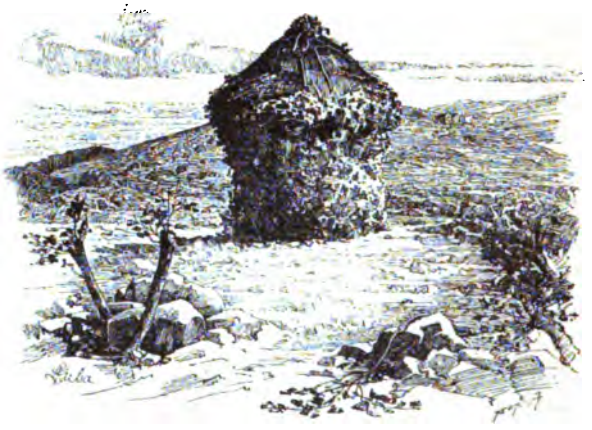

Lešňák, stoh chrastí.

Staví se ponejvíce za ruské žito a ruské peníze, jež byly na úlevu bídy sem zasýlány. Lidu platí se jen žitem. Bylo ho za ruble nakoupeno. Je tu zaměstnáno na celé trati z Podgorice do Rijeky 6000 lidí.

V březnu počato s pracemi, a za 3 neděle mají býti se vším hotovi. (A také jsem po svém odjezdu z Č. Hory již v Dalmácii četl o slavnostním otevření oné linie, jež událo se $^{19}/_6$ t. j. $^1/_7$ dle našeho počtu, tak že skončena rozsáhlá ta práce za nepoměrně brzkou dobu 3 měsíců).

To vše svědčí o znamenitých schopnostech organisatorských vojvody Mašo, o němž je jisto že, pro úkol ten nebylo na Černé

Hoře osoby vhodnější, jako rovněž nikomu nenapadne pochybovati, že při práci té byl věren své minulosti a kromě horoucně milované vlasti nepřestal míti na zřeteli i sebe. Kdož ví, není-li nedávný*) jeho náhlý odchod z Č. Hory, o němž se všecka středoevropská žurnalistika rozepsala, s těmito jeho zásluhami ve spojení?

Na celou tu velkolepou a krásnou akci, počínající upřímným darem bratrského národa ruského až po jeho vtělení v rozsáhlou silniční trať, z níž dnes už těží tisícové, padá jediný jen stín — pochybnosti totiž o nezištnosti Mášově, a nejistota, zdali „zásluh“ Vrbica dobýval jen sám.

Však nechať bylo jak bylo, já roku následujícího měl již sám příležitost okusiti blahodárných následků, jež onen skutek bratrské lásky ruského národa domácímu i cizinci nestranně přináší; necloumal jsem se více po celý den z Rijeky do Podgorice, nýbrž jsem tam za 3 krátké hodiny, pohodlně v obstojném kočáře se povaluje, přibyl. A viděl jsem již značný rozdíl, jaký se v době jednoho roku na místním hospodářství jevil. Uvedu ze všeho jen jednu okolnost. Před rokem prvá „kola“ t. j. vůz viděl jsem teprv na rovině podgorické, druhá až na rovině nikšické. Jinde se vozmo nemohlo nic dopravovati. A na druhé své černohorské návštěvě potkávali jsme již vůz za vozem a to právě v nahiji lješanské, nejpustší a nejskalnatější vedle nahije katunské!

Ovšem jsou zdejší povozy hrozny. Jsou to vskutku jen „kola.“ A sice jeden pár. Jsou obrovská, jdou velice těžce, podobně jako dalmatská. Jeden pár zvířat stačí tak na prázdný vůz. Naloží-li se něco, pohybuje se celá expedice tak, že plž ji předhoní. Je to jako v Dalmácii, kde do podobně nešikovných vozů nutno zapřáhnouti, je-li na voze trochu slámy či sena, 3—4 páry krav, aby se loudavě náklad domů dovezl. Na takovém voze není nic železného. Obručí na kolech není, a následkem toho se v brzku ochodí a poskytují profesorům geometrie pěknou příležitosť očitě dokázati, že „kružnice je vlastně mnohoúhelník.“ Že by se ložiska kol mazala, nevím.

*) Psáno v červnu 1892.

Aspoň rajská hudba, kterou takový povoz vydává, tomu nenasvědčuje. Spíše se nám v takové chvíli zdá, jako bychom se byli za nedělní procházky v Čechách postavili neopatrně někde mezi dva hrající kolovrátky.

Kromě silnice rijecko-podgorické současně budovala se oné doby silnice z Danilova Gradu do Nikšiće (délka asi 10 hodin), a mimo most, jejž bylo nutno přes Zetu postaviti, byla také ještě r. 1890 hotova.

Dnes most již stojí, a tak možno více než půl Černé Hory povozem projeti ve dvou, třech dnech! Ráno-li vyjedem z Cetyně, jsme v poledne na jižní stráži proti Albanii, v Podgorici, a večer můžeme opět z Nikšiče patřiti přes severní hranice černohorské na rakouskou Hercegovinu!

„Hladovými cestami" po příkladě petřínské naší zubaté zdi Karlovy by se mohly nazvati bílé a krásné silnice černohorské, jež stkvíti se budou vždy co památník něžné ruské péče o národ černohorský a jež ponesou mu požehnání větší ještě, než přinesly již v době svého vzniku, kdy svěřena jim úloha zachrániti tisíce před hroznou smrtí hladem!

Cesta od Krunické Kamenice do Kokot byla podobna co do kraje předešlé části naší pouti; rozdíl byl jen v tom, že jsme se ubírali již stále po hotové silnici. Snadno uhodnouti, že jsme rozdílu toho pociťovali blaze.

Kokoty vznáší se nad rovinu podgorickou, čili nad starou Zetou, na niž krásný pohled se odtud rozestíral. Bílé stěny podgorické se z dáli na nás až sem usmívaly, a já nechtěl věřiti, že nám zbývá ještě tři hodiny capati. Tak blízkou se Podgorice zdála. Jako zelený koberec stkvěla se pod námi nížina Zetská, proti nám až ku stěnám albánským, v pravo až ku jezeru skaderskému.

Popili jsme na Kokotech černé kávy, načež pustili se rovně s kopců dolů na vábně zelenou rovinu, jež před 11 ještě léty Turkům náležela. Pustili jsme se přímo dolů, abychom si nadešli — ale žehnal jsem Lukovi po celou cestu za proklatý nápad! Musil jsem s koně, jejž on starostlivě vedl. Já pak se smekal po hladkých kamenech, od deště mokrých. Občas jsem pro rozmanitosť klouznul,

a tu jsem zase poznal druhou vlastnosť „dlážděného“ terénu, že deštěm není jen vyhlazen jak mramor, ale také vyostřen ve břitké hrany. Smeknuv se totiž zásluhou svých neohebných podešvů a chytiv se rukou kamena, pokaždé jsem se řízl.

Konečně jsem opět mohl vsednouti na svoji Rosinantu. Bezstarostně jsem se tu houpal na svém koni, a mně, rodáku z rovinatého Polabí, horám nezvyklému, nový okršlek jal se připomínati na prvý pohled vzdálený domov s jeho žírnými luhy a nivami.

»Kola« — černohorský vůz.

KAPITOLA IV.

PODGORICE.

1. Podgorice, město a lid. — 2. „Česká Beseda“ v Podgorici. — 3. Černohorská kapela. — 4. Moji beneficianti. — 5. Na srbském hřbitově. — 6. Písně podgorické. — 7. P. A. Rovinský a Dukla.

1. Podgorice, město a lid.

řelud, který mne na okamžik ovládnul, sestoupivšího na nízkou rovinu podgorickou, jako bych se byl po několikadenním pobytě na poušti skalní ocitnul opět doma v rovině polabské, vzal brzo za své.

Neutrpěl snad vysokým, zubatým plotem, jímž bývalá Zeta do kola je obemknuta. Ten snadno jsem si dovedl odmysliti a při modravém jeho tonu za pouhá mračna jej považovati. Ale četné jiné okolnosti vybavily mne z příjemného snu a vrátily skutečnosti.

Předně to byla jiná půda, za kterou by asi naše žírné Polabí neměnilo. Je to náplav hrubého štěrku, tenkou vrstvou prstě pokrytého. Místy daří se sice kukuřice, ale mnohem větší část obrovské roviny od staré Dukly až k jezeru Skaderskému je přece jen málo úrodná, a místy po celá jitra k jinému nezpůsobilá leč býti pastvou pouhému bravu. Tenčíť se stále víc a více vrstva prsti deštěm, větrem a vzduchem, a kraj, jenž býval kdysi rájem a obilnicí Říma, je dnes po většině listů- a stromůprázdnou pouští. Stopy bývalých blahých časů místy ještě nalézáme, a tu uzříme bujeti tabák, révu, žito, zelí, kukuřici, ale netrvá to nikdy příliš dlouho a opět nazíráme na sirou, smutnou pouš', jejíž vzezření je zvláště smutné za pokročilého léta, kdy parné slunce vyžehne všechnu

trávu do ruda. Měl jsem příležitosť truchlivý ten obraz zočiti roku následujícího počátkem září, kdy vše vypadalo jako prérie po požáru.

Na druhém místě připomnělo mi můj klam pozorování kraje, jenž z hůry zdál se býti tabulí bezvadnou, na niž možno položiti libelu kamkoli; ale nyní, když jsem se obezřel dole kolem dokola, pozbyl okršlek své zdánlivě naprosté rovnosti. Rozmanitými kopečky rozčleněna je rovina na různé plošiny. Ta, po které se ku Podgorici blížíme, se zove Leškopolje. V Rovinského geografii čteme, že je „svlažováno" Leškopolje několika říčkami. Ale v prvé z nich, přes kterou jsme se po vysokém mostě ubírali, v Sitnici, marně bys byl ve spoustě štěrku, podobného rozsypaným pštrosím a ještě větším vejcím, třebas jen náprstek vody hledal. Podobně i mlýn, jenž u samého mostu patrně proto postaven, aby v létě oběma dlouhá chvíle spíše utekla, stojí tu v tichém zamyšlení všecek zarážen, jako by uvažoval, nebylo-li by moudřejší, kdyby se sousedem zadali o propuštěnou. Ale hošina můj vypravuje o litých vodách, které tu z jara proudí, ba i do kraje se vylévají, když v horách tají sněhy, a tím mi spadl kámen se srdce: tak tedy tu přece ani Sitnice, ani most ani mlýn nadarmo nejsou.

Na Lešském poli pilně se pracovalo, jednak v polích, jednak na silnici. Část její, rovná jako železniční trať, byla teprv vyměřována. Viděl jsem tu poprvé vojvodu Mášu. Sám úlohu inženýrskou obstarával. Je tělnatý, krásný muž, jemuž bílý vlas a bílá, plná brada dávají vzezření starce, jsouce však v odporu s pružným, pevným tělem.

Blížíme se ku Podgorici, jejíž štíhlé minarety jako husí brky špičkami do výše trčí. Snad psaly na modrý pergamen nebeský stížnosť ku Allahovi, že se zdejším jeho vyznavačům nevede již jako za starých zlatých časů, aby jim tedy pomohl. A psaly a psaly patrně tak dlouho, až úžasem nad nedbou Allahovou zkameněly.

Na cestě před námi sedí tři Turci. Musí na sebe křičeti, poněvač si nemohou blíže k sobě přisednouti. Překáží jim v tom „okurky", jež by s pravými znojemskými co do tvaru snadno závod snesly. Sedí nám přímo na cestě, ale nehnou se. Nedivím se; jsou

Svážení dříví v lješanské náhiji po nové silnici.

vskutku, jak by je na zem připlác'. Skřížené totiž nohy zakryty jsou bohatě řásnou košilí, jež přes kalhoty ke kolenům sahá a u stojícího Turka, jako sukně u baletky, hezky do šířky kolem boků v přečetných záhybech pečlivě se stele. Tak jak se zde ty tři trupy občas zavrtí a hlavou neb rukou pohnou, dělá trojice dojem beznohých mrzákův. Snad že v ráji jsou prohnilé již stropy a oni se na toto místo propadli. Nasvědčovaly by tomu aspoň bílé koláče, jež košile jejich tvoří, a z nichž jejich těla jako kusy černých povidel vzhůru trčí.

Prsty pravé ruky dotkli se na pozdrav skráně a diváníli (povídali) dále. Komické figury, povídám si v duchu, a dost možná, že oni si dí o mně totéž.

Proti nám ubírá se opět jeden odpůrce vína a vepřové pečeně, a já s libostí pozoruji, jak se mu faldatá košile kolem boku čepejří. Široké kalhoty jsou rovněž bílé, život však kryt červeným džamadanem a černým kabátcem. Nízký fez obtížen modrým střapcem, velikým jak poloviční koňský ohon. Pravá ruka vládne tenkou vysokou hůlkou úhledně a jemně, jako u nějakého galanthomma z doby parukové. „Je velký půst ‚ramazan' a ke všemu dnes pátek, odtud tolik bílého prádla na nich a hůlky v rukou," vysvětluje mi Risto Filipov, rozený Bulhar, jenž se s námi z Rijeky domů do Podgorice ubírá a kterého jsem dosud čtenáři neuznal za dobré představiti, jelikož není o něm celkem čeho vyprávěti.

Octnuli jsme se již u samého města, jež na nás s protějšího břehu Morači nedůvěřivě patřilo. Nevzdalovalo nás nic od jeho zdí, než mohutný proud bystré řeky, jež sypkou půdu, patrně bývalé dno někdejšího jezera, do značné hloubi vyrylo a břehy nesčetnými a velikými balvany, úštěrbími, ba skoro jeskyněmi bohatě a s effektem vypravilo.

Poněvač k mostu musili bychom odtud ještě dobrou půl hodinu jeti a od něho opět opačným směrem nazpět se ubírati, odevzdám koně s nákladem Lukovi, a sám se s Ristem pustím dolu do koryta Morači, abychom řeku přepluli a dobré tři čtvrti hodiny si nadešli. Jeť v místech těch převoz.

Na opačné straně vystoupivše, stáli jsme již na podgorických humnech. Domy obehnány jsou šedými kamennými zdmi, přes něž kloní se bohaté koruny smokví, břestů a hrušní. Vše má ráz omšelosti, jež s panujícím tu klidem a tichem vzbuzuje dojem mrtvého města.

Cosi šustlo blízko nás a my zastavili kroky. Liduprázdnost města ukázala se býti pouhým klamem.

Na prahu prvého stavení — vlastně zdi, uvnitř které hospodářství se nalézalo — zočili jsme spanilý zjev.

Ko'no bješe (kdo to byl) danes na vratima,
na vratima, medju kanatima (mezi vrátni)?

tázati jsem se mohl slovy národní písně zdejší. Ale třebas zvědav, raději jsem mlčel a jen patřil.

Vstoupily do veřejí dvě dámy ve vábném rámci nedělní toalety moslimské. Byl', jak řečeno, právě pátek. Nemohu obraz popisovati, poněvač se pouze na dojem pamatuji. Vím jenom, že v malebných záhybech s hlavy na ramena a odtud až k pasu splývala aksamitová černá clona. Účel její ihned jsem poznal, když Turkyně, překvapeny vůbec naší přítomností v tomto zákoutí a mým lacmanským šatem zvlášť, po malém strnutí rychle černým rouchem se zakryly a od nás odvrátily, čekajíce, až odejdeme.

Ale já se hned nehýbal pod dojmem, jež sličné líce na mne učinily. Bohužel však, spokojiti jsem se musil pouhou vzpomínkou na skvoucí, jasné „altun-čelo" a havraní „gajtan-vjedže" (obrví jak šnůrka), abych užil terminologie zdejších písní národních, na krásné velké oči, jež poplašeně s mými se střetly, na plající líčka a hrdla a svůdně v prostřed porozepjatou hruď, což vše jak ohněm jemně ozářený mramor sálalo a plálo a — vábilo. Neuzřel jsem však toho všeho více. Viděl jsem již jen široké tur-dimije (šaravary, kalhoty) zvláštní, orientálně žluté barvy (do kávova) a červené, nosaté kondre (střevíčky).

Nerad beru se dále.

„Buly*)", dí s úšklebkem Risto. „Je neděle, jdou na návštěvu.

*) Turecké ženy.

Boga mi, byly krásny! A jak bezpečně si počínaly! Však až budou staré a ošklivé, budou na sebe opatrnější."

„Jenže, brachu, lepost těchto dvou tak brzo nepomine. Žasnu nad jejich krásou, jsem u vytržení!"

„Pak tě do pravé míry zase přivede, když ti řeknu, že buly se malují. Nedivím se, žes v okamžiku to nepostřehl. Od černých vlasů až po bílou hruď, vše je barvou zušlechtěno a nápodobeno. Černých obrví a řasů uměle dosahují, čelo, líce a rty dovedně bílí a růmění."

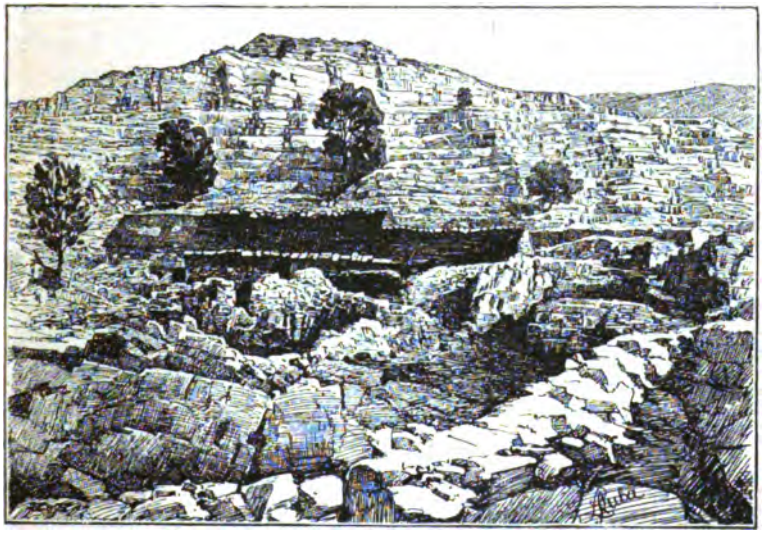

Hán (krčma) Krunička Kamenica.

Ale přece nedalo mi to, abych zvědavě se po nich neobrátil. Šly za námi, ale byly zakryty a hned se zastavily a odvrátily. Malé děvče, jež jim obstarávalo průvod, dávalo jim o nás zprávu, jdeme-li dále či díváme-li se ještě.

„Kdybychom byli jen jeden a ony také jenom jedna, nebraly by tak přísně svých zákonů. Ale teď máš marno čekati", vpravoval mne do poměrů Risto, „neboť je tu mnoho očí".

Risto měl za úlohu dovésti mne do hospody, ale dříve uvedl mne k sobě do bytu. Proklopýtali jsme se šťastně různými klikatými uličkami, v nichž ničeho jiného neviděti než šedých balvanitých zdí. Dlážděno je zde hodně, ale nikoliv pro pohodlí chodců. Spíše zdají se míti četné tesáky, vyčnívající ze země jak z holozubé dásně, účel, aby prchající záletník tak snadno stihajícím uniknouti nemohl.

Risto bydlí v bývalém tureckém čardaku (domě). V přízemí, do něhož jsme vstoupili, býval kdysi chlév, a z něho vzhůru vstupovalo se po schodech, jako na půdu, do prvého poschodí. Také jsme tu již byli přímo pod střechou. Na dřevěný sloup u prostřed pověsil jsem své věci. Zde je ohniště, a tedy kuchyň s obydlím zároveň. Tak bývají zařízeny obyčejně turecké prosté kuče.

Risto měl dvě hezoučké malé dcerušky, z nichž jednu zimnice hryzla. Vodou prý to není, neboť v Morači je voda znamenitá, nýbrž vzduchem. A tomu dávám za pravdu, neboť je pravdě podobno, že nákazu zanáší sem západní vítr z blátivých a velkou část roku zatopených břehů jezera skaderského, kdežto Moraču podezření zbavuje její horský původ a bystrý tok.

Děti dostaly po kousku skaderské cukrovinky lokuumu, jejž jim otec z Rijeky přinesl, a tím i malá bolestnica (nemocná) na okamžik na utrpení svoje zapomněla.

Po nezbytné černé kávě odebrali jsme se vyhledati hospodu.

Byl jsem nyní povděčen nápadu Ristovu, jenž navrhl převoz, neboť tím způsobem jsem se dokonale s Podgoricí seznámil a dostal hned na poprvé náležitého o ní obrazu a přehledu.

Podgorice skládá se ze dvou částí, Staré vároši (města) a Mirkovy vároši. Poslední založena byla nynějším knížetem Nikolou po poslední válce a na počest rekovného otce Nikolova Mirka tak i nazvána.

Obě města dělena jsou řekou Rybnicí, při jejímž ústí do Morači stará Podgorice zbudována.

Ale ještě více dělí obě města jejich rozdílný ráz co do staveb, co do obyvatel a jich života. Na levém, jižním břehu Rybnice bují

romantika zajímavých prejzových střech se stinnými a daleko přečnívajícími okapy, dřevem mřížovaných oken a balkonů, smavých džamijí, výklenkovitých a výstupkovitých domů, omšelých zřícenin, klikatých tichých ulic, v nichž jen zahalené buly, jak zakletí duchové tajemně tu a tam bloudí, zahradního stromoví, jímž čardaky jsou jako chorá hlava chladným listím obklopeny, uzavřených a prachnivějících krámů a hánů (krčem), jež jeden za druhým se sesouvají a boří.

Na protější pak straně prudké řeky žasneme nad čirými opaky! Domek jako domek, protivně stejný a odporně nudný jako se

Hán na Kokotech.

u nás v nové době na venkově staví, všady vzorná střízlivost, vše jednotvárně nové, samá rovná linie a pravý úhel jako v nějaké tovární kolonii, nikde zahrady, nikde stromu, ačkoliv bedněním a ploty místo pro ně je už zabezpečeno. Za to však krám na krámě, všude plno ruchu, obchodu, života, na ulici, ve krámě i v krčmách. Bul tu neuzříme, ale za to všechen možný lid, jenž ve zdejším, na národnosti bohatém okolí „se daří“. Vedle Černohorců v normálním známém iiž kroji nalézáme kroje kučské a vasojevičské úzkých kalhot (podobných slovackým), bílé fesy a červené kmitají se tu vedle čapek černohorských, a místy vážně všemi protřepává ku předu bílý bambu-

lovitý turban hubeného hodži (tureckého učitele). Kdyby se pět těchto hodnostářů postavilo, jeden do prostřed a čtyři kolem, mohli by dobře představovati ruský pravoslavný sobor (chrám). Strašní muži albánští a směšné jejich drobné ženy vnášejí do barvitého obrazu, jejž chumelenice na podgorickém pazaru poskytuje, zbytečné až pestrosti černými a žlutavými barvami, jež na krojích jejich vládnou. Komicky tu vypadá Zeťan, s kožichem bez rukávů na ruby (srstí zevně) obráceným. Tak prý chladí. V zimě se nosí naopak aby hřál. Víra tvá tě uzdravila!

Uprostřed prostranného náměstí nové vároši stojí obelisk jakožto pomník vojvodě a patronu nového města Mirkovi věnovaný.

Vláda černohorská, třebas se vůči národnostem a náboženství svobodomyslně chovala, rozhodla se starou Podgorici nejen zůstaviti neodvratitelnému úpadku, ale zcela otevřeně působiti, aby konec ubohé staré varoši jen ještě se uspíšil. Nové obchody se na př. v ní zařizovati nesměly, a přišel jsem do města onoho náhodou v ten okamžik, kdy poslední z dućanů (krámů) tureckých obrátil oči v sloup a přinutil moslimského Merkura, aby sebral svůj vychudlý raneček a se žalem zahalenou jak bula tváří odebral se z místa, jež propadlo již neodvratitelnému prokletí a záhubě.

Stará Podgorice si toho osudu však plným právem zasloužila za svoje zrádné a ošemetné jednání. Za vznik svůj děkuje srbským županům z X. století, čímž po pádu Dukly stala se vládkyní tehdy ještě bohaté a úrodné Zety. Ale jedna z prvých osad podala se Turkům, přijala jich náboženství a odcizila se bratrům svým křesťanským do té míry, že se jim stala škůdnicí horší Turkův samých.

Podgorice nikdy přísně tureckým městem nebyla, nýbrž jen poturčeným. Ačkoliv po pádu Podgorice mnoho Moslímů odtud uniklo, přece roku 1889 bylo zde ještě 1745 duší mohamedánských, ze kterých však všechny téměř jsou rodu a jazyka slovanského. Kdo byl opravdový Turek, odebral se do Skadru a jinam. Jak se vše turčilo v Podgorici, o tom krásným příkladem jsou samy národní písně, s nimiž bez tureckého slovníku naprosto zabývati se nelze. Mnohé jsem jen částečně a ještě s nouzí rozluštiti nedovedl. Na příklad:

Praní a sušení vlny na Morači (na lješkém poli).

Na travici ibrišim sedžada[1]),
po sedžadi mor-kadifa jastuci[2]),
uz[3]) jastuke dilber-moma[4]) devojka,
na krilu joj od sedefa džerdževa[5]),
na džerdževi od behara marama[6]),
na ruke joj od biljura iglica[7]),
u iglici pember sadi svilica[8]).

Nebo v jiné písni se zase pěje:

Čin', děvojko, duši air[9])
dojď do veče k men' na čair,[10])
čair će[11]) nam dušek[12]) biti,
vedro nebo šaren jorgan[13])
desna ruka svilen jastuk[14]).

Bez křesťanů Podgorice nikdy nebyla. Týralič je a mučili Turci vždy jen velice opatrně, to jest do té míry, aby jim něco zbylo také pro podruhé. Ale křesťané, pokud nepropadli násilí tureckému, neubránili se aspoň vlivu mohamedánskému. Mnoho zvyků tureckých i na ně přešlo. Tak na př. se křesťanské dívky a ženy podobně jako turecké zakrývaly, a vůbec za minulých přísnějších časů domu takřka neopouštěly. Pravoslavný muž ženil se nevěda, koho si bere. Není tomu mnoho let, co si počali dělati mladíci černohorští s dívkami podgorickými za účelem ženitby známosti, což setkalo se naponejprv s odporem, pomluvami a řečmi starých. Rozumí se, že odpor ten v brzku přemožen, ale nic nemění na faktu. že křesťané ne zcela bez úsilí musili se zbavovati mravů tureckých.

Tento mrav ovšem vzal tím dříve za své, že odpadly důvody, jež ho dříve činily velice dobrým. Právem říkali staří Podgoričané: „Když nemáme viděti žen tureckých, ať Turci nevidí našich!“ A zakrývali je též. Že se pak ženy a dívky doma uzavíraly, bylo ještě důvodnější, neboť mimo dům nebyly si nikde před Turky jisty.

Půlměsíci má co děkovati stará Zeta, smaragd v někdejší

---

[1]) Koberec hedvábný, na němž Turci sedí a se klaní, [2]) mor = modrý, kadif = jemnější samet, jastuk = poduška, [3]) při, vedle, na, [4]) krásná děva, [5]) jí na rameně perleťová kanava (?) [6]) šátek květnatý [7]) křišťálová jehlice, [8]) barevné vloženo hedvábí.(?) [9]) dobro, blaho, [10]) louka, [11]) bude, [12]) žíněnka, [13]) barevná přikrývka, [14]) hedvábná poduška.

koruně Říma, že stala se pouští, nehospodářstvím totiž a boji. Chudobné je okolí Podgorice, a teprv nyní, co ruka slovanská opět se díla chopila, počínají se poměry lepšiti, ačkoliv nenahradí se nikdy již více ztráta, celými věky způsobená.

A proto nelze se diviti, že staré vároši, z pola od svých bývalých majetníků opuštěné, odplacuje Černá Hora stejnou mincí za všecky vroubky, jež si za sta letí Podgorice u ní udělala.

Nyní se tu obě náboženství dobře snášejí. Ba Srbi s Turky jednají lépe než s sebou samými. Kdyby srbský kluk kluka pobil a popral, nestane se mu nic, ale kdyby to udělal Turkovi, přijde do tamnice (vězení). Turci tu mají celkem 7 džamij. Mají tu dvě své školy čistě turecké, kde se učí (ale jen chlapci) koranu. Ženské neučí se ani tomu. Černohorská vláda zřídila pro Turky, kteří nestojí o staré ony školy, dvoutřídní školu mohamedánskou, ve které se srbsky učí. Učitelé jsou ovšem Mohamedáni.

Riščanský (pravoslavný) kostel je tu jenom jeden a rovněž katolický jeden (pro Albánce).

Úřední čísla, jež udávají poměr národností z r. 1889, jsou tato: Familií je tu všech 912, z nichž pravoslavných je 2296 lidí, muhamedánců 1745, katolíků 71, cizích katolíků a muhamedánců 66, ciganů 110. Všech obyvatelů tedy úhrnem 4288. Za dvě pak poslední léta přibylo celkem asi 600 duší, tak že nyní bude Podgorice při svém stálém vzrůstu jistě 5000 obyvatel čítati.

Přes veškeru chudobu kraje jest v Podgorici vše směšně lacino; jeť Podgorice střediskem dalekého okolí, jež vše sem sváží a snáší, a proto je tu všeho hojnost. Oka nejlepšího tabáku ($2^1/_2$ kila), řezaného do papirosů, stojí 2 zl. Jsou tu celé krámy s ním. Leží krásně sestrouhán, jako ostříhaný porost zrzavé hlavy. Zde více stojí kuřáka karta (papír) a mašiny (sirky) než duhan (tabák) sám. Uvážíme-li, že oka lacinějšího tabáku stojí 80 kr., poznáme, že není mnohem dražší nežli u nás — seno.

Podobně i všeho ostatního je tu nadbytek. Horalé naženou sem bravu, nanesou drůbeže, zeleniny a ovoce, navezou dříví a obilí na pazar, jenž odbývá se třikráte do týdnu. Kilo masa 9 krejcarů! Také ryb je tu bohatství velké, neboť Morača a Ryb-

Obrázky podgorické. I.

Černohorský chlapec s husou. — Zřícenina tvrze podgorické nad řekou Rybnicí. — Pan Wimmer. — Podgorický povoz. — Ljubović-mahala (ulice) se džamijí.

nica (která zajisté bez zásluhy jména nedostala) hostí ve svých zelenavých vodách zvláště množství výtečných pastrv (pstruhů) rozličných druhů, z nichž jeden až i metr délky dosahuje. Pokud bylo možno, nezapomněl jsem nikdy v Podgorici nakázati, aby mi k obědu opatřili rybu, jež byla vždy lahůdkou, kterou bych rád všecky posty do roka světil.

Obyvatelstvo živí se hlavně obchodem a pěstěním tabáku. Též koželužství dosti je pěstěno.

Podgorice má svoji čitalnici, jako všecka města černohorská. Je v novém domě v Mirkově varoši v I. poschodí. Vedle srbských novin rozestřeny tu i turecké. Seděl tu mufti*) se dvěma ještě Turky, když jsem ji navštívil. Stolice jim jsou jen na překážku. Seděti však na podlaze si netroufají, ač se jim v tom zákonně nebrání. Hoví si tím způsobem, že aspoň jednu nohu přes koleno kladou. Musí ji však rukama přidržovati, aby se jim nesmekla. Hnouti se pro něco, vyžaduje s jejich strany velkou oběť. Sahaje po novém čísle, porazil mi mufti, jelikož se v sedě příliš naparoval, slunečník u mé stolice. Bylo mi zajímavo zvěděti, nechá-li ho ležeti neb ne, a co asi v posledním případě udělá. Vskutku vzal svůj parasol a hákovitou jeho rukojetí počal můj suncobran (slunečník) loviti jako žábu. Podnes lituji, že jsem se nepřemohl, a zdvihnuv konečně nešťastný předmět, zbavil čilého mohamedána starostí a sama sebe roztomilé zábavy.

V Podgorici jsou zařízeny turecké lázně. Je to architektonicky zajímavá budova, čtvercového, částečně osmiúhelníkového půdorysu. Vnitřek činí dojem prázdné kaple. Sem vneseme hříšné své tělo s pravou nuznou nepokrytostí a necháme je v teplé řídké páře drobet se vylenošiti a vyváleti. U stěn pak je několik pip s vodou studenou i teplou, pak nádobka, pomocí které tělo po libosti políváme. Když jsme si dosti pohráli, přijde muž s kartáčem a mýdlem a důkladně nás vypere. Neschází pak, než aby nás vyždímal a na sluníčko pověsil. Na to však zde nejsou dosud zařízeni.

Lázně měly prvého roku příjemnou vlastnost, že tu bylo

*) církevní sudí turecký.

možno dostat velmi dobré pivo, 1/4 litru za 12 kr. Rok na to půvabu toho pozbyly.

V lokandách (hostincích) podgorických nalezneme kulečníky, dostaneme dobrého vína, rakije, malinové vody, kávy, likérů, ale piva více tu není, nechceme-li zaň považovati jedovatou tekutinu, jež se nám za takové v některých krámech podává. Stojíť láhev v krámě jako v kořalně na polici, slunci vystavena, a když ji objednáme, vloží se na okamžik do vlažné vody, aby „schladla". Pivo to pak řeže a pálí jako vitriol. Bývá to pivo štyrskohradecké, nebo dreherovské a nevím ještě jaké. Je špatným uchováním na prosto zkažené. Kolik stálo, již se nepamatuju, ale v Ulcínu jsem za láhev 3/4 litru platil 60 kr.

Celkem bude se každému v Podgorici velice líbiti. Jsou tu dva výborné hostince, Černohorce Rogošiče a Albance Šinkoly. Prvý při mém příchodu do Podgorice byl přeplněn, o druhém jsem nevěděl. Náhoda mne uvedla do třetího místa, jež zavdalo podnět ku článku následujícímu.

---

2. „Česká Beseda" v Podgorici.

Ve Rijece Crnojeviče radili mi, abych si vybral v příští své stanici hospodu Rista Rogošice. A vskutku jmenovaný „hotel" je nejlepším útočištěm pro cestovatele. Aspoň u Rista spávají i ministři, vyslanci, ba i sám kníže, nutno-li mu zdržeti se v Podgorici.

Však, jak jsem už pravil, když jsme po celodenní, z části v dešti vykonané pouti dorazili k cíli, hospoda Ristova byla již plna a mne odkázali, abych se pokusil o štěstí v hospodě Iva Careviće, k němuž nás dovedli. Bylo to nedaleko.

Na prostranném náměstí Mirkovy vároši, jež starou Podgorici rychle přerůstá, mezi ostatními nízkými a fádními, protože stejnými domky ztrácí se „butyga" Iva Careviće. Nadpis, jenž se pyšní nade dveřmi, je platen asi pro málo koho z pestrého davu, jenž před hospodou lelkuje nebo uvnitř popíjí.

Vstoupím do vnitř. Za pultem stojí vysoká postava tmavého líce, avšak v oděvu západním. Je to krčmář.

„Ima-li za mene sobu (pokoj)?“ ptám se hostinského.

„Ima, kako ne,“ odpovídá úslužný krčmář, a se slovem „Izvolte (račte)!“ uvádí mne do prosté, slušné jizby, kde jsem mu ihned sděloval svoje přání a rozkazy.

Ale nežli jsem mohl všecka svoje desideria mu vyjeviti, překvapil mě českým oslovením:

„Nejste vy, pane, Čech?

Jmenuje se vlastně Jan Kaiser a pochází z Králové Hradecka. Sem přišel před několika lety z Bosny, zařídil si v Podgorici hostinskou živnost a dobře se mu daří. Je všady oblíben. Mne poznal dle přízvuku a následkem zvěstí, jež mne sem předešly.

Pobesedovali jsme si srdečně po česku, neboť jsem byl v tomto zastrčeném kraji mile objevem dojat. Však netušil jsem, že objev ten nezůstane osamocen.

Vybral jsem se po malém občerstvení do Dukly, tři čtvrti hodiny vzálené, proslavené svou minulostí z dob římské světovlády. Vykopávaltě tam tehdy Rus Pavel Apollonovič Rovinský, největší znalec Černé Hory, zbytky římských staveb. A s ním chtěl jsem se seznámiti.

Setkání své s proslulým učencem a badatelem, a návštěvu památného onoho místa popíšu ještě po zásluze obšírněji. Zde omezím se jen na sdělení, že neúnavný pan Rovinský, jenž právě svoji denní lopotu končil a na zpáteční pouť do Podgorice (kde dočasně bydlil) se připravoval, překrásný dojem onoho okamžiku zvýšil návrhem, abychom se bavili — po česku. A vyzvání to učinil bezvadně v jazyku našem.

Pan Rovinský totiž, jenž učinil si, nemýlím-li se, známost se všemi díly světa, dříve ještě, v letech asi dvaašedesátých poznal i naše Čechy, ku kteréžto návštěvě opatřil se svědomitě důkladnou znalostí naší historie a literatury, čímž dosud překvapuje. V Praze pamatují se naň mnozí, a rovněž i on pamatuje celou řadu našich lidí, s nimiž tehdy známost uzavřel.

Život náš s bratrským zájmem sleduje dosud, a nelze se

diviti, když po celou cestu nestačil jsem mu vyprávěti podrobněji o našich poměrech nynějších.

Tak došli jsme šťastně zpět do Podgorice. On odskočil na půl hodinky do svého bytu (u zmíněného Rista), slíbiv potom ke mně přijíti „na stakan čaju“ — na sklenici čaje.

Poručil jsem Ivovi připraviti čaje, načež odpočívaje, očekával jsem návštěvu Pavla Apollonoviče.

Však dřív, než on, vstoupil do krčmy nevysoký, krásně rostlý mladý muž s marcialně zakrouceným mohutným knírem. Sličná jeho tvář hned se usměje a neznámý pán, oděný po našem způsobu až na jedinou černohorskou čapku, kráčí přímo ke mně.

„Váš krajan, František Wimmer, knížecí kapelník,“ představuje se zkrátka mně udivenému osoba, čtenáři již známá.

Turecký školák v Podgorici.

„Jak to, že zde v zákoutí ode všeho světa odříznutém, v oblasti hrůzně pověstných Arbanašů, náhle jakoby se byl s krajany přímo pytel roztrhnul!“

„Pan Rovinský právě mne potkal,“ vysvětloval mi s radostnou tváří dále, „a pověděl mi o příchodu vašem. Obrátil jsem se tedy ihned a tu mne máte!“

Ivo hned musil přinésti po kalíšku rakije, a vesele jsme si přiťukli všichni tři na šťastné a nenadálé shledání.

„Málem se bojím, že dnes našim krajanům nebude konce; přišelť jsem studovati národ černohorský a nikoliv český!“ pronesu jen žertem.

„Bojte se, neboť máte k tomu důvod; přivedu vám vskutku

— ještě jednoho Čechoslovana, a sice pana Führera, Moravana.“ A hned proň odešel.

Pan Rovinský nedal dlouho na sebe čekati a rovněž ani pan Wimmer neváhal rychle splniti svůj slib.

„Kolik se nás tady jestě sejde?“ volám na pana Wimmra, přivádějícího nového rodáka. Dostalo se mi bezpečného ujištění, že je to již poslední z podgorických Čechů.

Kolem mého stolu rozhlaholil se na to při čaji jazyk svátováclavský paterými ústy. Věnec náš jen Ivo občas rušil, obsluhuje ostatní hosty.

„Česká beseda v Podgorici“, dí vesele pan Wimmer, „nadepište si na každý způsob dnešní list svých cestovních zápisek.“

„Učiním tak,“ slibuji mu. „Bude to zajisté jedna z nejpříjemnějších kapitol mého zdejšího cestování.“

Mám zkušenost, že, ať cestuju kdekoliv — chtě nechtě jednoho Čecha denně jistě náhoda mi do náručí vnese. Že však v zapadlé Podgorici sejde se tolik nás Čechů, že bychom mohli pomalu spolek založiti, toho jsem se nenadál. Mohu ujistiti, že nezadali jsme jen proto o potvrzení stanov, jelikož jsem mínil ve 2—3 dnech dále se odebrati. A na takové krátko by to přece nebylo stálo za to. —

3. Černohorská kapela.

Prvý černohorský kapelník byl Čech, známý Šulc, lidem „Šulac“ obecně zvaný. Černé hoře složil oficielní hymnu (Ubavoj nam Crnoj Gori). Již před mnoha lety odešel odtud, když kníže hudbu rozpustil, a v cizině prý nuzně zahynul.

Roku 1889 myšlénka černohorské kapely na novo vzkřísena, a sice zásluhou opětně Čecha, pana Wimmera, 25-letého muže, absolventa pražské varhanické školy, jehož „grb“ (znak) na čepici v podobě lyry označuje ho nyní jakožto „knížecího kapelníka černohorského.“

Ku karieře té pomohl mu vlastně rakouský erár. Odvedli ho a zavezli v bříze do Ercegu Nového (Castel Nuovo) a do Kotoru

v Boce Kotorské, odkud již pohlížíval na modravé stěny štítů černohorských a dle ledajakých zvěstí poučoval se o zajímavém národku, jenž ve skalách těch je domovem a o němž již tolik krásného a zajímavého doma byl četl.

A následek?

Doslouživ, vybral se r. 1889 na Cetyň s určitým plánem a nikoliv marně. S malou změnou mohl říci dle příkladu Caesarova: přišel, viděl — a stal se černohorským kapelníkem. Dnes pak se na jeho prsou již skví kříž Danilův.

Jest-li se v kom ze čtenářů plaší netopýr závisti, třepotaje svými ohyzdnými drápatými křídly, při poslechu o úspěších našeho mladého energického krajana, zjednají znepokojené duši řádky následující ihned kýženého klidu. Neboť si náš krajan obliby i vyznamenenání těžce zasloužiti musil.

Wimmer se stal kapelníkem — neměl však nejen not a nástrojův, ale ani — slyšte! — hudebníků! Byl generálem bez vojska, bankéřem bez peněz, panovníkem bez podaných, byl papežem mezi Číňany! Vzal na se tedy vlastně jen choulostivou úlohu: ze skály pověstné (prý) nehudebnosti černohorské kouzelným dotknutím své kapelnické hole dle příkladu Mojžišova způsobiti zázrak a otevříti nenadále pramen hudebního umění, po němž mlsná rezidence černohorská, Cetyň, opravdu práhla.

Je pravda, že mu byl kníže, seč byla moc jeho, na ruku. Vyměřil mu slušný plat, dal mu na vybranou massu černohorských chlapců, z nichž 40 si měl vyvoliti, dal mu prostředky peněžní i plnou moc, aby mohl opatřiti hudební nástroje, načež pak všecko to dal transportovati přes hory a doly do Podgorice, aby tam v dáli připravoval sbor ku veliké budoucnosti. (Umístili je v turecké části Podgorice z dobrého důvodu: Bude-li zdravotně učení to na okolí své škodlivě působiti — ať to odstonají zbylí z minulých dob Turci! Černohorský nápad!)

Ale hlavní tíha, rozumí se, vězela na bedrách mladého našeho krajana. Dostal do rukou 40 mladých Černohorců, z nichž o hudbě naší nikdo pojmu neměl, a které měl dříve ohledávati jako geolog zemi, aby seznal, vězí-li v nich kov talentu neb ne.

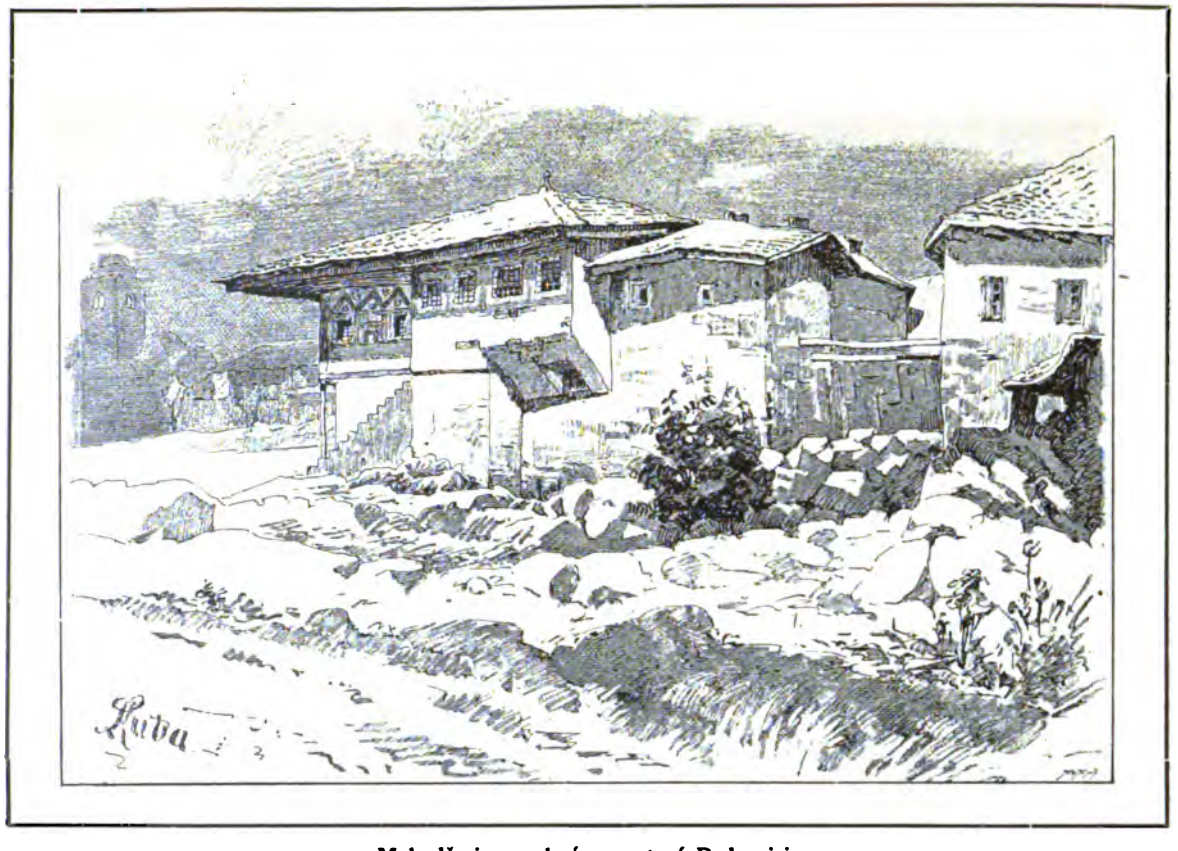

Muhadžerimova kuća ve staré Podgorici.

Z povolaných bylo — už k vůli slovům Písma — málo vyvolených. Přišli místo zavržených andělů noví, a nastala trapná pro ubohého Wimmra práce zkušební znova.

Pak musil opatřovati nástroje a hudebniny, a tyto upravovati tak, aby hned zprvu již mohli něco dohromady hráti. Neboť Cetyň byla nedočkavá a chtěla vše míti přes noc.

Uvážíme-li to všechno a srovnáme-li výsledky jeho úsilí a namahání, jichž v kratičké době pěti měsíců již dosáhl, zdá se mi statečný náš krajan skutečným čarodějem.

Již druhého dne po mém příchodu do Podgorice byl jsem k němu pozván na oběd do jeho školy nebo lépe řečeno do kasáren; jsoutě hoši skutečně vojáky, majíce v čele oficíra, jakožto velitele vojenského. (Vstoupivše do sboru Wimmrova, musí tam prodlíti vytrvale nejméně 10 roků, aniž by za tu dobu jakékoliv svobody užili).

Škola Wimmrova je v „mahale" (ulici) nevím již které. Ostatně jsou ulice, jež činí starou Podgorici skutečným bludištěm, vesměs stejny. Pouze vrata jsou jediným předmětem, jenž občas jednotvárnosť tu přerušuje.

Před jedním takovým vchodem jsem stanul. Různé a spolu „řízné" zvuky byly by snadno daly vzniknouti myšlénce, že tu stojím před zoologickou zahradou, kdybych s jistotou nebyl věděl, že jsem šťastně došel ke škole Wimmrově.

Na několikeré zabuchnutí otevřel mi mladý jonák v modrých gatích a rudém džamadanu vrata. Postavil se stranou a zdvihnuv prsty pravé ruky vzhůru k čepici, na níž blýštěla se kovová lyra, salutoval po vojansku.

V tom již umlkl řev rozmanitých nástrojů a proti mně vyřítil se radostně pan Wimmer.

Jeho škola umístěna je v roztomilé romantické jednopatrové kući Jusufa Mučiće, velkého sudího, jejž ubil Kuč, vyslaný Markem Miljanovem. Ovšem i milý Kuč byl potom rozsekán na padrť. Půvabná, z pola kamená a z pola dřevěná budova zvláštního rázu stojí prostřed zeleného sadu.

Provodiv mne rozkošnými kasárnami, nařídil svým chovancům, aby se připravili k hudbě.

Sešel jsem dolů, usednul na lavičku, co zatím v prvním patře, na dřevěné pavlači, jež snad stejně i verrandou by se zváti mohla, poněvač to je vlastně otevřená veliká jizba prostřed budovy, zasedlo čtyřicet sokolíků černohorských bez handžárů sice, džeferdárů a jataganů, ale za to s nástroji, jež někdy s břitkostí daleko větší pronikají útroby lidské, s klarinety totiž a flétnami, polnicemi, rohy, trombory, helikony atd.

Ruka krajanova se zdvihla, a hned na to zachvěl se všecek vzduch a s ním i turecká ta kula do základu zvučným akordem, jímž rázně počínala směs jihoslovanských písní.

Nelze věru pochopiti, jak možno tak neúhonné v celku hry docíliti za okolností, v jakých Wimmer pracovati počal, v pětiměsíční lhůtě! Hoši hrají chutě, s ohněm, a při tom poměrně velice správně. I naše „Kde domov můj“ tu zavzněla.

Podgorický turek.

Jedno tajemství, jímž se překvapující zdar činnosti Wimmrovy vysvětluje, je to, že Wimmer svému sboru sám skladby upravuje v tak jednoduché způsobě, jaká jejich vycvičenosti vyhovuje. Musí

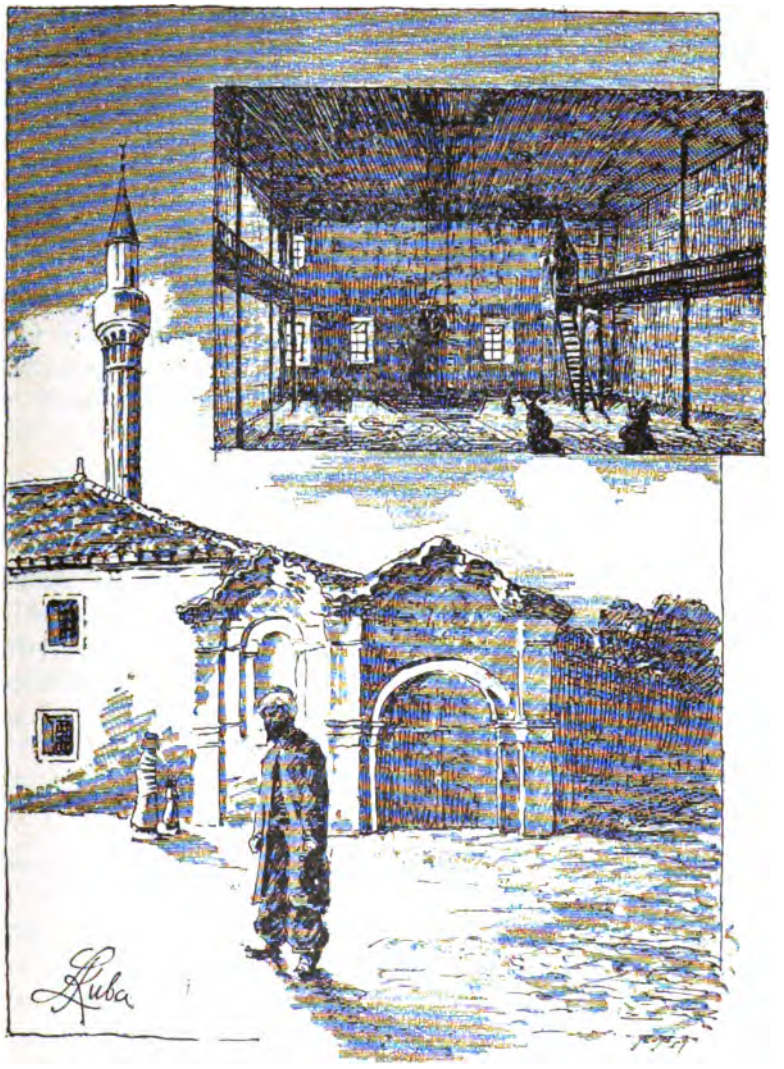

Hlavní džamie v Podgorici.

tak činiti, neboť Černohorci, věnovavše na hudbu peníze, jsou nedočkavi na výsledky.

Tisknul jsem po produkci panu Wimmrovi ruku upřímně a srdečně. Nadšení a píle jeho je zárukou, že jsou položeny trvalé základy hudbě černohorské pro další budoucnosť.

Černohorci opravdu si také Wimmra velice váží, vidouce jeho neobyčejné úspěchy. Nikdo z hodnostářů, cestujících přes Podgorici, neopomine staviti se u Wimmra, jenž musí se chlubiti s novými vždy výsledky.

Veřejně vystoupil se svým sborem poprvé dne 6. června 1891, kdy u přítomnosti francouzského vyslance Gerarda otevřena byla slavnostně nová silnice z Rijeky do Podgorice. Hrál zde směs z opery Život za cara, Smetanův sextet Rozmysli si Mařenko, V boj od Zajce, směsy z písní českých a srbských atd.

Pan Wimmer je svou úlohou nadšen a jí zcela oddán. Nicméně toužebně zpomíná v opuštěnosti své na vzdálenou vlasť, kterouž navštíviti mu na ten čas je naprosto nemožno. Nechť si je však vědom, že tak, jak pracuje, slouží nejen národu černohorskému, nýbrž i domovině svojí. Pracuje tam ne jako cizinec, nýbrž jako bratr Slovenín, jako Čech. Jsme mu za to vděčni. — Tak slouží se onomu ideálu, jejž uvykli jsme si nazývati — vzájemností slovanskou.

---

4. Moji beneficianti.

Nemám-li na cestách nic moudřejšího na práci, vezmu, abych jen tak zhola pánu Bohu čas neukrádal, svoji mapku a dělám si náčrty krajin, chalup, předmětů, nebo i lidí. A dopřávají-li mi okolnosti většího pohodlí, rozevru dokonce cestovní paletu a namáznu si nějakou akvarelku.

Na Černé Hoře bylo ku provozování tohoto sportu málo času, neboť od časného rána do pozdního večera bývali jsme na pochodu, a přišla-li chvíle odpočinku, únava a dřímota zabraňovala jakékoliv práci.

Turecký koželuh v Podgorici, sušící kůže na břehu Morači.

Ale za to bylo tím více chuti. A jak také jinak, když se vidíme obklíčeni krásnými postavami malebných krojů, interesantními typy skromných ženštin, bizarními zjevy tureckých dětí, a tak dále! Formy všecky prazvláštní, výrazy neobyčejné, charakter všeho našinci zcela nový a barev pestrost ta největší, jakou jen romanticky lačná duše přáti si může!

Vřele jsem si žádal, uloviti aspoň jeden lupen z přebohatého libosadu toho pro svoji mapku, hořel jsem touhou aspoň jednu z charakteristických postav si načrtnouti, ale byl jsem v rozpacích. Živě jsem si připomínal, kterak jinde v civilisovaných anebo aspoň civilisovanějších zemích jen s překážkami jsem hověti mohl kresličské své touze a chytati typy do své knížky. Buď lidé byli žádostí mojí, aby se nechali vykresliti, uraženi, nebo se mi vysmáli, nebo se báli smrti, daní a pokut, anebo stíhali pokusy moje s takovou nedůvěrou, že mi nezbyla na konec nežli lesť, jako na př. dívati se zdánlivě na stodolu a ve skutečnosti kresliti některou z opodál stojících osob, jež počínání moje pilně sledují a střeží ve mračné předtuše „nových přirážek a daní".

Jak tě vyslechnou sokoli a orli černohorští — ptal jsem se přirozeně sama sebe — až se před nimi vytasíš se směšným požadavkem, aby rekovné své údy vystavěli na obdiv tvému lacmanskému štětci, aby tito muži činu, budící obdiv veškeré Evropy, snížili se — na prostý model?

Staré Podgoričanky (křesťanky).

Sám jsem si odpovídal po zkušenostech jinde zažitých zcela nepříznivě a proto dosti dlouho jsem váhal přivolati na svoji hlavu junácký jejich hněv urážlivým návrhem zmíněného způsobu. Ale v Podgorici, jež, skrz na skrz prováta duchem kultury osmanské, mne zejména dráždila, našel jsem na štěstí krajana, zmíněného již pana Wimmra, jemuž jsem se s tužbou srdce svého i všemi pochybnostmi, které ji jako hadi obkličovali a rdousili, svěřil. A sice bylo to v podgorické hospodě, kam elita tamní chodí na drahý a pochybný mls, na pivo totiž. Pozorovalť jsem u druhého stolu malebnou postavu Lipovce mladšího z Crmnice, z jehož chlubných řečí pučela pro mne naděje, že — jestli kdo z Černohorců — tedy nejvýš on je schopen státi se obětí mé nezřízené malířské vášně.

Pan Wimmer, ač již tuším rok učil se poznávati černohorský lid, nedovedl mi pověděti, jak by asi normální Černohorec návrh můj — nechat se kreslit — přijal; pokud se však týče Lipovce, nepochyboval ani v nejmenším, že marnivost jeho vděčně se chopí lákavé příležitosti. Hned k němu krajan můj odskočil a žádost moji do ucha mu vhučel.

Ale pan Wimmer se přepočítal. Lipovec se nejprve otázal, kdo jsem? Když slyšel, že „Austriak", rozhodně odpřel. Měl prý na svých cestách po západě (Lipovec je studovaný člověk), jakousi nepříjemnost s rakouskými úřady a nemůže tudíž věděti, nejsem-li špión, najatý rakouskou policií, jež snad vůči němu kuje nějaké plány.

Beze všech pohřebních obřadů uložil jsem naději svoji tiše do hrobu. Marně ji pan W. křísil, řka; „Buďte bez starosti, nějaký model vám jistě zaopatřím!" Nedbal jsem více na ta slova a vše, co jsem ze zdvořilosti k němu učinil, bylo, že jsem mu dal plnou moc, dle které mohl nabídnouti Černohorci, s nímž by vyjednával, jeden obrázek odměnou. Jednou by totiž stál mně, a podruhé by měl „příjem" on.

V hospodě více nejednal pan W. s nikým. Vybrali jsme se odtud dosti brzo a pan W. doprovázel mne do hospody Iva Careviće, kde jsem bydlil. Před hospodou sedělo, nedělní odpoledne s veškerým klidem blaženě zažívajících, více Podgoričanů. U nich použil čilý

můj krajan mandátu, jejž jsem mu — ovšem bez naděje — ponechal. Počal hned krajním. Byl to mladý sličný muž, městský úředník. Proto musil mu vykati.

„Prvý obrázek bude gospodinův" — děl na konec své delší řeči, které všichni kolem zvědavě naslouchali — „a druhý bude váš".

Jak ta slova děl, skoro jedním tempem se všichni zvedli, nabízejíce mi sebe. Ale oslovený rychle k nám přistoupil, aby ho nikdo nepředešel, a nás ochotně následoval do mé světnice.

Měl tedy p. W. přece jen pravdu, že mi opatří model! „A zejtra," pln radosti dodával, „bude vám státi náš oficír*), se kterým ještě dnes promluvím."

Můj model vida, že si věci své (vodu, barvy a t. d.), teprve chystám, žádal za dovolení, aby si mohl dojíti ještě domů pro řády. Přišel brzy, nařídil si revolver, aby se hlaveň pěkně leskla, a počal studovati pósy.

„Pouze se posaďte, a sice pohodlně, abyste to vydržel," vyprostil jsem ho z rozpaků.

Posadil se, ale vždy ještě bral se mnou radu, zda by lépe bylo dáti levou nohu vpřed či naopak, není-li pravá ruka příliš zakryta, vidět-li dosti „levor" (revolver), zdali řády všechny jsou v pořádku a t. d. Posléze si několikráte na zkoušku posunul čapku sem a tam, tázaje se mne, jak mu lépe sluší, a teprv když jsem jsem mu přestal odpovídati, klidně se usadil, načež práce moje počala.

Musím vyznati, že modely černohorské jsou výtečny; drží vzorně.

Ale mají jednu nectnost. Sledují pilně ruku kresličovu a bez milosrdenství žádají pečlivé „provedení" do posledních drobností. Svému modelu musel jsem svědomitě nakresliti všecky jeho „pucy" (drobné mosazné sponky na dolamě). Řády, jichž jsem chtěl pominouti, reklamoval velmi rozhodně. Mínil jsem je tedy jen sumárně naznačiti, ale to mu nestačilo a já byl nucen každé jeho dekoraci až do pestrých stužek krajní pozornost věnovati a všecky ty rozmanité

*) Vojenský náčelník a velitel jeho kapely.

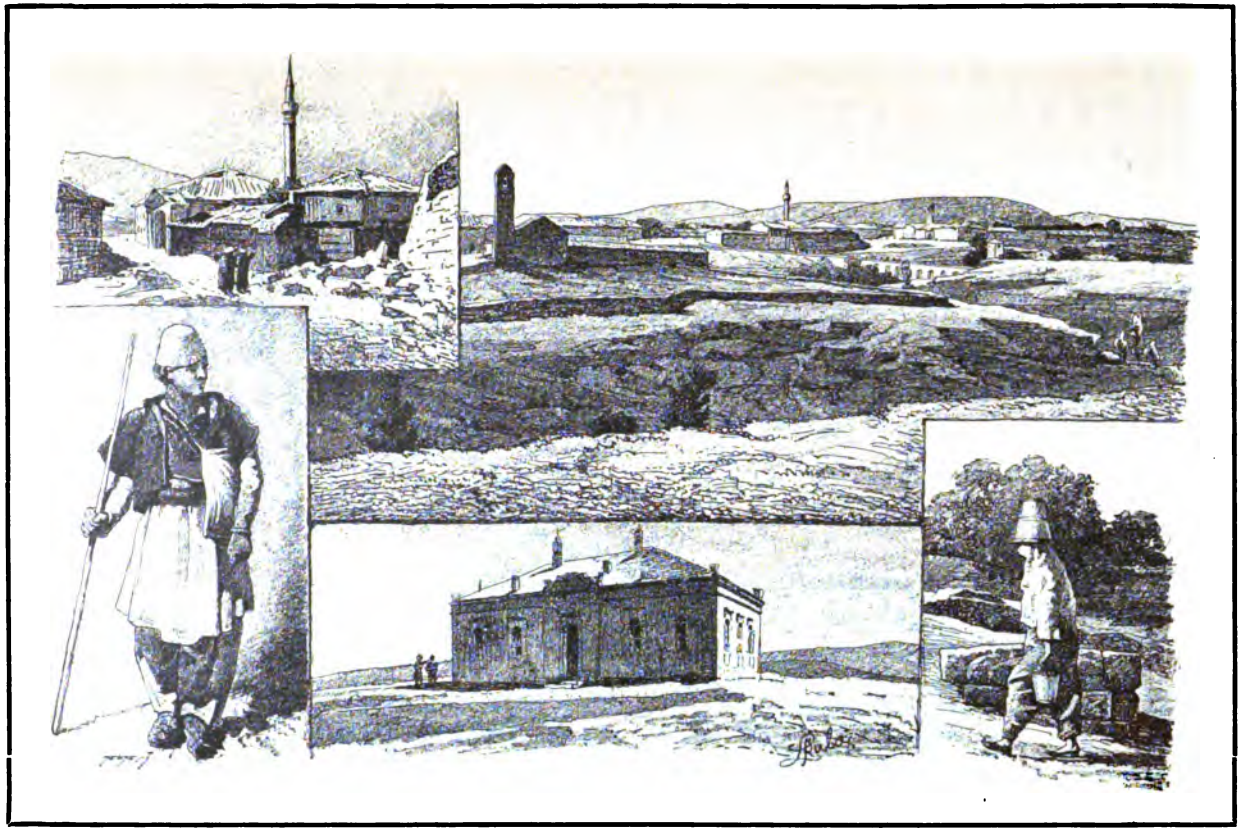

Obrázky podgorické. II.
Džamije a staré krámky turecké. — Podgorice s Mírkovy varoši. — Turecký chlapec. — Turecká žena (bula) od studně s vodou.

tkaničky, bíločerveně, modře a všelijak jinak ještě žíhané, správně vymalovati.

Pouhá rychlosť zavinila, že jsem na obrázku svém přece zapomněl na jednu stužku, zeleně čárkovanou, a já obrázek, v domnění, že už je hotov, odříznul. Model můj byl s ním sice spokojen, jak náleží — ale až na jednu chybu. „Tady jste se, gospodine, zmátnul," děl mi kritik, ukazuje na nezbarvenou stužku, a já neměškal povážlivý ten nedostatek svého výtvoru rychle odstraniti. V odměnu za to dostalo se mi hojné pochvaly od spokojeného činovníka (úřadníka) podgorického.

Černohorský důstojník.

Druhého dne přišel opět, a sice již o šesté ráno, v náladě velice roztomilé. Z jasné jeho líce zřejmě plála slova: „dnes mám příjem!", jež byla veselé jeho mysli pravým původem.

„Chci, gospodine, až potud," ukazoval rukou na kyčle. „A také barvami," poroučel si.

Nikdo se mi nebude diviti, že jsem tentokráte s prací nelidsky spěchal. Vypozorovav náklonnosti svého modelu, vyhověl jsem jinak všem jeho choutkám, co do drobností i pestrých barev. Byli jsme spokojeni oba; on výtečností mého díla, já rychlostí, s jakou jsem barvičky na papír napleskal.

Jeden jen mráček mojí vinou usedl mu na jasné jinak čelo: nechtěl jsem se na arcidílo mermomocí podepsat. Ale podařilo se mi chmůru tu opět zažehnati slovy: „Bylo by to škoda, tak zdařilý obraz podpisem znešvařovati." Pravdu tu model můj zcela uznal a u vytržení s nekonečnými díky obrázek odnášel.

Ještě před jeho odchodem vstoupil do dveří chlapec od pana W., že jejich oficír mne již očekává. Odebral jsem se tedy hned potom do hudební Wimmrovy školy. Podmínky, jež byly tytéž jako poprvé: obraz za obraz, mne už začaly trochu mrzet.

Navrhl jsem důstojníku, aby si usedl, ale on chtěl státi. „Nevydržíš to," varuju ho. Ale nepovolil: postavil se a stál po celou dobu jako obelisk.

Když měl „benefici", začal mne týrati jako jeho předchůdce. Na příklad. Přese všecku ledabylosť, s jakou jsem obrázek mastil, jen abych byl brzo hotov, přece jsem, pokládaje barvou jeho obličej, vynechal na nose malý trojhránek bílého papíru jakožto lesk, jímž se odrážely na statečném modelu mém žhavé paprsky palčivého slunečka podgorického. „Toto místo si zapomněl, gospodine, omalovat," děl však vzorný oficír, ukazuje bílý bod na špičce svého zdánlivě „nedobarveného" nosu.

Měl jsem mu snad držeti přednášku z optiky o odrazu paprsků slunečních?

Volil jsem cestu kratší a lepší: zamáznul jsem ono „světlo" k nemalé radosti důstojníkově a pracoval parou dále, vynasnažuje se všemožně, abych po druhé již nebyl přistižen při podobném nějakém „nedopatření", „nedostatku" nebo „chybě" vůbec.

Nabídek potom jsem již měl plno. Rozumí se však samo sebou, že jsem tím přišel k rozumu a že oficír podgorické hudby byl mým posledním „beneficiantem".

Na každý však spůsob je nápadným rozdíl v povaze národa černohorského a národů jiných. K cizinci nechovají Černohorci nedůvěru jako jinde; u nich jenom je reserva, zdrželivosť, očekávání, jakým se jim nový člověk býti ukáže. A z reservy té snadně vystupují a s cizincem v brzku se sdůvěřují. A kde toho příčinu hledati? Dle mého domnění ve faktu, že Černohorci jsou národ, jenž nikdy šíji svoji pod cizí jho nesklonil a samostatnost svoji vždy dovedl uhájiti. To v nich vyvinulo sebedůvěru, vědomí totiž, že jim není ani čeho ani koho se báti. Okolnosti učinily z Černohorců národ reků a hrdinů, a

poněvadž je nedůvěra matkou bázně, jest obojí Černohorcům cizí. Já se tedy na nich prohřešil, očekávaje, že i jejich duše bude otrávena podezřívavostí, jako zdeptané massy jiných kmenů slovanských . . .

5. Na srbském hřbitově.

S chlapci černohorskými bylo mi stejně příjemno obcovati jako s Černohorci dospělými. Základní rysy povahy černohorské už na chlapcích se jeví, otevřenosť a vzájemná důvěra, ráznosť a

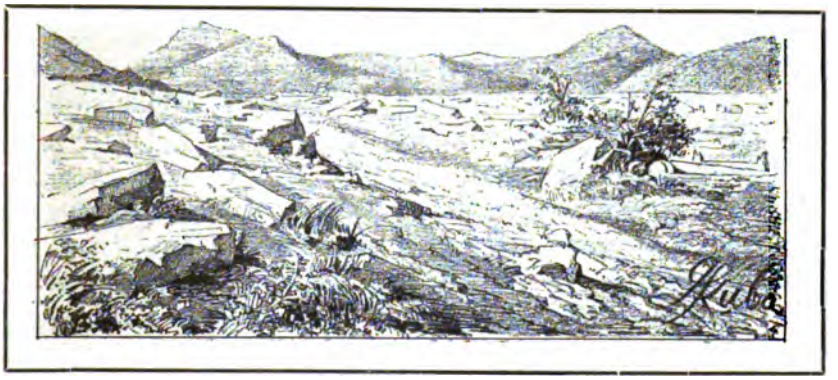

Srbský hřbitov v Podgorici.

nezištná úslužnosť. Je známo, že i Černohorci sami nemají předsudků vůči mládeži, jíž — je-li spravedlivo — nerozpakují se uznati časně rozvitou soudnosť nebo bystrovtip.

Ve Staré Podgorici stojím na pustém náměstí tureckém a kreslím zajímavý Muhadžerimův harem, jehož majitel z nenávisti k Černohorcům raději dům a pole opustil a do Skadru se odstěhoval, než aby složil hold knížeti Nikolovi. Nyní je obydlena romantická ta kuća křesťany. Půvabný kdysi harem stal se úkolu svému nevěren a místo kráse, poskytuje útulku — křesťanské bídě a nouzi.

Jde kolem hoch asi dvanáctiletý. Zastaví se a patří na mne, kreslícího. Oči, velké jako čtyráky, pevně na mně ulpí.

„Kreslíš tuto kuću?“ táže se.

„Ano.“

„A budeš kresliti též dům vedle?“

„Nevím.“

„Onu tablu (věž) bys však nakresliti měl.“

„Uhlídáme.“

„Kdy budeš hotov?“

„Až to dokončím,“ ušklíbnu se na všetečku.

Kluk si z poslední odpovědi nic nedělá a sype dále celý šik otázek: Nač to dělám? Bude-li se to tisknout? Co dostanu za jeden obrázek? atd. Staří lidé ho ode mne odhánějí, ale jen ze žárlivosti, neboť by rádi jeho místo zaujali a se mnou v hovor se pustili. Kluk však na výstražná slova starších je hluch, neboť mu na vše z větší části zcela opravdově odpovídám, což mu je sladkým dostiučiněním za nevražitosť krajanů.

Čtenář nechť se nediví mé trpělivosti, se kterou jsem neodbytnému vyptavači odpovídal. Jednak příjemno mi bylo vždy pobesedovati s takovými malými černohorskými filosůfčaty a povídati, jednak jsem tím kupoval levně jejich sdílnosť a ochotu.

Odpověďmi mými i díváním dostatečně nabažen zmizel posléze chlapec, jak se byl zjevil. Nezpozoroval jsem toho. Teprv když v půl hodině šel opět kolem, upozornil mne zase na sebe.

„Ty ještě nejsi hotov?“ vyhrknul na mne, jako by chtěl říci: „nimro!“

„A ty pořád ještě nemáš co dělat?“ odplácím mu stejným způsobem.

„Snad budu mít,“ dí zcela lhostejně. „Jdu teď na telegrafní stanici se podívat, není-li potřeba někam odejíti s depeší.“ A šel.

Obratem se vracel s nepořízenou. Přišel ke mně právě, když jsem svůj krám sklízel.

„Chceš-li se podívati do školy? na srbské „groblje“ (hřbitov)? do džamije (turecké modlitebny)? Povedu tě všude, libo-li ti,“ nabízel se mi.

Přijal jsem. Vybrali jsme se na srbský hřbitov.

Cestou chlapec stále vyprávěl. Tu budovy a zříceniny, tu lidé zavdávali podnět k čičeronským výkladům, zralým, jakobychom je poslouchali od dospělého člověka. A měl už opravdu průvodčí můj jakýs životní velký rozhled.

„Pohleď tam za zeď, jak se před námi ukrývá bula — turecká žena!" ukazoval mi po chvíli světle oděné postavy v širokých kalhotech se zastřeným bílou rouškou obličejem. A hned k tomu dokládal jako o den dříve Risto Filipov:

„Ony se sice mají před námi (vidíme, že klučina se už počítal za „mužského") ukrývati. Ale kdybys šel sám a ona byla hezká, tak nechá být zákon zákonem. Jen staré se zakrývají pečlivě již na velikou dálku — a mají dobře!"

Na kraji města vstoupili jsme na rozlehlou louku, úrodnou, ale ku podivu balvany takořka dlážděnou, jako to sice často vídáme v krasových krajích v Dalmacii a v Charvatsku, ale nikoliv na ploché a krásné rovině Podgorické. A přec veliké ty desky, jak se zdá, nejsou sem kladeny rukou lidskou, nýbrž „pučí" patrně po vůli boží přímo z matičky země.

Chlapec si na jednom z kamenů, jenž výše vynikal, usedl. Popoháním ho však: „Dříve mne doveď na srbský hřbitov a pak si teprv dle své chutě pohov a odpočiň!"

„Vždyť tu již jsme!"

„Což tyto kameny?"

„To jsou rovy křesťanské z dob tureckých. Dokud byla Podgorice v rukou musulmanských, pochovávali se křesťané zde, a aby rovy jejich nebyly zneuctívány, byly rovy srovnány se zemí a navrch položena deska tak, že po hrobu v travnaté lučině skoro ani potuchy nebylo. Když pak Podgorice dobyto bylo od Černohorců, pochováváno zde částečně ještě, ale rovy již z kamene do výše budovány, tak jako tento, na kterém právě sedím."

Usedl jsem též na jednu mohylu a rozhlížel se po modravých horách okolních, po místech do nedávna strategicky ještě důležitých, o nichž v evropských časopisech se čítalo a kde hlučnou hádku spolu vedly pušky a děla černohorská s tureckými. Chlapec mi při tom neunavně vyprávěl. Ale co, již nevím, neboť mi duší táhly

řady vzpomínek, myšlének a nálad. Vždyť před 15lety nebyli na tomto místě bezpečni ani ti mrtví pod zemí — a dnes tu bez bázně sedíme a lepým krajem se kocháme!

Z dum vyrušilo mne hejno tureckých chlapců, veselých a dobromyslných, jež se tu odněkud vyrojili a nás oba obklíčili, s úsměvem na nás pozírajíce.

Ale pásmo myšlének mých zjev jejich nezamotal ani neporušil; naopak chování jejich, ze kterého jasně se vidělo, že náleží ku straně přemožené, jen sesílilo dojem, jejž bych asi naznačiti mohl slovy písně slovácké: „Tak sa časy menia, tak tento svet beží!“

V krátce po tom, vidouce, že hřbitov kreslím, malí, holení muslemínové, odění za příčinou velikého postu ramazanu z větší části bíle a opatřeni z téhož důvodu „štábami“ (hůlkami), stavěli se mi dychtivě na kameny, abych je „musil“ na náčrtu zachytiti.

Vida touhu jejich, býti namalováno, vyzval jsem je, aby, kdo chce, se mi postavil, že si jej načrtnu.

Nastala přede mnou tlačenice a pračka. Druzí, „chytřejší“, stavěli se na kameny, vztyčujíce hlavy jako červíčkové, když opustivše sýr poprvé světlo světa uzří. Žel Bohu, mohl jsem si vybrati jen jednoho. Ostatním poskytl jsem pokud bylo možno, náhrady, uděliv jim různé čestné úřady. Ten mi šel pro vodu, onen držel nade mnou slunečník, jiný opět mouchy odháněl a nejsilnější z nich udržoval pořádek. Neboť vše se na mne tlačilo, jelikož chtěl každý přes rameno viděti, jak se „lentrá“ — maluje.

Turecký hoch v Podgorici.

Druhého dne, slíbiv přijíti, měl jsem opět na vybranou celou

smečku školáků tureckých, již bezstarostně nechali školu školou a klidně oželeli doušek vzdělání, jež jim tak uplynul. Ještě dvěma dostalo se vyznamenání, ač všichni volali: „Lentraj mene!“

Dobromyslně se usmívali, netušíce, že stojí na místě, jež — třeba za spoluviny právě jejich otců — bylo hrůzným jevištěm surovosti, násilí a sběsilosti. Jaké to obraty! Inu ovšem: vždyť „svět se točí!“ —

6. Písně podgorické.

Nelze říci, že by Čechové byli Černou Horu zanedbávali. Česká země jižní svojí posestrimě dala prvního kapelníka, J. Šulce, jenž se jí stal Haydnem, složiv erární hymnu, propůjčila knížatům Danilovi a Nikolovi tajemníka p. Vaclíka, jenž nyní v Petrohradu žije, v době války obdržela pomoc v osobě lékaře Dra. Bohumila Boučka, a nyní v době míru opět máme tam svého konsula v p. Wimmrovi, obnoviteli černohorského hudebního umění, jehož kel vřavou válečnou zanikl společně se jménem Šulcovým. A nemluvně o turistech*) bez určitého cíle, z nichž každého roku jeden neb dva Češi jsou, měli jsme tam již i své specialisty: Jaroslava Čermáka, jenž shledával látku k obrazům, Jos. Holečka, jenž přišel studovati slovanský charakter lidu černohorského, a Josefa Wünsche, jenž obral si cíl přísně geografický.

Cestovatel - odborník je nepoměrně šťastnější vůči obyčejnému turistovi. Onen jde shledávati nové věci a poznatky, aby činil z toho určité závěry. Jeho cesta vždy musí býti — při samozřejmé ovšem obtížnosti — plodná, ne-li ve smyslu positivním, tedy asposň negativním, což ale vždy značí příspěvek ku všeobecnému vědění. Při tom však cestovatel tohoto druhu, maje určitý cíl před očima, za nímž pevně kráčí, střetne se nevyhnutelně s různými nahodilostmi, buď jako překážkami nebo pomůckami, obtížemi nebo příjemnostmi, sceny lidové vyvinují se mu samy sebou a netřeba je

*) mezi nimi vynikají jména Jana Nerudy, Vítězslava Hálka a Konst. Jirečka.

uměle vyvolávati, seznamuje se bezděčně s lidem, jeho poměry, názory a povahou, stává se účastníkem mimovolných příhod i nehod — zkrátka jeho cesta stane se řadou zajímavých episodek i užitečných poznatků, které jsou mu vedlejším a bezděčným výtěžkem jeho vlastní práce, odměnou mimořádnou za jeho úsilí a vytrvalost, a jež obyčejnému cestovateli - turistovi jsou těžko dostupným cílem, a to právě proto, že jsou jeho cílem.

Slýcháme a čítáme jedovaté poznámky: „Ku podivu, jak má někdo štěstí! Sedne do vagonu, a již se mu hrne dobrodružství jedno za druhým!" — kdežto onen stýskal co rok objíždí všecka světová města, osvědčené body výhlední, proslulé zvláštnosti pozemské i podzemské, utratí tisíce a v denníku jeho nenajde se kromě cifer, udávajících ceny, čas železniční ad áta geografická a statistická, ničeho jiného! Výsledek nemůže býti jiný. Skoupilť Bedaeckry, Führery a Průvodce, a dle nich utvořil plán cesty do posledního bodu — může-li potom jeho cesta jinak vypadnouti nežli jako řada styků s fiakristy, konduktery, policisty, nosiči, portýry, sklepníky a nanejvýše s čičerony, kteří na něho ve všech jim vyhledaných stanicích a městech již čekají jak šakalové? A nejsou-liž oni již jako preparovaná zvířena, nejen vykuchaná, ale i při- nebo dokonce přebarvená? Lidé ti jsou vlastně plotem, jenž brání všemu, co vskutku zajímavým a poučným cestováním jest, neboť oni ustanoveni jsou k tomu, aby příchozím opatřili pohodlí a opaku aby ho vyvarovali — a tu jsme právě u klíče celé záhady: pohodlně cestovati a zajímavě cestovati jsou dva pojmy, jež v devadesáti devíti případech ze sta sloučiti se nedají.

Cílem mé cesty na Černou Horu byla lidová píseň a hudba vůbec. Nemohu za to, že cesta s nadějemi nicotnými podniknutá, potkala se s výsledky překvapujícími co do vlastního jejího účelu a že kromě toho odměnila mne řadou dojmů, jež se mi zachtělo s obecenstvem naším sděliti. Tolik však pro uvarování nedorozumění musím uvésti, že seznámiti čtenáře — aniž bych jej chtěl zápachem výstředního odbornictví odpuzovati, s výsledkem své činnosti jakožto vůbec prvního člověka, jenž na Černé Hoře písně a hudbu ildovou studoval a zapisoval, je předním cílem této knihy. Neboť

dle mého přesvědčení po spisech Holečkových by bylo toto dílo bez ukázek mé hudební kořisti při skromných českých poměrech holou zbytečností, po stránce literárně umělecké pak směšnou troufalostí.

Nuže, komu libo, nechať mine tu peřestou drůbež hudební, již jsem s sebou přivezl a kterou, ovšem jen v charakteristických zástupcích, příležitostně předvedu. Já se vyhnouti tomu nemohu, nechci-li, aby kniha tato tou chvílí v zapomenutí padla, kdy dokončena bude.

A také z jiné ještě příčiny chci uvésti typické ukázky své kořisti.

V březnu roku letošního vyšla v srbském časopisu „Javoru", vydávaném v Novém Sadě v jižních Uhrách, recenze o knize písní charvatských, nedávno mnou vydané. A při té příležitosti zmínil se pan zpravodaj o mé knize písní černohorských r. 1890. vyšlé, řka, že jsem tam umístil písně „koje se nikad u Crnoj Gori nečuju", t. j. které se na Černé Hoře nikdy neslyší.

Je patrno, že slova ta nejsou kritikou, nýbrž urážkou, neboť je mi tu prostě řečeno, že jsou písně podvrženy. Zde by nepomohlo polemicky se potýkati, zde by prostě nutno bylo povolati lidi, od kterých jsem zapisoval a před kterými jsem zapisoval, za svědky, což bude snadno, jelikož jména jich uvedu.

Mimo jiné pak dovolávám se p. Wimmera, jenž mi při zapisování asistoval.

Jemu vůbec mám děkovati za podgorické své trofeje hudební, neboť on mne hned obrátil na pravé adresy. Zajímavé byly v záležitosti naše první styky.

Pan Wimmer nebyl dosud na Černé Hoře dlouho, a po tu dobu, kterou tam prožil, byl natolik zapřažen, že nezbylo mu času konati nějakých vedlejších pozorování svého okolí. Nebylo mi tedy divno, když mé naděje chtěl ochladiti sprchou, řka: „Oj, drahý krajane! Zde mnoho písní nepoberete, a co poberete, za mnoho státi nebude!"

„Neukvapujte se, příteli!" odpovídám klidně. „Očekávám dle toho, co jsem v Rijece zapsal, kořisť bohatou a znamenitou.

Ovšem nenajdu melodií, kterých by se mohlo užiti do italských kolovrátků nebo jež by se mátly se Suppéovými či Offenbachovými popěvky. Ale dle tří rijeckých ukázek očekávám, že tu najdu mnoho skvostných originálů, v nichž bude buď cit nějakým zvláštním způsobem vyjádřen, nebo jež zvláštní stupnicí se vyznačí a o velikém stáří svědčiti budou. Nezbylo vám dosud času přemýšleti o tom, že vůči písni národní, zejména na takovéto zastrčené půdě, chráněné před živly novodobými, nesmíme zaujati stanovisko, abych tak řekl — ale bez urážky — kapelnické, nýbrž předně národopisné a za druhé starožitnické. A teprvé ve třetí řadě krasoumné vůbec. Uznáte, že jeden z těch tří terčů každá píseň musí trefit. Při nejmenším je zdejší, je ukázkou hudebního vkusu či nevkusu zdejšího obyvatelstva. A to je už dobře. Možná, že je i starobylá. To je ještě lépe. A možno konečně, že i krásná. To je pak více, než vůbec povinen jsem žádati. Vidíte, z toho stanoviska jste mým nepřítelem. Nechat vás zde několik let působit, měl bych pak mnohem obtížnější a nevděčnější práci. Místo pravých ryb nalovil bych zde půlců a obojživelníků, z pola národních, zpola umělých. „Profese" moje ukládá mi vás jako zloboha nenáviděti, neboť jste jedním prstem tlapy oné nivelisující příšery novodobé, kterou krajová svéráznosť za své béře a jež zavádí nudné roucho světoobčanské uniformity. Mojí povinností jest, poslati vás do horoucích pekel, — ale dříve, než se tam odeberete, přece jen vás budu prositi, abyste mi pověděl o lidech, mladících neb starcích, jež by znali dobře a hodně zpívati."

„Ej, pa dobro", vyslechl trpělivě p. Wimmer moji epištolu. „Zpěváků vám několik opatřím, dvé či tré veselých hochů. Dříve mi však ukažte, co jste v Rijece popadl."

Ukázal jsem, a k písni „U Omera" jsem pro příspěv získal od pana Wimmra podgorickou změnu (variant).

Pak se krajan ještě lépe do mých sešitů zadíval a řekl: „Nyní teprv chápu náležitě pravdu vašich slov. Napadá mne teď lítosť, že jsem vás nepředešel. Sedím u zdroje, nevěda o něm a neužívaje ho, kdežto vy k němu sto mil vážíte. Mám ve své

zápisce ovšem jednu melodii*), a sice „kola zetského", ale ta mi nebyla pobídkou k další práci. Teď budu zapisovati pilně."

„Teď nebudete zapisovati za trest nic a počkáte, až odjedu. Pak zapisujte, co vám libo a kolik libo. Pokud zde budu, musíte činiti pokání za svoji nedbu na ten způsob, že mi budete pomocníkem!"

Prvého večera mne nechal p. Wimmer sama se zpěváky, jež mi ochotně zbubnoval, a druhého dne vrtěl povážlivě hlavou nad následující písní, jejíž překvapující originalita rytmická převýšena je jedině hlubokým citem, neobyčejnou melodií tlumočeným. S pochybnostmi přijímal zvláštnosti, jež stupnice i periodicita vykazovaly. Teprv když druhého večera za jeho přítomnosti jsem ji dal opakovati, uznal můj zápis správným.

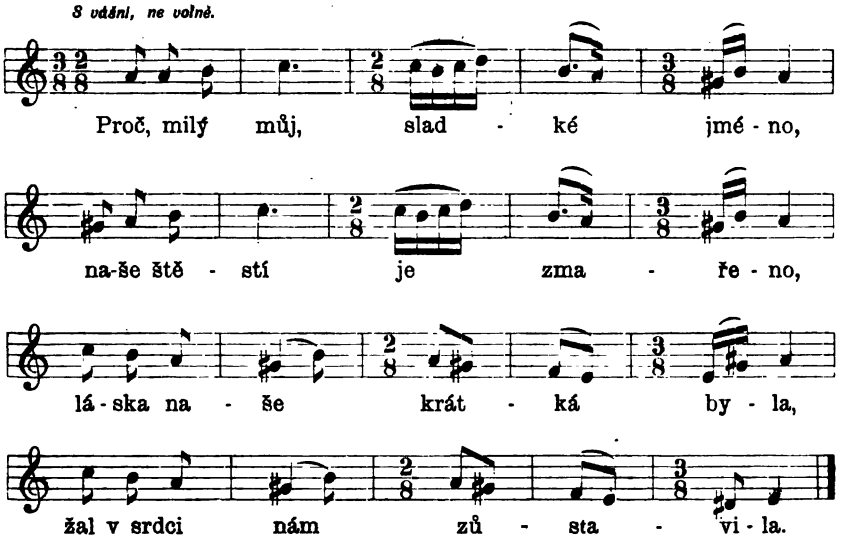

Žal v srdci nám zůstavila
pro tebe jen, moje milá,
vždy's lásky mé slova vřelá
posměchem svým provázela.

Prošel jsem svět velký, širý,
viděl jsem v něm mnohé divy,
přec, ač jsem v kraj zašel jiný,
na lásce tvé zbyly stíny.

*) Viz str. 86.

Ta láska má věrná byla,
ke hrobu mne sprovodila,
zjevím i zde slovy svými,
nejmilejší že's ty vždy mi.

Pro tě zemřít vždy jsem chtěla,
prolitou krev odpouštěla;
jistě by lék z ruky tvojí
vyléčil žal v duši mojí.

Na kolik slov se týče, pozná každý, kdo jen poněkud poznal srbskou poesii prostonárodní, že píseň ta se jí odrodila na dobro. Dle sdělení p. Rovinského je to jedna z nejnovějších, městská, a text její může míti jen cenu jakožto ukázka, jak hluboce klesla básnická tvorba národa černohorskéko v době nové. Za to však melodie dýše přímo eksotikou jak ve svojí časomíře i zvláštní stupnici; a svým závěrem hlásí se k čisté lidové jihoslovanské hudbě. Moderní je při ní toliko elementární přímo výraz hlubokého citu.

Podobně mne přinutil p. Wimmer, že musil jsem mu dáti předzpěvovati znova následující dvě písně, jichž zachycení a zapsání mne tím více stálo, poněvač vedle zvláštní stupnice jsou u druhé písně i veliké nepravidelnosti v taktě. Za to mi však tyto dva poslední příklady získaly pro příště úplnou důvěru krajanovu.

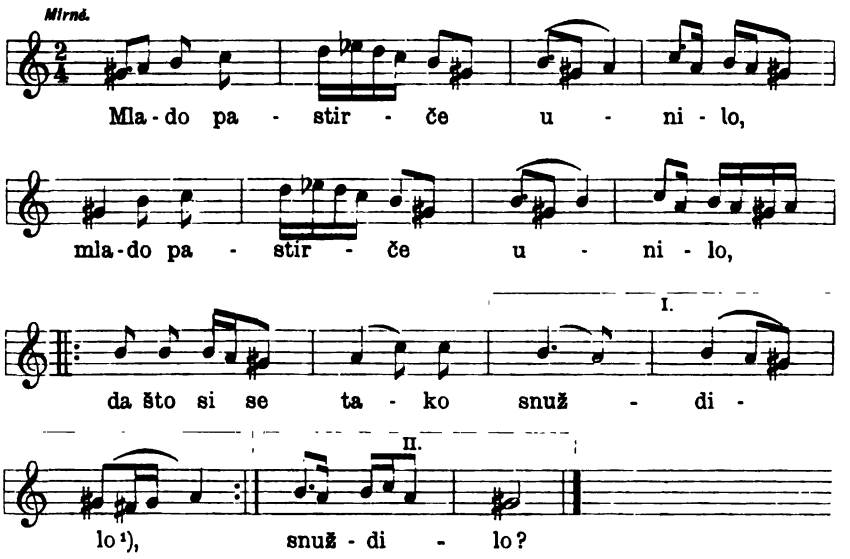

[1]) zastesklo.

Što ti je lice uvelo[3]),
valjda ti je stado nestalo[3])?
Stado je moje podpuno[4]),
samo mi je srdce klonulo.
Tri dana ležím ja ovde[5])
a stado mi pase kraj vode.
Ne jedem ništa od bola[6]),
samo pijem vodu s izvora[7]).
Draga me moja odbila,
koja me je dosad ljubila.
Uzimam frulu pa sviram[8]),
moju dragu njome dozivam.

Poljana ječi od frule,
ona mene ne će da čuje[9]).
Odziv mi kaže iz luga,
da sad[10]) ona ljubi drugoga.
Badava sam joj godio[11])
i milosti njojzi nosio,
žalio sam jaganjce —
dao bih joj dušu i srce.
Bog nek joj sudi po pravdi,
zašto tako sa mnom uradi!
Ljuba je moja ubila,
zašto[12]) me nije vjerno ljubila.

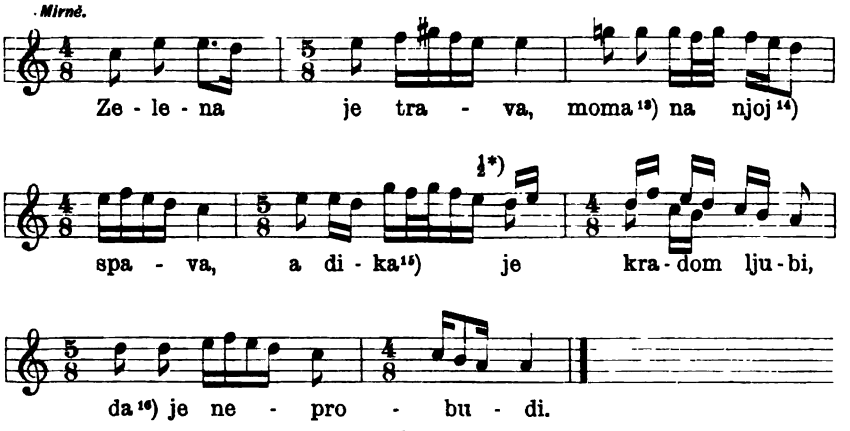

vihor vetar pirnu,[17])
v suknju joj[18]) dirnu,
suknjica se šiři,
a nožica viri.
Aox! nono[19]) biela,
voda te odnela,
pa[20]) meni donela[21])!

[3]) uvadlo, [3]) snad nemáš stáda?, [4]) úplné, [5]) zde, [6]) nejím ničeho pro bolest, [7]) pramene, [8]) beru píšťalu a hraju, [9]) ona mne nechce slyšeti, [0]) že nyní, [11]) marně jsem jí hověl, [12]) proč, [13]) dívka, [14]) ní, [15]) bez rodu: drahý nebo drahá, [16]) aby, [17]) zadal, [18]) ji, [19]) nožko, [20]) a, [21]) donesla.

*) Číslice ½ budou vždy značiti, že tu není dvojzpěvu, nýbrž dvou variantů.

Tyto dvě písně mně poskytují příležitost, abych vysvětlil, jakým způsobem se stalo, že redakce „Javoru“ dala se svésti ku svrchu již uvedenému výroku.

Ony, a podobně i veliké množství jiných srbskocharvatských písní, jsou společny všem zemím, jež náleží oblasti jazyka srbocharvatského. Ač jsem dosud celé Jihoslovanstvo neprocestoval, mám mnohý text z různých končin již 2—4kráte zapsaný, možno s malými změnami ve slovech, ale jistě vždy s jiným nebo valně změněným nápěvem. Jsem dychtiv na zajímavé srovnávání, až projdu i Bosnu, Hercegovinu, Srbsko, Srěm, Bačku a Banát!

Toho neznajíc, brzo po vyjití mé černohorské sbírky, uveřejnila redakce „Javoru“ kritiku, ve které prohlásila, že mnohé z mých černohorských písní jsou bačvanské. A proč? Proto, že se t a k é v Báčce i v Uhrách zpívají, ovšem jenom texty!

Když pak jsem letos, prostomyslné náhledy pominuv, vydal písně charvatské, v nichž uveřejnil jsem písně v Charvátsku zapsané a v srbocharvátském jazyku složené (jako zase v srbské knize uveřejním jen to, co srbskocharvátského najdu v Srbsku), tu nezdržel se „Javor“ při známé nevraživosti, jež k užitku a radosti Němců, Maďarů, Italců i Turků mezi Charvaty a Srby panuje, a dovršil své jednání troufalým nařknutím z literární nepoctivosti.

Vím, co se mezi Srby a Chorvaty děje, a ocitnuv se mezi kameny, očekával jsem předem, že se uskřípnu. Nebyl jsem tedy překvapen. Příčina útoku toho je jednak neznalost věcí, jednak nenávist mezi Srby a Charvaty panující, a proto se mne vlastně výtka ani netyká.

Viděl jsem nad Čermákovými obrazy krčit rameny a slyšel pronášeti slova: „Byl jsem na jihu, ale takových krásek jsem tam neviděl.“ A víš-li, milý pane, proč jsi jich tam neviděl? Poněvač jsi neměl tolik schopnosti, abys drsnou temnou pleť od klasického typu sobě odmyslil, poněvač si nedovedeš dojem malebnosti, jež spojena je s mozoly a chudobou, odděliti od drsné skutečnosti, jež svírá a bolí. Jsi patrně z těch, kterým se líbí sebe šerednější baba, jen je-li pěkně, bíle a červeně nalíčená.

A o Holečkovi mi nejednou u nás řekli: „Vždyť na Černé Hoře ani nebyl!“ — kdežto ve skutečnosti se na jeho dlouhou popskou bradu všude na Černé Hoře pamatují, i tam, kde jim jméno z paměti se vytratilo. Ale na mnoze je dosud znají a já v nejzazších koutech býval tázán: „Poznaš-li Golečeka?“

To uvádím zde proto, aby se mi samotnému nestýskalo, když srbský „Javor“ tímže spůsobem dí o mých černohorských materialech, řka, že se na Černé Hoře vůbec ani neslyší! Tak aspoň v utrpeném utrhačství mohu se oběma podezřívaným mužům rovnati a „Javoru“ vlastně za prokázanou čest mám jen děkovati.

A teď obraťme se zase dále k písním.

Vášní a výčitkami v souhlasu se slovy překypuje následující výrazný nápěv, omezující se přes vše to na rozsah pouhé zmenšené kvinty:

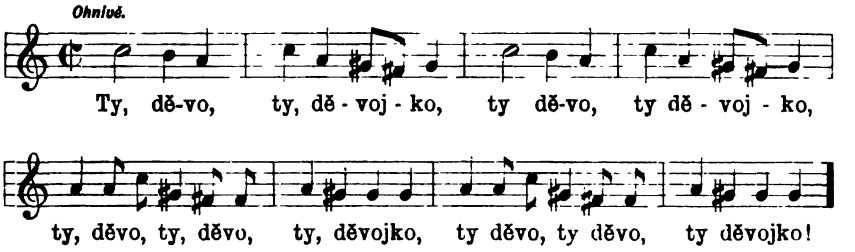

Ty děvo, ty děvojko!
Ty mého bratra vábíš
na svoje černé oči,
na svoje bílé líce,
na svoje bílé ruce,
na svoje perly-zuby,
na svoje sladká ústa.

Sám se on zamiloval
do mojích černých očí,
do mojích bílých lící,
do mojích bílých rukou,
do mojích perel-zubů,
do mojích sladkých retů.

Roztomilou zpěvností v moderním smyslu odlišují se od předešlých následující dvě písně, tratíce opět ovšem na své originálnosti:

Rozmarně.

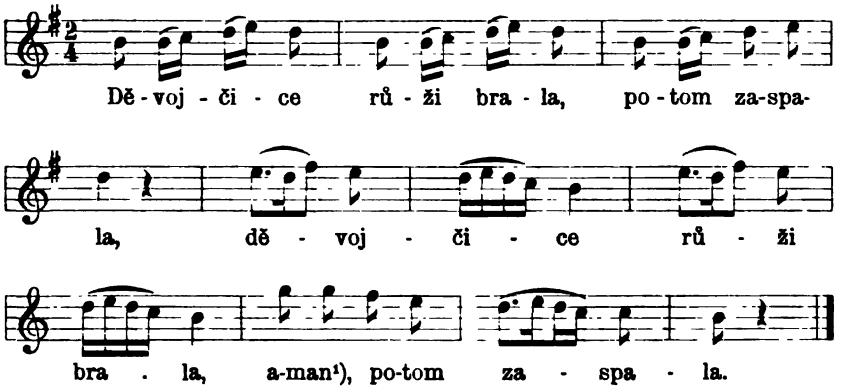

Děvojčice růži brala,
potom zaspala.

Přišel sem k ní junák mladý
z Nového Sadu.

Vstávej, vstávej, děvojčice,
zanech spánku již!

Růže tvá již uvadnula,
kterou trhala's,

milý se ti oženil již,
na nějž myslila's.

Ať se žení, ať se žení,
podle vůle své!

Kéž z jasného zahřmí nebe,
hrom ho ubije!

Zcela volně.

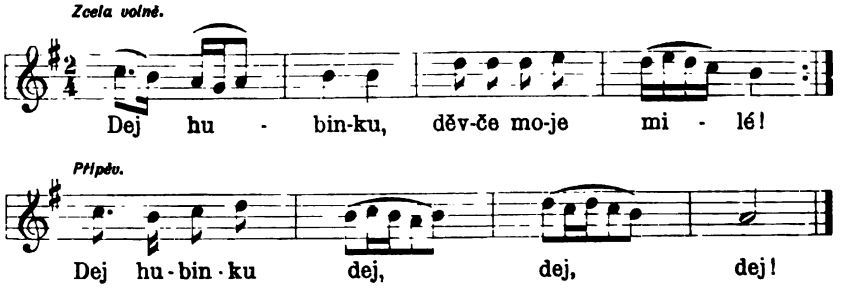

[1]) tur. slovo: milost, prosím!

Dej hubinku, děvče moje milé!
Nesmím, drahý, máť by kárala mne!

Pokárá-li, tlouci tě nebude,[1])
bít-li bude, utec rychle ke mně:
jistě čekat bude tebe matka!

Volání „s hory vysoké", o němž v písni se mluví, illustruje výborně nápěv písně následující:

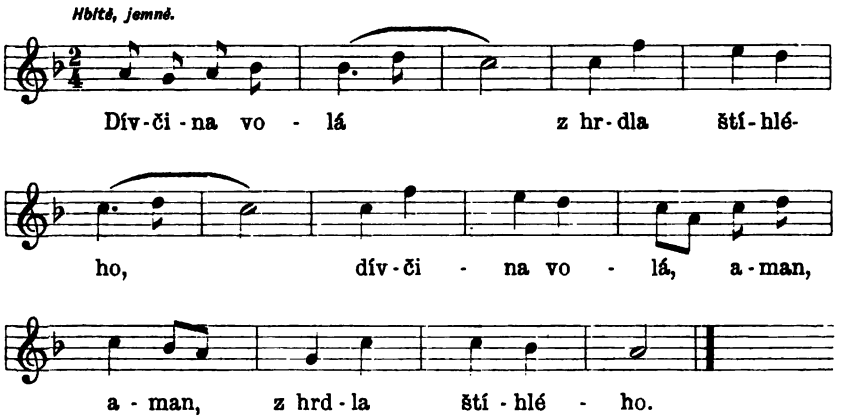

Dívčina volá z hrdla štíhlého,
z hrdla štíhlého, z hory vysoké,
ona sultána volá Aziza:
Sultan-Azize, bratře rozený!
Může-li být, co být nemůže?

Může-li být ryba bez vody,
ryba bez vody, ptáče bez lesa,
a Banjaluka bez vezirluka[2]),
a Šeršaraj bez kadiluka[3])
a já bez hocha, mladá dívčina?

---

[1]) Po každém verši (řádku) pěje se „přípěv" (slova i nápěv), jako vůbec i při dalších písních, u nichž se „přípěv" vyskytuje. [2]) vojenský velitel. [3]) soudí.

Krásu opěvané dívky snaží se vypověděti nadšená melodie tato:

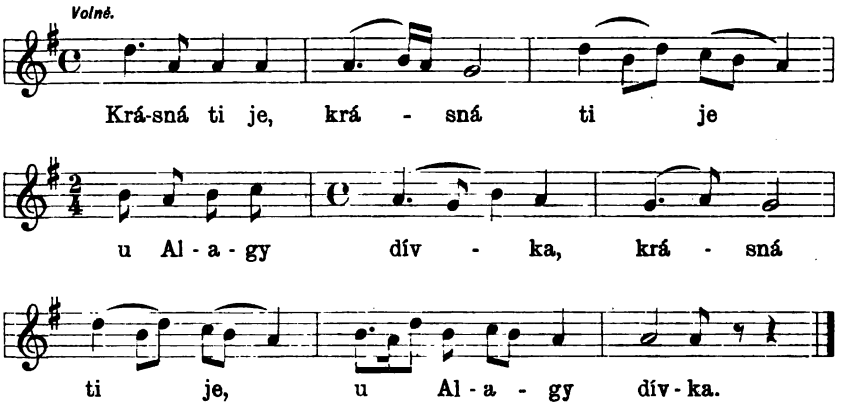

Krásná ti je u Al-agy dívka!
Krásy také v celé Bosně není,[1])
v Bosně celé, ni v Hercegovině!
Ale marna všecka její krása,
když Al-aga dívky nevšímá si;
kochá on jen Umerovo zlato,
které rostlo v kleci uzavřeno,
ani slunka, ani luny nezná,
ani neví, na čem žitko roste,
na čem žitko, na čem rudé víno.

Následující píseň je ukázkou zajímavé tvorby novověké, při níž text jeví dokonalý úpadek, kdežto čiperná melodie rozvoj. S jiným napěvem má píseň tu také Kuchač. Obsah i forma ovšem zřejmě dokazují, že je na Černou Horu vnesena (tam se nedostávají se ženou peníze, nýbrž naopak se děvče často od rodičů vykoupí), přes to však považuji nápěv za plod domácí.

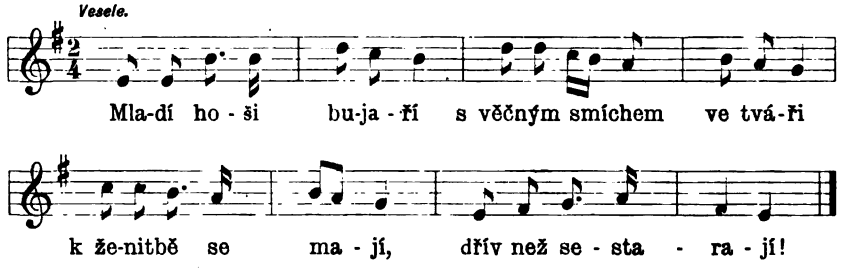

[1]) Každý verš pěje se takto: Nejprve 4 první slabiky, pak celý verš, jenž dvakráte se zpívá.

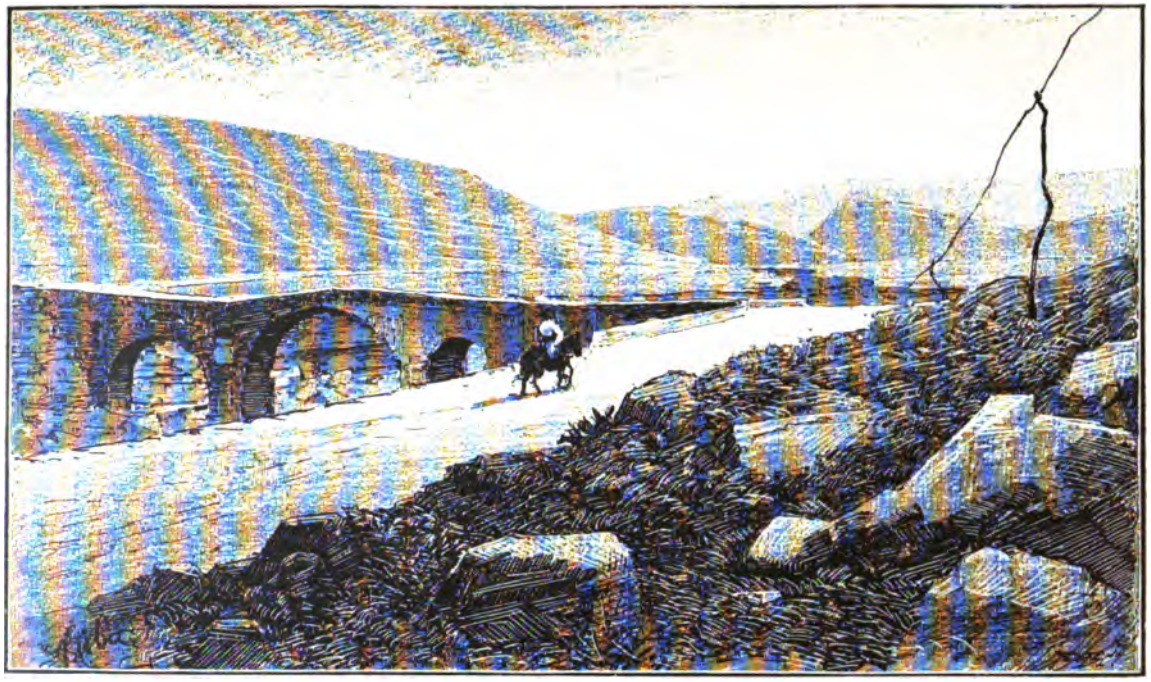

»Vezírův most« přes Morači u Podgorice. Pohled k Dukle.

Mnohý počne teskniti,
že se nesmí ženiti,
jiný, mudřec smělý,
skutku potom želí.

Mnohý ženu vybírá,
a přec jenom přebírá,
jestli nemá jmění,
s čertem hned ji žení.

Rád by hezkou, mladou měl
a peníze také chtěl,
útočí na tátu
pro tisíc dukátů.

Často kopuletý brak,
dukátů jen má-li vak —
nevěsta to skvělá,
byť dva zuby měla.

Tichá-li neb chvástavá —
vždy jim peklo nastává,
svár je v každé době,
mír — až v tmavém hrobě.

Písní novověkou je na každý způsob také příklad tento:

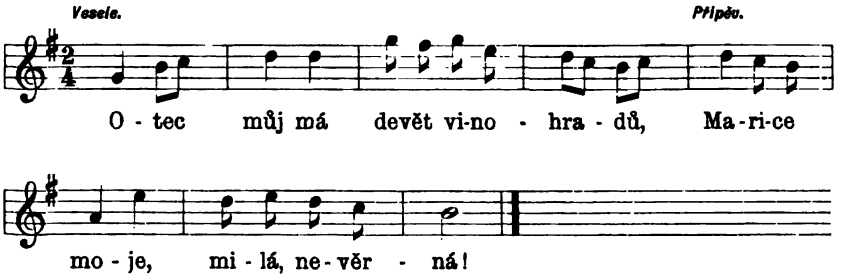

Otec můj má devět vinohradů,
a desátá louka zelená je.
Prodají však devět vinohradů
a desátou lučinu zelenou.
Teď jsem smuten, na vše strany dlužen,
dvě stě, tři sta na tisíce místa.

Co teď činit v životě tom trudném?
Rukojmí si hledám v Bosně celé,
ale najít nelze ručitele.
Přec nacházím krásné, mladé děvče,
to Marici, lepou milostnici,
ona jistě rukojmí mně najde!

Poněvač písně jihoslovanské rády ukončují na dominantě (plagální závěr), připouští následující píseň, jelikož se spokojuje s rozsahem čisté kvinty, dvojí toninu, G-dur nebo A-mol (po případě æolickou). Neurčitosť ta je v nápadném rozporu s formou nápěvu, jež naopak zvláštní říznosti a určitosti se vyznačuje.

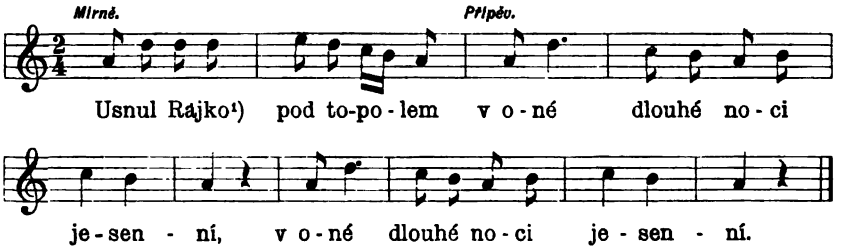

Usnul Rajko pod topolem,
pás jeho je hedváb jemný
a na ruce zlatý prsten.
Kráčely tu tři dívčiny,
mezi sebou rozprávěly,
co by která nejradš měla.
Nejstarší tak hovořila:
Pás bych já si vyvolila.
A prostřední hovořila:
Já bych prsten vyvolila.
Nejmladší pak hovořila:
Já bych Rajka vyvolila.
Pas mi časem rozdere se,
prsten zkáze nevyhne se,
Rajko zůstane však na vždy.

I příští píseň vyznačuje se „dvojmyslností" v tonině, omezujíc se na pouhou kvintu, ale ráz melodie mluví více pro ton æolický. Jinak je u písně té — tak jak se na jihu zpívá — pozoruhodná neshoda mezi její kluzkým plynným hbitým tokem a naopak hlubokou vzrušeností citovou ve slovech. To by svědčilo o starobylosti tohoto nesrovnalého manželstva, na kolik moje zkušenosti jsou správny. Zajímavá však je vlastnost nápěvu toho, že táž melodie se beze změny s úspěchem se může zpívati patheticky a volně.

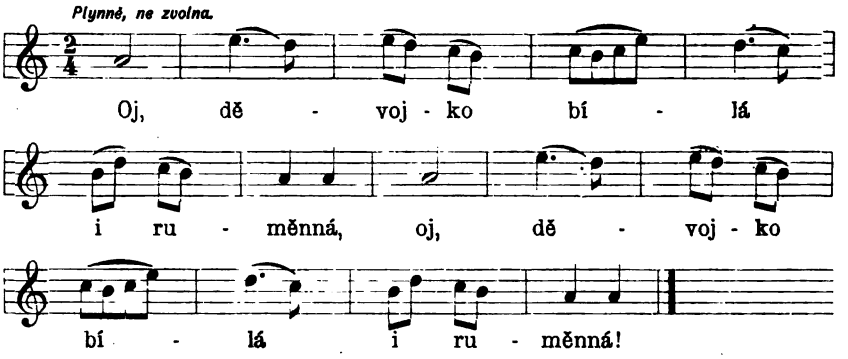

[1]) Radoslav.

Oj, děvojko bílá i ruměnná,[1])
Co jsi srdci nad vše drahá byla,
dokud jsi mne v ňadrách svých nosila!
Miluj mládce, dokud jsi děvojkou, --
vše odplyne, a starost připlyne —
ať víš, zlato, kterak bolí hlava!
Hlava bolí, jak by shořet chtěla,
ňádra bolem prodchnuta jsou celá —
a útroby lásky plamen vyžeh'!

Trojdílný takt je vždy u jihoslovanských nápadný, někdy i podezřelý. Píseň, kterou zde kladu, chlácholiti se snaží nás za to primitivním svým rázem.

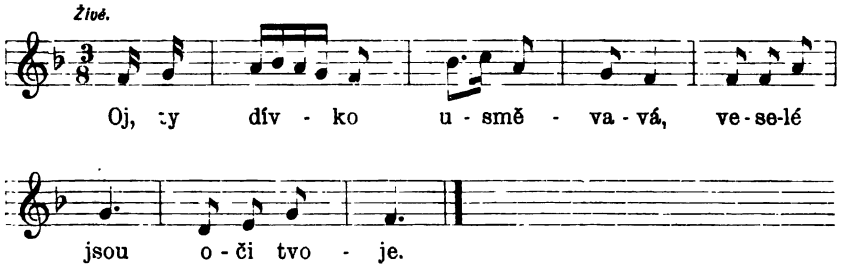

Na koho jsi pohleděla,
každého jsi poranila.
Na mne též jsi pohleděla,
na mne též jsi popatřila.
Co by dala bílá víla,
bys mne byla nespatřila?
Já bych dala bílý šátek,
a na šátku vyšila bych
v květu krásném jméno svoje,
jméno svoje, jméno tvoje,
nechť si spolu pohovoří —
nepříteli srdce hoří.

[1]) Každý verš se opakuje.

Něha vane z následující písně, ze slov i nápěvu:

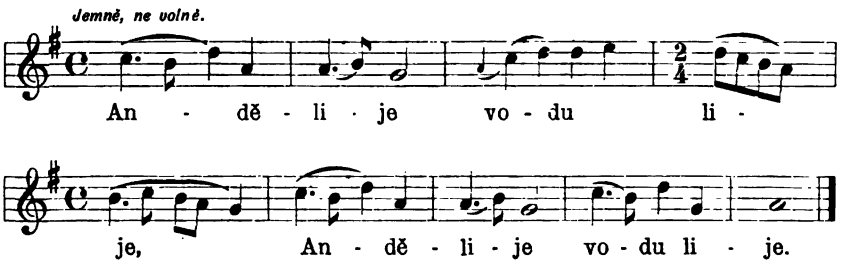

Andělije vodu lije,
ve voděnce vyhlíží se,
takto s sebou hovor vede.
Chvála Bohu, jsem tě krásna!
Čelo zdobí rusé vlasy.

Kdybych k tomu ještě měla
černé oči i obrví,
všecky hochy bych zmámila,
kaluděry oženila
a popy bych rozpopila.

Dominantním rázem charakterisuje se tento popěvek, jenž vypadá jako prodleva na dominantě.

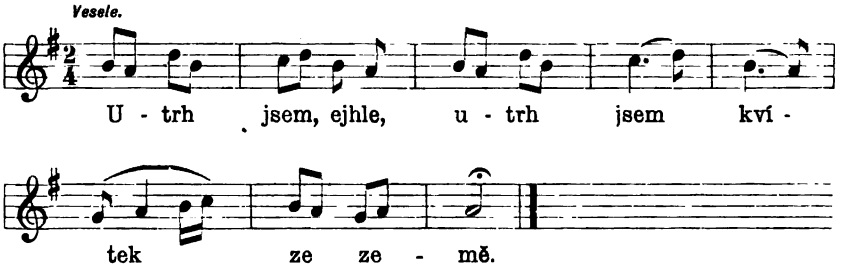

Utrh' jsem kvítí červené,
dal jsem je z lásky dívce své.
Koho ty kocháš mimo mne?
Nikoho, drahý, než tebe —
nyní však nechci ni tebe!

V pikantnosti „vzájemně se podporující družstvo“ tvoří rozmarný nápěv a tekst následující písně:

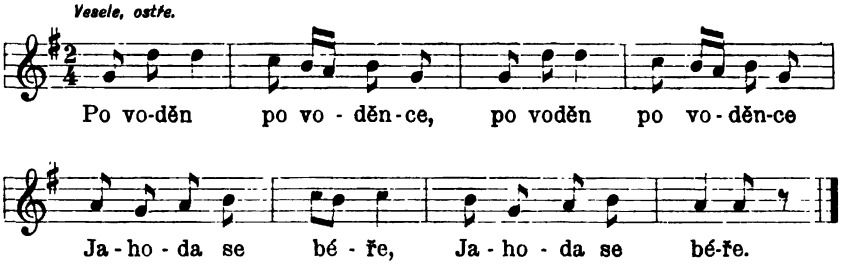

Po voděnce Jahoda se béře,
za Jahodou Radoje na koni,
za Radojem Jahodina matka:
Zastav se přec, Radoji na koni!
Tam je moje Jahoda na vodě —
zpozdilou ty nepolekej, mládče!
Studem ona do vody mi skočí,
strachem ona v lesy zaběhne mi!
Nestrachuj se, Jahodina matko!
Celou noc mi v náručí dnes spala,
počítala sponky u dolamy,
napočetla sedumdesát sponek,
sedumdesát a sedum sponíček.

Spor o toninu by mohl býti veden (nehledě na melodicky zvýšené tony na konci) ve příkladě zde položeném. Avšak teskný ráz melodie a slov a spolu ohled na poloviční závěr (na dominantě) u písní jihoslovanských zvyklý, kloní nás ku tonině A-mol (vlastně dorické na A).

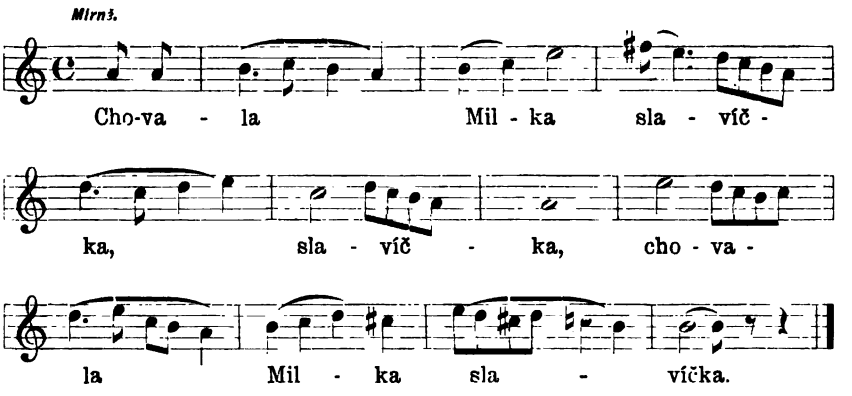

Chovala Milka slavíčka,
chovala plných devět let,
a když let devět plní se,
mladá se Milka provdává,

slavíčka ptáčka prodává.
Prosí tu slavík dívčinu:
Nechtěj mne, Milko, prodati,
budu ti písně zpívati,
budu ti zpívat žalostně,
kterak se Milka provdává,
slavíčka ptáčka prodává.

K symfonickému spracování vybízí velkolepý, v prvé části marcialní nápěv písně, jejíž klidný poměrně obsah teprv v něžné druhé polovici nápěvu s lehce plynoucí melodií se jednocuje.

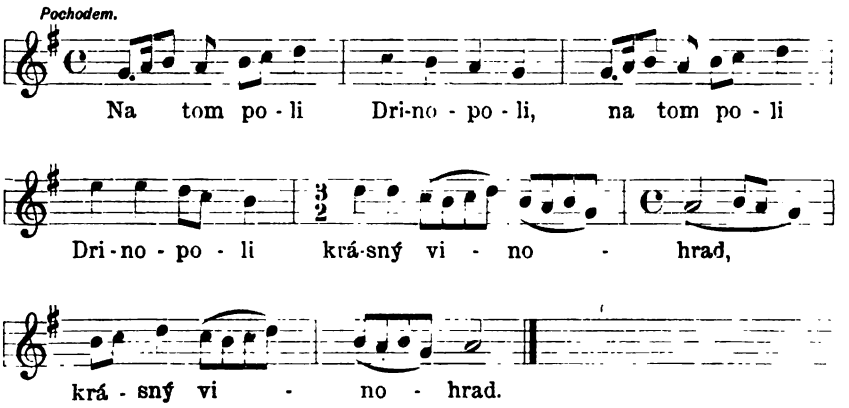

Na tom poli Drinopoli krásný vinohrad,
hlídala jej Drinopolka, lepá děvojka.
Vstal jsem ráno, časně ráno, ještě před zorou,
a potkal jsem Drinopolku, lepou děvojku.
V levé ruce hrozen nesla, v pravé rozmarin.
Já jsem přál jí „dobré jitro“, žádám rozmarin,
a ona mi odpovídá smutně, truchlivě:
Nech mne samu, chlapče mladý, já jsem teskliva,
mám tě hocha mileného v dálné cizině.
Píšu já mu drobný lístek: přijdi, hochu můj!
Nemohu já k tobě, drahá, do tří dlouhých let,
zarostly mi ony stezky, kde jsem chodíval,
milá moje provdala se, co jsem miloval.

Vzácnou ryzostí v nápěvu i slovech honosí se píseň o „Janě, mateřinu zlatě“. Nápěv pochází z doby, kdy národ srbský dovedl pracovati v hudbě s pouhým tetrachordem — se čtyřmi tóny.

Ale rozvinutá rytmika melodickou jednotvárnost snaží se s veškerým úsilím a se zdarem zakrýti. I tato píseň končí závěrem polovičním.

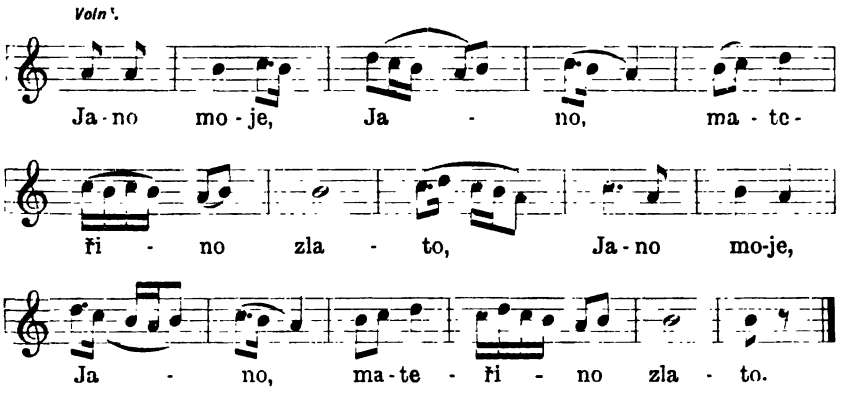

Jano moje, Jano, mateřino zlato!
Kéž bych s tebou, Jano, mohl setkati se.
setkati se, Jano, v uličce té úzké!
Hochu ty můj, hochu, mladý, neženěný!
Co že pak bys, hochu, mladý učinil mi?
Nejsem kdoule, hochu, abys do mne kousnul,
ani jab'ko, hochu, abys přivoněl si,
ani oranž, hochu, bys mne v kapsu schoval,
leč jsem dívka, hochu, bys mi líce zlíbal!

Kdyby o plodnosti hudební nebyly dostatečnými svědky příklady dosud uvedené, svědčil by o ní příklad následující, kde píseň opatřena je dvojím nápěvem *a*) a *b*). Hustěji se přiházejí případy opačné (u všech národů vůbec), že ku jednomu nápěvu táhnou se teksty dva i více.

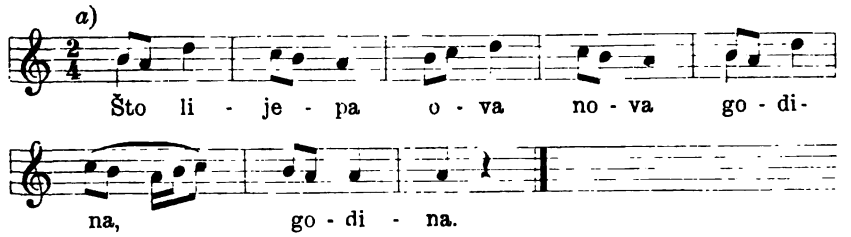

b)

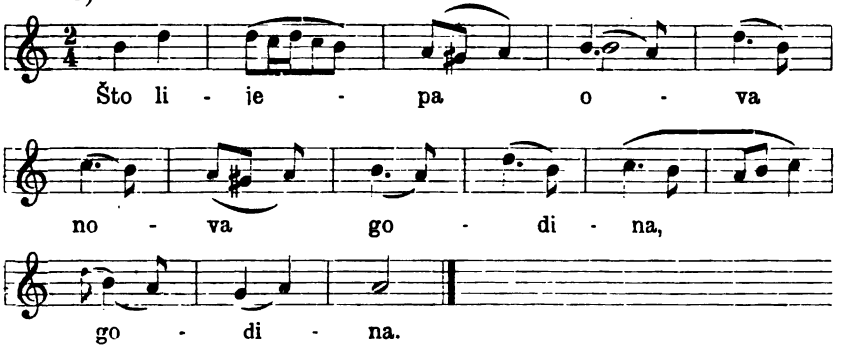

Što lijepa ova nova godina,[1])
još[2]) je ljepši sjutra danak srijeda.
Ja izgubim mog dilbera[3]) lijepa,
već ga takvog steći neću lijepa[4])
i za moga džuzel-nagli vijeka.[5])
Moj dilberu, kroz dan ću te plakati!
Ne zadaj me zugnej rane pod grlo,
a te mene drugy kori, dilberu,
da znam dilber, da si meni nevjeran,
bi ubrala jednu kitu levena,
da se kitim[6]) sa njom do vjeka.

Nápadně rozvinutá melodika při skrovném rozsahu tonu (nepočítáme-li *e* v předposledním taktu, tedy nepřekročuje píseň čistou kvartu), nepravidelnosť v taktu (takt 4 a 8) při správné jinak periodičě a obvyklý spád k dominantě, vedoucí posléze k polovičnímu závěru charakterisují píseň tuto:

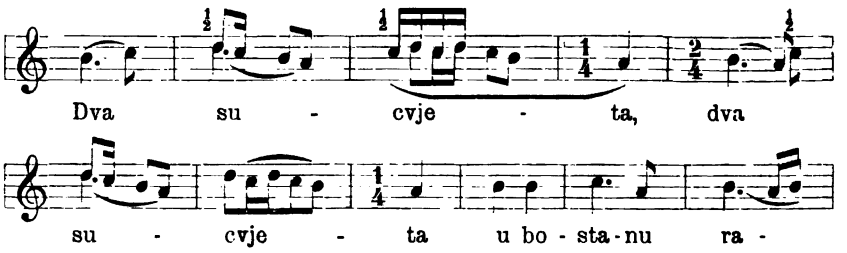

[1]) Krásný je ten nový rok, [2]) ještě, [3]) ztratím svého milého, [4]) již tak krásného nedostanu, [5]) za svého krásného věku, [6]) zdobím.

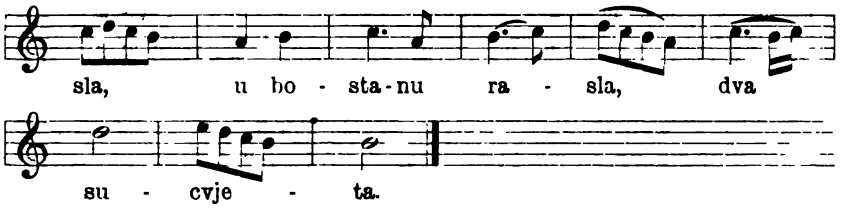

Dva su cvjeta u bostanu rasla[1])
plavi zambul[2]) i zelena kada[3]).
Plavi zambul ode[4]) na Doljane,
osta[5]) kada u bostanu sama.
Poručuje zumbul sa Doljana:
„Dušo moja, u bostanu kado,
kako ti je u bostanu samoj?“

Odgovora iz bostana kada:
„Što je nebo, da je list artije,
što je gora, da su kalemovi,
što je more, da je crn muredjen[6]),
pak da[7]) pišem tri godine[8]) dana,
ne bih mojih ispisala jada[9])!

Zajímavě proložená četnými vložkami je následující píseň, po všem Srbstvu rozprostraněná. Vsuvky (bredžano, bredžidi) jsou turecké, a pokud vím, jimi, jakož i melodií se liší od téže písně v okolních zemích zpívané.

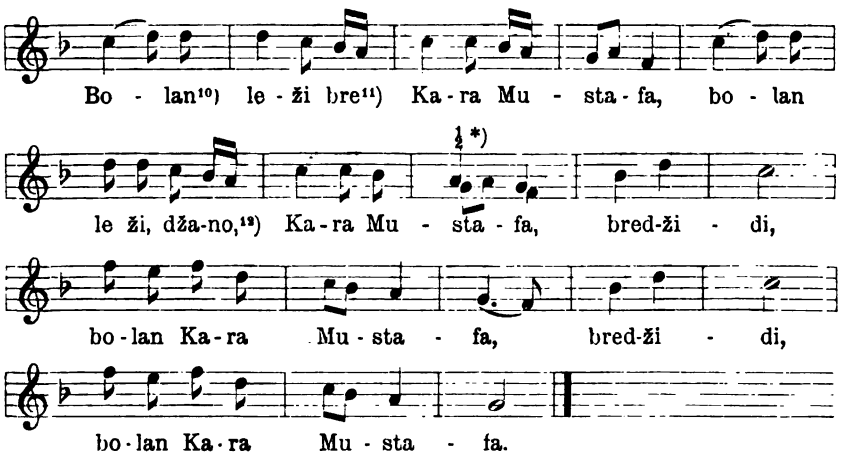

[1]) Dva jsou květy na zahradě rostly, [2]) hyacint, [3]) narcis, [4]) odešel, [5]) vstala, [6]) kdyby bylo nebe listem papíru, hora brkem a moře inkoustem, [7]) kdybych, [8]) roky, [9]) běd, [10]) nemoce, [11]) turecké slovo vsunuté, [12]) duše, (vsuvka); zde začíná přípěv. *) 1 a 2 značí varianty.

Bolan mi leží Kara Mustafa,
Bolan mi leží, hoće da umre[1]),
kraj[2]) njega sedi tanka Stojanka,
kraj njega sedi, ticho besedi.
Ko će da t' nosi to svetlo oružje[3])?
Neka ga nosi taj Ajduk Veljko,
jer[4]) je on bolji[5]) junak od mene[6]).
Ko će da t' paše tu britku sablju?
Neka je paše taj Ajduk Veljko,
jer on je bolji junak od mene.
Ko će da t' jaše tvog vrana konja?
Neka ga jaše taj Ajduk Veljko,
jer je on bolji junak od mene!
Ko će da t' ljubi tanku Stojanku?
Neka ju ljubi taj Ajduk Veljko,
jer je on bolji junak od mene.

Ostře článkovaná ve svých částech, ale naopak pečlivě spojovaná, kdo se má počíti s opakováním (vždy takt 4), jest píseň

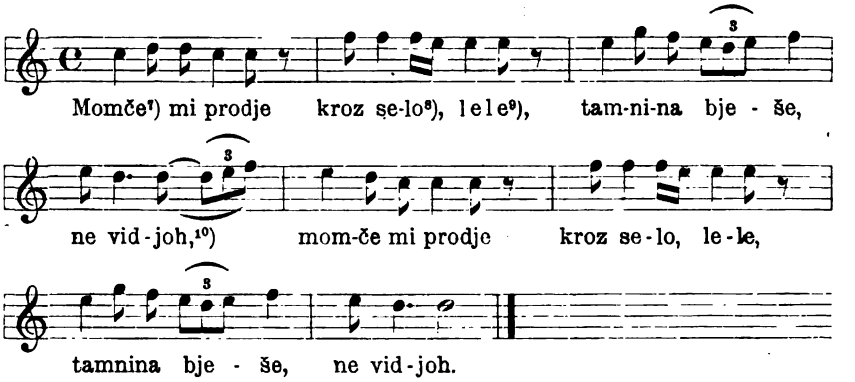

Mučno mi dodje, pogiboh[11]).
Zovni ga, majko,[12]) na konak[13]),
zovni ga, majko, boga ti!
„Projdi se, kćeri[14]), momčeta,
ono je momče gradjanče[15]);
momčetu valja[16]) rakija,
momčetu valja večera
i gradska meka postelja."
Zovni ga, majko, na konak,
zovni ga, majko, boga ti!
Moje mu oči rakija,
moje mu lice pogača[17]),
a belo grlo zaslada[18]);
rosna mu trava postelja,
vedro mu nebo pokrivač,
a moja ruka uzglavlje;[19])
Zovni ga, majko, na konak,
zovni ga, majko, boga ti!

---

[1]) umře, [2]) u, [3]) kdo ti bude nosit světlou zbraň?, [4]) neb, [5]) lepší, [6]) tento verš se pěje místo přípěvu, [7]) chlapec, [8]) skrze ves, [9]) běda!, takto zde bezvýzn. vsuvka, [10]) neviděl(a) jsem (bez rodu), [11]) bolně mi bylo, hynula jsem, [12]) pozvi ho, matko, [13]) nocleh, [14]) dcero, [15]) měšťanská, [16]) třeba mu, [17]) koláč, [18]) cukrovinka, [19]) poduška.

Skutečná neurčitosť toniny a jednoduchosť melodická jsou úděly této písně:

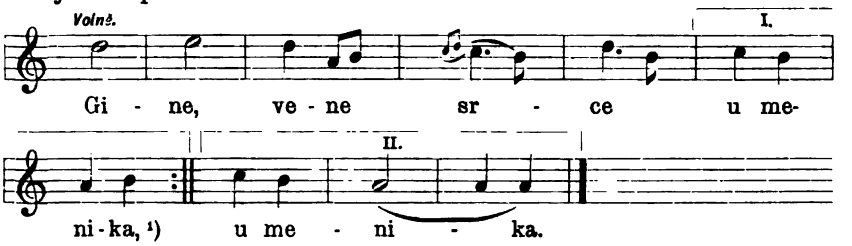

Što mi moja ne dolazi dika[2]).
Da[3]) mi dodje, da mi srce prodje!
Da znaš, diko, kako srce bole,
srce bole, hoće da izgore[4]).
Moja diko, moje milovanje,
milovanje, sladko spominanje,
spominanje, teško uzdisanje![5])
Kad uzdahnem, hoću da izdahnem!
More, diko, gdje si za toliko[6])?
Da ti znaješ, kako vehnem za te!
Kad ja ležem, molim[7]) boga za te,
a kad spavam, sve o tebi sanjam[8]).

Náklonnosť ku táhlé melodii vykazují skoro všecky dosud uvedené příklady. Výminku výstřední tvoří úsečné jen písně č. 4. a 11. Melodie následující však se všech sil opět vyhovuje choutce, jedním otevřením úst co možno nejvíce povědíti. To však velice podporuje líčení písně, kde si mládec stýská na délku noci, když usnouti nemohl. Jeť melodie zosobněné zívání.

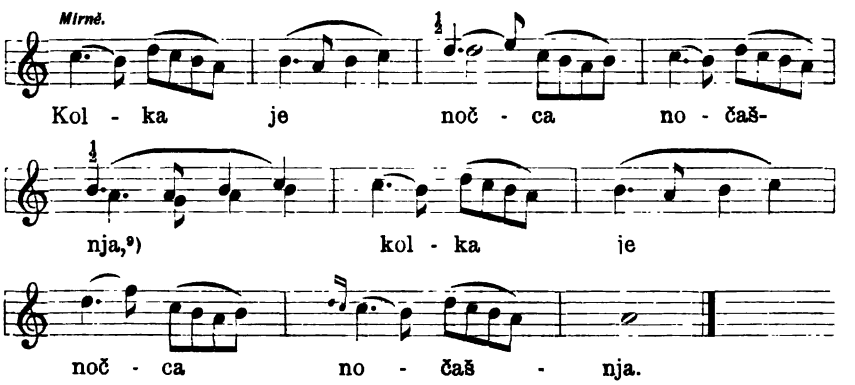

[1]) Hyne, vadne srdce u mne, [2]) drahý, [3]) kéž, [4]) chce shořeti, [5]) vzdychání, [6]) tak dlouho, [7]) prosím, [8]) s ním, [9]) jak dlouhá byla dnešní noc.

San mi na oči ne dodje,
slušajuć ljepe ljepote,
dje tanko poju djevojke,
al moja draga najlepše.
V kojugod[1]) riječ zapjeva,
u svaku[2]) mene vzpomine,
gdje mi već[3]) dragi ne dodje.
Al[4]) su mu konje sustali[5]),
al mu je spenza manjakao[6]),
ali mu majka ne daje?
Nit[7]) su mu konje sustali,
nit mu je trošak manjkao
nego mu majka ne daje.
Duša joj raja ne mala[8]),
već joj se zmija savila
oko poklena direka (žebřík)[9]).

Krajnější ještě míry v přesycenosti táhlé melodie dosahuje se v písni následující. Ale opět nekonečnosť a vyplývající z toho tesknosť, jakož i æolický ton je tu v přísné službě slov, v nichž dívka žaluje, že „její smutku není konce na věky.“

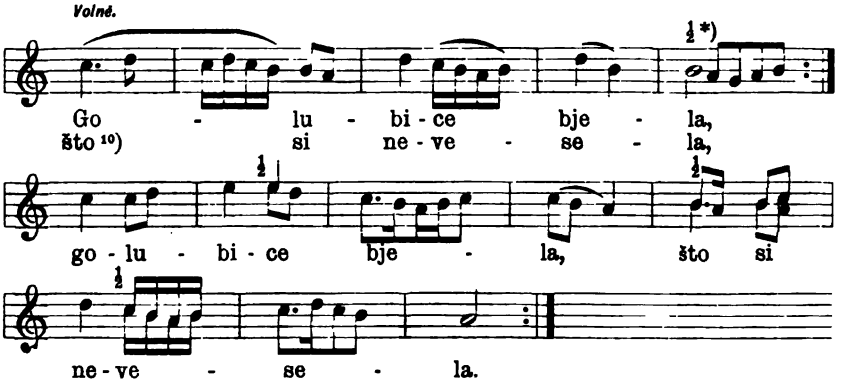

Moj golube beli,
ti me rozveseli!

Na licu vesela,
u srcu žalosna,

što m' odleće[11]) golub
u goru bez mene.

Mojoj tuzi[12]) nema
kraja ni do vjeka.

---

[1]) Ve kteroukoliv, [2]) v každou, [3]) již, [4]) zdali, [5]) znavili, [6]) peněz nedostalo, [7]) ani, [8]) kéž její duše ráje nemá, [9]) a nechť zmije se jí ovije kol pekelného žebříku, [10]) proč?, [11]) mi odletěl, [12]) mojí touze.

*) ½ značí, že noty s nožkami vzhůru obrácenými zpívají se poprvé, a noty s nožkami dolů obrácenými podruhé. Jinde to značí varianty.

Vsuvkami tureckými (refrenem, do vnitř slohy vkládaným) upozorňuje na sebe tento příklad, jenž vábí ku zajímavému srovnání s písní 14. Jest velice poučné, poznati, jak jeden a týž obsah různého spracování ve slovech i melodii dojíti může. A zajímavo neméně je, že obě příbuzné písně v tomtéž kraji jsem našel.

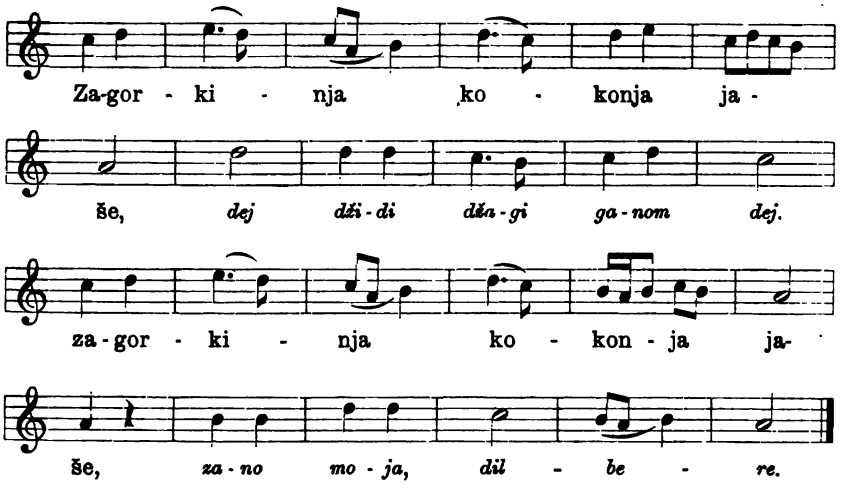

Zagorkinje konja jaše,
konja jaše, sablju paše.
Nad vodu se nadnosila,
sama sebi govorila:

Bože mili, jepa ti sam!
Još da su mi[1]) crne oči,
sve bih staro[2]) pomladila,
kaludjere oženila.

Zajímavá různosť v taktu nalézá se v písni:

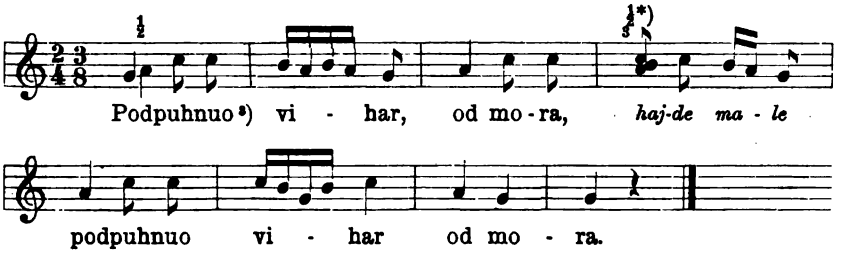

[1]) Ještě kéž mám, [2]) vše bych staré, [3]) zavál.
*) Zpívá se kterýkoliv ze tří tónů.

Učehnu granu badema,[1])
pod badem spaše djevojka,
čudan sanak snjivaše,[2])
dje se voza u galije,[3])
i u galiji Ilije,
na Iliji tanka košulja,
od belimaka[4]) predena,
od bile svile vezena[5]),
od suva[6]) zlata slivena.
Ilji pitaju jarani[7])
oklen[8]) ti tanka košulja
od belimaka predena,
od bile svile vezena,
od čista zlata slivena?
Al[9]) ti je majka naprela,
al ti je sestra navezla[10]),
al ti je ljuba donesla?
Nit mi je majka naprela,
nit mi je sestra navezla,
već mi je ljuba donesla.

Následující píseň, zapsaná v Podgorici, je vlastně domovem v Katunské nahii. Je to „poskočnice", t. j. píseň, při níž se pleše. Nápadným, vedle prastarého nápěvu, je politický obsah textu, jenž táhne se ku posledním převratům na Balkáně a kterému snadno lze porozuměti.

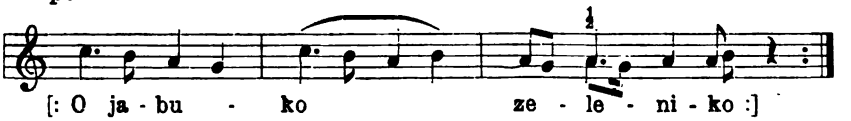

Zelenti si rod rodila,
na dvje orane[11]) dvje jabuke,
a na treću soko[12]) sjedi,
ravno polje pogleduje,
dje košuta[13]) vodu pije.
Bježˇ košuta, jadna bila,
eto lovci Hercegovci,
živu će te uchvatiti[14])
caru će te pokloniti,
Orahovo i Grahovo,
ravno polje Sarajevo.

Celkový přehled o písních, zde jako příklad uvedených, shrneme v následující řádky.

Nejcennějšími příklady jsou čísla 4., 16. a 19. Jsou to typy po slovech i po nápěvu. Na nich není — aspoň pochybuju — ni prášku novoty. Z těch tří vyniká ryzostí nade všecky č. 19., jejíž skvostný tekst dýše pravou svěžestí ducha domácího, starodávného, melodie pak svým rozměrem pouhé kvarty, polovičním závěrem,

[1]) Zlomil větev mandlovníka, [2]) divný sen snila, [3]) jak se veze na galiji, [4]) domácí bílé plátno, [5]) bílím hedvábím vyšívaná, [6]) ze suchého (čistého) zlata ulitá, [7]) Ptají Ilji přátelé, [8]) odkud, [9]) zdali, [10]) ušila, [11]) větve, [12]) sokol, [13]) jelen, [14]) živou chtí tě polapiti.

hojnou melodickou výzdobou a klidem totéž dokazuje. Čísla tato mohou býti po stránce básnické i hudební pravzory, dokazujíce ve příkladech 4. a 16., jak znamenitého výrazu možno i při prajednoduché hudbě dosíci. Jsou to písně, jež ze tří terčů, o nichž jsem se výše zmínil, žádná ni jediného nechybila.

K nim přiřaditi bych se nerozpakoval i č. 11., kdyby nebylo toho, že píseň ta nápadně se vyhýbá spojování více tonů na jednu slabiku, kdežto písně ostatní vesměs — a místy výstředně — hoví táhlým melodickým dlouhodechým ozdobám. Píseň ta připomíná melodie slovácké, jichž základním rysem je: na 1 slabiku vždy 1 nota. Zde jen ještě č. 9. k této písni se přiřaďuje.

Rybáci na stoku Zety a Morači s »krosněmi«.

Ostatní písně, zejména po uvážení připojených poznámek, každý (bude-li se o to zajímati) snadno si roztřídí dle dělidel, jež jsem vytknul. Připojovati podrobný přehled a rozvrh nebylo by místné v této knize. Řadu tu každý bedlivý pozorovatel snadno sestaví si sám, a já jen zde postavím její posledního člena, t. j. čísla 10. a 13., jež ani nápěvem, ani slovy nevzbuzují pochybnosti o tom, že vznik jejich nespadá do zašlé již doby klasicismu srbské národní poesie, nýbrž do věku nového. Při nápěvech jsou charakteristickými úplné závěry, u č. 13. takt $^3/_8$, u č. 10. celá stupnice a moderní melodika, což písně ty odsuzuje sice, při tom všem ale nesvědčí o příchodu jejich z ciziny. Pouze je to dokladem mládí písní těch a ukázkou, jak se zde v nové době tvoří.

Čísla 1. a 9. nepoložili jsme na místo poslední — ač by slova plně toho zasloužila — poněvač nedostatky tekstu vyváženy jsou znamenitými melodiemi. Ovšem nezapírám, že nápěv č. 9. je nápadný neobyčejnou vybroušeností, postrádaje prostomyslnosti, jíž se ostatní písně po nejvíce vyznačují.

---

7. P. A. Rovinský a Dukla.

První osoba, po které jsem se na Cetyni sháněl, byl Pavel Apollonovič Rovinský, rodem Rus.

„Je v Podgorici, vykopává Duklu," zněla odpověď.

A tak prvá osoba, po níž jsem se v Podgorici vyptával, byl zase týž pán.

„Je na Dukle," sdělovali mi tu. „Odchází ráno a přichází večer, tak k 7. hodině."

Nemeškal jsem, a oprášiv pouze oblek a maloučko se občerstviv, spěchal jsem na Duklu.

Ptáte se, kdo je Pavel Apollonovič Rovinský?

Těžko mi říci. On sám nic na sebe nepoví, a po životopisu jeho darmo jsem pátral. Že se narodil, o tom nelze pochybovati, ale kdy, to nevím. Také mi známo, že umře, ale kdy se rozhodne tak učiniti, rovněž mi dosud tajno. Budu moci nanejvýše čtenáři něco pověděti z toho, co se mezi těmito dvěma epochami dosud s ním událo, co jsem o něm z cizích úst slyšel a jak jsem ho poznal. Není toho sice mnoho, ale za to jsou to velmi pěkné věci.

Byl tuším professorem universitním v Rusku. Zajímal se sice o lidstvo vůbec, ale o svět slovanský především. Že nás Čechy na př. poznal nejen důkladnými studiemi, ale vlastním názorem cestou do Čech, jsem už u příležitosti řekl. Ze slovanské lásky své Poláky nikterak nevyjímá.

Vybral se do světa, nevím, či snad pro rozpor s vládou, a obešel, pokud vím, celý svět, hledaje svobodu a pravdu. Nenašel hledaného sice nikde z plna, ale zajímavo je, že se usadil posléze na Černé

Hoře, kde teď už po 13 let žije a zemi a národ studuje. Černou Horu procestoval několikrát sám i provázeje učence cizí, nejvyšší body a nejneschůdnější vícekráte slezl, vše přeměřil, prozkoumal, s lidem hojně se stýkal, od něho písně, pověsti, přísloví, názory národní zapisoval, a posléze uchystal k tisku knihu, jejíž prvý obsáhlý díl v Petrohradě r. 1888 vydán, a druhý — dokončení —

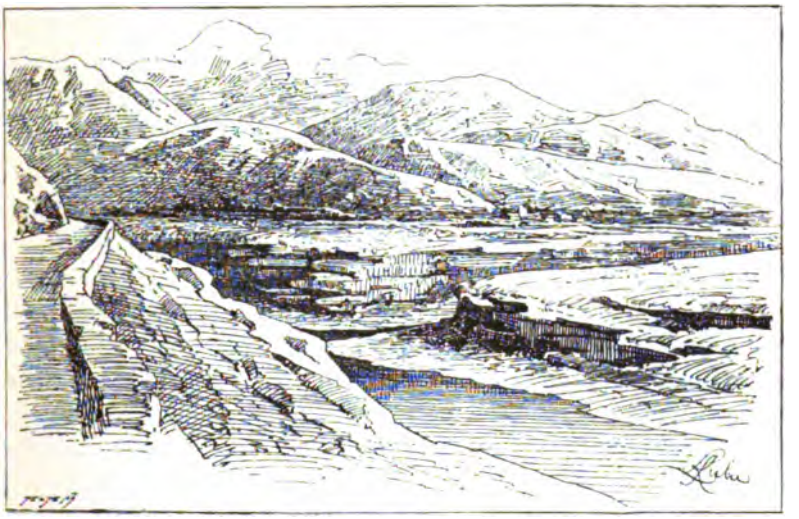

Spojení Zety (s prava) **s Morači** (s leva)
pod místem, kde stávala Dukla.

právě se tiskne. Dílo se zove „Černogoria ve své minulosti i přítomnosti. Geografie, historie, etnografie, archeologie, současné položení. Sestavil P. Rovinskij."

Poznati Rovinského dokonale, by značilo vyslechnouti chvalozpěvy všech cestovatelův posledních let, jimž každému byl ochotným a neodměnitelným rádcem, často i obětovným průvodcem. A ještě potřebnějším by bylo vyslechnouti hlas lidu černohorského, jenž mu je jakožto svému vzácnému příteli a neocenitelnému poučovateli příkladně oddán, tak že na př. i kárání jako přátelský dar vděčně od něho přijímá.

Není nám třeba ptáti se Černohorce: „Znáš-li gospodina Rovinského?“, poněvač nás lid tou otázkou sám předejde. Máme se mu známostí tou patrně legitimovati a proto při své tázavosti brzo se nás optá: „Znáš-li Pavla Rusa?“ nebo podobně.

Mně samotnému bylo při stycích s lidem černohorským velice příjemno poznávati, že jsem prolomil kůru zdrželivosti, se kterou Černohorec cizince při vší své jinak zdvořilosti přijímá. Je přítelem vyčkavací methody, nechá cizince jednati a mluviti, ba donutí jej k tomu, a pak teprv sám se buď rozehřeje nebo prostě odvrátí. A znamením, že se ledy prolomily a obleva nastala, bývaly mi poznámky, jež o mne hlasitě Černohorci pronášeli s úsměvy: „On hovoří jako gospodin Rovinský!“

„Nejsi ty Rus?“ tázali se mne jindy.

„Nikoliv.“

„Vždy mluvíš a jednáš stejně jako Pavel Rus!“

Třebas vysvědčení, dané mi prostým lidem, bylo mi velice lichotivé, neuvádím je tu z marnivosti a prosím Pavla Apollonoviče za prominutí, že jsem naivní výroky zde uveřejnil. Ale učinil jsem to z té příčiny, že právě ta prostomyslnost činí je velice charakteristickými a výmluvnými doklady o tom, jakou váhu má jméno Rovinského v národě černohorském. Stalť se lidu měřítkem pro „strance“ (cizince), jejž bude klásti pod něho, nebo jemu na roveň. Výše zajisté nikoho, a já nevím, nebyl-li jsem na Černé Hoře příliš dlouho, abych si stupeň, prvým vystoupením získaný, zachoval.

Kromě Černogorie napsal Rovinský mnohou brožuru a knihu týkající se Černé Hory, ale to vše sluší považovati za studie drobné ku veliké stavbě, kterou jeho opsání Černé Hory jest. Proto jich neuvádím, ač mi mnohé jsou známy.

Ale to uvésti musím, co vykonal Rovinský na Dukle, místě to, jež tak úzce spojuje dějiny národa srbského s Římem.

Dukla je cíp, jejž tvoří ústí řeky Zety do Morače. Zde stávalo město římských osadníků, zvané dle všeho Docla. Původ jeho klade se ještě před Krista. Pověsti, jež v lidu okolním kolují o císaři Diocletianu, daly vznik domněnce, že se tu panovník ten

Most na Zetě, vedoucí k Dukle.

narodil a od rodiště svého i prozval. Ale dosud se nepodařilo rozluštiti tuto historickou záhadu.

Ostatně není pravdě nepodobnou. V okolí zdejším nalézáme místa Fundinu, kde byly r. 1877 pověstné boje, a Medun, kde je rodiště proslulého junáka Marka Miljanova. Obě místa jsou původu

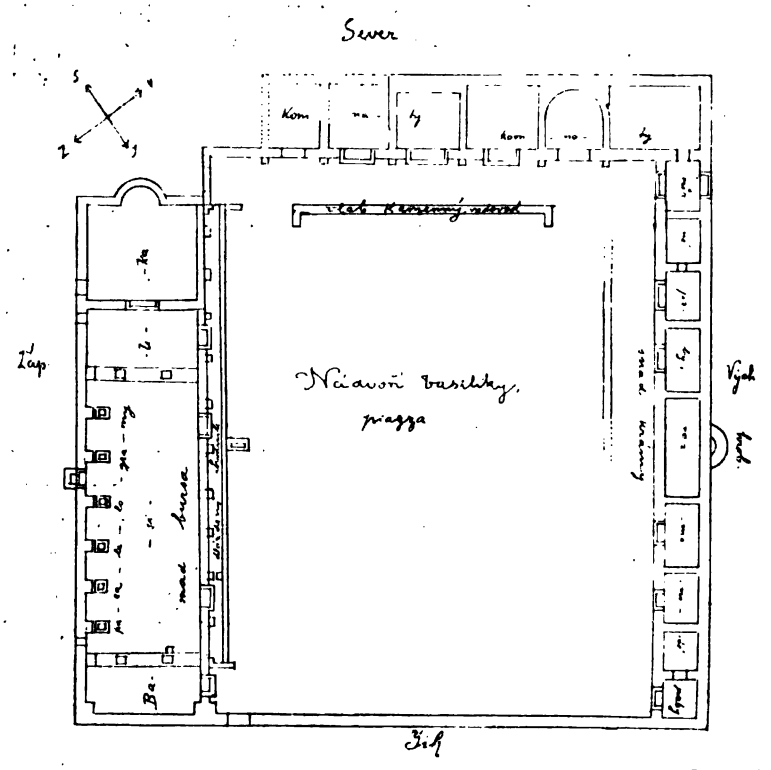

Půdorys vykopané Dukly. (Délka od *J* ku *S* 67 $^{m}/$, od *Z* ku *V* 64 $^{m}/$.)

římského. Jméno Fundina povstalo z latinského Fontana (v místě onom je mnoho pramenů) a Medun z lat. Medeon. Rovinský uvádí důležitý citát z Tita Livia, jenž zní následovně: „Anicius poslal Perpennu, aby přijala druhy a známé císařovy, a on vypravil se v Medeon, město Labeatského národa (Labeatis = Skaderské

jezero), odkud ženu Etlevu se dvěma syny, Scerditem i Plevratem a taktéž bratra Karavancia odvedl v ležení pod Skader."

Město bylo vpádem Avarů v šestém století zničeno. Jest pravdě podobno, že živořilo po osazení Srbů, již měly úlohu Avary odsud a z Balkánu vůbec vytlačiti, ale když v X. století založeno město Podgorice, přeneseno středisko kraje zetského do této.

Rus Kovalevský, jenž byl na Černé Hoře v letech čtyřicátých, popisuje Duklu, že rozvaliny její „jsou velkolepější než ty, jimž jsem se v Italii obdivoval." Ale je podivno, že „stěny úplně zachovalé, rozházené sloupy a perestily, carský dvůr a ohromné portiky" by se byly mohly za pouhou dobu čtyř desítiletí zasypati tak, že Pipeři tu bezstarostně orali a seli a sklizeli až do r. 1890.

Toho roku totiž kníže Nikola kázal P. A. Rovinskému, aby na účet jeho soukromé pokladny jal se kopati. I musily se na prvém místě odkoupiti pozemky. Vzato na počátku 150—200 lidí, a když jsem dne 10. května na Duklu přišel, shledal jsem již z lůna země vynořeno vše to, co naše obrázky a náčrt půdorysu naznačuje.

Pan Rovinský počal kopati v domněnce, že se tu nalezne bývalý chrám křesťanský, t. j. latinský, zbudovaný na ostatcích římských staveb. Ale domněnka naprosto ukázala se býti lichou. Zdá se to býti basilika ve smyslu předkřesťanském, budova veřejným zájmům věnovaná: obchodu, soudu, shromažďování, úradám, koupání, gymnastice, zábavě. Něco tedy v jistém ohledu podobného, jako jsou v ruských městech gostinné dvory, nebo v Orientu pazary, ovšem že ty jsou výhradně jen pro obchod určeny. Basilika vyzdobena sochami, jichž zachované sledy zdají se odkazovati badatele do časů císaře Marka Aurelia.

Na architvarech (různých úlomkách), celkem desíti, našlo se něco kusých nápisů, jež částečně podařilo se rozluštiti. Ze slov těch důležity jsou dva případy, kde vyskytuje se jméne města ve skratce DOCL.

Pan Rovinský není dosud se svým úsudkem o Dukle hotov, poněvač předně výsledky poměrně jsou skrovné, mnoho rozneseno a utraceno (Šafařík tvrdí, že z Diokley vystavena Podgorice),

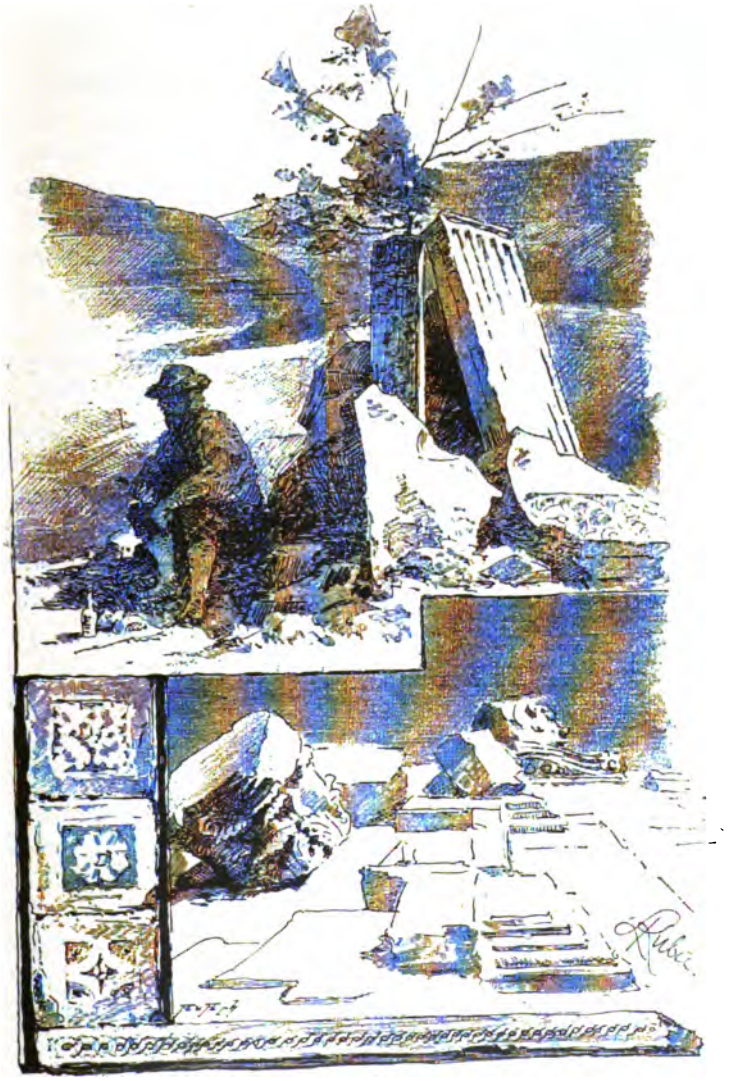

Obrázky z Dukly.
Odpočinek P. A. Rovinského. Hlavice, desky a rámy vykopané.

a za druhé, jelikož vůbec výkopky ještě nezakončil. Pracuje se tam dále, ale po přestávkách. Tak na př. loni v listopadu počato opětně kopati a nedávné číslo „Glasu Crnogorca“ přineslo zprávu o příznivých výsledcích práce. Je z toho viděti, že panu Rovinskému práce v Dukle ještě dlouho bude trvati, a můžeme býti žádostivi na konečný výsledek archeologického toho pátrání a bádání. Nalézáť se tam zvláštní vyvýšenina, zvaná lidem „carský dvorec“, a slibující ukrývati v sobě celou budovu. Pozemky však nutno prv vyvlastňovati, čímž práce se zadržuje a stěžuje.

Když jsem poprvé na Duklu kráčel, abych se s p. Rovinským seznámil, málo jsem mohl viděti pro řeči, jež jsme spolu měli. Za to druhého dne jsem si dopoledne dopřál polodenní vycházku a přese všecko laictví svoje se zájmem jsem bloudil vykopanými zříceninami, jež mi p. Rovinský ochotně vysvětloval. Mnohé stěny jevily stopy malby, podlahy místy byly hojně mosaikovány.

Jelikož podáváme půdorys s nápisy, nebudeme čtenáře nuditi popisem vykopanin a skončíme stať tuto steskem, že pokud umění se týče, výsledky kopání bohužel nejsou příliš bohaty. Přemnoho musilo býti patrně rozneseno a zničeno. Peněz je tu hodně, avšak neslyšel a nedočetl jsem dosud, že by v nich bylo nějaké unikum.

Šli kolem hlaváři odkudsi z Vasojevičů či z Morači. Stavěli se tu, aby viděli práci Rovinského. „Pavel Rus“ se s nimi vřele políbil a nelenoval stejně jim jako mně vše vysvětlovati, ba ještě důkladněji. Měl jsem tu příležitost pozorovati jeho styk s národem.

A za nedlouho jsem mohl viděti, jak zachází s lidem, jejž si velice chválí. Byla chvíle odpočinku, a já s Rovinským usednul ve stínu k malému občerstvení. Nakupili se kolem nás a Rovinský jim o ledačem vykládal.

Najednou se počnou rozcházeti.

„Kam pak?“ táže se Rovinský.

„Čas už do práce.“

„Nespěchejte! Dobře-li si odpočinete, můžete pak tím více udělati!“ A vida jednoho, jenž v prázdné svojí tabatěrce loví sporé vlásky tabákové, aby si „špaňoletu“ upletl, vzal mu ji z ruky a podal své pouzdro na tabák.

Rovinský chodí v oděvu černohorském: má opánky, čarapy (punčochy), dokolenice, (kamaše se sponkami), široké modré šaravany, pestrý kolem těla pás (revolver ovšem nikoliv), červený džamadan a na hlavě čapku. Nosí-li též bílou guň či zelenou dolamu, nevím. Viděl jsem ho vždy s lehkým obyčejným kabátem, jenž je příručnější, než oba černohorské zmíněné šaty, jež se pásem musí přepásati.

Chodí všude vždy pěšky, a proto je vždy na lehko vypraven. U pásu má řetízek — ale nikoliv se zlatými hodinkami, nýbrž s hrníčkem na vodu.

Kdo jej potká, každý se naň usmívá, každý jej pozdravuje a nebo se s ním líbá. A jej nevidí, naň vzpomíná.

Rovinský je dobrým duchem Černé Hory, jež v něm má neocenitelného přítele. Nikde jí pomoci své neodpírá. Roku 1889. řídil výpravu Černohorců do Srbska, kdež srbská vláda slíbila vystěhovalcům země a pro začátek i pomoc.

Mnoho jsem slyšel o něm mluviti, nikdy však jediného slova, jež by nebylo pochvalou, jež by nejevilo ne-li lásku, aspoň zvláštní úctu. Zdálo se mi při další cestě, že putuji v jeho společnosti, — skutečně duch jeho mne stále všady provázel po celou dobu čtyř neděl, až jsem se s ním opět na Cetyni sešel.

Již kolik roků slibuje z Černé Hory odejíti. Za třináct let byl pouze dvakráte v Rusku. Z Petrohradu jsem sice dostal zprávu, že jej tam letos čekají, aby řídil tisk druhého dílu své „Černogorie", ale nevím, dočkají-li se toho. Je mu nějak těžko se s tou chudou, pustou zemí loučiti, odejíti na vždy od prostého toho zvláštního národa.

Nevím však, neponese-li Černá Hora odchod jeho tíže. U Rovinského bude želeti jen jedno srdce — na Černé Hoře toužiti bude po něm srdcí tisíce. Pak stane se časovou srbská píseň:

Dva jsou květy na zahradě rostly,
modrý hyacint a bělounký narcis.
Odebral se hyacint na Dolany,
zůstal narcis na zahradě siný.
Vzkazuje a ptá se hyacint z Dolan:
„Duše moje, bělounký narcise,

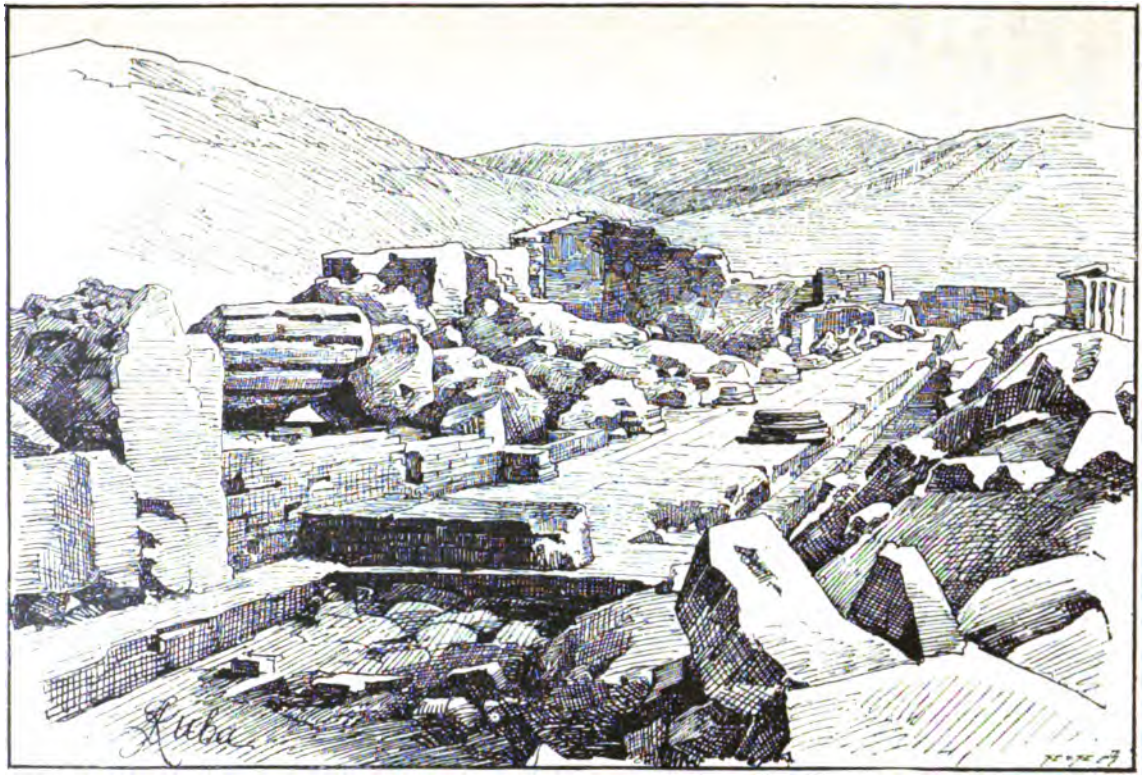

Pohled na vykopanou Duklu (západní strana od jihu k severu).

sirému jak je ti na zahradě?“
Odpovídá ze zahrady narcis:
„List papíru kdyby nebe bylo,
bystrým pérem kmeny temna lesa,
širé moře kdyby inkoust bylo —
a pak po tři roky kdybych psal já —
bolů všech bych tobě vypsat nemoh'!“

Bolů totiž, jež na bílý narcis — Černou Horu — padnou, až hyacint — Rovinský — opustí svoji druhou domovinu. Nemá sice Černá Hora příčinu naříkati, že by klesala. Těšíť se naopak rozkvětu zlými lidmi záviděnému. Ale odchod přítele, pravého a nezištného přítele, zabolí tíže a hlouběji, nežli ztráta kovu a slávy. A Rovinský je Černé Hoře nad zlato!

Myslím však, že na popěvek ten tak brzo pořad ještě nedojde.

Ulička v Podgorici.

KAPITOLA V.

DO VASOJEVIČŮ.

1. Kapitola pro turisty. — 2. Gusle. — 3. Ženatý vdovec. — 4. V levé Rijece. — 5. Pod Komem. — 6. Andrejevice. — 7. Mladý poeta. — 8. „Telegraf“. — 9. Na balkoně.

1. Kapitola pro turisty.

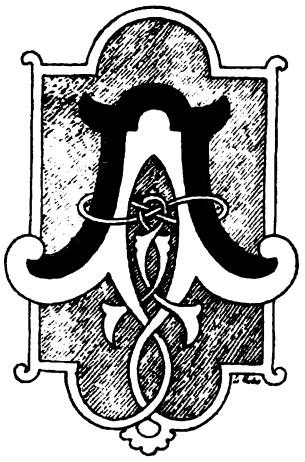

lbánsko-turecko-černohorský zajímavý kraj konečně jsem se rozhodl opustiti.

Před odjezdem z Podgorice prokázal mi p. Wimmer ještě jednu službu: našel mi koně a sluhu na další cestu. Svého Luku jsem totiž vrátil na Rijeku, abych v zajímavé Podgorici mohl dosyta pobýti, a zde učinil jsem plán na další okružní cestu nitrem Černé Hory. Z Podgorice mínil jsem se vydati na jihovýchod vzhůru ku Fundaně a k Medunu, abych zde poznal slavného vojvodu Marka Miljanova, dále po vysokém (2000 *m*) hřbetu přes Kom (2400 *m*) do Andrejevice, odkudž pak oklikou přes Kolašín, Drobňáky a Nikšić vrátil bych se se severu opět sem do Podgorice. Pan Rovinský však, s nímž jsem radu bral, přes Kom do Andrejevice mne nepustil. „Předně je tam dosud mnoho sněhu," pravil „a za druhé byste byl v nebezpečí albánských útoků. Jsoutě tam nyní občasné potyčky na hranicích — a cesta ona jde těsně při čáře, jež dělí území turecké od černohorského," varoval mne pečlivě.

Zlatou tuto radu jsem sice vděčně, ale nerad přijal, neboť jsem se musil vzdáti pomyšlení, že poznám proslulého hlavára kučského, Marmiljana.

V této neveselé chvíli byl mi představen příští můj průvodce, jenž mi po dobu několika neděl měl býti vším: tajemníkem, přítelem, ochráncem, rádcem, učitelem, sluhou i strážcem. Dle po-

chvalných zpráv, jež ho předcházely, očekával jsem ho dychtivě a nakreslil jsem si ho v duchu nejsličnějšími čarami a rysy a namaloval nejjasnějšími barvami.

Však aby vás ďas, pane Wimmre, i s vaší ochotou!

Ejhle, kdo to do dveří vstoupil! Zachvěl jsem se. Přede mnou týčila sedm střevíců vysoká hranice lidských kostí, pečlivě potažená hrubou, velmi ozdobně neštovicemi poďobkovanou kožÍ. Nekonečné nohy jako latě vězely v tenkých běložlutých arnautských gatích, na životě zachovalejší místa rděla se purpurově hanbou za vybledlá a vytřelá místa sešlého rudého džamadanu. Fialové, vatou podšité rukávy staly se na povědomých místech obětí břitkých loktů. Smeknutím čepice se zjevu valně neprospělo. Jehelnaté vlasy vztekle ze lbi na rozličné strany vyrážely, jakoby, s bydlištěm svým nespokojeny, z nevábného místa utéci hodlaly.

Vousy — aspoň se tak zdá — už hanbu tu hospodáři učinily, jak toho lysé čelisti mohly býti dokladem. Snad užily za záminku k odchodu svému příležitosti, jež jim neštovice poskytly.

Příští můj tajemník, přítel atd. snažil se vlídným prohnutím páteře i údů zbaviti se aspoň jednoho střevíce své prožluklé délky, jako zase na své vychudlé a do hněda opálené tváři pokoušel se vylouditi vábný a příjemný výraz s veškerým úsilím příslušných lícních svalů. Ale věnec ostrých bílých zubů, jež se při tom objevily, a černé velké oči, jež ve hlubokých důlcích opisovaly geometricky zcela správné kružnice, veškeré ty pokusy, vzbuditi milý dojem, na dobro mařily.

„Dobar je ovaj momak, te siguran — dobrý je to chlapík, a spolehlivý," rekomandoval mi jej přítomný jeden podgorický úředník. „Nejlepší, jakého možno v Podgorici nalézti. Pan Wimmer měl velice šťastnou ruku. Bude vás, gospodine, střežiti jak oko v hlavě, a poznáte, až se do Podgorice vrátíte, že si jej chváliti budete. I koně má dobrého — —"

„Nevezmu svého, ale vezmu bratrova, je lepší —" vpadl do řeči oslavovaný.

Nevěděl jsem, co na vše říci. Ani na okamžik nebyl bych se rozpakoval člověka toho vrátiti, kdyby nebylo krásných slov osudnou

Podgoričtí koželuzi na cestě ze Spuže domů.

náhodou přítomného úředníka, jež mi bránila, abych dojmu svému popřál volného průchodu. Musil jsem trapný pocit v sobě utlumiti. Mlčel jsem a jen přemýšlel, nenajde-li se záminka, pro kterou bych mohl snad přece nabízených služeb nevábného toho muže odmítnouti. Jeho poznámka o koni zdála se mi k tomu poskytovati příležitost.

„Nevím, co tím myslíš, řekneš-li, „lepší kůň"! Upozorňuji tě, že nejsem jezdcem, a že musím tudíž míti koně bezpečného, jenž bude klidný a sám s vašich cest moudrý. Na jiném koni ti nepojedu!"

„Právě takový je kůň, na němž pojedeš, pane! Jak jsi řekl, gospodine: Kliden bude a s našich cest moudrý. Budeš moci na něm spáti. Ostatně na okamžik tě neopustím: na koně tě vsadím, s tebou neustále půjdu, a s koně tě opět složím."

„Můžete býti vskutku bez starosti, pane," přisvědčoval k mé pramalé spokojenosti opětně činovník. „Nedopustil bych ani já k tomu, aby vzal koně nebezpečného."

„A znáš-li cestu?" chápu se jako tonoucí chabých stébel. Vezmu pak do ruky mapu a dívám se, bude-li Vule Miljanov — tak se zval strašný onen člověk — dobře říkati stanice.

Vskutku: ni jediného sela nevynechal, ni jediného hánu neopomenul.

„Co pak sedlo? Máš-li dobré? Na vašich dřevěných lešeních seděti nemohu!"

„Jaká to otázka, gospodine! Krásné sedlo mám pro tě, kožené, se železnými třemeny!"

„Neračte se pranic strachovati, milý pane," ujal se opět činovník šťastného Vule vůči mně ubohému.

„Je to jeho povinnost, aby se vším náležitě opatřil, a on to také učiní."

Co jsem měl více dělati? Uvykal jsem tedy jeho zpropadenému úsměvu, uvykal i těm hrozným očím, jež se konečně přece nezdály tak zle svítiti, uvykal i myšlénce, že mi nezbývá, než s odevzdaností do vůle boží vložiti osud svůj pro příští dobu do rukou bytosti, o níž nikdo nezná nic pověděti kromě chvály, ale jež sama svým zevnějškem zdá se vítězoslavně naprosto vše popírati!

„Tož zítra po poledni přijeď sem a odtud se vybereme!“ dím, hluboce si vzdechnuv.

„Mám, pane, koupiti sám chleba, sýra, soli a jiných potřeb na cestu?“

„Přijď o něco dříve a poradíme se o tom společně.“

Zaparou (závdavkem), jenž je zde jako u nás uvyklostí, spečetil jsem smlouvu, ku které jsem byl takřka dohnán.

„Přijdeš-li však jistě?“ odvažuju se, klada mu na ruku peníz, ke smělé otázce.

„O tom nepochybujte, pane,“ zastal se sluhy činovník, a obrátiv se k Vuli, udělil mu na rozloučenou tento rozkaz: „Ty přijedeš zítra hned v poledne, abys mohl opatřiti gospodinovi vše, čeho potřebuje. Na cestě pak mi ho střez jako vlastní matka, ať se mu ničeho nestane, ať nepřijde k úrazu. Co by svět řekl o Černé Hoře, kdyby mělo býti cizinci ublíženo? Dobře mu ve všem raď a v práci jeho mu pomáhej. A stejně ať mu i jiní činí. Jsi za vše zodpověden. Běda tobě, kdyby si měl gospodin po návratu na něco stýskati!“

„Pravo si kazao, gospodine! Ni jediného stesku nesmíš z úst toho cizince slyšeti, a uslyšíš-li, pak se podrobuju každému trestu, jenž mi přisouzen bude.“

Ještě jednou blýskly Vulovy oči a třpytly jeho skvostné zuby, načež protáhl se jako čibuk polootevřenými dveřmi ze světnice.

„Dostal jste, pane, velmi dobrého člověka,“ ucpal mi ústa činovník, jemuž již již jsem se chtěl s tísní srdce svého svěřiti. „Budete velice spokojen. Je to naskrze poctivý člověk. Onť siromach (ubožák), jenž z Gusinje (místo v Turecku při hranicích) utekl se sem. Opustil pole i dům, nemoha snésti násilí a krutostí tureckých. Můžete se mu bezpečně se vším svěřiti.“

Stručný jako bolestně obsažný tento životopisný nástin nedovedl zmírniti nikterakž stesk, jejž svěřiti nebylo komu!

Stajil jsem tedy v sobě na dobro své pochybnosti o ctnostech Vulových a očekával poslušně dne příštího, dne odjezdu.

Tou chvílí nastupovala cesta moje svého pravého stadia. Budu blouditi s neznámým člověkem bezcestými pustinami, obrovským

labyrintem hor a dolů, vzdálen pošty, prost zvěstí z domova, o nichž ani nevím, kdy se mi jich opět dostane. Noclehovati budeme tam, kde nás síly opustí, jísti to, co obezřetně do svých vaků skryjeme, a mluviti s těmi, s nimiž nás náhoda svede.

Těšil jsem se na tuto přitrpklou a nákyslou lahůdku, a jedině jsem se lekal, aby síly moje v rozhodných chvílích neukázaly se býti menšími mé troufalosti. Nebyl jsem vinen těmito pochybnostmi, protože nebylo vinou mojí, že jsem dřívější své cesty při pohodlí

»Mazanica«, údolí Morači mezi Biočí, rovinou Podgorickou.

odbýval. Mohu-li za to, že na minulých svých poutích jsem se stýkal s vymoženostmi kultury? Může-liž našinec, jemuž každý haléř i každá vteřina je drahou, pomíjeti novodobých výhod a užívati starodávných primitivních způsobů cestovatelských, když to značí obrovskou ztrátu času a tudíž i peněz?

V té příčině musím obrátiti slovo své k našim turistům. Sem, na Černou Horu spěšte, abyste užili pravé cestovatelské rozkoše, jež vzniká ze zažitých a zdárně překonaných obtíží a překážek, z tajuplnosti, v níž se noří neznámý nám kraj se svými krásami

i vlastnostmi i lidem, z prvobytnosti, jež tu všude ještě vládne a cestovatele ku přemýšlení pobádá, — neboť zde musí každý cestovati způsobem, jenž připomíná časy apoštolské prostoty a jednoduchosti, a který nám, odkojencům dýmu a čmoudu, připadá velice romanticky.

Zde nemají stromy, jako v našich civilisovaných zemích, červenobílé pásky, aby udávaly cesty, nejsou zde rafinovaní průvodčí, jichž starostí jest, aby požitky všech svých svěřenců uniformovali a pokud lze bez práce jako kašičku nemluvňatům podávali. Nejsou zde vyměřeny tury na den a na hodinu, a opatření proti hladu, žízni a dešti rovněž schází — o to vše nutno se starati, nutno všady pečlivě se vyptati a poučovati. Ale za to přicházíme tu na cosi ryzího ač surového, nezkaženého ač prostého, jak v přírodě, tak i v lidu. A to nás zde právě osvěžuje, působením tohoto půvabu okříváme neznámou nám dosud rozkoší, touto odměnou odplacují se naše lopoty a trudy — cestovatel je nejen se vznešenou tou odplatou spokojen, ale neznámé zemi zaň z hloubi srdce blahořečí!

Řekl jsem: Spěšte na Černou Horu! A vskutku nebylo by radno času tratiti: Již druhého roku jel jsem vozmo až do Podgorice — a letos můžeme až do Nikšiće v pohodlném kočáře dojeti! Kvapným krokem i zde ubírá se v před civilisace, jejíž mohutná stopa roste ne každým rokem, ale dnem, ba hodinou. Nyní jen už východní část, „Brda", vnucují cestovateli pravý turistský požitek (nehledě k pokrajinám severním a jižním), a i sem hodlá kníže Nikola vystaviti silnice k vůli vasojevićským lesům, jichž dříví nelze pro nedostatek jakékoliv dopravy nijak upotřebiti a jež nechává se tu prostě pouze trouchnivěti, ba pro dosažení lučin les se dokonce nastojatě pálí. A nejen silnice „ohrožuje" kraj ten — v cetyňské residenci přemílá se i otázka železnice, jež by cestovatele z Kotoru do Andrejevice (nejvýchodnějšího místa černohorského) donesla za 2—3 hodiny, kdežto dříve, dokud silnic vůbec nebylo, koňmo pouť ona vyžadovala 5—6 dní!

Řekne se ovšem, že i jinde nalezneme opozděnou kulturu, divoký terén, prostý lid; avšak tu pořád musím státi na svém, že Černá Hora je půda, již pro turisty na prvním místě nutno dopo-

ručiti. A co jí na prvé ono místo klade, to je naprosté bezpečí, se kterým se zde cizinec, bohatý nebo chudý, bezstarostně pohybovati může. Není koutku v celé Evropě, kde by pro cizince bylo tak jisto, lze říci absolutně jisto, jako na Černé Hoře! Můžeme tedy bez nejmenších obav ssáti do sebe hrnoucí se požitky, ba povznáší nás při tom dojem nový: ona ryzí poctivost, jež v našich civisilovaných krajích jen ve sklennících uměle se pěstuje, jinde ale všude neujímá se a hyne!

Považuji za svoji povinnost na tuto okolnost důraz položiti, poněvač pomluva nevědomců dosud nacházela více víry než tvrzení zkušených cestovatelů. O šíření mylných takových zpráv mají na prvém místě zásluhu rakouští vojáci, již v Dalmácii slouží a již se netěší nijaké lásce u Černohorců. Příčiny toho všeho jsou historické a leží každému na dlani. Nebylo by radno — aniž toho je potřebí — o nich se šířiti.

Na druhém místě o palmu zápasí zde německá literatura. V hezounké jinak knížečce Hartlebenově „Illustrovaný průvodce Dalmácií a pobřežím albánským“ čteme v odstavci: „Obcování s lidem“ tato pythicky neurčitá slova: „Co se týče styku s obyvatelstvem černohorským a albánským, nelze říci mnoho pamětihodného.“

Tím pan spisovatel o obou národech neřekl nic, ale o sobě a svých vědomostech řekl dosti.

A dalšími slovy: „Man meide möglichst jeden Umgang!“ prozrazuje o sobě ještě více, že mu totiž bránil strach, aby sám osobně něčeho o nich zvěděl. A ten má býti sdělen čtenáři v náhradu za nedostatek určitých vědomostí!

„Vystříhejž se každý všemožně styku s Černohorci a Albánci!“ Zcela správně, ba výborně! Jak by také ne? Vždyť každý z nich má za pasem revolver a nůž, jež etiketní požadavky černohorské povýšily dokonce na nepostrádatelné součástky tamní úřední i salonní toalety! A revolverem se přece od jakživa nic jiného nedělá, nežli střílí a jataganem nic, než páře! Nemohl tedy syn logického národa při pohledu na ozbrojence ony dojíti k jiným slovům, než k onomu Šalomounskému výroku: „Vystříhejž se každý

atd.“ Péče, jaká z láskyplného toho pokynu o blaho poutníkovo jde na jevo, je přímo dojemná.

Výstraha, jíž zmíněná knížka nezištně čtenáře obdaruje, mi ledacos objasnila. Na příklad.

Kromě mne byli onou červenou knížkou opatřeni i tři pánové, s nimiž mne v Kotoru paroloď společně na břeh vyvrhla a o nichž jsem později v cetyňském hôtelu zvěděl, že plénky, jimž v době nejútlejšího svého mládí tajno svých útrob svěřovali, byly na rozdíl od mých znamenány hraběcími korunami, kteréhožto přepychu rod můj dopřáti mi nedovedl. Viděl jsem panstvo na lodi, ano čte zmíněného cestovního rádce. Že by mířili na Cetyň, mne nenapadlo. Proto jsem se nazejtří divil, když asi hodinu po mně přihrčel kočár s urozeným nákladem.

„Bravo!“ volal jsem jim v duchu na pochvalu. „Nedbají šlendrianu německé psavé baby a přišli sem, buď že důvěřují lidu, nebo sobě. V prvém případě zasluhují si mé náklonnosti, v druhém úcty. Neprojevil jsem jim však osobně jedno ani druhé.

A to bylo pro mne štěstí. Neboť když druhého dne o poledních ujížděli, byl jsem již přesvědčen, že bych jim v obojím případě křivdil. I v nich zrno nedůvěry německým autorem šířené se ujalo. Dopřáli si prvního dne sice v průvodu hostinského sluhy krátkou procházku po Cetyni — ovšem za bílého dne, hned po obědě, ale brzo po tom zmizeli ve svém pokoji, jejž opouštěli jen tenkrát, když v povědomých nutných případech musili kdesi útočiště bráti. Nebyl jsem pořád doma a nemohu věděti, jestli ho brali příliš často — což by se bylo mohlo považovati jenom za následek oné četby.

Druhého dne mohli cizinci oni viděti slavnostní bohoslužby a veškerou representaci černohorskou s cizími zástupci (bylať neděle a svátek kněžnin), mohli viděti zástupy lidů, avšak v uších jim znělo výstražné slovo: „Man meide möglichst —“ atd. a oni se tedy „všemožně vystříhali . . . “

Slunce spatřilo je teprv po obědě, kdy hbitě vskočili do povozu a rychle spěchali, odkud byli rychle přišli.

A tak se po většině chovají všichni turisté, jak jsem ve dnech na Cetyni ztrávených poznal. Stěží dovolí si procházku po městečku — natož výlet dále do kraje!

A přece právě tam člověk se naučí Černohorce milovati,

Gusle vasojevićské.

ctíti a jemu důvěřovati. Tam pozná, jak těžce lidu nedůvěrou svojí ubližoval.

Jakým kavalírským způsobem se ta země cizinci za veškero podezřívání odměňuje, jakým šlechetným způsobem jej poráží! Zde odvyknete zavírati svá zavazadla a pokoj svůj, poněvadž to bez

urážky svého okolí nemůžete učiniti a jelikož poznáte, že je to zbytečno. Odnaučíme se tu vůči cizím své věci hájiti a průvodčí své kontrolovati, jelikož nenalezneme k tomu příležitosti.

Zde na otázku: „Máš peníze?" nejen odnaučíme se tajiti své skrovné zásoby finanční, ale naopak naučíme se s pýchou říkati: „Mám peníze, a sice hodně!"

Je známo, že za Štěpána Malého Samozvance byl položen na Krstci nad Kotorem dukát, jejž přísně zakázáno uzmouti. To v každé zemi státi by se nemohlo.

Ač neměl jsem nejmenších v tom ohledu obav, přece musil jsem té důvěře a onomu bezpečí teprv uvykati. Jakého stupně pak časem bezstarostnost moje dosáhla, viděti z toho, že v klášteře Ostrogu o pouti najal jsem koně od podgorického mladého Moslíma Kaplana, dříve mi zcela neznámého. Vydali jsme se po poledni ve 2 hod. na cestu, ač jsem věděl, že do Podgorice stihneme teprv za pozdní noci. O 6. hodině stavili jsme v Danilově Gradu, a vybravše se za šera odtud, cválali jsme za úplné tmy kolem Spuže. Nedlouho před půlnocí dotloukali jsme se na hospodu Iva Careviće. Můj roztomilý průvodčí bavil mne cestou divokým zpěvem a rykem, a bujnost svoji korunoval tak, že si černý svůj kabátec svléknul a kolem hlavy jak turban otočil, což před úplným setměním znamenitě vypadalo. Vlályť rukávy jak křídla ptáka výra, jenž jakoby Turčínovi na temeni byl seděl. Bylo mi nemilo, že — nezvyklý rychlé jízdě — musil jsem občas volati bujarého Mohamedána k pořádku a vybídnouti k mírnosti.

A výraznější doklad bezpečí, s jakým se cestuje hrozivými pustinami černohorskými, je případ tento.

Bral jsem se z Rijeky Crnojeviće po návratu z nitra Černé Hory, na dobro zpět na Cetyň. Cesta je čtyři hodiny dlouhá, neboť to jde do kopce. Svah je tak značný, že teplota vykazuje značný rozdíl. Kdežto mi bylo ve Rijece tak horko, že jsem vyšel s rozepjatým kabátem, musil jsem se cestou zapnouti, ba posléze slézti s koně, poněvadž mráz mi kosti pronikal a bylo třeba chůzí se zahřáti.

Popustil jsem koně sluhovi, jenž po celodenní lopotě rád sebou do sedla hodil. Abych rozproudil krev rychleji, nadcházel jsem si starou cestou rovně vzhůru, mezi tím co sluha můj opisoval obšírné oblouky, jež silnice tvoří.

Vyjeli jsme z Rijeky před devátou, již za šera. Na štěstí svítil měsíček, jenž bizzarní tvary skal Katunských ostrými stíny a olověnými světly činil ještě pitvornějšími, tak že jsi mnohdy zcela určitě mněl viděti rovně před sebou či někde po straně skrčenou postavu bíle oděného a černě žíhaného Arnauta. Pojednou zabočila se cesta naše tak, že vysoká stráň udržovala ji po značnou délku ve stínu, ve značné temnotě. Ku předu nic se nevidělo. Ne oko, nýbrž sluch mi pověděl, že někdo proti mne kráčí.

„Pomágaj bog!" dí ten, jehož jsem potkal.

„Dobra ti sreća!" odpovídám dle zvyku.

„Imaš-li sat — máš-li hodinky?"

„Mám".

„Kolko još ima do polnoći? — Kolik ještě schází do půlnoci?"

Vyňal jsem „mašinu" (sirku), posvítil si na hodinky a děl: „Schází hodina". Byloť jedenáct.

„Fala (chvála) ti! Sretan put (šťastnou cestu)!"

A šli jsme každý svou cestou dále.

Ve strahovských skalách u Prahy bych té ochoty nebyl schopen — prosím, aby se mi to nezazlívalo — ani vůči laskavému čtenáři.

Je sice pravda, že na Černé Hoře padne dosud dosti olova a prachu a proleje se nevinné krve, ale to se týká domácích záležitostí, osobní msty, ale nikdy cizinců, jež tu jsou osobou posvátnou, šetřenou předně následkem přirozeného jemnocitu černohorského, za druhé následkem slov knížete, jenž nikde a nikdy nezapomíná všude přikazovati, aby se všichni od prvního až do posledního vůči cizinci co nejlépe chovali. A lid vůli tu plní už ze ctižádosti a marnivosti, k níž je nakloněn, neboť ví, že cizí cestovatelé z pravidla „popisují národ a zem", a chtí tak, aby se o nich ve světě četlo jen to nejlepší. —

Ovšem je příroda černohorská, jak jsem už přiznal, surova, a dojmu tomu člověk v prvém okamžiku snadno podléhá přes veškero své lepší přesvědčení. I mně se právě tak stalo s nešťastnou figurou hubeného Vule, jehož dobrácká povaha si věru tak odporného zevnějšku nezasluhovala.

Již druhého dne ráno přišel se pozeptati, nemám-li mu co rozkázati. A tu mi již nebyl tak protivný, jako včera. A když potom v poledne přišel na dobro s koněm a jal se mne podrobně upozorňovati na potřeby cestovní, hledě při tom postihnouti po případě i mé osobní náklonnosti a choutky, začal mi dokonce býti přes veškeren svůj drsný obraz milým.

Cestou pak podmanil si mne úplně. Dostál svému slibu zcela. Pamatoval na potřeby cestovní, podržel mi sedlo, vsedajícímu na koně, pozorně mne cestou sprovázel a nerad mne bez své pomoci s koně viděl sestupovati. Večer mne neopouštěl, dokud mne ležícího a náležitě ukrytého neviděl, a časně ráno již se na mne kradmo přicházel dívati, co je se mnou. A byl-li jsem již vzhůru, byla jeho otázka: Kako si spavao?"

„Dobro".

„Ej, pa ljepo", liboval si dobrý Vule.

Tak i mezi cestou musil jsem jej neustále o sobě zpravovati. „Kako si?" tázal se přes tu chvíli.

„Dobro".

„Ej, pa ljepo", kvitoval svým stereotypním způsobem. „Nejsi-li hladov? Nejsi-li žízniv? Nejsi-li umdlen? Není-li ti teplo či chladno? Neudeřil-li's se?" Tak a podobně, co chvíli o mne projevoval péči.

Až mi to již počalo býti nudným.

Přijde jednou a ptá se zase: „Jesi-li umoren (umdlen)?"

„Nisam".

„Boga mi (Bůh ví), jesi!"

„A proč se tedy ptáš, když to víš?" dím žertem.

„Milo mi zvěděti — —"

„Aj, toť jsi mi pěkný chlapík! Tobě tedy dělá radost, slyšíš-li, že se chystám duši vypustit!" Bezvousé záclony odhrnuly dvě řady krásných oslňujících mandlí-zubů a krabatá tvář se ušklíbla, ale

dobrácky ušklíbla. Naučil jsem se tento výraz tváře již za úsměv považovati.

V brzku jsem Vule počal nejen míti rád, ale i vážiti si ho. Žel bohu, že mne některý druh jeho úsluh nemohl býti příjemný.

Na tom by mi nebylo záleželo, že Vule přidává se k oněm puritanům, jež opovrhují tím, co páni opatrně do šátků balí a do kapsy schovávají. Ale o to mi šlo, abych jej bez urážky odvykl loupati mi vejce nebo rukou ulamovati sýra — když obstarávání

Hán na Biočich.

tak rozmanitých záležitostí své pravici svěřuje. Bohužel byly všecky moje kličky marny a mně nebylo než pachtiti se, abych jej v takových případech předešel a v čas oloupal si vejce, nebo bramboru sám. A bylo-li už pozdě, přimhouřil jsem oči . . . Hlad pak a únava postarala se o ostatní.

S koněm Vulovým dařilo se mi podobně jako s jeho pánem. Nevypadal důvěřivě. Byl to vraník forem ne zrovna lepých. Obstojné sedlo klenulo se mu přes hřbet a po stranách houpaly se plechové

velikánské třemeny, mající dle jižního zvyku dole plochu větší nežli chodidlo. Noha se tam vsune jako do komory.

Ať si to mám vykládati jakkoliv, nemohu zapříti, že mne vranec, kdykoliv jsem se naň hotovil vyhoupnouti, zcela bez okliků kopnul aneb aspoň projevil opravdovou k tomu snahu.

„Nic si z toho nedělej, pane!“ Děl Vule poprvé. „On je tak zvyklý. To udělá pokaždé a každému, kdo naň vsedá, ale pak jde poslušně a tiše.“

Vskočil jsem naň tedy podruhé: kopnul sice zase, ale více mne nezalekl.

Ovšem: po zkušenostech cetyňských nevěřil jsem zcela slovům Vulovým, ale odevzdal jsem se již osudu, poněvadž vraceti koně nebylo více možno. Jen s nedůvěrou tedy rozkládal jsem se na koni, jako samozvaný monarcha na vratkém trůně, nevěda, kdy budu své hodnosti zbaven.

Ale Vule měl pravdu. Kůň byl jako pěna, a vlastnostmi rovnal se normálním koňům černohorským. Dokud nikdo nešel před ním, líně se batolil ku předu a marně mi Vule lámal naň pruty, řka: „Udri ga! Udeř jej!“ ba i sám marně je popoháněl rukama i křikem. Kůň šel svým ustáleným zdlouhavým krokem. Ale dostal-li jednou před sebe nějakého chodce — ať už čtver- či dvounohého, v tom rozdílu nečinil — pak kráčel dle příkladu svého a třebas i klusal.

Ctnost pak měl rozhodně tu, že přišel-li na kopec, tu předešel všechny. Jako by jej stoupající půda dráždila, zrychlil nápadně krok. Na rovině louda, byl na horách oheň. Bez ohledu často vrazil tlamou do svého předchůdce a přivozoval tak nebezpečí, že se jednou všichni svalíme s úzké pěšinky do hlubiny. Křesal tu podkovami do kamenů, až z nich jiskry lítaly.

Tvrdou hlavu měl však, jako kůži. S kraje cestičky jsem ho dostati nemohl, nechtělo-li se jemu samému. Bylo-li mu libo, zastavil se u keře, ukousnul větvičku a furiantsky ji cestou požvykoval. V úhlech, jež horské cesty tvoří, tušíval na základě svých dlouholetých zkušeností prameny, o něž nezapomínal nikdy zavaditi. A když

jsme se brodili potokem, pak dříve pokojně se napil a teprv potom svého nepokojného pána přenesl.

Ale za to uměl zacházeti s kamením! Umělecky tu vyplňoval mezery mezi nimi kopyty svými, na sypkém svahu sesouval se dolů po sypkém štěrku jako po střeše, a nikdy neklesl. Aspoň ne svojí vinou. Na Černé Hoře jsou dva druhy starých cest: jedny jsou co možno přirozeny: oklestěno a vykáceno stromoví, odlámáno nebo otlučeno kusů skal, a dobrá; druhé, jež jsou poměrně dosti pečlivě upraveny: určeny zákruty a dráha upravena a vydlážděna, pokud bylo možno.

Je zcela přirozeno, že první druh nepřipouští nijakou zkázu. Cestu toho způsobu možno na nejvýše zlepšiti, ale nikdy zhoršit. Za to však dlážděné stezníky propadají zkáze, a sice pro cizince velice zajímavé.

Kůň totiž — jakožto kůň — následuje se slepou přesností i přísností „šlépěje svých předchůdců". Tlape skutečně tam, kam tlapal kůň, jenž tu posledně před ním kráčel. A nejprvnější z koňů šlapal mezi kameny, do hlíny totiž, jež kameny spojuje. Hlína je měkká a uklouže se. Tak všichni koně šlapali a šlapou mezi kameny, hlína se vytře, kameny ovyklají a posléze se vydrolí jak zuby z dásně. Zůstanou po nich jámy, do nichž nyní koně stoupají dále. Jámy se prohlubují, a cesta stává se tak jezdci velice rozkošnou. Zvláště za deště, kdy stojí v žumpách voda. Každá noha udělá líbezné „žblunk", — a za nedlouho je ubohý jezdec „všecek uslzen", na šatech i na tváři. Jenže slzy ty není radno stírati, nýbrž počkati, až uschnou, a pak — bláto za sucha vydroliti. S tváře se pak loupají jako pokroutky.

Taková cesta je pro koně nebezpečná. Má on sice o dvě nohy více než majitel nesmrtelné duše a kandidat nebeského království, ale ztráta, byť jen jedné, by jej — míním to do slova — přece jen také bolela. Jednou se nám stalo, že vraník náš byl takovému případu blízek. Vyšlapaný trychtýř byl tak hluboký, že tam celá přední noha koňova zapadla a já počal ztráceti rovnováhu. Rychle jsem seskočil, ovšem nikoliv precisně, poněvač jsem byl dokola obložen vaky, načež jsme musili koni pomáhati. Stezka byla úzká, na pravo

vysoká stěna, v levo dolů příkrý sráz. Nezbylo, než koně vésti velice opatrně. Já pak potom teprv náležitě oceňoval dobrého vrance. Musilť jsem skákati po sporých kamenech, kluzkých, protože mokrých, ba leckdy byl jsem odkázán na ruku, kterou mi někdo ze společnosti, jež se k nám náhodou připojila, podal. Neboť Vule sám byl cele zaujat přepravou koně.

Z těchto důvodů je nutno, aby cestovatel byl co nejpečlivěji na cestu vypraven: aby byl vypraven lehce a přec úplně, aby mu nic nescházelo, ale také nic zbytečného nepřekáželo.

Poněvadž sám se rád dočítám, co ten onen cestovatel na cestu s sebou béře, mám za to, že bude ledakomu vítáno, když mu sdělím nedostatky a chyby, jimiž postonává můj způsob výpravy.

Vesty na cestě nenosím. Místo ní mám, udeří-li chladno, flanelový život. Kabátu užívám ke krku, se šňůrou, a sice teple podšitého. Je-li horko, přehodím jej prostě přes ramena a šňůrou připevním. A při velkých vedrech svléknu jej na dobro. Osvědčily se mi dále boty s holinkami. Při chůzi blátem vykasám nohavice nahoru a ušetřím jich před zmícením. Kufr nechám v jistém centru, kam se musím vrátiti. V tomto případě byl mi jím Kotor. Ale i na Cetyni jsem nechal, co se mi nezdálo býti potřebno. A v Podgorici, jelikož jsem tam nevyhnutelně opět musil přijíti, rovněž jsem si ulehčil. I přes to vše byli jsme já i sluha i kůň dosti obtíženi.

Pro jízdu koňmo nejlépe osvědčuje se, opatřiti se velkými voskovanými plátny nepromokavými, do nichž potřeby se zabalí ve formě válce. Vejde se tam mnoho. Jeden válec překlene se před sedlem, druhý za sedlem. K jednomu dá se přibaliti pár bot, ke druhému pléd. Rovněž plášť do deště — bez něhož neradno se na Černou Horu pustiti, zejména z jara — se snadno přiváže, není-li ho potřeba, k některému z vaku. Do pláten samých zabalím nutné prádlo a flanelový život, rezervní spodky, dárky pro lid, lucernu a pod. Mínil jsem tam i zásoby spížní ukládati, ale Vule vzal za tím účelem torby, jež na koně se stran navěsil. V jedné torbě byl zob (oves) pro koně, v druhé pak byl „zob“ náš. V kožené velké [illegible]ašně mám kromě sešitů a map tříložku, misku, na níž pálím [illegible], hrnek, v němž vařím vodu, sklenici na čaj (po případě na vodu,

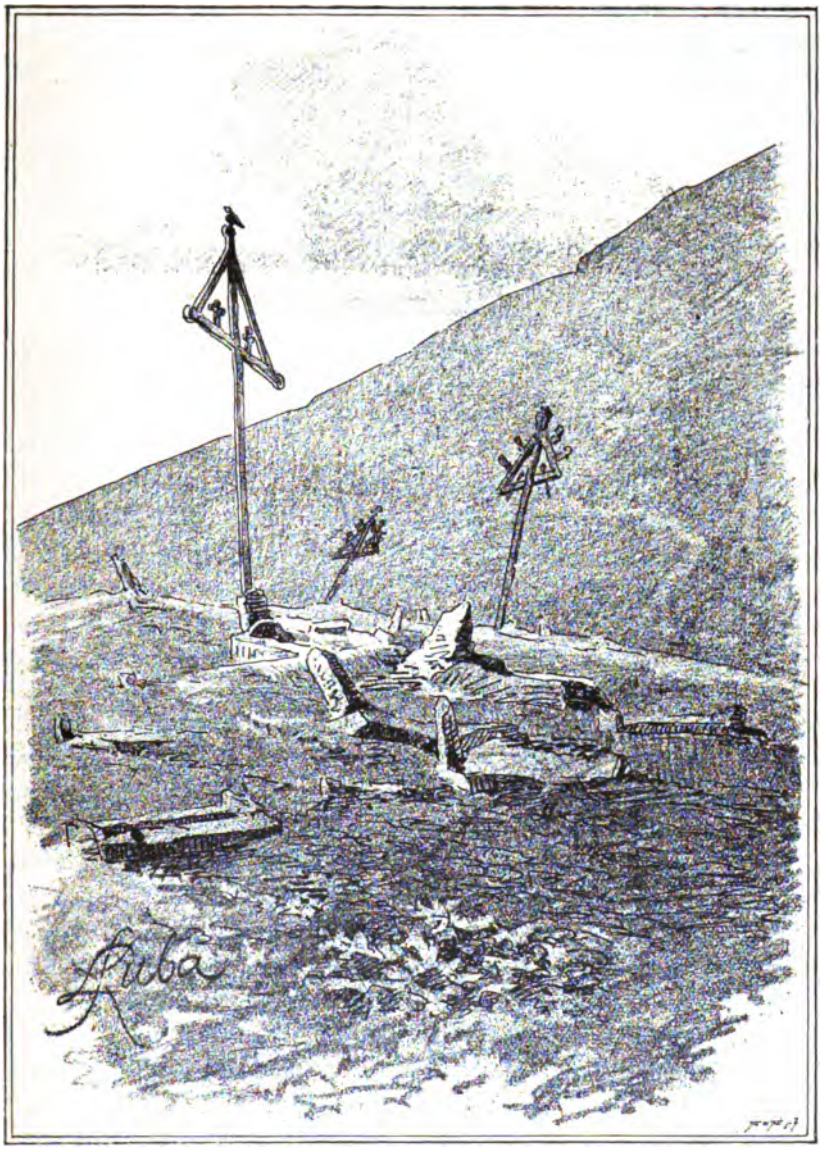

Hřbitůvek na Biočich.

jsme-li u studánky), dále láhev s lihem, zásoby čaje a cukru, ručník a mýdlo, jehlu, nitě, zásobní knoflíky a knoflíčky atd. Ta rovněž byla pověšena na koně. Kromě toho nesl Vule naše „světlo světa", bocu s rakijí. Rakijí lehko získáváme lid — podobně jako tabákem —, a kromě toho s vodou rád se jí napije po namáhání i odpůrce lihovin. Kalamář, denník, sešity na písně, malý blok ku kreslení mám v kapsách, jež nutno ovšem rozpočítati a rozměřiti. Udávám si přesně jich počet a míru, jak toho třeba.

Konečně mám na pásu po boku viseti důstojnickou tašku, v níž chovám potřeby ku kreslení a malbě.

Dobře míti s sebou jednu, dvě větší láhve. Víme-li, že půjdeme do bezvodé krajiny, naberem sobě zásoby. Láhve snadno vloží se do toreb, jež na koni visí, snadněji však se zapomene, že se mají vložiti na stinnou stranu koně. Pak pijeme teplou břečku, na kterou žaludek jistě bude reagovati, bude-li míti čím. Ostatně se do těch lahví vejde i — víno, a kde dostaneme dobré, neprohloupíme, vezmeme-li si zásobu s sebou. Neboť jakkoliv na Černé Hoře je dobrého vína všady dostatek, přece přijdeme často na odporné, jelikož se nedostatečným odbytem nebo špatným uchováním zkazí. A průměrně se tu hospody v té příčině střídají. Stalo-li by se však, že i na příštím místě by bylo víno dobré, nebude žádné neštěstí. Jeť víno laciné (20—30 kr. litr).

Spíží přicházíme na hány (tur. slovo), t. j. hospody. Hány na Černé Hoře jsou poměrně zorganisovány výborně. Kdo je opatrný a dobře se všude vyptá, nemusí nikdy zůstati pod širým nebem. Při hlavních stezkách nalézáme hány na půl dne cesty vzdáleny, na méně užívaných tratích a v krajinách málo zalidněných na den cesty.

Hány jsou rozličné jakosti, dobré a špatné. Poslední stvořeny jsou proto, aby prvější tím většího uznání a ocenění došly. V dobrém hánu naleznou se dva kljety (postranní světničky), v nich lůžko s hrubou lněnou nebo konopnou poslankou a pěknou pokrývkou. V hánu takovém najde se slípka nebo beránek, jež se stanou obětí našeho příchodu, což obé připraví se sice jednoduše, ale velmi chutně. Nejprvé se nám předloží polévka — ve společné

někdy míse — na níž je moudro bráti sobě svoji lžici, poněvač dřevěná přesahuje míru našich úst, a najde-li se cínová, hrozí poraněním, jež by bylo tím nebezpečnější, že na otřelých místech chytá se již rez. Polévka bývá výborna, často zásluhou dobré zeleniny nebo slaniny.

Po polévce přijde na stůl vařené maso z polévky, pršut čili uzenina, slanina, pečeně, sýr, vejce, chléb, rakije, rudé víno, černá káva. Hotová table d'hôte. V některých krajích dostaneme i vařenou rybu (a sice výtečné pstruhy), ve sklenici sladké smetany, rosolovitě se chvějící, nebo i rýžové sladké jídlo. Na takový druh hánů přijdeme jednou za dva — tři dny, zřídka za den.

S těmito pak se střídají hány drobet prostšího rázu. Rádi jsme, dostane-li se nám pouhé varjeniky, t. j. zvařeného mléka, do něhož nasypeme soli a nalámeme chleba. Pak se snad podaří sehnati vajíčko, jež zapijeme černou kávou. Ale najdou se hány, kde marně objednávati budeme varjeniky, kde se nás tázati budou: „A máte chleba? My nemáme!", kde nebude vajíčka, ni bramboru ba ani rakije, ani vody, ani černé kávy — a to bude už vrchol vší bídy!

Na štěstí tu ale vždy je oheň, u něhož ve vysokých horách rádi se ohřejeme, čaje uvaříme a do zásob svých sáhneme. S díkem přijme potom handžija (hostinský) pohostění naše — neboť sotva se přemůžeme, vidouce chudobu a bídu kolem sebe, abychom se s ubožáky nepodělili. Ženy líbají nám ruce, děti lem zabláceného oděvu, muži dotýkají se pravicí čela a všichni děkují: „Fala ti gospodine! Da si sretno i zdravo!" Místo, abychom posilnili sebe, krmíme své hostitele, a prášky, jež jsme s sebou pro případ své churavosti vzali, upotřebíme na úlevu bolestí nemocného, jejž v těch sídlech nouze a bídy obyčejně nalézáme.

V hánech není draho. Došlo-li na útratu, neplatí se za nocleh nic. Jinak se zaň žádá 5, 10—15 kr., dle toho, spí-li kdo ve společné ratejně na houních nebo v klijetu na posteli. Za večeři nebo oběd v celých těch obrovských rozměrech výše naznačených, ať se sní, kolik komu libo, žádává se 40—50 kr. Víno a rakije se čítá ovšem zvláště.

Marića Radisova, dcera krčmáře v Ljevé Rijece.

Když pak před odchodem platíme, tu nám hostinský, v některém případě hostinská, nabídne na rozchodnou buď černé kávy nebo sklenky vína, anebo nám do torby vstrčí několik vajec. Ba v Šavnikách (v kraji drobujackém) dokonce se nám dostalo dvou pěkných pstruhů darem. Je to jakési skonto za hotové placení.

Tím jsme došli k otázce stejně zajímavé jako důležité: čím a jak se na Černé Hoře platí?

Jako vůbec ve všem, zajímava je i Černá Hora i po stránce peněžní.

Měny své nemá. Největšímu obratu se zde těší peníz rakouský, ba pokud se týče mince měděné, naše krejcary jsou tu pány výhradními. Ve stříbře a zlatě je však Černá Hora výstředním kosmopolitou.

Místo výkladů stůjte zde příklady.

V Nikšici mi bylo nutno měniti stovku. Sluha, vrátiv se s penězi, položil přede mne tyto mince: 1 libru šterlinku, 1 napoleondor („napolijon"), 3 dvacetiliry (zovou se též prostě „napolijony"), několik starých dvacetníků, jimž říkají „cvanciky" nebo „franciky", a ostatní v rakouských penězích. Na papíru pak předložil účet této zajímavé sbírky mincovní. A v Podgorici rozměniv jednu libru šterlinku, dostal jsem za ni 2 turecké medžidije (rovnají se našim dvouzlatníkům), 15 cvancik a ostatní v naší minci.

V posledním případě zajímavy byly ony cvanciky. Ni jedné dvojice stejných jsem nenašel. Byly to dvacetníky haličské, dalmatské, bavorské, pruské, würtenberské, uherské a rakouské: Marie Teresie, Josefa II., Františka I. atd. Pruské dvacetníky (Fridrichovy) měly roky 1764 až 1761! Tak mne to bavilo, že jsem si líce všech těch penízů zapsal.

Pro cestovatele je důležito ihned poznati obvyklou cenu peněz. Kurs časový nemá tu významu nejmenšího. Lid udržuje si své číslo bez ohledu na všecky bursy tohoto hamižného světa. Za mne měla Černá Hora tyto kursy: Libra šterlinku = 11·90 zl., 1 napolion (jímž se myslí 20frank i 20lira) obnášel 9·52 zl., (ač dle novin tehdy platil 9·28 zl., tak že jsem v Kotoru na nich tratil,

jelikož jsem je na Cetyni zapomněl rozměniti, po 30 kr). Cvancika platí 34 kr.

Různost místních kursů u přirovnání s kursy světovými jde k duhu místním finančníkům. Je patrno, že s napoliony dá se výhodně manipulovati, neboť se v cizině lacino koupí a doma draho prodají. Tímto, ne zrovna čestným způsobem jistí finančníci zdejší v letech sedmdesátých zbohatli, vrhnuvše mezi lid rakouské pětadvacetníky, jež brány za staré cvanciky (za 34 kr.).

Mnou uvedené kursy ovšem nikoho před ztrátou nezabezpečují, poněvač není změna nemožna. Dnes na příklad pětadvacetník na Černé Hoře buď se nezná, nebo je v hrozném opovržení. Pod Kokoty, ubírajíce se do Podgorice, potkal jsem poštu podgorickou v podobě velikého koženého vaku, jemuž mladý muž obětavě propůjčoval svá záda a pružné nohy. Zastavil jsem ji, a napsav rychle lístek (poněvač z Podgorice odchází pošta vždy teprv druhého či třetího dne), odevzdal jsem ho mladíku, aby jej ve Rijece dal na poštu. A za úsluhu dával jsem mu pětadvacetník (vzalť jsem jich s sebou něco pro případ, že by desetníky a dvacetníky naše, jakožto špatnější stříbro, nešly na odbyt). Ale milý hoch dlouho se ošíval, než peníz do kapsy vstrčil. Neznalť ho.

A téhož dne ještě, převážeje se u samé Podgorice přes Moraču s Ristem Filipovem, zažil jsem případu ještě směšnějšího. Převozník na pohodlnou loďku vzal ještě dva lidi. Řeka je neširoká, i mohl míti ode mne desetníku dosti. Chtě se však zbaviti posledního z nenáviděných pětadvacetníků, podal jsem ho převozníkovi.

Ten ho nechal však na dlani ležet a podivně se naň zadíval.

„Neboj se, ten platí dvacet pět krejcarů", dí mu Risto.

Převozník jej obrátí a patří naň s druhé strany s touže nedůvěrou.

Poněkud nevrlý již vyjmu desetník a dám nevěřícímu na výběr, řka: „Abychom se nezdržovali, vezmi si, který ti peníz líbo."

I vzal si šťastný muž d e s e t n í k, za nějž poděkoval se směšnou upřímností.

Zkušenost, jež z toho plyne, je pouze ta, že se má každý hned prvého dne poučiti, jak a kolik který peníz platí.

Za takových pestrých poměrů je patrno, že účtování bývá v hánech ta nejzajímavější chvíle, zvláště hodí-li se k tomu žena, jež matematickým uměním neoplývá. Lituju, že jsem příliš spoléhal na svoji paměť, a scény ty si hned nezaznamenal. Při lopotné den ze dne cestě není divu, že často již druhého dne nedovedl jsem se na vše dobře rozpomenouti. Účtování takové vypadávalo jako řešení početních hádanek. V Polji na Morači, kde jsme poobědvali vařeného mléka, vajec a kávy, tážu se hostinského, kolik jsem dlužen.

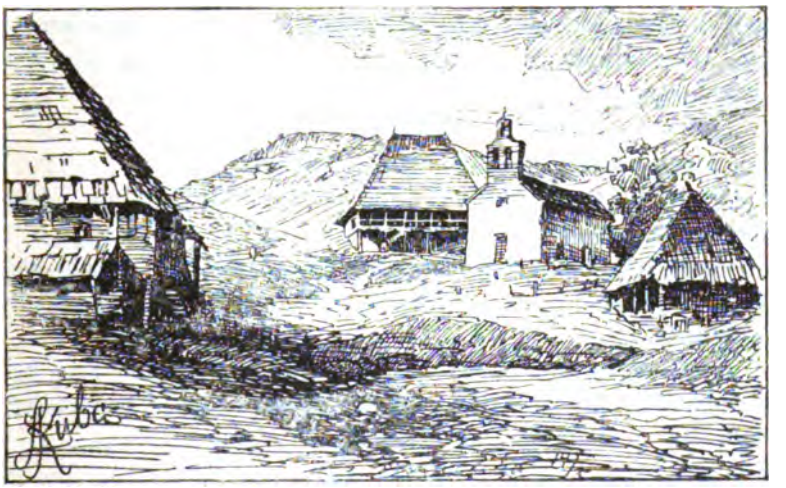

V Ljevé Rijece (v levo hán, ve středu škola, v pravo kostel).

Krčmář vše pečlivě sčítá, odčítá, násobí a dělí, načež místo čísla ukládá mi následující početní úlohu, řka:

„Dve cvancike, manje četiri solda“ (dva staré dvacetníky, méně čtyř krejcarů).

Nuže kolik to činí?

Cvancika = 34 kr.; 2 × 34 = 68 kr.; 68 kr. — 4 kr. = 64 kr. Platil jsem tedy šedesát čtyři krejcary.

Byl jsem před cestou varován, bych s sebou do vnitra země nebral papírových peněz, ale nikde se mi nepřihodilo, aby se byl

někdo zdráhal jich přijmouti. V té příčině může každý býti dle mé aspoň zkušenosti — bez starosti.

Nač ale ať nikdo nezapomíná, to jsou drobné měděné peníze. Těch je nedostatek. Jsou vzácnější než stříbro. Při dodávání bývají nesnáze. Ale jen pro střízlivého počítavého západníka. Černohorec tím do rozpaků nepřichází.

Mám na př. platiti v hospodě 42 kr. Krčmář mi dá z pěti desetníků jeden zpět, řka: „Nemám drobných. Doplaťte po druhé.“ Nebo vizme roztomilou cetyňskou poštu. Nikdy nemají nazpět, a já po troškách tam už váznul jednadvaceti krejcary! Konečně, obávaje se, abych v zapomenutí s tím neujel, jdu platiti zúmyslně onu pohledávku. Mám však zase jen zlatku.

„Nemáme drobných“, dí mi opět.

„Ale já také ne“, odpovídám rozpačitě.

„Nevadí“, kyne lhostejně úředník, a dodává vlídně: „Jen to ještě nechte. Dost času, až podruhé!“

Uzavírám radami a zkušenostmi překypující tento článek slovy: „Buďte drobnými zásobeni stále všichni, kdož na Černou Horu se ubíráte!“

A pro uvarování možného nedorozumění dovršuju tuto kytici zlatých poučení perlou, hodnou samého Šalamouna: „A bez velkých se tam vůbec nikdo ani neodvažuj!“

---

2. Gusle.

Z Podgorice vyjeli jsme asi o druhé s poledne.

Asi tři čtvrti hodiny batolili jsme se po rovině podgorické směrem východním. Na levo zůstal nám pahrbek Glavica, za nímž Zeta s Moračou v jedno koryto splývala pode zdmi zničené Dukly, na pravo pnula se sídla statečných Kučů, v podobě obrovských skalních velikánů.

Najednou vstoupili do těsného žlabu. Rozměry jeho byly sice titanské, ale při výši stěn, jež se z hlubokého dna zdály o samu oblohu se opírati, byl dojem ten, jako bychom z krásného jasného

parku vstoupili do šeré a těsné chodby zámecké. A stráně vskutku nebyly než skutečnými zdmi, rovnými, jak by je dle olovnice budoval, a šedými, jak by je prach a pavučiny pokrývaly. I chlad tu na nás zavál, zvyšován průvanem, jako právě v kobkách starého hradu.

Byli jsme hluboko, ale nebyli jsme nehlouběji. Kráčeli jsme po břehu řeky, jež v podružném žlabu ve hloubi asi 15 metrů kvapila proti nám. Bylo to malé koryto vyryté do dna velikého řečiště. Koryto jevilo tutéž povahu jako na rovině podgorické. Slepenec, z něhož půda se skládala, drobí, kácí a podemílá se v pitvorných útvarech desk, hrotů, jehlanců a hranolů, a prudké vlny vymílají do břehů dosti hluboké jeskyně, jichž pastýři na rovině podgorické užívají za koliby, přechovávajíce a střežíce v nich stáda po celé léto. Mají tam dřevěné ohrady a skrýše.

Zelené dno údolí, pod jehož úrovní ve značné teprv hloubce valily se prudké zelené vlny chladné Morači, je sice dosti velké, aby v geologu dovedlo vzbuditi různé úvahy a odůvodnilo myšlénku, že hrůzný ten žlab býval kdysi veltokem, ústícím do jezera, jehož dno zove se Stará Zeta, — ale příliš těsné, aby poskytlo místa ku osadám. Po celé délce od roviny podgorické vzhůru proti proudu až ku prvému přítoku Malé Rijeky — trať to 15 kilometrů — není nikde vísky. A pokud by se místa našlo, vydáno by bylo v šanc jarním vodám, jež Moraču z malého její řečiště na 10 metrů vysoko zdvihají a zavodvodňujíce údolí činí je tím, čím bývalo: zase dnem řeky. Obyvatelům by nezbylo než vydrápati se na rovné stěny skalní — jest-li by toho dovedli!

Tato štěrbina — slovo toto přes veškery úžasné rozměry poměrně nejlépe údolí charakterisuje — zove se Mazanica.

Služby, jež lidstvu prokazuje, jsou neveliké. Že je hranicí mezi plemenem Kučů (na levém) a Piperů (na pravém břehu), nikdo jí za zvláštní zásluhu čítati nebude. Že rozbouřené její vlny v čase povodně derou sporé plochy plodné země a ničí nevalně popohodlnou cestu, posetou sypkým kamením, křivolakou a těsnou, za to jí rovněž vděčen nebude nikdo. Ale jeden veliký půvab ani největší nepřítel jí neupře, půvab, jenž s nebeských takořka vyšin dolů vábí

bystré sokolíky horské. Jsou to ryby, zejména zvláštní druh převelikých pstruhů, někdy až metr dosahujících, jež v hlubinách Morači, v podvodním bludišti svalených balvanů se v hojnosti vyskytují. Lid je loví do vrší, košatin („krošní"), na velké udice a rybářské háky. Pravý však černohorský způsob — protože junácký — je ten, když v zimě (a bystrá voda prudké Morači je i v nejparnějším létě ledova), „zvláště obyvatelé sela Mrky, noří se do hlubin pod skály, kde se ryby kupí do tlup, a krátkými háky jich nabodávají", jak píše stručně Rovinský.

Po tříhodinné cestě došli jsme k místu, jež poskytovalo obraz obrysů uchvacujících. Do Morači vlévala se na její levém břehu řeka Mala Rjeka, čili žlab, jímž jsme se ubírali, rozštěpil se ve dvé, a z dřívějšího obrazu jednoho utvořeny obrazy dva. Trochu výše došli jsme mostu, u něhož na druhé straně byl hán, Begův hán zvaný. Po okolí něco roztroušených chat — toť selo Bioči, cíl dnešní pouti, místo odpočinku a noclehu.

Hán biočský vidíme na obrázku. Rozdíl stavby, jaká je ve zvyku v bezlesé návsi katunské a lješanské, kde o dříví panuje veliká nouze, padá na poprvé do oka. Ač zdejší lidé daleko mají ještě ku otevřené dlani skoupé matky přírody, přece tu již aspoň stromů a kmenů není takový nedostatek, aby při stavbě se jím musilo spořiti.

Begův hán a zdejší stavení nevypadají již jako kamenné tvrze, nýbrž se na nich dříví a kámen poměrně střídá.

Budova vypadala celkem vábně. Dole byly chlévy, nahoře uprostřed otevřená jizba, zábradlím opatřená na způsob verandy či pavlače. Z ní vstoupili jsme do tmavé bezokné jizby — kužiny (kuchyně) — kde plál oheň. Doma byla jen stará matka. Slíbila ihned zakláti slepici a otázavši se, má-li ji vařiti či péci, pustila se hned do práce. Rovněž nezapomněla se ptáti, když práce pokročila, svoluju-li, aby do polévky přidala slaniny a zeleniny.

Mně zatím zbylo dosti času všady se rozhlédnouti. Nebyl jsem ani hladov ani unaven, světla bylo ještě dosti, a tak jal jsem se šukati po stavení i okolí.

Marko Miljutin Mijušković,
zvaný »telegraf«, plemene Vasojevičů.

A prvá věc, kterou jsem vyšukal a nad kterou jsem se pozastavil, byly gusle.

Brzo jsme je sundali z temného hambalku — tam bývají z pravidla pověšeny — a vynesli na světlo boží.

To co se u nás tradikuje o „slepcích-guslařích", o Černé Hoř eneplatí. Na Černé Hoře nevím, že by se byl vyvinul druh lidí, jež by následkem mrzáctví na výdělek hráli na gusle a zpívali. Gusle jsou zde majetkem každé lepší kuće, každý rod se na ně učí hráti, ale nikoliv každý dospěje k tomuto umění.

Dobrý guslar musí míti ducha všestranně uměleckého. Musí býti živá kniha národní poesie, z níž řinou se nekonečné verše o litých dávných bojích a musí býti zpěvák, aby pěkným hlasem píseň zpívati mohl, musí míti hudební sluch, aby gusle s hrdlem příliš se nerozcházely, musí míti talent deklamatorský, poněvač výkon guslarův je kombinovaný výkon pěvecký, deklamační a hudební, zároveň fantasii, neboť produkce jeho je vždy v jisté míře improvisací.

To co vidíme a slyšíme, spadá skutečně ve tři naznačené obory, a ubohý muzikant se svými pěti liniemi tu nic nesvede. Je jich moc i málo. Je jich mnoho, jelikož výška, ve které zpěv se pohybuje, spokojuje se s rozsahem 4 až 6 tonů, a je jich málo, protože zpěvy přecházejí často v pouhé parlando a hlas pohybuje se pak v pouhých zlomcích intervalů, jež systémem naším jakožto příliš hrubým vyjádřiti nelze. Asi jako kdybychom sítem na písek prosívati chtěli mouku.

Výborně nakreslil Holeček ve své knize „Za Svobodu" guslara v osobě vojvody Noky Cerovića a dojem, jaký jeho produkce na posluchače činí. Já, pokulhávaje za svým předchůdcem se svojí muzikantskou troškou, mnoho toho nedodám.

Guslar, položiv gusle tělem jejich na svůj klín, levou rukou uchopí krk a pravou gudalo (smyčec), načež na strunu (jedinou) počne mírným pohybem hráti předehru asi tohoto způsobu:

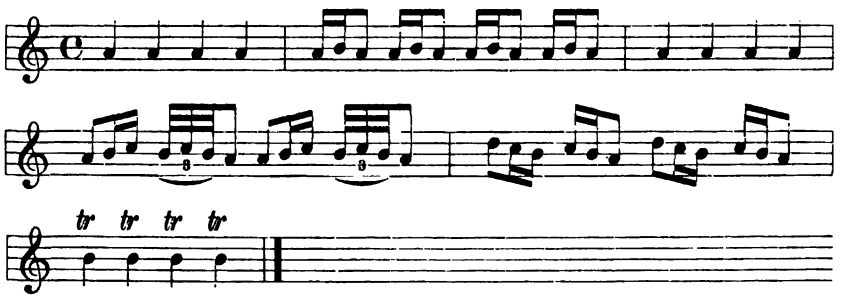

atd.

Tím způsobem si vede guslar svou dle libosti a vůle, rozpomínaje se mezi tím na píseň, kterou by zapěl. Učiniv pak primitivní závěr předehry (podobný začátku), vdechne do sebe hodně vzduchu, načež patheticky povýšeným hlasem, ponenáhlu klesajícím, spustí následující obvyklý předzpěv:

Sve[1]) na slavu Boga milosnoga
i u zdravlje knjaza svijetloga
i njegove[2]) sve tri naslednika
i svijetle knjaginje Milene!
Bog jim dao zdravje i veselje,
a potome pjesmu da[3]) pjevamo:

[1]) vše, [2]) jejich, [3]) nechť.

Nyní následuje mezihra podobná předehře. Tak se děje i za každým odstavcem, jejž píseň dle smyslu tvoří. Při mezihře popadá pěvec dechu a nových sil, neboť pěje vždy s nasazením vší své osobnosti.

Melodie zásadně je pro každý verš táž, ale ve skutečnosti brzo vymkne se rozohněná mysl pěvcova z těsných její třemenů a hrdlo svobodně vypráví obsah písně. Na gusle hraje se sice neustále „povinná" melodie, ale bez dostatečného úspěchu, neboť varianty více podléhají náladě zpěvákově než ohledům na gusle. A když odstavec blíží se ke konci, tu zpěvák, jenž místy rychle verš za veršem sypal, povýšeným a vážným hlasem se slavnostní kadencí jako nějaký žalm odstavec onen uzavře.

Následek tohoto způsobu produkce je ten, že zpěv není stejný. Pouze duch je týž, a skutečná melodie vykazuje různé obměny.

Hlas guslarův rád tremoluje a melodii zdobí, stejně jako gusle svůj nápěv různými ozdobami obohacují.

Zapisovati produkci tu v notách je nemožno. Lze pouze zachytiti kusy meziher. Na to vše patří již fonograf.

A mám za to, že by to také zasluhovalo fonografu. Je to všecko zajisté nesmírně primitivní. Ale právě primitivnost je dokladem starobylosti, o kteréž svědčí veškery známky a vlastnosti. Já upozorňuji zde na jednu, o níž jsem se dosud nikde nedočetl, že by došla povšimnutí.

Netrpím přebytkem vědomostí o starých Řecích, ale když jsem viděl několikátého guslara černohorského, vzpomněl jsem si na masky řecké, jichž ku hrám užíváno. Řecký herec, pověsiv si masku na obličej, buď se stále šklebil na své obecenstvo, nebo stále natahoval moldánky. A výrazy obličeje, jaký guslar na se vždy nabíral — aspoň v mých případech — připadal mi jako herec, jenž na se pověsil si lkavou masku tragickou. Zcela bez důvodu prodloužil obličej a napnul svaly do tak slzavé formy, že se zdá, jakoby hra i zpěv působily mu neobyčejné obtíže a hroznou bolest. A celý výraz tkví tak pevně na tváři, jako by jej tam někdo očaroval a on bez téhož kouzla zmizeti nesměl.

Gusle samy, jako jejich umění, jsou prajednoduchy, nehledě na ozdoby a ozdůbky, na nichž si lámou Černohorci ostří svého vkusu a vtipu.

Hlavní těleso — varjačica — jest skutečně veliká vařečka, jejíž držadliště je krkem. Na jeho konci bývá kozí hlava (kamzičí) nebo jiné ozdobné zakončení. Ve hlavě zaražen kolíček — u starších guslí kus sukovitého prutu. Dutina přepjata je koží rozmanitého druhu, někdy i rybí, (novější doby i plechem), opatřena je několika dírkami zvukovými. Uprostřed stojí kobilica s jedním vroubkem, přes nějž táhne se struna, za kterou slouží prostě chumel žíní. Gudalo (smyčec) je skroucený prut, na němž tětivu tvoří opět žíně. Na vypuklé straně guslí nakápnuto je smoly. Když guslar chce počíti, obrátí gusle hřbetem vzhůru, jezdí po smole smyčcem, až se namaže, a pak teprv počne.

Patrno z toho všeho, že materialu šťastného nemají.

Poznámky zasluhuje, že v Dalmácii sice nalézáme také výhradně jen tyto jednoduché gusle, ale již v sousedním Charvatsku se vyskytují dvojstrunné (gege).

Posluchač pozná, že úloha průvodu guslí je ta, aby opakoval nápěv hrdlem zpívaný, že však guslar úloze té nevyhovuje. Těžko říci, zdali ke své vině či zásluze, zda následkem svého tvořivého ducha či nedostatku hudebního smyslu. Je v tom tolik vážného a mocného, že v místech, jež nechceme uznávati, vázneme s určitým úsudkem. Ten by mohl býti jedině výsledkem dlouholetých zkušeností, jež by nabyl vzdělanec takovým způsobem, kdyby sám se umění tomu přiučil a do všech uvyklostí a manýr sám vnikal.

Jeť zpěv guslarův z pola zpěvem s průvodem hudby, z pola však melodramem. O tomto, jak známo, rozchází se náhledy do nejrůznějších konců; jaký tedy div, že mnohý, očekávaje v guslarovi poznati líbezně pějícího trubadura, spráskne nad ním ruce, poznamená se třikrát křížem a uteče pryč?

Mojí povinností jest, nedati se másti prvým okamžitým dojmem, nýbrž pozorovati dále hlouběji a bedlivěji a uvažovati všecky okolnosti. Zdaliž bychom se trpce nepousmáli primitivním kresbám starých mistrů, malujících skroucené trupy a vytáhlé údy, kdy-

bychom jak mandarini seděli „na tom fleku zde“, to jest nedovedli vmysliti se do jejich věků, do poměrů, v jakých umění zastihli oni, na stupeň, na němž měli stavěti dále? Zdaliž by nebyly hudebníkovi směšny theorie řecké hudby, kdy postupy hlasů v kvintách byly nejen dovoleny, ale jako vymoženost slaveny, kdyby neuměl uvážiti vše, co tomu předcházelo? Vše podléhá vývoji, a vývoj nečiní skokův. Hledíme-li nazpět, lehko svedeme se ku zneuznávání a bagatelisování; zajdeme-li však v duchu p ř e d dotyčnou dobu — pak teprv se nám ukáže být pokrok skutečným pokrokem a vymoženost opravdovou vymožeností!

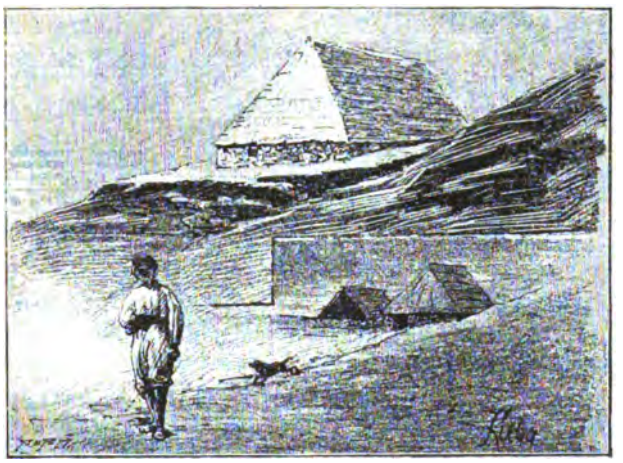

Chaty v Jablanech pod Veterníkem (ve Vasojevičích).

Národ černohorský v přečetných stránkách svých je kusem takové dávné minulosti, jež mimo svoji vůli o rohatý půlměsíc uvázla a na naše časy zbyla. Sem dech doby nové pro vichřice a bouře bitevní nemohl příliš vnikati. Nutno býti tedy v úsudcích dvojnásob opatrnějšími, poněvač by se velenadanému tomuto národu činila tím větší křivda, čím více už jí utrpěl.

Má cesta po Černé Hoře ovšem měla tu nectnost, že projevy hudební jsem si musil o b j e d n á v a t i, jelikož obecným smutkem

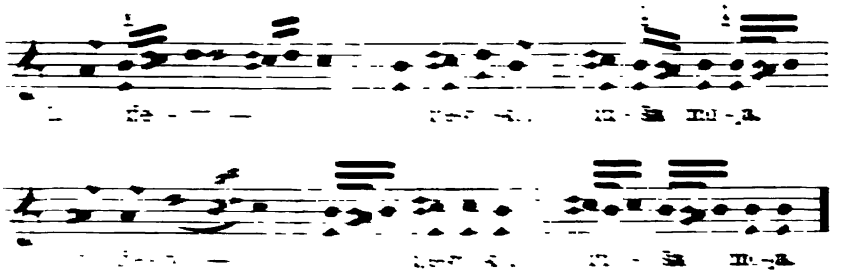

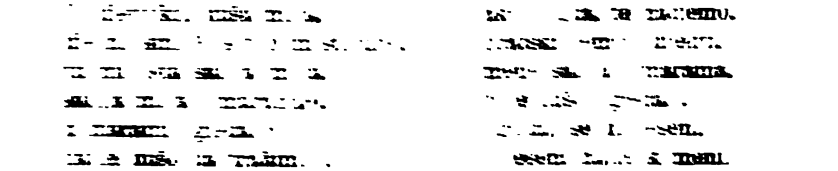

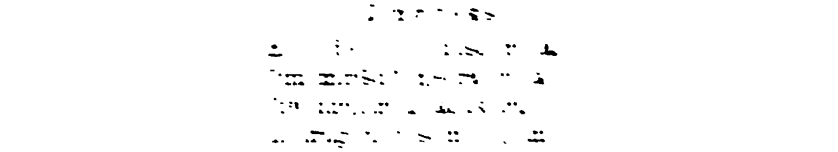

zde uvedené zpívala se totiž celá řada písní, jež jsem nezapisoval, poněvač při ohni pracovati mi bylo velice namahavo.

Zde již počal vasojevičský způsob zpěvu, stálé tremolování a ozdobování melodie, čímž vlastní její rysy stávaly se špatně zřetelnými, zejména, chopila-li se zpěvu bytost méně hudebním talentem oplývající. S melodií touto s malými obměnami se ještě setkáme; ona se nám ukáže jako jeden z typů černohorských jak ve své melodice a rytmu, tak i rozšíření.

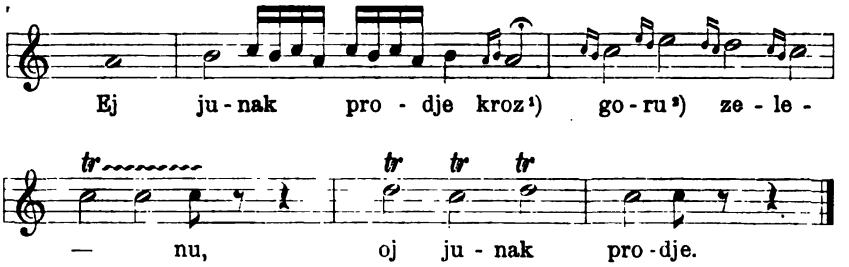

Kroz goru ga[3]) zaboljela glava,
nasloni se na jelu[4]) zelenu:
vita[5]) jelo, što[6]) me boli glava?
O junače, od mene ti nije,
majku imaš, i majka te klela,
sestru imaš, i ona te klela,
ljubu imaš, i ljuba te klela!

Tento příklad ukazuje náchylnost ku tremolování v míře přemrštěné. Ku taktu třetímu poznamenávám, že ony dvě půlové *c* zúmyslně nejsou spojeny, poněvač zpěvák při druhém *c* nově vždy nasazoval. Rytmus určitý jsem v nápěvu marně hledal. Snad lepší interpret by mi byl podal něco v tom ohledu určitějšího. Ale těžko si poroučeti. Cestovatel je ubožátko rovné žebráku. Musí býti spokojen s tím, co mu náhoda v milosrdí svém podá. Jeho věcí jest pouze ruku vztáhnouti. A trvá to dlouho, než se člověk naučí nastaviti dlaň v čas. Mnohou příležitost propase, poněvač ji nedovedl předem vycítiti, mnohý drahocenný peníz padne v prach, že nedo-

[1]) skrze, [2]) les, [3]) ho, [4]) jedli, [5]) štíhlá, [6]) co.

vedl jej chytiti, a mnoho mu posléze ujde, poněvač mu dlaň zemdlí a klesne.

I mně konečně zemdlela, a musil jsem, ač nerad, na lůžko. Vždyť časně ráno, již o páté, měli jsme putovati dále.

Byl jsem uveden z verandy do pravého křídla, jež tvořilo pokojík, v němž byla hrubá postel a jednoduchý stůl. Jakmile jsem přivyknul drsné poslamce, usnul jsem ihned.

---

3. Ženatý vdovec.

Vstávali jsme již o 4. hodině.

Vule šel obstarávati koně, stará, ale zručná naše hostinská „pekla" nám černou kávu a já si znamenal dojmy dne včerejšího. Učinil jsem sice pokus vykonati svoji povinnost vůči denníku ještě večer, ale byl jsem příliš zemdlen; nešlo to. Přivstal jsem si tedy a překvapil jsem tím svého pozorlivého Vule, jenž se o mne domníval, že ještě spím.

Mínili jsme vyjeti o páté hodině, ale povídáním a povídáním se stalo, že bylo skoro šest, když se družina naše na pochod vybrala.

Dím družina, a rozpomínám se při tom, že jsem vlastně nezpůsoba, ježto své společníky čtenáři dosud nepředstavil! Prosím za prominutí. Jako pokání stůjž zde celý tento článek.

Byla to pouhá náhoda, jak jsem se s ní sešel. V podgorické báni (koupelně), kam jsme chodili na pivo, vyprávěl jsem ku velikému potěšení přítomných o svém poslání, jež mi Dr. B. uložil.

„Tak vy, pane, nyní jedete z Podgorice do Drobnjaků?" tázal se mne po skončeném příběhu kdosi.

„Nikoliv. Jedu do Andrejevice, a odtud přes Kolašin a Moraču teprv do Šavníků."

„Výborně!" zvolal muž asi třicátník, štíhlý, pěkné intelligentní tváře. „Toť můžeme jeti společně!" A dva jeho sousedi, starší

a vážnější, mu přisvědčili. Ubíralič se dva z nich až k samé Andrejevici, jeden pak na dvě třetiny touže tratí.

Úmluvu jsme nejen několika doušky spečetili, ale i splnili. Sdíleli jsme společně trudy své z Podgorice až na Bioči, ale neznal jsem svých druhů valně. Cestou dovedli se mne tak sami obratně vyptávati na vše, že se mi ku odvetě nedostalo příležitosti; také jsem měl prvého dne příliš mnoho starostí s cestou a koněm, než abych byl dovedl ukájeti svoji zvědavost, ku které se jinak bez obalu

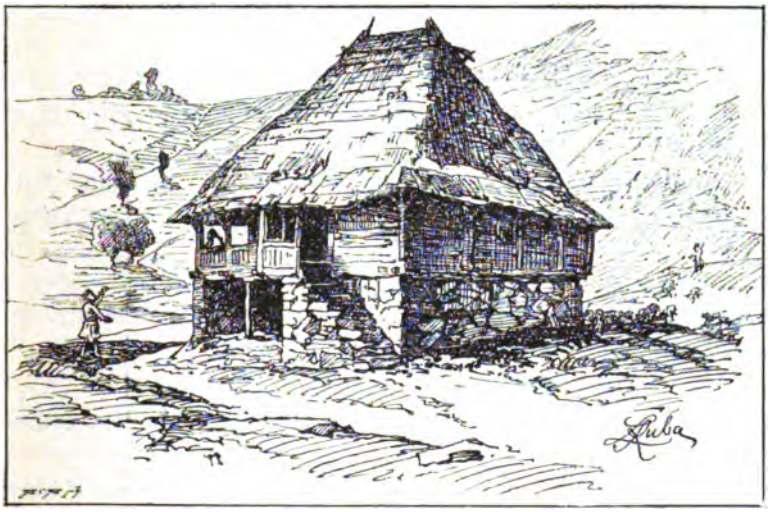

Vasojevičská kuča (v Ljevé Rijece).

přiznávám. Na Bioči byl jsem zase na tolik zaměstnán, že se mi rovněž nedostávalo času ku zbytečným řečem.

A tak, když jsme ve středu ráno Bioči opouštěli, nevěděl jsem o svých druzích stejně nic, jak můj trpělivý čtenář, což moji neslušnost omlouvá.

A vždy ještě nenadešla mi chvíle, kdy bych byl měl kromě vůle i dosti příležitosti, rozebírati šetrným způsobem nacionále svých spolupoutníků. Vyjeliť jsme za nálady všeobecně neveselé.

Nás všechny tísnila společná obava, že olověné, těžké nebe uchystá nám něco důkladného. Bude to sice pro tento naprosto

bezvodý kraj, jenž obýván je plemenem Bratonožičů, velikým dobrodiním, spustí-li se řádný déšť, jenž byl více než jistý, ale nám poutníkům blaha nijakého nezpůsobí.

Mne samého pak hryzla ještě druhá věc: hanebná cesta, jak se hned na počátku ukázala. Včera neustával mi Vule slibovati, kdykoliv jsem si na špatnou cestu stýskal: „Zítra bude, gospodine, již dobrá cesta!“ Aby tě ďas! Dobrá prý cesta — a ve skutečnosti mi všichni radí, abych na koně ani nevsedal a raději s nimi rovně vzhůru stoupal! Koně že oklikou prý převede Vule nahoru a tam teprve že budu moci usednouti!

Uposlechnul jsem rady, neboť i Panto Cemovič, jediný, jenž měl koně mimo mne, z uvedené příčiny zvíře sluhovi svěřil a s ostatními pěšky hodlal.

Několik set metrů výše sešli jsme se opět se svými komoni. Zde bylo již možno jeti koňmo. Vysedli jsme. Napřed Panto, za ním já; ostatní kolem nás capali pěšky.

Jak jsem na koni vypadal, nevím, a kdybych věděl, snad bych se to rozpakoval pověditi. Ale jak to slušelo Pantovi, to vynasnažím se rád popsati.

Panto je člověk, že by z něho snadno udělal dva. „Ale více bychom spotřebovali,“ namítnul mi, když jsem se tím způsobem o něm vyjádřil.

Avšak i o jeho mužnou krásu, pružnost tělesnou a eleganci pohybu mohlo se několik lidí rozděliti. Kráčeje, přenášel značnou tíhu svého objemného, ale jako jedle strmého trupu, lehce s nohy na nohu jak pírko, ba zdálo se, že nekráčí, ale že pluje vzduchem. Hlava vždy byla vypjata vzhůru, jako by v dáli cosi vypátrati se snažila. Z toho vyvinul se u něho i zvláštní způsob nosení čapky. Měl ji tak hluboce do čela vsunutu, že nesena byla oblým nosem. Pro lebkoznalce udávám, že temeno, kde je střed vlasů, měl neobyčejně hluboko, zároveň tuším s výškou uší, tak že krátký a hustý porost podporoval jeho furiantskou libůstku, již nosením své čapky prozrazoval.

Kůň jeho, pěkný džogat (bělouš), darován mu byl od knížete. Obložen byl se stran vaky a vzadu stočenou kabanicí (zimníkem).

Z obavy, aby vstupuje na koně — velikou svojí vahou nestrhl sedlo stranou, přivedl si džogata ku skále, a jediným vhoupnutím ocitnul se mezi vaky a tlumoky. A týl mu hned zas rovně vzhůru trčel jako hromosvod, a zůstal tak již nepohnut, i když kůň pracně vyhledával mezi balvany nebezpečný sestup dolů i když se kolébavě drásal po kamenitých schodovitých cestách do výšin. Krásná to naň podívaná!

Pouze vadilo dojmu, že kůň jeho byl ku jeho osobě poměrně malý. Když se vhodil Panto do sedla, prohnul se hřbet zvířete jako rákoska. Ale na Černé Hoře větších koňů není.

Nahoře vál studený větřík a bylo nepříjemné chladno. Snažili jsme se cestou vtipem, žertem a zábavou se rozehřáti, ale marně. Rádi jsme tudíž o osmé hodině konečně sestoupili na Peljevu Brjegu s trpělivých zvířat, abychom trochu posnídali. Sluha sňal s ramena moji příruční bocu (láhev s rakijí), vyňal ze zásob kus chleba a tvarohu, já pak „lámal a dával" společníkům svým.

Usadili jsme se na chladných šedivých kamenech, na nichž pěkně vypínaly se bílé kabátce Černohorců: zelená vojenská dolama Pantova. Jen můj rezivý moderní šat svojí neurčitou, bázlivou barvou tvořil nejapnou výminku.

Sluha přinesl mi pléd, abych si mohl učiniti pohodlí. Rozloživ se naň, srovnával jsem krajinu s mapou. Před námi ztrácel se v oblacích Veterník, vrchol, přes nějž nás měla další cesta vésti. —

Byli jsme již ve značné výši; žel krásné vyhlídky, jež by se byla musila odtud prostírati, kdyby škaredé počasí mně ji nebylo rušilo. Oč však byl rozhled menší, o to byl posupnou náladou pošmurného dne efektnější.

Seděli jsme na vysokém hřbetě, dělícím řeky Moraču a Malou Rijeku. V těchto místech v délce asi 20 km. jsou údolí těchto řek tak hluboká a těsná, že ni jedné osady, ni jedné budovy tam není (vyjímaje ves Mrku na Morači a Podkrš na Rijece). Do propasti Morači zřel jsem, když jsme vystoupili nad Bioči. S Peljevu Brjegu viděla se jen hrozná rokle tajemné Malé Rijeky. Kde dnu

však neviděti. Ječ svislými téměř stráněmi semknuta a musili bychom na samý okraj hřbetu zajíti, bychom dna se dopatřiti chtěli.

Hledím na teskně temné stěny, jež tím více se černaly, čím více mračna houstla. Duše, plná chmůr, nevalně obrazem tím pookřála.

Obrátil jsem tedy raději ke svým společníkům, abych si známost svoji s nimi poněkud prohloubil. Najdou se na Černé Hoře povídalové, jimž ústa nestačí ku samochvále, ale moji druzi jimi nebyli. Povídali spíše jeden o druhém, než sami o sobě.

Jen Panto seděl a mlčel, a zdálo se, že ani neposlouchá, když přátelé jeho kreslili přede mnou stručnými rysy obraz jeho vlastního života.

Stojí za to, abych jej v krátkosti před čtenářem rozevřel, neboť jako rozměrem a krásou těla předčil Panto nad své spoloupoutníky, tak vynikal i životopis jeho nad osudy druhých.

Kdežto o jednom z nich mohu jen pověditi, že sluje Milić a je sedlákem ve vsi Seoci u Andrejevice; kdežto dále druhý můj společník, mladý štíhlý to muž, jménem Labović, pyšniti se může leda tím, že je adžutantem knížecím a že v Italii naučil se špačkovati v jazyku Petrarkově — Pantovi mohu věnovati s dobrým svědomím ostatek tohoto článku.

Není rodem Černohorec, nýbrž pochází ze Starého Srbska, z těsného sousedství Černé Hory. Jeho domov sluje Buči. Osada ta je tak blízka nynějším hranicím černohorským, že barva, která na mapě hranici tu označuje, osadu onu zastírá. Nicméně je ono místo již na půdě turecké.

Jedenáctého června (po vých. počtu) r. 1875. zahájil Panto prvý v oné končině, s jinými ještě druhy povstání. Stal se vůdcem povstalecké čety. Bojovali všichni s jarou myslí a jasnými nadějemi, neboť měli za jisté, že domovina jejich připadne buď k Černé Hoře nebo k Rakousku a oni že šťastně zbaveni budou tureckého zulumu (násilí), před nímž ni žena, ni zvíře, ni kuča bezpečna nebyla. Ale nastojte — naděje strašně je oklamala! Po míru vedena byla hranice sice u samých Bučí, ale tak, že Buče zůstaly i dále — tureckými! A podobně stiženi byli tisíce a tisíce mnohých,

Krčmářka Divna Radisova v Ljevé Rijece.

již se povstání nadšeně zúčastnili a po míru — vydáni jsou v ruce svých nepřátel! Takovýmto nešťastníkům nezbylo než vše, pole i dům i krám se zbožím nechati Turkům na pospas a utéci s rodinou a holou rukou na Černou Horu. Tím způsobem zalidněno skoro zúplna na příklad město Kolašín.

Ale Panto utéci nemusil. Byl sice Turkům osobou svrchovaně nenáviděnou, a rádi by dali ze zlata onu kuli ulíti, která by je byla dovedla obávaného junáka zbaviti. Ale nejen že se neodvážili nijak ho stíhati, nýbrž naopak velikomyslně ho přijali domů a zde mu dokonce svěřili důstojný úřad soudcovský, poněvač je kraj, jak se rozumí samo sebou, ponejvíce srbský.

Ale mátli se Turci, když myslili, že ho tím koupili. Soudil Panto, ale po své a ne po turecké chuti.

„Tu mne r. 1881. jednoho dne" ujal se posléze Panto ku vybízení nás všech vypravování sám, „zčista jasna vzali v surgun (zajetí). Nevěděl jsem, co se bude se mnou díti. Vlekli mne nejprvé do Beran, pak do Peče, Prištiny, Skoplje, Čuprlije a odtud až do Soluně. Ale ani teď nebyli jsme ještě u konce. Naložili mne na loď, a vezli kolem Svaté Hory Athoské do Stambulu, dále do Smyrny, Berotu, Rabistanu, Porto-Saidu, Suedžu, Mediny, Meky a posléze mne v krajině Jemenu ve městě Saně vyložili. V Saně pobyl jsem nejdéle. Kávu tam mají, že jí u nás není rovno. Ale nebyl jsem ještě u konce své bludné pouti. Hnali mne odtud ještě přes Musovu do Suvačiny. Jak bych zde byl dlouho žil, to vědí jen turečtí úřadové a ne já. Avšak r. 1884 navštívil kníže Nikola tureckého cara ve Stambulu, a díky jeho péči, došel ihned rozkaz, abych byl vrácen. Zpáteční cesta vedla mne po Červeném Moři zpět do Meky, dále přes Alexandrii, Smyrnu, Cařihrad, Athény a Kotor na Černou Horu. Jsem od těch dob svoboden, ale domů nesmím.

To byla podmínka tureckého cara, pod kterou mne propustil. A poněvač od takových lidí jako já v Turecku nikdo nic neodkoupí, musím, když nechci kuču a zem ztratiti, ženu s rodinou ostaviti tam, a sám žiju v Kolašíně, kam mne rodina chodí někdy navštěvovati."

Panto z pravidla nemluvný, dávno asi tak dlouhé řeči již nemluvil jako tentokráte. Také potom jsem již neslyšel od něho podobně značný řečnický výkon. Ale byl již od té chvíle sdílnější, či vlastně o poznání hovornější.

Vybrali jsme se dále ku Veterníku, při čemž nás konečně stihnul obávaný déšť, jehož jsme potom v míře až protivné užili.

S Pantem bylo mi se loučiti teprv druhého dne odpoledne pod Matyševem na řece Taře. On ubíral se v levo na Kolašín, my v pravo na Andrejevici. Loučení nebylo velké. Předně jsme se měli po několika dnech v Kolašíně opět sejíti, a za druhé, nedostávalo se nám ku náležité oslavě okamžiku toho — rakije. Nebyloť lze v posledním hánu nijaké koupiti. Nezbylo, než do zbývající trošky naliti vody, aby se na nás všecky stejným dílem dostalo.

„Nuže, na shledánou v Kolašíně," volali jsme na vzájem při rozchodu.

A vskutku, v Kolašíně jsem Panta hned prvého dne našel. Byl sice stále poloněmý jako dříve, ale rád pobyl v mé společnosti. Byl u mne často za dne, večer pak po každé. Nabízené moje hostění vždy odmítal a jen v té míře přijímal, v jaké mi je i odplácel. Poměrně se ještě nejraději zasmál. Často jsem s ním zažertoval, až se těžký jeho trup rozřechtal a rozetřásl. Ba tak jsem si ho ochočil, že mi posléze i zpíval.

Nejraději mne však vodil kolem města a vypravoval o bojích, jež se u Kolašína, dříve tureckého, sváděly a jichž on byl účastníkem, ne-li strůjcem. Bohužel neměl jsem ani dosti paměti, abych to byl dovedl nyní napsati, ani dosti trpělivosti, abych si to byl hned na místě zaznamenal. Býval jsem svojí písničkářskou prací unaven.

Posledního dne před mým odjezdem seděli jsme na výšině za Kolašínem a rozhlíželi se po okolí. Panto ukazoval mi, kde všude byly turecké pevnůstky a jak „padaly."

Tu mne najednou napadla otázka: „A což pak, Panto, ty nemáš ani žádných řádů?" Neboť vůči obyčeji svých rodáků měl prsa prázdna.

„Mám."

„Hodně?“

„Dost.“

„A proč je nenosíš?“

Panto přešel mlčky přes moji otázku k dennímu pořádku a začal řeč o tom, jak se na protějších stráních kdysi v lesích skrývali, odtud na Turky výpady činíce. Neopakoval jsem mu svůj dotaz, nechtě ho zbytečně znepokojovati. Ale při večerní procházce sám mi zavdal příležitost, abych se opětně rozhovořil o záhadné té záležitosti.

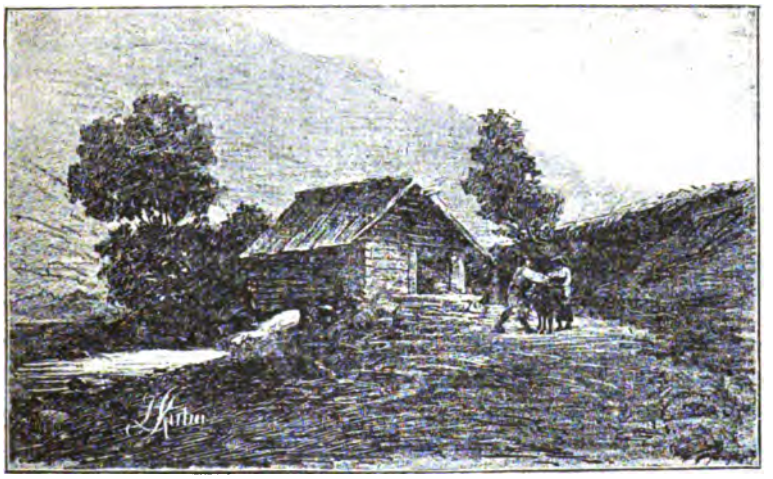

Vasojevićský mlýnek (u hánu v Bare).

„Slyš, gospodine, po návratu pošli mi svoji fotografii. Abych měl na tě památku,“ děl mi ku konci.

„Pošlu, ale musím míti také já tvůj obrázek.“

„Nemám fotografií.“

„Vím o pomoci. Přijď zítra časně ke mně, a než se vybereme na cestu, nakreslím si tě.“

„Přijdu.“

Této ochoty jsem neočekával.

„Ale se svými řády!“ dodávám rychle.

Panto se zarazil. Váhal potakati.

„Tedy tě nebudu malovat a fotografii svoji ti nepošlu."

„Tobě to udělám k vůli, vezmu je s sebou, ale v kapse; na sebe je nepřipnu."

„A proč vlastně řády nechceš nositi?"

„Poněvač je nosí, kteří jich nezasluhují. Ani před knížetem je na sebe neberu."

„Nenutím tě, abys si je připínal, ale to mi můžeš ještě učiniti, že mi řekneš, kolik jich máš a které to jsou?"

„Celkem sedm. Krom obyčejných mám ruský řád svatojirský, malou ruskou medaili, Danilův kříž a Obilićovu junáckou."

Ráno se nakupil pokojík můj četnou společností. Přišli se se mnou rozloučiti Kolašínští, a někteří mne dokonce přišli na den cesty vyprovoditi. Přišlo jich o mnoho více, než jsem se nadál, ale také o jednoho méně, než jsem čekal. Ten jeden byl — Panto Cemović.

Proč zrušil mi svůj slib? Proč nepřišel se ani rozloučiti?

Určitě odpověděti jsem si na to nedovedl, ale jak jsem byl Panta poznal, divil jsem se více včerejší jeho ochotě, nežli jeho dnešní nepřítomnosti. Snad ho mrzelo, že se se mnou proti svému zvyku tak sdůvěřil, snad si myslil, že si slibem svým škodil. Kdož to ví?

Nezlobím se naň proto a fotografii svoji, vrátiv se do vlasti, jsem mu přes to vše přece poslal. Kdo má minulost jako on, má právo na kousek podivínství, byť byl i junák a černohorský sokol. Třeba mi líto bylo, že Panto slova svého posledního mi nedodržel, vzpomínám si přece na nešťastného „ženatého vdovce" často a s neskaleným pocitem ryzího přátelství.

Proto jsem nedovedl čtenáře přes Peljev Breg převésti, abych nebyl dosti učinil své vzpomínce. Tím spasil jsem i svoji čest a bude mi snad již milosrdně zapomenuta moje vůči čtenářovi nešetrnost.

4. V Ljevé Rijece (Horních Vasojevićích).

Rovinský sice ve své geografii tvrdí, že onen kamenný jazyk jenž vypláznut mezi Moraču a Malou Rijeku a osídlen plemenem Bratonožićů, je kraj naprosto bezvodý a suchý, postrádající každého pramene a mající jediné jen ublo (přirozenou nádržku, jámu s vodou) — ve které však také je celý boží rok sucho —: ale kdybych měl zde znamenati přesně své dojmy poutnické, musil bych tu končinu nazvati nejmokřejší, jakou jsem na Černé Hoře poznal. Po celé prý délce 5 hodin, t. j. od Bioči až na Veterník, není prý kapky vody — a nedopouštěj Bože, abychom byli musili my kapky ony počítat, jež se tu na nás spustily! Dost možná, že bych tak byl musil činiti, kdybych byl meteorologem a sloužil „přísné vědě", jsem ale tak šťasten, že mohu s ledabylostí všedního pobudy prostě si ponaříkati, že jsme tu dostali pořádně co proto. Panu Rovinskému to snad bude pohnutkou, aby v příštím vydání své knihy ono absolutní tvrzení zmírnil podmínečnou větou: neprší-li. Pak teprv bude jeho kniha vskutku kritická a vědecká, neboť bude pro všecky případy mluviti pravdu.

Zaplať Bůh za to, že jsme se za sucha dostali aspoň až na Peljev Breg, minuvše selo Klopoty. Měli jsme tak možnost posouditi politování hodný vkus, jaký nešťastní Bratonožići volbou tak mizerného okršlku osvědčili. Kraj vypadá, jako pražské ulice, když se předlažďují. Všude valí se zásoby dlažebního kamene, ale nikdo se práce nechápe. Místy se již na kamenech ujímá mech, haldy zarůstají jalovcem, ale nikdo ani rukou nehne. Jaký to nepořádek! — voláme hněvem spravedlivým.

A hned na to dodáme: Jaká to marnotratnost! neboť je zřejmo, že zásoby ty jsou větší, než jich je třeba. Naleznemeť tu jen pramálo temněhnědých skvrn hlinitých, jež by bylo záhodno k vůli „žádoucí jednotnosti obrazu", také ještě kamením zasypati a zandati!

Ano, je to zde hrozná poušť, v níž pouhý jalovec nad okem cítí útrpnost a svojí smělou zelení snaží se je potěšiti. Pouhými přeludy zdají se nám býti sporé smokve (fíky) a révové keře, jež

místy na malém kousku země — dík teplé poloze jižního svahu — se ujaly. Díváme se na ně dva- a třikráte, nedůvěřujíce klamivému zraku.

Snad že nás chtěl dalších trudných obrazů ušetřiti, snad aby svírající dojem tesknéhо okolí dovršil, spustil se na nás za Peljevým Bregem zmíněný již déšť.

Navlékl jsem svoji ćeradu od kiše (plášť proti dešti), a deštník půjčil Vuli. Černohorci rádi nosí deštníky. Vidí v tom vítězství kultury, a proto dávají mu přednost před účinnější jinak svojí kabanicí (velkým kabátem, jako náš zimník), prozrazujíce tím svoje idealní stanovisko. Tím si vysvětlíme, že adjutant Labović zase rád nabídnul Vuli svoji kabanici za slunečník, což můj strážný anděl musil ze slušnosti přijati.

Déšť, vítr a chladno se sesilovaly. Stoupalič jsme. Naši pěší druhové byli ve výhodě. Kdežto na koních opisovati nutno bylo veliké oblouky, oni několika sáhodlouhými kroky ocítnuli se tam, kam my teprv po chvíli ponenáhlu „přichvátali", naleznuvše je odpočívající.

Takové chvíle odpočinku uměli oni vděčně použiti. Vyňali tabatěrku a pomíjejíce bezohledně déšť i ostrý vítr, se svojí proslulou jižní virtuosností upletli si nikotinovou lahůdku a zapálili. Toto poslední nečinilo jim obtíží, poněvač Vule byl opatřen zápalkami, jež na větru neuhasínají. Zajímavější však bylo, jak si adjutant Labović pomohl, aby, svíjeje papirosku, nemusil moknouti. Vetknul totiž si deštník prostě za krk, a tak, klidně sedícího a s tabákem hrajícího, jsme ho stihli se společností ostatních nahoře.

To je černohorský patent. Podobně Černohorec nakládá s čibukem, nekouří-li již. Aby mu nepřekážel za pasem, nechá jej trčeti hrůzostrašně ze zátylku.

Déšť houstnul a všecky žerty přecházely. Ústa nám jednomu po druhém zamrzala, a táhli jsme smutně tak zvanou „cestou" jako odsouzenci. Rozhlížeti se nebylo možno. Krčil jsem se do svého pláště, s něhož mi zatékalo na sedlo pod kalhoty. Protivná to věc. Viděl jsem jen hlavu svého koně a Pantu, za nímž můj vranec v patách tu šplhal, tu sestupoval. Sykot listí mne poučil, že jsme

vlastně v lese. Vskutku drali jsme se hustou bukovinou, jíž vrchol Veterníka je porostlý. Vrchol tento (vysoký skoro 1300 m.), zdá se, měl kdysi neštovice. Jeť samá jamka. Ovšem pořádná jamka. Stále spouštíme se dolů, stále nahoru. Já ne, ale pan Rovinský napo-

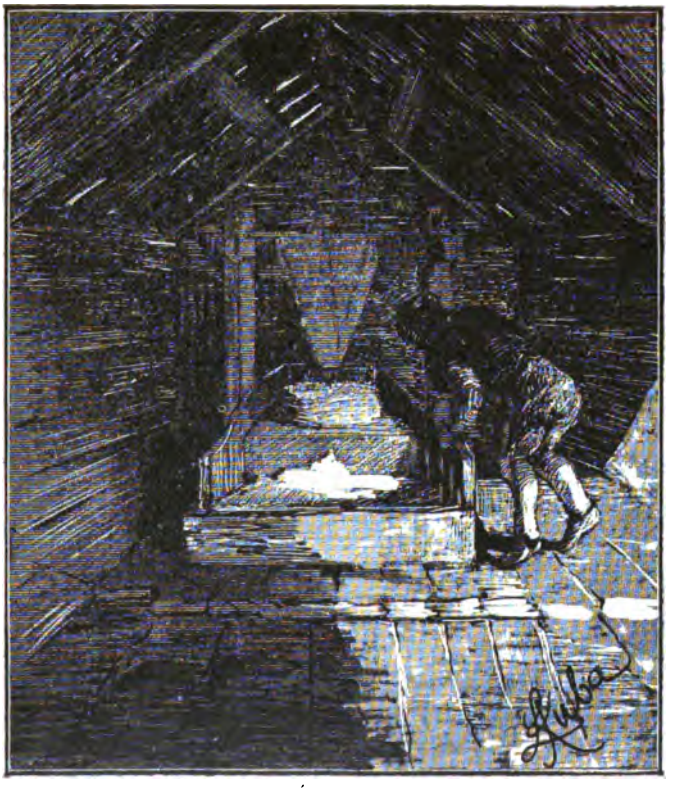

Ve mlýně.

čítal, že je to celkem dvaadvacetkrát nahoru a dvaadvacetkrát dolů. Zde teprve jsem poznal výborné vlastnosti svého koně. Rád bych byl totiž sestoupil s koně, kdykoliv mi bylo spouštěti se do hlubin po primitivních schodištích, jichž stupně dobrý střevíc byly hluboky, ale předně by mi bylo zmoklo sedlo, a za druhé se uká-

zalo, že by to ssedávání a vsedávání nebylo mělo konce. A tak jsem se odhodlaně spouštěl na hřbetě ubohého tvora. Dobrá ta duše by se mne bývala mohla krásně zbaviti, kdyby její oposiční povaha nebyla se spokojila s pouhou deklarací, se kterou si jeho kopnutí, jímž mne vsedajícího vždycky vítala, dovoluju bez veškerého zlého úmyslu přirovnati. Podkovy jeho cvakaly a skřípaly, smekajíce se a bijíce do kamenů, ale nohy byly vzepřeny a nepovolovaly. Mně jen zbyla starost uhybati se větvím, s nichž na mne potoky vody stékaly, a varovati se skal, jimž bylo těžko na úzké té cestě se uhýbati.

Ve spoustě té jsme konečně došli k lidskému obydlí. Jaká radost! Chci, abychom sestoupili a se osušili, ale musím čekati, neboť málo výše je hán.

Pěší byli tam dříve nežli my a obyvatelům dusné prostory, v níž jsme měli odpočinouti, oznámili náš příchod. Mokrý a vystydlý vstoupil jsem za Pantem dovnitř. Zde již rozdělával se oheň. Ačkoli sem světlo vnikati mohlo dveřmi i skulinami, ano i oheň rozžat, bylo všude temno. Ihned mi přinesli malou třínožku; ostatní usedli — nohy křížmo — kol ohně na zem. Já nemeškal zouti boty a zeboucí nohy u praskajícího ohně ohřívati. Ony obrovské třemeny se totiž špatně osvědčují. Zachycuje se tam mnoho vody a chladí velice. Boty a punčochy položila hostinská na příhodné místo, aby se osušily.

Oheň se rozhořel a rozléval žádoucí světlo po začouzené prostoře. Nedaleko mne batolilo se nahé dítě, oblečené pouze huňatým beránčím kožíškem. V koutě ozvaly se jakési hrací hodiny či cosi podobného — udiven ohlédnu se po zvuku — ale z temné končiny nevynášeli ani hudební stroj ani ariston, nýbrž — kolébku s malým křiklounem. „Zima“ zvalo se ono péro, jehož stisknutím strojek spustil. Prostrčili tedy nemluvěti nohy skrze vyřezávanou pelesť kolébky, přistavili nožičkami k ohni, „péro“ pozbylo síly, přestalo působiti a muzika umlkla.

Protivná zima a chladný vítr vnikaly do chatrče. Ale když jsme zavřeli, valil se kouř v hustých chumáčích do očí, že mi toho nebylo lze snésti. Musil jsem proto co chvíli otvírati a zavírati.

Dali jsme si uvařiti mléka, vajec a černé kávy. Já mezitím zkoušel dospělejší děvče přiměti k tomu, aby mi zazpívalo. Nepomáhala mi pokladnice mých „skvostů“, ani „šestice“ (desetník) nebyla s to otevříti děvčeti ústa — stydělo se. Konečně, když jí navrhli, aby se za ohradu prkennou schovala, počala zpívati:

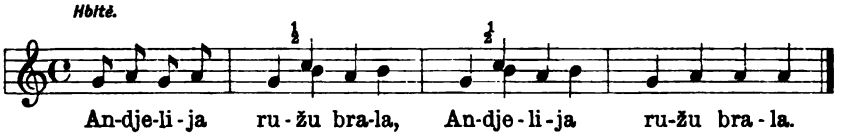

Andjelija ružu brala,
dje[1]) ju brala, tu zaspala.
Odusta[2]) se mlado momče[3]),
u ruke mu struk[4]) bosilja[5]),
bijah[6]) Maru po džerdanu[7]):
Ustaj[8]), Maro, ustaj, dušo,
da brišemo[9]) zlatne dvore,
zlatne dvore i oḅore,
da turamo[10]) po njim stole,
da mi sjede[11]) sve gospode.

Neočekávané překřtění Andělije za Maru nutno přičísti na vrub dětského věku dívčina, jež jinak píseň dobře zpívala i deklamovala, tak že na příklad není pochybnosti o tom, že je to píseň obřadní, jak přísný, takřka antický nápěv dokazuje, a spolu že je to píseň svatební, jak zase z tekstu plyne.

Vavříny malé dívky nedaly spáti adjutantu Labovići, jenž si přál moji téku rovněž něčím při té příležitosti obohatiti. Jak z uvedeného příkladu vidno, nevybral ze své zásoby pro mne žádnou špatnou věc:

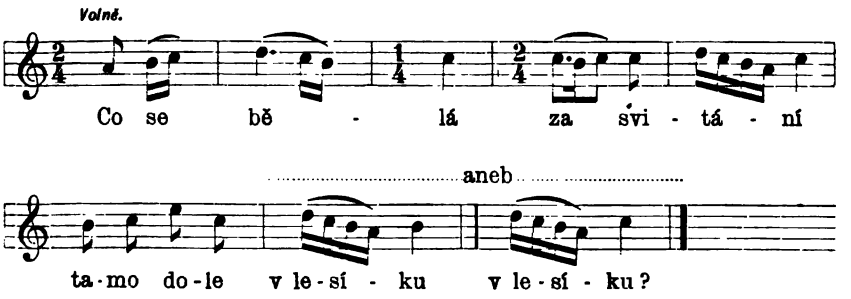

[1]) kde, [2]) zastaví, [3]) chlapec, [4]) stonek, [5]) vasilku, [6]) bil, [7]) ozdoby na krku, [8]) vstaň, [9]) ať čistíme, [10]) ať rozestavíme, [11]) aby seděli.

Zdali slunce, zdali měsíc,
nebo jasné hvězdice?
Není slunce, není měsíc,
nejsou jasné hvězdice,
ale jsou to bílé dvory
Davidovy v lesíku.
U nich kráčí mladá dívka
a květiny zalévá.
Rychle vzal jsem bystrou střelu,
zamířil na dívčinu.
Ale dívka začne prosit:
nechtěj mladou stříleti!

Jestli že chceš rosné kvítí,
přijdi sobě za jitra.
Za jitra se všecko kvítí
v rosných perlách veselí.
Jestli že chceš chladné vody,
přijdi sobě v poledne.
V poledne je každá voda
bystrá, chladná, studená.
Jestli že chceš milování,
přijdi, milý, u večer.
Na večer je každá milá
svému hochu líbezna.

Marně jsme svůj polední odpočinek prodlužovali. Lijavec neustával. Nezbylo, než udělat tři křížky a zase hup do sloty!

Příjemně hřály osušené punčochy, špatně se obouvaly prosáklé boty. Zapsal jsem si tu nový paragaf do své téky pro příští výpravu: do krabičky rybího tuku.

Vule mi podržel dle svého zvyku sedlo, abych je při vsedání stranou neposunul, kůň dle svého zvyku podal mi osvědčení svého odporu na doklad, že stav tento pořád ještě neuznává za zákonný a právní, a já zase podle svého zvyku — jsem pyšný na to, že se mohu za tak krátkou dobu pochlubiti již také „zvykem“ — na jeho deklaraci prostě nakašlal. Vždyť to, Bože můj, dělají jinde také! Poznal jsem již, — jako poznalo se jinde — že ten mezek to tak příliš zle nemyslí, že ve skutečnosti je to vlastně zcela dobré hovádko, jež nejen neublíží, ale které ještě přes louže a kaluže, hory a propasti, skály a kameny rádo mne přenese, kdyby ho to život státi mělo. Ať si tedy jednou za čas kopne! Přejme mu tu radost!

A tak jsme za hrozného lkání rozslzené oblohy hnuli dále. Nebe sice plakalo — ale my byli ubrečeni.

Několik stavení, jež jsem ve slotě dovedl spozorovati, jsou koliby*) Bratonožićů, již zde přes léto pasou stáda.

Bylo poledne, když stanuli jsme nejvýše, abychom se jali

*) Obydlí pastevců.

sestupovati dolů. Sám Vule mi nyní děl: „Musíš se, pane, skynouti s koně!“

Udělal jsem to rád, poněvač pěší chůze mi slibovala promrzlé již zase údy zahřáti. Ale radost moje byla neveliká. Spouštěli jsme se dolů průrvou 45% příkrou a několik set metrů dlouhou. Kamení zde bylo nasypáno tolik a tak „nespořádaně“ že mé mokré tvrdé podešve mne uváděly v neustálé nebezpečí zlomiti nohu, ruku, vaz nebo všechno dohromady — jak by to

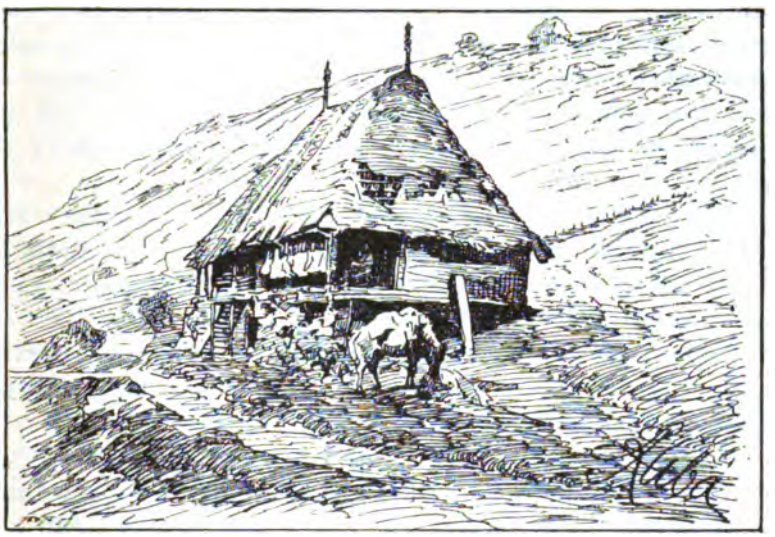

»Drundarský hán« u Andrejevice.

bylo právě asi okolnostem vyhovovalo. Ubohý Vule pln úzkostí namahavě sváděl mokrého — a sice dvojnásob mokrého, od deště i potu — vraníka, mezi tím co já byl nucen přijímati podávaných mi rukou od Miliće i Laboviće. Bez nich bych se byl musil dolů plaziti. Jediný Panto kráčel dolů volně a bezstarostně a s takovou elegancí, ba skoro majestátem, jako kdyby po mramorovém schodišti do osvětleného sálu sestupoval, kde jej zástupové očekávají, aby ho vítali.

Nicméně dole i on si rád oddychnul jako my všichni ostatní, z nichž v takovém ohledu já ovšem první místo zaujímal. Ostatně kraj sam zasluhoval malého porozhlédnutí.

Svrhli jsme se s hor do údolí na stranu jižní, t. j. do údolí Malé Rijeky. V tom právě místě vzniká Malá Rijeka soutokem dvou potoků Brskuta a Levé Rijeky. Několik domků, jež se tu nalézají (asi 10), tvoří osadu Jablan.

Obraz kraje, do něhož jsme vstoupili, byl podstatně rozdílný od území Bratožićů. Tam pouhá namodralá šeď, zde střídání zeleného trávníku s hnědou prstí a temným kožichem hustého lesa. Stavení rovněž hlásala, že jsme v nové končině. Kdežto na západě (v Katunské nahiji a v okolí) jsou střechy nízké dle vzorů italských, nalézáme je zde neobyčejně vysokými; kdežto tam byly domy hotová skála, zde budovány jsou nejen z kamene, ale i z dříví a slámy.

Domy jablanské vlastně ani jako domy nevypadají. Je to hromada kamení, na němž několikráte výše kupí se do špičky zčernalé prkno a shnilá sláma. Otvor černý znamená dvéře, službu oken zastávají četné skuliny.

Pantovi zavdalo toto místo příležitost, aby se zas drobet rozhovořil. Byly to paprsky historie, pod nimiž mlčelivost jeho roztála a jimiž toto místo osvětlil.

Jablany jest prý někdejší sídlo a útočiště bogomilců (jimž národ prostě bohumírové říká). Bogomilců bylo na počátku tohoto tisíciletí na Černé Hoře mnoho, a byli (podobně jako naši Čeští Bratří, jimž ve mnohém se podobali) pronásledováni.

Dále vykládal Panto: „Zde počínají Vasojevići. A sice Vasojevići Horní. Praotcem Vasojevićů jmenuje národ Vasa. Vaso se čtyrmi ještě bratry: Krasem, Otem, Pipem a Ozrem přišli prý z Rakouska (t. j. z krajin Rakousku nyní poddaných) a stanuli na protější výšině, jež odděluje jako klín Levou Rijeku a Brzkut. Selo pod brdem tím zove se Nožica. Vaso zde se svými již zůstal a rozprostranil se s plemenem svým na jihovýchod až do nynějšího Starého Srbska. Kraso se poturčil. Plemeno jeho je ve St. Srbsku a sluje Krastenići. I bratr Oto se poturčil a založil plémě Hotů

ve Škaderské Albanii. Pipo stal se zakladatelem nedalekého plemene Černohorského Piperů, a Ozro Ozriničů, již jsou taktéž na Černé Hoře, a sice u Cevu."

Snad toto podání je původem jména Bratonožićů, jichž území sem zasahuje. Na každý způsob pak je pro poměr albáno černohorský tradice tato důležita.

Mazlavou cestou ubírali jsme se dále, míjíce časté mlýnky, čiperně hlučící. Kovárna, jež se mezi nimi také naskytla, byla zajímava jako pokus, nelze-li prkna na střeše ucpávati — mezerami. Zdá se, že se to osvědčilo. Patrně mezery ty jsou nepromokavy, ve kterémžto případě bylo by žádoucno znáti prostředek, jímž se toho dosáhne.

Říčku Levou Rijeku jsme nechali stranou a dali se proti její malému přítoku, jenž zove Desná (Pravá) čili potok Kovačický (Kovářský), jenž dovedl nás do středu Horních Vasojevićů, čili jak se jinak říká, Levé Rijeky (sluší tu rozeznávati potok a území). Došli jsme mělkým údolím, jež mi velice připomínalo Vrchlici u Kutné Hory, na místo, kde údolí se drobet rozšířilo a poskytlo tak místa ku několika stavením: kostelu, škole, hánu a několika hospodářstvím.

Bylo již po poledni, rozhodli jsme se tu noclehovati.

Obrázky naše lépe naznačí rozdíl zdejších jednopatrových chat, ve spod kamenných (chlévy) na hoře dřevěných, s vysokými střechami, než psané slovo.

Hostinský zdejší, jsa spolu oficérem, prozrazoval velikou radost a vědomí cti, kterou jsme mu příchodem prokázali. Věci moje hned dal uložiti do dřevené komory se dvěma velikými lůžky, co zatím já dal vařiti vodu, abych si upravil čaje, neboť jsem byl tak prokřehlý, že by fildžan černé kávy na mne nebyl stačil. A pak jsem se již těšil na svůj oblíbený nápoj.

Nevím, jestli mám čítati na vrub černohorské zdvořilosti, že i společníkům mým i hostinskému kuchařský můj výrobek chutnal, na každý však způsob mne hostění a obsluhování zaujalo slušnou dobu a já při šukání tom své zmrzlosti se pěkně zbavil.

Ve zdejším hánu velice se mi líbilo. Lidé hezcí a hodní,

i zařízení poměrně pěkné. Na balkoně prostřeli nám k večeři, jež zahájena byla kyselou dobrou polévkou. Pak předložen pečený beránek, jehož hlava postavena přede mne. Byl to akt úcty. Že však bych nebyl dovedl se čestné své úlohy čestně také zbaviti, postoupil jsem hodnost hlavojeda Pantovi, řka, že on zná lépe s uřezanými hlavami zacházeti.

„Nevím, nevím, jestli jsem už nezapomněl! Pokusím se!" usmál se Panto.

Opět slanina, sýr, chléb a černá káva následovaly, načež jsme se odebrali do „kužíny" a zasedli kolem ohně. Byloť již chladno a kromě toho pozoroval jsem, že mnoho zdejších zvědavců sem přišlo — a od těch mínil jsem něco zapsati. Nedopustil jsem tedy, aby hostinský koho odháněl; nechať má každý vůli přijíti a poslouchati, nebo odejíti.

Byl nás hezký věnec. Mně ustlali houni na nízkou třínohou židli s pěkně řezaným kulatým lenochem, ostatní mužští seděli nohy křížem kolem ohně. Ženské seděly skrčeny u zdi.

Jen žena Divna nebo její dcerka Marica musili často odcházeti.

„Daj vatre, Marico! (dej ohně!)" zavolal dívku kuřák — a Marica již vstala, vzala oharek a položila jej kuřákovi do ploché hlavičky čibuku. Pak usedla zase na tak dlouho, dokud komu druhému nebylo téže služby třeba.

Všichni, kdo tam seděli, patřili zvědavě na mě. Splnomocňovati někoho z mých spolupoutníků k tomu, aby zástupu o mně vykládali, nebylo třeba. Nestačili tazatelům odpovídati.

Zprávy, jež o mne se tu slyšely, zněly posluchačům dosti divně. Vidělit mne až do večera kresliti a malovati, a nyní se jim dělo, že zapisuju a sbírám p í s n ě.

„A odkud pak je ten člověk?" přerušil jeden ze zvědavců Lukićovo vypravování.

„Iz Češke (z Čech)."

„To je mi divná země, když tam písní nemají", namítnul velice logicky tazatel.

„Písní nemají!" zastal se naší vlasti živě Labović. „Jak pak by v Čechách písní neměli! Tam je všeho hojnost, země, lesů, luk,

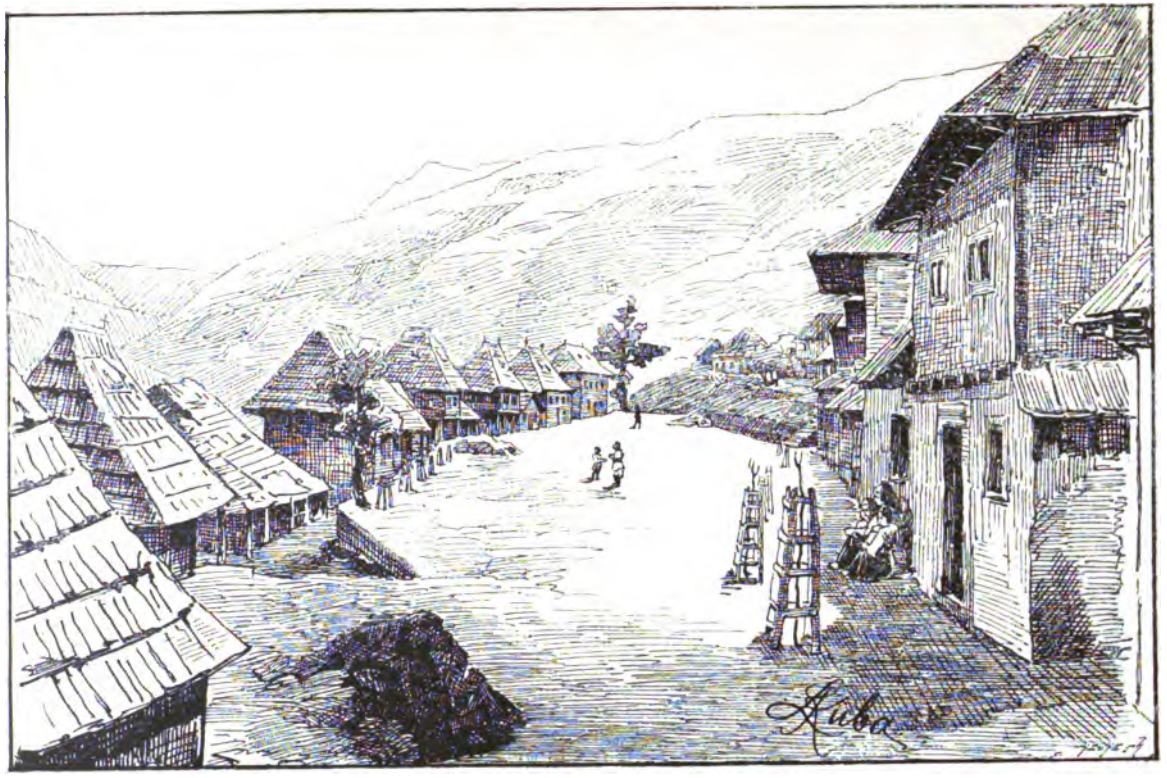

Náměstí v Andrejevici.

polí, zahrad, vesnic a měst, tam je bohatství ve všem — jak pak by tam mohly písně scházet! Národ, kterému se dobře vede, ten teprv rád a vesele zpívá! Čechové však jsou národ, jenž vše touží poznati, o všem se poučiti. A tak poslali sem člověka, aby jim pověděl, co a jak se u nás zpívá. To se pak napíše a vytiskne v knihách, a ty písně, které dosud jen na planinách našich se znají, budou hlaholiti v daleké zemi české!"

„Zgodan národ! Výborný národ!" pochvalovali nás posluchači, přitakujíce hlavami.

„Protože je vzdělaný!"

„Ovšem, a kolébkou vzdělání je škola. Co však my ubozí Černohorci můžeme dělati, když jsme nikdy škol neměli, až teprve v posledních desítiletích!"

„Nebojte se," potěšil jsem stýskající. „Však není všecko dobré, co nynější vzdělanost přivedla, a vy, kteří jste se opozdili, máte dobrou příležitost vybrati si ze všeho právě jen to dobré. Avšak teď bych rád, kdyby mi někdo zazpíval. Snad bys mohla ty, Divno, něco zapěti. Nebo poruč svojí Marici. Tu viz" — otevřel jsem skřínku svých skvostů — „to mám pro vás, pro ženské uschováno. Ale jen pro ty, jež mi budou zpívati."

„Jak možno zpívati, když je korota?"

„Možno, možno!" děl Labović. A vzav ode mne list gospodina Boža, předčítal jej nahlas a slavnostně.

„Ljepo," liboval si národ.

„Bravo," bzučeli jiní.

A ještě jiní počali laditi svá hrdla.

„Nuže, Marico, zazpívej ty. Jsem už stará, mé písně by ‚nevaljaly' (nestály by za mnoho)," namítala opět Divna.

„Zrovna staré písně mám nejraději. Ale dobře, ať Marica učiní počátek."

Marica seděla mlčky při stěně mezi svými družkami.

„Nu, Marice, zapěj!" dorážel na ni zástup.

Marice se zdvihla a — utekla.

„Nyní, Divno, musíš ukázati" — dí tu staří — „žes lepší než tvá dcerka!"

„Boga mi, stydím se jako ona, že bych také hned utekla."

„Zač pak bys se styděla?" namítám jí. „To zajisté není věc hanlivá, kterou od tebe požaduji. Tvá píseň bude zapsána a v knize vytištěna. K ní připojeno bude i tvé jméno. Kniha půjde do širého světa, tisíce očí bude čísti tvoji píseň a jméno Divny Radisovy a ostatních pěvců a pěvkyň. A řekne potom svět: Ej, junáci Černohorci! I bojovati umějí, i zpívati znají! Vidíš tedy, že se stydíš za věc čestnou. To přec není správné."

Divna se usmívala rozpačitě a rukou ústa držela, aby jí nevypověděla poslušnost. Bylať již valně zvyklána ve své zdráhavosti. Také pobručování druhých ji podněcovalo, neboť bylo znáti, že i ostatní by rádi za tak levnou cenu pracovali ku cti Černé Hory.

Měl jsem již omočené péro a uchystanou téku, na níž loviti jsem musil odpadky světla, jež s ohniště jako nepotřebné o mne sem tam zavadily. Patřil jsem do téky, abych Divnu pohledem v rozpaky neuváděl, neboť jsem viděl, že už „daleko do toho nemá." Zvlástě povzbuzení přílišné v takých chvílích neprospívá. Proto nerad jsem slyšel, když na ni doráženo se všech stran: „Nuže zpívej, Divno!"

„Zpívej, povezou tě i s písní do světa!"

„Budeš v knihách a budou tě lidi kupovat!"

„Možná, že teď omládneš!"

„Niko (Mikuláš) si tě teprv nyní počne vážiti!"

A vskutku žertovné tyto šípy, že nebyly vymrštěny tětivou zlomyslnosti, měly za následek, že Divna rozhodla! „Nechť zapěje dřív některý člověk (mužský), pak zapěju já."

„Nuže," volám, „kdo nechce býti přirovnán k babám, musí zpívati!"

A sbor se zařechtal smíchem junáckým.

„Nesmějte se! Budu vyprávěti doma, že jste zpívati nechtěli, ale baby vaše ano. Docela správně Divna žádá: ať začne mužský. Mužský je hlavou, náleží mu tedy přednost. Vaše tedy bude to hanba, nic-li u vás nezapíšu. Ty pak, kapitáne, máš povinnost, abys mi pomohl. Slyšel jsi v dopise gospodina Boži, že mi „všechny státní úřady mají býti ku pomoci" — nuže, musil bych

Ljubomir Androv Buratović, 12letý básník.

si na tě na Cetyni stěžovati. Až by se mně gospodin Božo tázal: Nuže, jak se vám na cestě dařilo? Musil bych o vás nechvalné zprávy vyprávěti!"

Kapitán mi ani nemuknul, ale popošel k mladíku, jenž konečně po rozpacích, projevených kašláním a různými posuňky, zdvihl stavidlo vládnuvší dosud zdrželivosti.

Po něm pak i Divna dostála slovu a zapěla svoji píseň.

A nyní abych byl měl deset uší, deset per, deset rukou a deset sešitů! Ostatních se totiž počala též zmocňovati touha získati si kousek nesmrtelnosti, a nevím určitě z jaké příčiny, počali pomalu bzučeti — ale stále směleji a hlasitěji — to, co jim právě na mysl a jazyk padlo. Snad chtěli na sebe upozorniti a žádali tak určitého vyzvání, snad jen se rozpomínali na píseň, aby mi ji mohli nabídnouti, snad se jich zmocnila vůbec touha po více nedělním zachovávání smutku hrdlo své trochu provětrati.

Ať bylo jak bylo, já musil nyní horlivce prositi, aby počkali, až jednu píseň zapíšu, pak že dojde řada na ostatní. Ale to pomohlo jen málo a na okamžik. Vykládám tedy, že nemohu

několik písní zapisovati na jednou, ale že ani jedné písně nemohu zapsati, když mi do toho budou všichni hučeti. Neboť to mate.

Rozpakoval jsem se se užiti ostřejších slov, ale i pomocí kapitána jen stěží a jen na okamžik dosahoval jsem žádoucího klidu. Nechtěl jsem je příkře zakřiknouti, abych odhalený ten pramen opět nezarazil, a tak jsem se mučil se čtyrmi písněmi, jež doleji předkládám. Mučil, dím, neboť oči neviděly ne tak pro tmu, jako pro děsný kouř, uši neslyšely, ale ne tak pro slabý zvuk, jako pro špatný pořádek. Dým v očích štípal, jako bych byl foukal proti větru do papriky.

A úloha má byla tím ještě obtížnější, že i zde se mnoho tremolovalo, jak na nápěvech naznačeno. Ale jen nedostatečně naznačeno. Neboť důležitá je hlavní linie melodická, její rythmus, a nikoli ten návěsek, jenž je u každé písně jiný a jehož jakost závisí na osobním vkusu a talentu hudebním a pěveckém. A právě vyšťárati ty linie nejen z chaosu různých fioritur, trýlků, předrážek a ozdob, jež při každé slože namnoze jinak zněly, ale také ze směsice bručícího roje dříve upejpavých, a nyní nedočkavých zpěváků, bylo velice pracné.

Musil jsem dlouho písně poslouchati, abych pochopil takt a hlavní tok melodie. Ale tu se mi dostalo od pěvce výtky. Vida, že hned nepíšu, ač on zpívá, táže se nevrle: „Tak proč nepíšeš? Vždyť zpívám!“

„Musím nejprvé sluchem píseň pochopiti. Jak to jsem dokázal, pak je vyhráno, pak ji zapíšu, aniž bys více zpíval. Nestarej se tedy brachu o mne, a zpívej jak se patří a sluší“. Vykládám mrzut, neboť mi tím přetrženo a na zmar uvedeno bylo pásmo not, jež jsem v mysli měl už spořádány.

„Tak mám tedy začíti!“

„Nu ovšem?“

„Mám zpívati dále či od kraje!“

„Vše jedno, jen už zpívej?“

„Tedy od kraje?“

„Tedy od kraje!“ odsekával jsem netrpělivě, patře do téky, občas plamenem ozářované, abych hovor zkrátil a k věci se přiblížil.

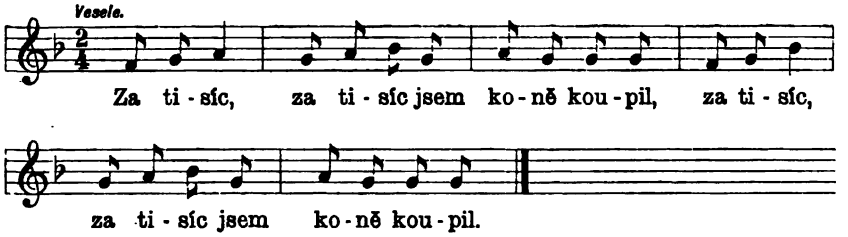

Za tisíc jsem koně koupil,
přivázal ho ku jabloni.
Všem dám dívkám po jablku,
mé milé se nedostalo.

Pomstila se moje milá:
stéblem dvéře uzavřela
a okénko — otevřela.

Nápěv této písně není než nepatrný variant písně „Oj djevojko, duša moja“ zapsané na Bioči.

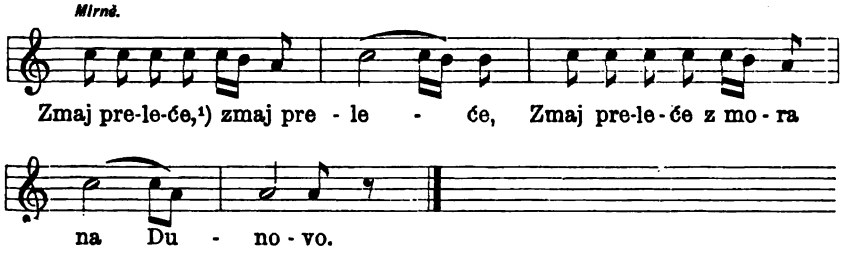

Zmaj preleće z mora na Dunovo,
i prenese pod krilom djevojku,
ljuto pišti lijepa djevojka.
Jaoh njojzi[2]) do Boga jednoga!
Ostade joj jagluk nedovezen,[3])
ne mam nikog, tko mi ga doveze,[4])
majke[5]) ne mam a sestrice ne mam,
ne mam brata, da mi ga donese,
niti[6]) snahe, da mi ga opere,
brata mi je zaboljela glava,
groznica[7]) mi majku uhvatila.

Mám za to, že starobylá tato píseň je obřadní, a sice svatební.

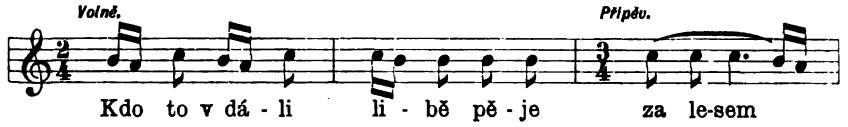

[1]) Drak přitetěl, [2]) Běda jí, [3]) Ostala jí poduška nedovyšitá, [4]) nemám nikoho, kdo mi jej dovyšije, [5]) matky, [6]) ani, [7]) zimnice.

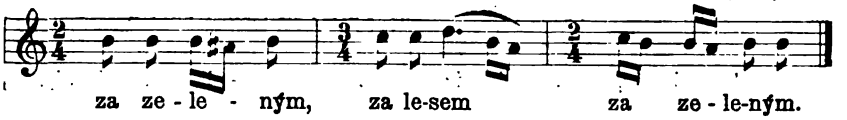

Kdo tu v dáli libě pěje?
Dívka tenkým hláskem pěje.
Uslyšel zpěv mládce jarý,
i polapil lepou dívku,
svázal její bílé ruce.
„Popusti mi bílé ruce,
chci já tobě sestrou býti!"
Mám já sestru také doma.

„Popusti mi bílé ruce,
chci já tobě snachou býti!"
Mám já snachu také doma.
„Popusti mi bílé ruce,
chci já tobě milá býti!"
Popustil jí bílé ruce
za horou za zelenou,
za horou za zalenou.

Po nápěvu i slovech je toto jedna z nejryzejších písní, jaké jsem na Černé Hoře vůbec zapsal.

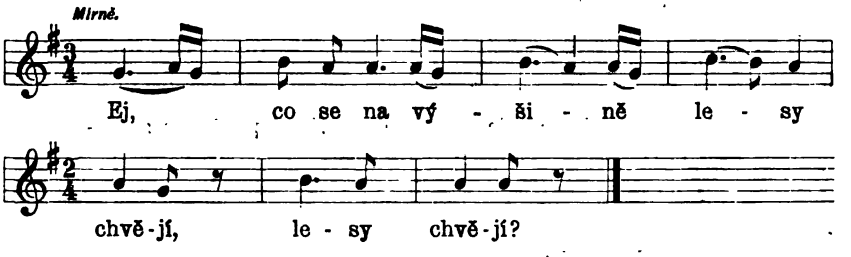

Co se na výšině lesy chvějí?
Zdali větrem nebo žárem slunce
nebo kletbou mladé dívky?
Klne ona staré svojí matce:

Bůh tě ubij! stará moje matko,
že's mě dala za osaměléhо!
Každá snacha po boku má svaka,
a já bědná, v kolo hledím sama.

Tato píseň, již libým hláskem Divna pěla, při své jednoduchosti melodické prozrazuje snahu po gradaci. Prvá vlnka (1. takt) má rozsah 2 tonů, druhá (2. takt) již tři tony. Ta opakuje se v 3. taktě, načež další vlna rozšiřuje se na 4 tony a na 2 takty (4. a 5.). Zde stoupání skončeno. Poslední vlna prodloužena sice na 2 takty, avšak zmenšuje rozsah svůj na 2 tony. — Tato stavba melodická výborně illustruje tekst, pějící na počátku o větru. Vlny melodické zdají se napodobiti vání větrů, lkání Melusino.

Za těch okolností není divu, že se objevily u mne brzo následky dnešní namahavé cesty při nevalném poměrně odpočinku.

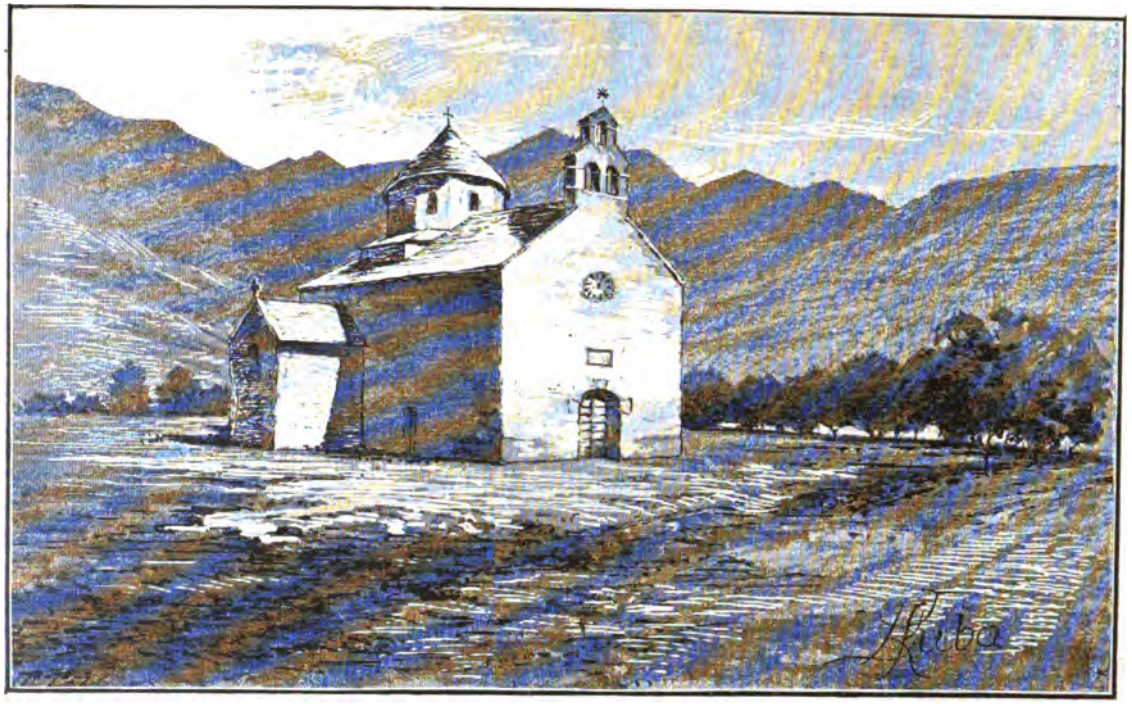

Kostelík v Andrejevici.

Ač mi líto bylo, že nemohl jsem krásné příležitosti lépe použiti a nádobu svoji u otevřeného pramene déle podržeti, bylo mi nutno po čtvrté písni ustati. Oči svíraly se mi nejen mdlobou a ospalostí, ale i kouřem a šerem; duševní pak napjetí, jež cesta vyžadovala a v němž nyní bylo nezbytno pokračovati, mne nadobro shrotily.

Rozpustil jsem tedy nevázaný svůj sbor, a zpola spokojen, zpola nevrlý odebral jsem se na kutě.

5. Pod Komem.

Již o čtvrté hodině ranní bylo v hánu na Levé Rijece živo. Noclehári nakládali na muly své tovary, aby pokračovali ve své pouti.

I my se nezdržovali. Co jsem psal zápisky, chystal Vule koně. A když jsme popili černé kávy a účet zaplatili, podržel mi Vule sedlo, a já, rozehnav se důkladně pravou nohou, vhoupnul jsem se těžce do sedla. Asi jako velitel městské kavalerie při paládě o Božím Těle. Mně ovšem při tom nepřekážel tuk, a oddechnul jsem si, vkládaje chodidla do třemenů, tak zhluboka proto, že jsem musil překročiti v okamžiku tom veškeré své „reality“ a „svršky“, jež mne cestou provázely a jež na bocích ubohého koně navěšeny byly. A to nebyla maličkost.

Jitro bylo po včerejším dešti velice studené. Panto přepustil brzo svého koně Labovići, tento zase Miličovi. Já pak jej nabízel Vuli, už také proto, že ubožák velice kulhal. Boleltě ho nesmírně mozol na chodidle, — známení špatného počasí — tak že si musil uříznouti do ruky hůl.

Ale zima byla tak krutá, že Vule raději snášel svoje útrapy dosavadní, než aby se vydal v šanc novým, které by naň ranním pronikavým chladem jistě byly nalehly.

O řeči a humor byla všeobecná nouze. Já ovšem si dovedl nalézti ledajakou hloupost, při níž jsem se vnutil do jakéhos takéhos veselí. Tak na př. mne rozesmál cestou Turčín, jenž si ovazoval kolem těla vlněný červený nekonečný pás. Neboť jej vlastně

neovíjel na sebe, nýbrž pohodlnějším se mu uzdálo, když sebe bude zavíjeti do něho. Hodil jej totiž na zem a konec jeden přidržel u těla; potom pás obkračoval kolem do kola, než se vlněná zmije ponenáhla všecka se země zdvihla a horoucně přivinula na ňadra — chci říci na břich Turčínův.

Ostatním to na smích nevystačovalo. Nezbylo, než pomáhati náladě umělým způsobem — bocou.

Přestupujeme kopec, jenž dělí vodstvo. Říčka, k níž se za nedlouho sneseme a jež slove Veruša, měníc své jméno za nedlouho za Taru, jakožto přítok Driny a tudíž také Dunaje spěje k moři Černému.

Těsné údolí říčky Veruše, stisknuté vysokými, sráznými stěnami skalními, hojně hustým lesem zarostlými, je bohato na romantické krásy v běžném, turistickém toho slova smyslu.

Tok její pan Rovinský ve své geografii popisuje zcela klidně. Já bych toho nedovedl. Mne rozčiloval těkavý její běh, jejž nerozpakuju se naznačiti slovy „ode zdi ke zdi.“

Následek její vrtochů je ten, že v pratěsném údolí neklidná voda honí i cestu se strany na stranu, a tak obě linie, suchá i mokrá, se neustále křižují jako tkanice na šněrovačce.

A my, ubozí poutníci, to musíme odnést. Co chvíli nutno procházeti řečištěm, plným velikých, oblých kamenů, přes něž dravé vlny bystře plynou a ubohému koni přechod strašně stěžují. Zvíře s námahou jen mezi nimi mezeru a oporu hledá. Místy je hluboko, třemeny se mi potápějí, vraníkovi se nohy třesou. Dereme se vlnami jen praprazvolna. Nejistota, přejdeme-li šťastně, či svalíme-li se oba do vody, se tím trapně prodlužuje, a já si vypomahám v takových chvílích výbornou útěchou: že by snad nebylo tak zle, neboť mám — nepromokavý plášť.

Pěším ženeme pak s druhé strany koně zpět, aby i oni mohli přejeti.

Ty brody mi byly tím méně po chuti, že vlastně jsme je nebyli povinni konati. Ubíraliť jsme se dle rakouské štábní mapy, a tam jde cesta stále po pravém břehu Věruše. Ovšem jsem se vůči vídeňskému výrobku naučil býti shovívavým, neboť již dříve

Starý kroj vasojevičský: matka Bakiču v Zábrdí.

jsem byl shledal, že od těch dob, co mapa ona byla sestavována, se stalo na Černé Hoře mnoho „geognostických" a jiných „převratů", tak že na př. celé osady a hory na jednom místě zmizely a způsobem nevysvětlitelným zjevily se nám na místě od onoho v mapě udaného velice vzdáleném.

Údolíčko je skoro neobydlené. Místy prostý mlýnek na svrchní vodu, nebo valjačica — na tlučení setkaného sukna — tímtéž způsobem zařízená a hnaná, pak katuny, ovčince a kozince.

Spojivši se Veruša s Opasanicí, přijímá jméno Tara, pokračuje starým způsobem dále, až nás dovede k hánu na Jabuce, kde jsme nuzně poobědvali, a posléze k Matyševu pod horu Ostrvici (1767 m.), kde spojuje se s řekou Drikou.

Zde rozloučili jsme se s Pantem, a počtem chudší ubíráme se proti proudu nového přítoku cestou, jejíž smíšená jakost libovala si ve skocích až protivných.

U Carevičova hánu v Bare skončila se pro ten den svízelná naše pouť, jejíž konce i moji otužilí druzi již touženě očekávali.

V hánu na nás byli připraveni. Kdosi nás předešel a o výpravě jim zprávu dal. Měl jsem tedy již připraven po pravé straně verandy kljet, t. j. malou jizbu s prostou postelí a stolem.

Hán je skoro nový, všecek dřevěný, s vysokou střechou jak celá budova sama. Pěkně je vše zařízeno, i kamnovec jsem zde našel.

Za to ale neměli — ani vína ani chleba!

Zakláli nám sice beránka, ale píti jsme musili jen vodu. Na štěstí je dobrá.

Spal jsem dost dobře, ačkoliv mne zima znepokojovala.

Příčina chladna nebyla jen deštivá předchozí nepohoda, nýbrž — a to hlavně — vyšší teren a blízkost vysokých hor. Vždyť celý den jsme vlastně obcházeli jen úpatí mohutné skupiny, jejíž dvě nejvyšší a sobě blízké hlavice slují Kom Vasojevičský (2660 m.) a Kom Kučský (2648 m.).

Včera ráno byli jsme mu stejně blízcí jako dnes. Obešli jsme jen hory, jež národ zcela náležitě zve „nohy Koma“, a jež tvoří řadu obrovitých pilířů, či žeber, dělených od sebe rozmanitými říčkami horskými. Celý den včerejší tedy značil pouhé plazení kolem „noh“ Kotiče a Vrela. Dnes zbývá nám ještě zavaditi o nehty Rogama a Štabna, a budeme posléze ve městečku Andrejevici.

Kom se mi, jak viděti, představil skutečně jako vysoká, velmi vysoká hlava. Chtěl jsem ho navštíviti hned z Podgorice, jak už bylo řečeno, — nebylo mi toho dopřáno. A šťastným jsem se měl pokládati, že mi bylo dovoleno aspoň — políbiti pantofel.

Ale i v jasnou jeho tvář mi v pátek ráno šťastnou náhodou milostivý osud dopřál pohleděti. Byloť předně čisté jitro, a za druhé i terén stal se tak příznivým, že jsem při prvém svém kroku z hánu mohl viděti vysoko do blankytu zabodnutou špičku Vasojevičského Komu.

Na pohled náležitý z doliny nemohl jsem počítati.

Kom vůči rozštěpeným, štěrbinovitým, bezvodým a ostře lámaným horním útvarům na jiných stranách Č. Hory jeví povahu nadobro jinou. Není tu vysokých planin rovných a klamných, zdánlivě nekonečných a náhle průrvami přeťatých, nýbrž jsme tu jako kdesi na předhoří Alp, na neustálém svahu, jenž dole hojně zalesněn, výše šťavnatou travou zarostlý, teprv nahoře vykazuje pouhou skálu lysou.

Je to již charakter Starého Srbska, t. j. jeho hornatějších částí.

Proto je Kom plný katunův (salašť), jichž majetníci jsou s východu Vasojeviči, se západu Kučové, s jihu turečtí poddaní, čehož následkem se tu často krev prolévá.

Místo nudného popisu Komu, na němž jsem nebyl a jejž bych musil opsati z knihy, položím tu raději andrejevickou píseň, kde nalezneme rovněž potřebná udání. A píseň tu sám jsem zapsal, mohu si toho tedy tím spíše dopřáti.

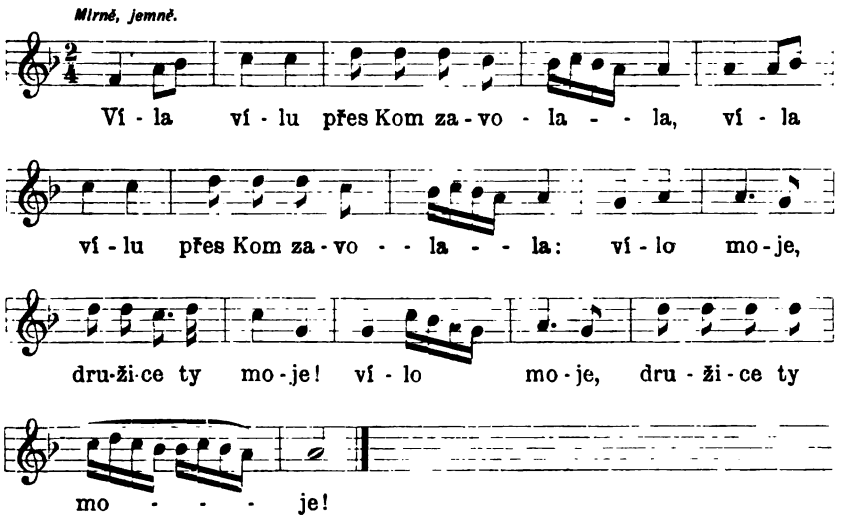

Víla vílu přes Kom zavolala:
Zdali's na planině Komu byla?
Zdali's vody z Margarity pila?
Zdali's jablan z Ljubana již brala?
Zdali's brala bylí na Točilu
a zda shlédla hradu Kolašína?

Já jsem na planině Komu byla,
já jsem vodu z Margarity pila,
já jsem jablan na Ljubanu brala
a sbírala vodu na Točilu
i zdi shlédla hradu Kolašína:
Nezastínily jej kavky křídly svými,
ale mrtvé tři junácké hlasy:
Mar Tutina i Djeloš Nikina,
třetí lepá Jovanova glava.

Jako v časopisech našich smutně pověstné notářské „opravy" počínají každou větu slovy „Není pravdou...", tak já při této písni příkladu toho opačnou formou mohu následovati a dle toho, co jsem o Komu zvěděl a seznal, řeknu:

Jest pravdou, že dle pověsti národa bydlí na Komu víly, a sice ve vílině jeskyni, a na zelené trávě kolo plesají.

Jest pravdou, že na Komu je pramen Margarita.

Jest pravdou, že na Komu je lučina Ljuban a že tam bují žlutý vonný kvítek jablan.

A je konečně pravdou, že je na Komu tak zvané Točilo, t. j. jízva, níž se dolů ssuje větrající, na písek rozdrobená skála. Snad má název tu příčinu, že obraz „vyvěrajícího" ve skále písku skutečně je podoben obrazu čepovaného nápoje, do nádoby „stáčeného".

Mohu při tom podotknouti, že dle sdělení Rovinského oba vrchole Komu velice trpí, větrají, rozrušují se a snižují. A sice ve značné míře. Co rok tu padají skály, nebo jich laviny urývají.

Přes Kom vede také cesta stěhovavých ptáků, již zde odpočívají. Postížení nepohodou, zde hynou. Někdy naleznou se hejna vlašťovek v kolibě, kam se před chumelenicí nebo vichrem ukryly, pomřelé.

6. Andrejevice.

Opouštěl jsem Bare v sladké myšlénce, že se tím končí prozatím — aspoň na krátko — řada svízelných dnů a že již dnes obědvati budu v městečku Andrejevici, na něž se dle hojných a krásných slov Vulových těšily již i moje záda i můj žaludek.

A snad tedy právě proto, že jsem měl užiti opět několik pohodlnějších a lepších dnů, hán Drndarský pod horou Štebnou, v němž jsme chtěli trochu posnídati, byl tak podařen.

Už ten mlýn vedle o dobrých 10% skloněný, svědčil o tom, že by byl nerozum zde něco kloudného hledati. Hán sám pak vypadal jen jako hranice fortelně srovnaného dříví, ale sešlého, zčernalého, trouchnivějícího.

Vstupujíce na šedé — jako celé stavení — schody, byli jsme varováni dobromyslně hlasem z hůry: „Pozor, ať nespadnete! Ať nezlomíte nohu!“

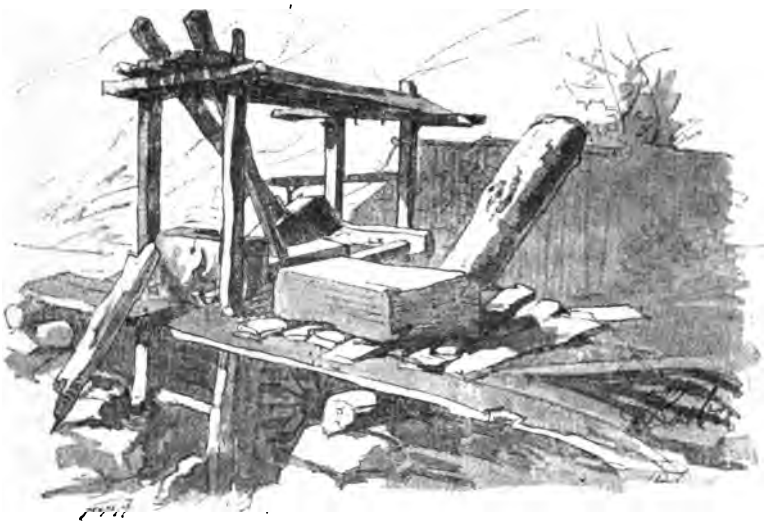

»Valjačica«,
vasojevičský stroj na tlučení sukna (zvalchování), hnaný svrchní vodou.

A díry mezi řídkými prkny na podlaze v prvém patře nalezly nás už obezřetny a opatrny.

Nebylo tu ani vína, ani chleba, ani mléka. Ničeho téměř.

Ba, když jsme se vytasili se svojí rakijí, požádala nás mladá krčmářka — teprv nyní jsem si všimnul, jaký sličný klenot rozbitá bouda kryje — zcela opravdově o kalíšek. Odměnila nás pak za to sýrem, bramborami a kávou, kterou semlel adjutant Labović. Spanilá brunetka pak zúčastnila se i parcelování jehněčího stehýnka, jež jsme z Bare vzali s sebou.

Brzo po tom opustil nás Labovič, aby se po 2 měsících opět na 2 měsíce věnoval domovu a rodině, jíž za svou 6měsíční celkem službu přináší roční plat 400 zl. Šel do Obla brda.

Krásným lesem stoupajíce, vznesli jsme se do takové výše, že viděli jsme sníh hluboko pod sebou. Odtud rozevřel se na západ divukrásný obraz na majestat Komu, oděného dosud ještě bílým rouchem královského svého hermelínu, na jihovýchod pak pohled na Staré Srbsko, Peć, Prizrem, Kosovo, na kolébku všeho Srbstva, dosud v drápech nepřátelských vězící.

A zanechavše při další cestě dole, v dolině říčky Kraljštice, soudruha Miliče, občana ze vsi Seoců, zahnuli jsme při ústí Kraljštice k řece Limu do údolí a ubírali se proti proudu řeky, jež jen z malé části Černé Hoře náleží.

Po několika krocích byli jsme v Andrejevici, jež se neodkryje, dokud před její „branami" nestojíme.

Již před městečkem Černohorec, jenž nás potkal, vrhnul se nejprv na mého sluhu a pak na mne s vroucím polibkem a s řadou otázek: Kako si? Kako ti kuća? atd.

A když jsme vstoupili na slušně upravenou, rovnou piacu, obemknutou věncem dřevěných jednopatrových budov a vyplašili skupinu před hospodou pokuřujících Černohorců z jich tiché zábavy, tu polibkům, otázkám a odpovědím nebylo konce.

Po třetí a po čtvrté již jsem nečekal na otázky a říkal zdejší „všeobecnou zpověď" bez pomahání asi na ten způsob: „Já bídný hříšník, zpovídám a vyznávám se, že se mám dobře, i všichni moji doma, že nejsem ženat, že mám otce, matku, x bratrů a y sester atd." A osvědčilo se mi to, neboť i druhého i třetího dne mi činil tento vynález dobrých služeb.

Andrejevice je krásně popsána od Holečka v prvém sešitě III. dílu „Černé Hory v míru", po němž bohužel nic dále nevyšlo. Tam též je vylíčen i hodný můj hostinský Marko a žena jeho Symona.

I já byl u nich spokojen, zvláště se stravou.

Po obědě odešli jsme přes náměstí do domku, v němž se usídlím. Dolejšek jeho je skladištěm Markovým, neboť Marko je pře-

devším kupec. Křivé schody nás vedly na křivou podlahu, na níž stanuvše mohli jsme si vybrati dle libosti jedny ze čtyř stejně křivých dveří.

Jedněmi z nich vstoupili jsme do prostého, slušného pokojíčka, jehož podlaha koberci byla potažena. Postel byla čistě upravena. Neboť nás Marko čekal, zvěděv o mne před několika dny na Cetyni, kde současně se mnou meškal.

Pouze okna mne tu mrzela. Nezapadávala a nedala se tudíž zavříti.

Co se s nimi tak mořím, všimnu si, že ani jediné z nich nemá všecky tabulky a že je to tedy vlastně práce zbytečná.

Z toho jsem měl radost nevelikou: ve dvou stěnách celkem tré oken rozbitých, a k tomu jestě dvéře, jež také zavírati nelze! A počasí chladné!

S Markem a celou skupinou druhých navštívili jsme k večeru nový kostel, na nějž jsou Andrejevičtí velice pyšní. Obrázek náš zřejmě ukazuje, že nic obzvláštního na něm není.

Zajímavo je pouze to, že v celých rozsáhlých a poměrně majetných Vasojevičích je to teprv druhý kostel (prvý v Levé Rijece). Bylať nahije tato nejvíce vydána v šanc nápadům a útokům tureckým, nebylo tedy svatyní stavěno, aby jich nemohli Turci zneuctívati.

Je tu pošta a telegrafní stanice. V zimě však, kdy cesty — i v létě těžko schůdné — sněhem zapadnou, z Andrejevice nelze na Č. Horu, a tudíž také ne pošta. Někdy pak přerušen bývá i telegraf.

Už tedy teren ukazuje, že Vasojeviči mají malý spád ku Č. Hoře. A stejně také krojem, typem a dialektem jeví odchylky. Obchodní styk je pěstěn více s Tureckem než s Č. Horou. Víno, jež tu pijeme, je prizrenské, obchodníci, jež kupcům přichází zboží dohazovati, jsou ze Starého Srbska. (Také s těmi jsem se musil chtě nechtě hubičkovati).

Ve skutečnosti také jenom část Vasojevičů je na Černé Hoře, větší část jich je dosud pod carem tureckým.

Tam jsou rdouseni živlem osmanským v politické svobodě, arnautským v národní volnosti.

Kupec Andělkovič z Peče mi vyprávěl, že tam Srbi sami nejvíce arnautsky mluví, jakož arnautština vůbec hlavně se tam slyší. A bezpečno je tam tak, že prodavač s večera nejen již neprodává, ale kupce do krámu vůbec ani nepustí. On sám — Andělković — až zítra pojede domů, převlékne se do oděvu arnautského.

Ze zvláštností zdejších upozorňuju na př. na různost posuňků.

Ptám se Symony, bude-li už oběd.

Zavrtí s úsměvem hlavou.

Jdu tedy pryč.

„Nůže pojď jísti!" volá za mnou.

Jdu jako vrtohlavý zpět a přemýšlím, zdali smyslové moji měli pravdu, či se mi to jen zdálo, že Symona záporně odvětila.

A druhého, třetího dne poznávám teprve, že jsem se sice nemýlil, ale že je tu jiný zvyk. Přisvědčuje se točením hlavy, tak že se zdá, jako to byl náš posuněk záporu. A v tomto posledním smyslu se tu na opak hlavou kývne.

V Andrejevici se pozoruje poněkud odpor proti černohorskému „erarnímu" kroji, s čímž paralelní je i záležitost politického poměru Vasojevičů k Č. Hoře. O tom však důkladně psal Holeček, pročež upouštím od rozpravy v té příčině.

---

7. Mladý poeta.

Mezi statnými Vasojeviči, kteří mne v Andrejevici zvědavě obklopovali a dychtivě naslouchali, když jsem jim vykládal, že jsem přišel sbírat a zapisovat písní, prodrala se ke mně malá, zavalitá postava statného chlapce v rudém džamadanu a modrých širokých gačích. Nevšímal jsem si ho příliš a nepohřešil jsem ho tedy, když, vyslechnuv výklady mé, zmizel.

Za nedlouho byl však zpátky a postaviv se stranou, žmolil v ruce nažloutlý sešit. Při tom bedlivě sledoval moje řeči, jimiž nabádal jsem společníky svoje ke zpěvu.

Guslar.

Počnu psáti píseň „Ljubio se bjeli golub“, kterou mi Miljutin Marko po dlouhém pobízení jme se zpívati, ale chlapec zastaví mi péro slovy:

„Té, gospodine, nepiš, ta je už v „Lyře“!“*)

Podívám se s údivem na chlapce, jenž vyčetl ze zraků mých otázku, na niž podal následující odpověď.

„Ty zajisté nezapisuješ písní, které jsou již tisknuty. A tato jest už ve sbírce „Lyře“.

Přisvědčil jsem chlapci, jenže jsem ho hned upozornil, že v „Lyře“ není nápěvův, a já že zapisuji též noty. Ale při tom pozastavoval jsem se nad vnímavostí malého pozorovatele, jejž práce má tak zajímala. Stal se mi hned velice milým, což jsem mu bezděčně na jevo dal několika otázkami, jež týkaly se zapisovaných písní.

To chlapce posléze na tolik osmělilo, že přistoupil k mému stolu a předloživ mi svůj sešit, děl mi s autorským, velikomyslným klidem:

„Zde máš, pane, moje písně. Když písně sbíráš, dám ti je, můžeš si je vzíti a tisknouti je!“

„A odkud jsi je opsal?“ táži se děcka, bera do rukou primitivní sešitek, plný rukopisných veršův.

„Odnikud. Vše je z mé hlavy“.

Opru do jeho modrých očí svoje zraky. „Ty tedy sám skládáš písně?“

„Ano,“ zněla básníkova odpověď.

Že srbský národ oplývá básnickým nadáním, bylo mi známo. Že však tu najdu lidi, ba dokonce děti, jež výtvory své papíru svěřují, toho jsem se opravdu nenadál.

Můj malý básník slul Ljubo Androv Buratović. Jak už viděti, byl to duch otevřený; tomu nasvědčuje také okolnosť, že pochopil ihned následující můj výklad:

„Zapisuji toliko písně staré, kterým naučil jsi se od svého otce, jenž se jim naučil opět od svých dědů; písně zkrátka, kterým se lidé již po mnoho let, třeba po století, jedni od druhých

*) v srbském to společenském zpěvníku.

učí. Taková píseň má velikou cenu, poněvadž ukazuje nám, jak druhdy předkové vaši zpívali, čili jinak řečeno, jak myslili a co cítili. Taková píseň je právě tak cenná, starobylá památka, jako vaše starodávné zbraně, jež v rodině jeden po druhém dědíte, jako vykládané vaše gusle, jež ve vašich kučích s pokolení na pokolení přecházejí. A tvoje písně, ačkoli jsou také dosti pěkné, takovými nejsou."

Ljubo, pozorně mne vyslechnuv, sešit poněkud smutně vzal zpět, ale nebyl ani uražen, ani proti mně popuzen. Naopak zůstal mezi námi a zpěvákům mým — jsa důkladným znalcem zpěvů národních — vzpomínal, kde v textu vázli, opravoval jim chyby, jichž se dopustili, a zhusta utkával se s nimi ve sporu, jako malý Ježíš se židy ve chrámě Jerusalemském.

Ba, stal se posléze mým přítelem, nejvěrnějším druhem po čas mého pobytu v Andrejevici. Stále chodil se mnou, všude mi byl po boku, časně ráno již dostavoval se ke mně a teprve večer mne opouštěl. A nejen při zapisování byl mi pravou rukou, ale i při procházkách. Se vzácným důvtipem vždy se domyslil, co by mne zajímati mohlo, a vše v okolí i v místě mi ukazoval, vysvětloval a klidný jinak onen kraj oživoval líčením bouřných událostí, jež se na těch místech odehrávaly a dosud mezi Černorhorci a Turky odehrávají.

A při tom byl vzorně skromný. Nežádal a nepřijal ode mne ničeho. Jen vyptával se hodně. Ale vždy dříve vyprávěl sám, aby si mne jaksi zavázal. Zvědavosť jeho byla však vědychtivosť. Vyptával se na naši Českou zemi, na naši řeč, pochlubiv se při tom ledakterými zeměpisnými vědomostmi.

Je přirozeno, že jsem se naň nemohl zlobiti, když mi každý papír, vyčuhující z mých bezpočetných kapes, vytahoval, žádaje, aby si prohlédnouti směl tu moje sešity, v nichž sledoval dosud zapsané písně, tu mapy, jichž byl hbitým čtenářem, nebo kresby a zápisky mé, v nichž dovedl čísti i moji zadrhovanou latinku. Černohorci jeho vášeň sice rozvážnými výstrahami krotili, já však se chlapce rázně zastával a touze jeho tím ochotněji jsem hověl. Byloť mu to za všechny jeho služby jedinou se strany mé

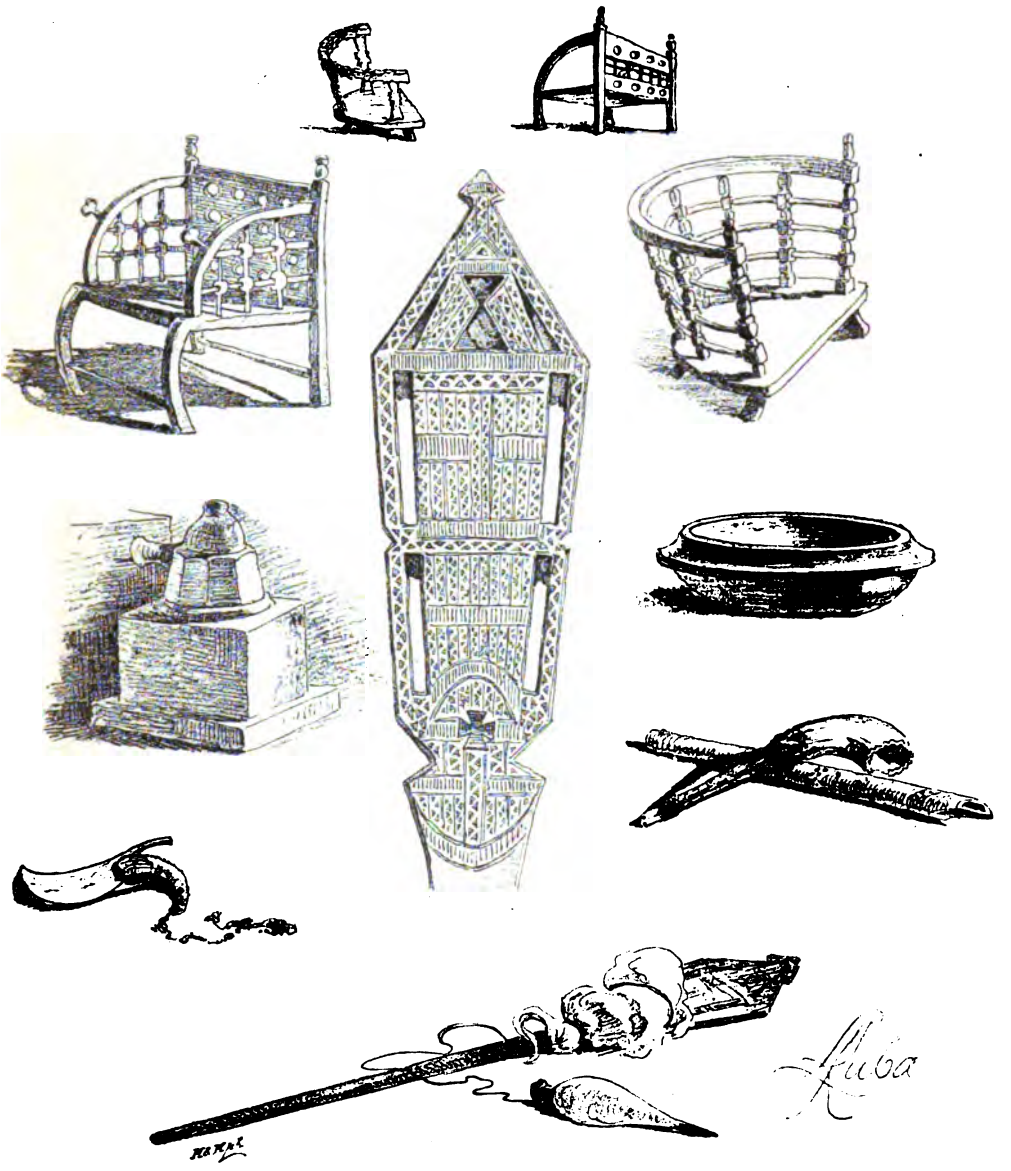

Z černohorské domácnosti.

Stolice z různých krajů. Kamnovec v Bare u Andrejevice. »Britva«, nůž s řetízkem. Mísa. Dyple s píšťalou. Přeslice. Uprostřed hlava přeslice, zvětšená.

odměnou, kromě pozornosti a důvěry, kterou jsem ho před ostatními vyznamenával a na níž nemálo si zakládal.

Ke konci odehrál se mezi námi dvěma akt, abych tak řekl, autorské vzájemnosti.

Večer před odjezdem požádal jsem ho, aby mi dal jednu ze svých básní na památku.

Skutečně po večeři přinesl čilý chlapec na půl archu neobyčejně vyspělou rukou napsanou svoji „nejnovější", jak děl, báseň.

Stůj zde všecka jeho báseň v latinském písmu :

MAJ.

Zeleni se sva[1]) priroda mila,
i zelena širi svoja krila,[2])
sad[3]) je došlo nam milo proleće,[4])
i maj mili, to proljetno cveće.[5])

Radujmo se mi, dječico[6]) mala,
jer[7]) se nama[8]) velja[9]) radost dala,
maj nam dodje, već[10]) se ljeto kreće,[11])
kletu zimu ne gledamo veće.[10])

Nego sada[12]) u ljetnome chladu
u šumici,[13]) dje tičice sladu[14])
nama život sa lijepom pjesmom[15])
na tom polju širokom i tjesnom,

Veselmo se mi u maju milom,
pod njegovim[16]) zelenim smo krilom,
uživjamo, kada milo•tice[17])
poju one na zelen grančice.[18])

Molimo[19]) se mi blagome Bogu,
da nam dade slobodu i slogu,[20])
jer bez sloge ne ima[21]) ni slave,
niti[22]) slave bez slobode prave.

Andrejevica, 5. maj 1890.

Spevao (zpíval)
Ljubomir Androv Buratović,
malo djete od 12 godina (roků).

„A ty mi k tomu napiš nápěv!" děl mi básník, když ukládal jsem rukopis jeho do svých lejster.

„Což se báseň tvoje také zpívá?"

„Ovšem a sice takto!" A v odpověď verše svoje hned počal

---

[1]) všecka, [2]) křídla, [3]) nyní, [4]) jaro, [5]) květ, [6]) děcka, [7]) neboť, [8]) nám, [9]) velká, [10]) nevidíme již, [11]) hýbe, [12]) Avšak nyní, [13]) lesík, [14]) kde ptáčkové sladí, [15]) s lepou písní, [16]) jeho, [17]) když milí ptáci, [18]) pějí oni na zelených větvích, [19]) modleme se, [20]) aby nám dal svobodu a svornosť, [21]) není, [22]) ani.

zpívati. Byl tě to nápěv školní jejich písně — jak mi vysvětlil — a hošík, uživ téhož rozměru, mohl zcela přirozeně melodie její upotřebiti jako hudebního roucha.

Učinil jsem dle jeho přání a napsal nápěv na druhou stranu prvopisu, jejž s sebou byl již za tím účelem přinesl.

Not však sám neznal. Proto nedivil jsem se, když, prohlédnuv napsaný nápěv, řekl klidně:

„A teď mi to sám zazpívej, abych viděl, je-li to dobře zapsáno".

Zazpíval jsem — přikývnutí jeho bylo mi důkazem, že jsem se úkolu svého zdárně a k jeho spokojenosti zhostil. —

8. „Telegraf."

Vrátiv se z okružní toulky po čtyrech nedělích opět na Cetyň, ukazoval jsem Pavlu Apolonoviči Rovinskému výsledky své cesty, zapsané písně a kresby.

Probíraje se náčrty zastavil se u obrázku, představujícího statného kloubnatého Vasojeviće v bílém vlněném obleku s rukou sebevědomě položenou na handžár.

Pan Rovinský zná výtečně celou Černou Horu a snad všecky Černohorce a Černohorky. Proto skoro každou kresbou dal se upoutati. Když tedy zočil zmíněný obrázek, zvolal překvapen: „Aj — toť telegraf!"

„Jaký telegraf?" tážu se s podivením, neboť vymalovaný junák neměl se jmenovaným předmětem pranic společného.

„Chtěl jsem říci," opravoval se Pavel Apolonovič, „Miljutin Marko Mijušković z Andrejevice — pravda-li?"

„Ovšem," přisvědčuju. „Ale v jaké souvislosti s ním je telegraf?" ptám se opětně.

„Což jste neslyšel, že národ jej nazývá prostě telegrafem? Kam jiný jde tři dni, tam je on za den. Odtud jeho příjmí. Zajímavý, výtečný to člověk."

Rád jsem slyšel tu drobnost o něm, neboť mi jeho jednání a

vůbec celá jeho bytost v Andrejevici byla nápadná a sympatická. Prvý charakteristický rys u něho jsem poznal při malbě.

Kdežto jiní Černohorci, jež jsem měl kresliti, nejprv se vyfintili důkladně revolvery, jatagany a řády, on vybral se ke mně do

Džamije v Kolašíně.

jizby tak, jak seděl v hospodě, beze vší zbroje a bez jakékoliv dekorace. Teprv k mé žádosti si došel pro jatagan.

Když jsem mu „natíral" bílý džamadan, všimnul jsem si, že nemá nijakých řádů na prsou.

„Co pak nemáš žádných ordenů?" tážu se ho.

„Mám. Tři černohorské a jeden ruský," dí zcela lhostejně.

Líbilo se mi na něm, že je prost ješitnosti, a nevěda co jiného mu na to říci, prohodil jsem ledabylo: „Vidíš, Miljutine, jsme skoro ve stejném věku a ty máš již čtyry řády — a já dosud žádný."

„Však si ještě neuřezal tolik hlav tureckých, jako já," odsekl a mlčky stál mi dále modelem jako mramorová socha.

„To ne," děl jsem stydlivě.

I jinak měl své zvláštnosti vůči svým krajanům. Známo, že Černohorci láskou často až nezřízenou lnou k rakiji (pálence). Andrejevický pop, jemuž jsem nabídl sklenici červeného vína, řekl mi otevřeně, chci-li jej hostiti, že mu bude milejší číška rakije.

Však když jsem ji podal Miljutinovi, chtěje si s ním přiťuknouti, odmítnul mi rozpačilě: „S odpuštěním, gospodine! nepiju rakije." A všichni ostatní dotvrzovali, že kořalky nepije.

„A proč?" ptám se.

„Když gospodar mi uděloval slyšení, řekl mi: Nepij rakije, raději sklenici vína. Proč to říkal, nevím. Ale zajisté to myslil se mnou dobře. Od té doby radou tou se řídím."

Popil tedy sklenici červeného vína prizrenského.

Nazejtří po svém hovoru s p. Rovinským slyším na Cetyňském hlavním prospektu přes cestu volání: „Gospodine! Gospodine!"

Obrátím se a spatřím — — Miljutina!

„Kde jsi se tu vzal?" ptám se překvapen, neboť z Andrejevice na Cetyň jsou čtyři dny cesty. Nevzpomenulť jsem v tom okamžiku, že stojí přede mnou — „telegraf!"

„Však víš dobře, co tu dělám," usmíval se na mne Miljutin. „Ty bezpochyby se diviš, vida mě na svobodě, poněvač u nás v Andrejevici myslí, že jsem v žaláři. Není-liž pravda?"

„Nevím nic, praníc o tobě. Přišelť jsem teprve včera z cesty přes Nikšić, Ostrog a Podgorici na Cetyň. Vypravuj, co se ti stalo?"

„Mně nic a také se mi nestane."

„A proč jde o tobě hlas, že's v žaláři?"

„Protože jsem zabil Turčína," usmál se Miljutin.

Řekl jsem již, že v okolí Andrejevice — je to na hranicích — stále navzájem pronásledují se Turci a Černohorci Jedna vražda má za následek řadu odvet, ačkoliv vlády to zakazují a stíhají. V krátké době několikadenního pobytu v Andrejevici stalo se v kraji okolním několik takových případů: příbuzní odemstili smrt příbuzného.

Bylo zbytečno ptáti se Miljutina, proč pomohl Turčínovi předčasně do ráje, ale tázal jsem se ho přece:

„A proč jsi ho zabil?"

„Ze msty," zněla odpověď. „Zabil mi nedávno bratrance."

Miljutin nebyl na Cetyni pro tuto příčinu poprvé. Aby ne naposledy, o to se postarají Turci, kteří neustále kradou Černohorcům nejen zboží a ovce, ale i ženy. Lidé činu, jako je Miljutin, jsou tudíž kraji vasojevićskému potřebou.

Neslyšel jsem sice, jak soud cetyňský s ním naložil, ale jest-li něčeho Miljutin vůbec zasloužil, byl to spíše nový orden, než-li vězení.

9. Na balkoně.

Bylo po mši.

Pravoslavná církev kromě svátků slouží sice „obědňu" jen jednou týdně, v neděli totiž, ale proto není ani v tento den v kostele žádné tlačenice. V Andrejevici, kde mi bylo stráviti nějaký den odpočinku, byli jsme v kostele hlavně jen „my, honorace": totiž kapitán Jevrem Bakić, poštmistr, učitel a někteří bohatší lidé. Snad šetří Andrejevičané svoji novou sličnou budovu kostelní a nechtí si ji sevšedněti.

Po mši zmocnil se mne jmenovaný kapitán, člověk vzdělaný, jednání roztomilého a uhlazeného, a po malé procházce pozval mne do krčmy na černou kávu. Vstoupili jsme do prvního patra na dřevěný balkon, abychom se vyhřívali na úsměvném májovém slunku. Proti nám přes řeku Lim, jež pod městečkem v dolině v korytě svém spokojeně hučela, modraly se půvabně mohutné

stráně. S nimi bývali Andrejevičané ještě před patnácti lety v zajímavé korrespondenci, vyměňujíce si přes vodu, která tehdy hranici tvořila, olověné pozdravy s protějšími sousedy tureckými. Nyní stráně ty až do modravé dáli zamlžených a na sebe se kupících štítů náleží Černé Hoře, a kraji tomu nastal konečně relativní klid, jenž však nikterakž nebrání tomu, aby se rozmanité „resty", jež se soukromým osobám z oněch dob vždy ještě táhnou, pomocí tenkých hlavní nevyrovnávaly, jako nezaplacené účty. Takovému vyrovnání nebývá konce, rubrika je stále otevřená; dlužník z pravidla věřiteli se přeplatí, a z věřitele stane se z čista jasna dlužník. Jedna pohledávka často stačí, aby se jí v zápětí během let vyhubyly celé rody. Velmi příjemně se o tom poslouchá, když očitý svědek vypravuje, pravicí svojí jednotlivá místa hned ukazuje, a našinec při tom srká z fildžanu výbornou černou kávu.

K nám na balkon však tlačí se lid a požitek můj tím přerušuje. Vedle krojů černohorských viděti tu i domácí vlastní kroj vasojevičský, jenž bílou barvou a úzkými kalhotami s černým lemováním poněkud připomíná obleky slovácké, jakož i straší ve skupině té několik Mohamedánů, k Turecku příslušných. Úzké gače mají s Vasojevići společny. Protivného střihu je však malý černý kabátec s krátkými rukávy; hlava pak je nejodpornější částí celé postavy.

Jsouc vyholena až na několik dlouhých pramenů, ovázána je kolem dokola, leb, krk, bradu i čelo včítaje, bílým, špinavě nažloutlým šatem tak, že vynechán na obličeji pouze čtverhran, z něhož špekově hnědá pleť ne zrovna příjemně vyzírá. Pro zvýšení dojmu vlaje kolkolem několik zpod závitů se vykradších dlouhých vlasů, lícní kosti vyčnívají jako jehly, oči se pohodlně překulují ve hlubokých důlcích jako v lenoškách. Ostrý nos a ohyzdná bezvousá ústa jsou povinnou součástí líbezného akordu, jímž veškerá tvářnost těchto Turků na nezvyklého diváka působí.

Každý z oněch podaných tureckého cara opatřen byl důkladnou ručnicí a obepjat důkladným pasem, dojemně ozdobeným mohutnými patronami, plnými i vystřílenými, vsouvanými do ok.

Býti zde kapitánem (okresní to instancí soudní, vojenskou,

Černohorka s kolébkou.

státní i samosprávnou) jest daleko více zásluhou než příjemností. Stále jest co souditi, urovnávati a smiřovati. Zodpovědnost pak je tím větší, čím větší autority kapitán vskutku požívá. Nejspletilejší a nejchoulostivější záležitostí stále se mu ku rozřešení předkládají. Kapitán černohorský nemá chvilky prázdné. Kolikráte jsem se v jeho společnosti nalézal, tolikráte jsme byli vyrušováni ne-li spory, aspoň prosbami ubožáků.

Lidé, namačkaní v chodbě před balkonem, byly vesměs „partaje", a přišli, aby je kapitán rozsoudil.

„Čekejte trochu!" zvolal na jednoho netrpělivce. „Vždyť vidíte, že tu je cizinec!"

„Chvála (dík) ti, kapitane! Zdrávo bylo!" děkoval se napomenutý a ustoupil.

Nesnadno by bylo rozhodnouti, kolik bylo v tomto díku upřímnosti a kolik jedu.

Poněvač jsem však zvěděl od kapitána, že mu moje přítomnost při soudcovské jeho funkci nebude překážeti, přiznal jsem se já zase, že budu velice povděčen, dovolí-li mi býti přítomnu sporům a jich rozsuzování.

Předstoupil tedy nejprvé Černohorec s výše popsanými třemi Turky. Žaloval je pro nařknutí.

Jeden z Turků měl kdesi pohledávku 30 zl. a ještě nějaký pakatel. Od dlužníka pak přijal za to 8 ovcí a 3 jehňata. Odváděje „splacenou sumu" domů, noclehoval u přítomného Černohorce. Když pak ráno hnali dobytek dále k domovu, všimli si cestou, že jim jedna ovce schází. Vrátili se a chtějí ji nyní od hospodáře, u něhož noclehovali. Pátrali, slídili, ale marně. Po ovci nikde ani stopy. Turek tedy stojí na svém, že se ztratila u Černohorce. Nešťastnou náhodou hospodář ovce mu svěřené nepřepočítával ani když je přijal, ani když je pouštěl.

Kapitán tedy rozhodl tak: musí se nalézti ještě svědkové a důkazy, že Turek přivedl s sebou ovcí tolik, kolik udává. „Dokáže-li to, budeš platiti globu (pokutu)" pravil k Černohorci, a dokáže-li se opak, přijde Turčín v tamnici (vězení). Jděte!"

Pak následovaly druhé ještě partaje. Mnohé „parnice“ (pře) odbyty rychle, protože spadaly v pravomoc některého ze sousedních kapitanů, jiné ovšem daly kapitánu Bakići dost starosti a byly příčinou hlučných hádek a vášnivých řečí.

Na každý však způsob byla při tom všem zajímavá důvěra, s jakou se každý ke kapitánu obracel, a tichá oddanost, s jakou se odsouzený rozsudku a rozhodnutí jeho beze slova podroboval.

Úřad Bakićův je nebezpečný. Jak jsme viděli, bývá mu souditi i Turky. Vydán je tu tedy v šanc mstivosti odsouzených Moslimů, neboť obchodní a hospodářské styky kraje vasojevičského jsou daleko větší s Tureckem, k němuž kraj se níží, než s ostatní Černou Horou, kam terén neustále stoupá a spojení se zemí stěžuje. Měšíčně se přihází aspoň jeden případ „osvety“ (pomsty) z té neb oné strany. Je tudíž posice Bakićova velice riskantní.

Ale to je právě vlastnost černohorské krve na rozdíl od naší šosácké, že miluje riziko.

»Butyga« (krámek) v Kolašíně.

KAPITOLA VI.

KOLAŠÍN, MORAČA, DROBNJACI.

1. Den v sedle. — 2. V Kolašíně. — 3. V dešti olova. — 4. Moračský monastýr. — 5. Na horní Morači. — 6. Školák Michaljo Todorović. — 7. Improvisator. — 8. Do Šavníků. — 9. Krádce. — 10. Po patnácti letech.

1. Den v sedle.

pondělí za rozkošného májového jitra byla andrejejevická piaca již časně z rána oživena. Přišlit se známí rozloučiti.

Krčmář Marko nalil mi na rozloučenou vína, známí moji hostili mne na odchodnou rakijí a kávou, a já se odplácel rovněž dle různých chutí svých přátel. Symoně jsem nabídl za zpívané písně bílou kávu, ale nepřijala ji. Je to prý „pařížské“ a kazí to zuby! Ejhle, už i tady vědí o středisku i východisku všeho toho, co zoveme — ač by bylo dosti jiných případnějších slov — kulturou, a již i tady znají jeden její rys: že svými pochybnými dary ničí dary přírody.

V davu loučících se přátel andrejevických ṣmitla se i zavalitá postava dobrého poetického Ljuba.

A teď s Bohem! ty milá, tichá, útulná Andrejevice. Našel jsem tu dobré víno, výtečný chléb — a ještě lepších lidí. Vína a chleba vzali jsme s sebou na cestu, ale brzo bylo po všem. Na přátele odnášel jsem pouze upomínku, ta mi však zůstala stejně svěží po dnes.

Nuž, ještě jednou s Bohem!

A kůň, vyzahálený, poliboval si na rovném náměstí v mírném poklusu.

Marko měl cestu do první vesnice, do Zábrdí. Jel tedy s námi.

Přebrodili jsme Kraljštici blíže její ústí v Lim, načež musili jsme vzhůru. Mohli jsme stále patřiti na krásné úrodné doliny, jež nás poučují, že jsme v kraji na Černou Horu bohatém.

Vesničku Zábrdí viděli jsme vysoko stále před sebou, a nikdy bych nebyl řekl, že se tam pojede přes hodinu.

V Zábrdí navštívili jsme kapitána Bakiće, u něhož na balkoně rychle jsem musil posnídati kus dobré klobásy (kobasica), vejce, rakiji, černé kávy. Dřevěné stavení Bakićovo vyhlíží jako chaty vasojevičské, jichž obrázky již jsme přivedli. V přízemí je chlév, v patře pak místnosti takto jsou rozděleny:

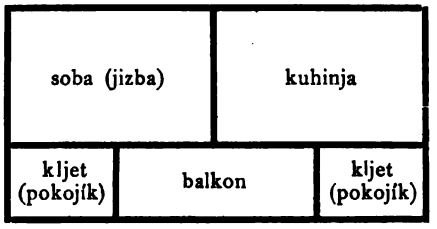

V levém kljetu byla kapitanova úřadovna, v níž visely mimo podobiznu knížete i jeho manifesty o vydaném zákonníku i o prohlášení nejstaršího syna za následníka.

Stará matička kapitánova mne velice zaujala svým vasojevlčským krojem, u něhož zvláště nápadný a krásný byl zugun, dlouhý svrchní kaftan, bílý, pestře vyšívaný (červeně a modře) a řásněmi strakatými ozdobený. Vše si pracují doma: ovci ostříhají, vlnu vytrdlí, sepředou, utkají, utlukou v sukno a ušijí v šat.

Vlasy byly spleteny v dlouhé vrkoče, sličnými skořepinami mořských drobných měkkýšů hojně vyšperkované.

Mladší Vasojevičky se tak už málo nosí.

U kapitana Bakiće měli jsme býti vlastně již o páté hodině ranní. Tak jsme byli totiž umluveni s jeho bratrem, kterého vedla

cesta daleko na Katuny, t. j. zcela směrem naší trati, kterou Vule neznal jistě a ku které by nám vůdce nějaký zajisté nepřekážel. Ale omeškali jsme se, a tak mladý Bakić odešel napřed slíbiv, že nás něco výše bude čekati. Abychom ho pak našli, dostali jsme od roztomilého hostitele Černohorce s puškou za průvodčího.

Pod vysokou skálou vrchu Žoljevice jsme našli pasáka, s nímž jsem užitečně strávil krátkou chvilku.

Měl mosaznou píšťalu „sviralu", jež byla prostá kovová roura s několika dírkami. Zvuk v ní tvořil pasák na ten způsob, že ji

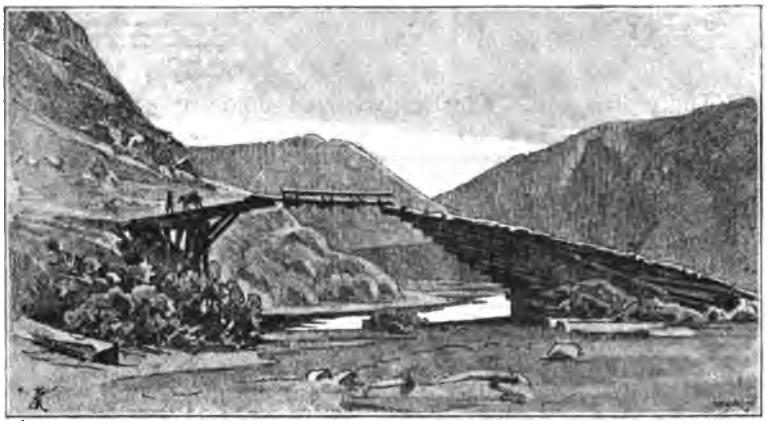

Most na řece Taře u Kolašína.

přidržoval proti ústům v takové poloze, aby se o ostrý její okraj zvuk rozdvojoval. Koupil ji v Gusini, v osadě turecké.

Zapsal jsem od něho několik čiperných melodií, o nichž jsem zvěděl, že zdejší pastevci, podobně jako polští, mají zvláštní „čísla" pro různé druhy svých čtvernohých svěřenců. Polští pastevci mají pro ony melodie i zláštní názvy: gasiarek, owczarek, wolarek, koziarek atd.

Černohorští pastévci ku pojmenování sice nedospěli, ale program své „zvířecí" hudby přísně rozeznávají. Zapsal jsem tu trojí melodii: „pro kozy", „pro ovce" a „pro hovězinu." Na konec za-

hrál něco „pro lidi“. Poznal jsem tu, že jako všude na světě, tak i zde mají hovádka největší štěstí. Hra pro ně určená stojí za uvedení pro svůj vskutku „nezaslouženě“ jemný, ušlechtilý ráz.

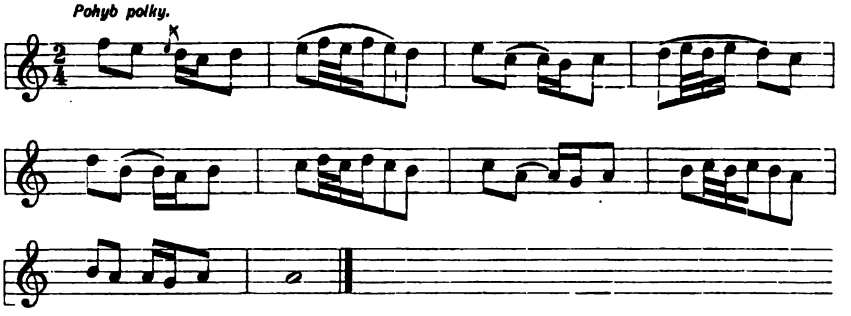

Že skvostný tento kousek sotva asi dojde u svého obecenstva ocenění, to lze právem očekávati. Ale to se stává jindy a jinde jiným autorům také.

Bakiće jsme šťastně nalezli. Čekal tu ve své salaši. Zastavil jsem se zde, abychom poobědvali v míře a způsobě, jež naše zásoby dovolovaly. Nápojem nám byla voda, kterou ochotní pastýři přinesli ve svých usmolených čilafech, t. j. v kožených pouzdrech, jež nosí za pasem na životě a do nichž vetkávají revolvery.

Bakić vedl nás dále sám. Vedl nás hustým krásným lesem, na jehož konci viděli jsme se nad údolím nového přítoku řeky Limu, nad Gradišnicí.

Dole na břehu nepatrného potoka byla spousta klád, jež jsou mi nápadny. Nač jsou tam uchystány? ptám se Bakiče.

„Ony čekají na velkou vodu. Až ta přijde, odplaví je do nižin, odkud je voli rozvezou dále.“

Taková je nesnáz se zdejšími lesy, jež z nedostatku spojovacích prostředků nemají cen. Nepřekvapí nás potom obrazy hořících lesů, zapálených buď náhodou nebo zúmyslně, aby se nabylo lučin nebo rolí, ani spousty lavinami rozdrcených a polámaných stromů, zanechaných hnilobě a zkáze dokonalé.

Pak ubíráme se po lysém hřbetu, sloužícím za pouhá pastviska.

Jameť velice vysoko.

Sprovází nás proto stále dvojhlavý vojvoda Kučů a Vasojevičů, starý Kom, jenž musí dnes klidně trpěti, aby mu jasné slunko do vráskovitých a zamračených tváří bezohledně plálo. Nemáme tu daleko již do dvou tisíc metrů, a proto panorama, jež se tu rozevírá, je velkolepé, úchvatné.

A vedle tohoto úchvatného pohledu naskytuje se nám zde druhý, velice zajímavý.

Hřbet, po němž se ubíráme, se táhne od východu k západu, a tak s kteréhokoliv místa mám na jižním jeho svahu obraz jara, plný sytě svěží zeleně a bohatý pestrými kvítky, a na sever smutný obraz zimy, jejž tvoří spousty sněhové, hluboko dolů se táhnoucí, nebo mrtvá, žlutá tráva, která se musí spokojiti s nevlídnou zdobou hojného ocúnu, jenž však na rozdíl od našeho je sytě fialový, skoro modrý.

Minuli jsme Katuny, celé to město salaší, kde rozloučil se s námi Bakić, a kráčeli jsme sami dále. Vule se již v cestě vyznal. Vedltě tudy před lety jistého Itala.

Jenže byly dnes drobet jiné okolnosti. Zrovna nad hlubokým, zasněženým Krivým dolem, jenž se nám později s prava, tedy na sever, rozevřel, kde tenkráte Vule s Italem obědvali, bylo následkem hlavic, jež s leva vyčnívaly, tolik místy naváto sněhu, že se cesta pod ním ztrácela. Stráně skalní, vrhající veliké stíny, dovedly spousty sněhové tak dlouho zachovati. Musil jsem nejen s koně sestoupiti, ale i pomáhati, aby jej mohl Vule šťastně sněhem převésti. A to nebylo snadné, neboť všichni jsme se drali po pás v protivném tom dědictví zimy. V pravo dále bylo sice sněhu méně, ale byl prudší svah, jenž tím spíše mohl neštěstí přivoditi, poněvač byl sníh vespod podmokván a na těch místech sjížděl, sesouval se. Zkusil jsem to, a brzo rád jsem se vracel na předešlou „cestu“, do níž jsem se vrhl jako do prachových peřin. Jen že ne tak chutě. Zde by se doporučovalo zříditi filiaku svatobernardských psů. Každý turista by se s povděkem nechal chopiti za límec a přetáhnouti se přes opozděný ten půvab čtvrtého ročního počasí.

A ještě zajímavějšího rázu nabyla naše cesta, když jsme počali s vysoké planiny sestupovati, sklánějíce se ku řece Taře, dosud ještě ovšem neviděné.

Byl to svah severní a tudíž všecek zasněžený. Častou chůzí koňů, zvyklých tlapati vždy do těchže šlepějí, vzniklo zde půlhodiny dlouhé skutečné schodiště sněhové, místy omrzlé, místy tající, vždy však okluzké a tudíž nebezpečné. Zejména v místech, kde nebylo více schodů, nýbrž vlastně jen řebřík děr. Jak dostal Vule dolů koně, nevím. Měl jsem se co starat o sebe.

Rádi jsme doleji u vábné čezmy (pramene upraveného) si pohověli a kouskem sýra a douškem vody se občerstvili.

A když jsme konečně uzřeli před sebou malinký Kolašínek, jako dětský obrázek na zelené ploše postavený, k němuž potůček Svinjača jako provázek se vine a nad nímž skví se na jasné nebes báni hrotité koruny převysokých planin horských, Sinjaviny, Sominy, Javorje — tu nám všem radostí srdce poskočilo a my vesele sestupovali do hluboké propasti, kde nás vítal teplejší vzduch a utěšenější kraj. —

---

2. V Kolašíně.

Do Kolašína jsme přibyli, právě když se končil pazar, týdenní trh.

V butygach (krámcích) se ještě hojně prodávalo — a krámků tu je tolik, kolik domků na prostranném, pravidelně čtyrhranném náměstí. Krámky jsou, dle tureckého způsobu, otevřené. Svrchní polovina dřevěné stěny se vyvlekne a položí před nebo za stavení, načež se prodává.

V kavárnách bylo hlučno, živo — a kaváren tu je tolik, kolik jednopatrových domků. Jsoutě kavárny umístěny v prvém poschodí, a čtvercová spojitá okna jsou plna hlaviček.

Zejména když jsme stanuli na náměstí. Stanuli jsme, abychom se tázali, kde tu hospoda Jefta Boskoviće, na něhož jsem byl odkázán. Krámky zanechány svému osudu, usmlouvané předměty od-

Bakićova salaš nad Zábrdím.

loženy, a kupci jako prodavači hrnou se k nám. Jako když rybkám v řece hodíme červa.

Zvláštní náhodou narazili jsme hned na kapitána, jemuž jsem nemeškal s koně podati glejt od ministerstva obdržený.

Kapitán přijal vážně list, a mezitím, co „létaly" zraky jeho po papíře, nastalo ticho, zavládl nerušený klid, jenž dostoupil vrchole, když kapitán jal se čísti listinu nahlas.

Pak ochotně dovedl nás k Boskovići sám.

Kolašín připadl Černé Hoře teprv po válce. Dolina, v níž se rozprostírá — smím-li toho slova o těch několika domcích upotřebiti — sevřena je vysokými horami; dříve pak byla opevněna řadou tureckých tvrzí.

Pouze řeka Tara otevírá dolinu na jihu a na severu.

Západní hráze horská ve svých svrchních částech náležela Černé Hoře, pouze pata její byla turecká, tvrzemi opevněná. Zde neustále mívaly posádky turecké plno práce.

V Kolašíně vůbec musili býti Turci velice bdělými, a zbytky pevností dokazují, že také byli. Tři z tvrzí vidí se hned z města: na západě nad mostem Učundži; tkvěla rovně před námi vysoko nad Kolašínem na skále Bablja (babí) Greda (skála). Před městem v pravo (na sever) na Bašaním Brdu Birindži, a v levo pak (na jih) na pahorku Rečimu byla tvrz Ičindži, z níž utvořena nyní barutána, t. j. prachárna a zbrojovna.

Ale na sever celé údolí řeky Tary až po město Bělopolje, jež dosud je pod tureckou vládou, byla pevnůstka za pevnůstkou tak blízko, že v čas nebezpečí prostou polnicí mohla dáti posádka posádce znamení; tedy v prakrátké době mohlo býti signalisováno Bělo polje, kam je z Kolašína dobrých 8—10 hodin.

Dnes je po turecké slávě veta. Ni jediného vyznavače Mohamedova zde není, a hezoučká, ve tvaru svém velice originelní džámije je tu zcela zbytečnou. Po tureckých kasárnách není více ani stopy, turecká soudnice se v trosky rozpadává. Jediný ráz staveb to je, co nás na půlměsíc připomíná, ona čtverhranná okna, často spolu splývající, mající někdy svoje pražce z jediného kusu tesány, ony osamělé domy mimo městečko, jichž spodní, užší část, dobytku

věnovaná, jest kamenná, a svrchní, za obydlí lidské určená, pak z hlíny a dřevěné kostry vybudována. Hospodářství, jež majetnějším Turkům náležela, obehnána jsou mohutnými zdmi jako vězení, obklopena ušlechtilými a košatými stromy jako zahradní besídky. Ale architektonika, proporce, úhly, tvary jsou všem budovám společny, chudým jako bohatým; zejména ve stěnách vidíme z trámů utvořená různá „písmena" **N**, **M** nebo **H**, jež pak vyplněny částečně hlínou a částečně — okny.

Vlastně tady nalézáme ještě další stopy muhamedanismu, totiž v životě kolašínských.

Jeť Kolašín, jak už výše řečeno, z veliké části osídlen uteče nci ze sousedních krajin Tureckých, t. j. ze St. Srbska, najmě z Bělopolje. A mravy těchto křesťanů mají tudíž na celé Č. Hoře — vyjímaje turecko-albánský Ucín — nejpůsobivější ráz orientalní. Vidíme to na ženách, kouřících, chodících v širokých „tur. dimijích" (kalhotech) a procházejících se na vysokých dřevěných špalíčkách, v příbytcích zdejších kupců, u nichž jsem byl hostěn na podlaze, ovšem koberci postlané. Mně výminečně nabídnut byl — kufr.

Zde také nejostřeji bije do očí poměr žen k mužům.

Vdané ženy zcela mladým hochům líbají ruce. Zdejší paní učitelová — mimochodem řečeno, mladá, sličná a poměrně vzdělaná dáma — za žádnou cenu nechtěla s námi popíti kávy, a sečkavši, až vyprázdníme své šálky na tuš, jimž fildžany s kávou jsou podobny, odstoupila do dveří račím způsobem, obrátivši se teprv ve veřejích. Hoví-li si někde ženy, sedíce před domem nebo kdesi v poli, rychle vstanou, nežli přejdeme. Doženeme-li je cestou, nejdou před námi, nýbrž ustoupivše stranou, dají přednost mužům. Podobně v Andrejevici bych si byl rád povšimnul mladé, velmi krásné ženy, kterou jsem postřehnul v kostele. A zočiv ji odpoledne po protější straně náměstí kráčeti, šel jsem jakoby ledabylo napříč, aby musila přede mnou defilovati. Ale neučinila mi po vůli. Zůstala časně státi — dle černohorské etikety — a vymohla si, že jsem musil před ní defilovati já.

Mnohý z našich hrdopyšků se ušklíbne: „Ejhle, jak tam stojí žena nízko!"

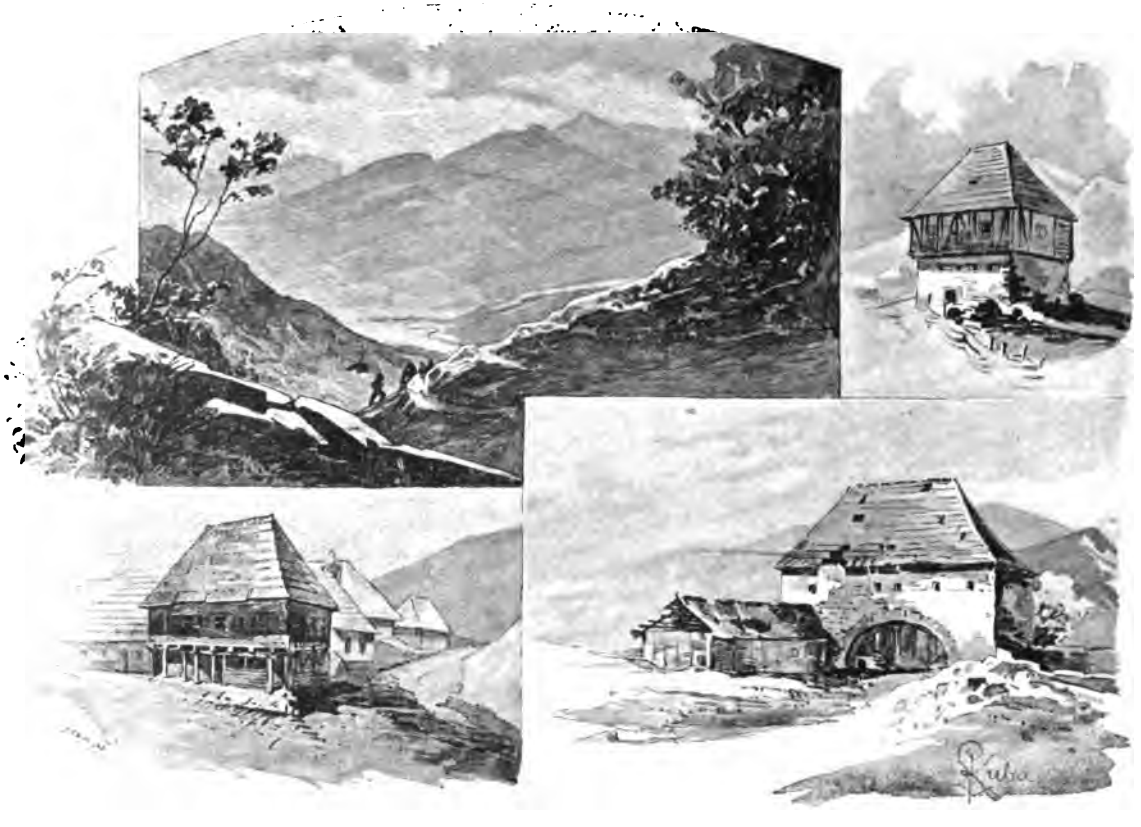

Kolašín.

Pohled na dolinu kolašínskou od východu.
Domek na náměstí.

Turecký dům.
Turecká soudnice.

A já mám za to, že nikoliv. Při nejmenším jsou tamní ženy našim na rovni. Jim jako našim se za svobodna činí v písních a v řečích nejhlubší poklony a věnují nejsladší výrazy cítu a oddanosti, ony stejně jako naše po vdavkách jsou nuceny obstarávati domácnost, majíce přiděleny práce, za něž muž tam jako zde by se styděl. A rozdíl je toliko ten, tam že přetvařka po vdavkách padá, a u nás se zachovává v podobě prázdných dvorností dále. Mám za to, že upřímnost v tom smyslu u nás by byla ideii ženské rovnoprávnosti toliko na prospěch, a že o to jsou poměry na jihu vlastně lepší. Nemám ovšem na zřeteli ony zjevy ženské emancipace, jimž v oběť padá klid krbu domácího a mateřské vychování dítek, a jež tvoří výstřední opak oněch tichých včel, jimž kuchyně musí být celým světem. Na pravý střední způsob nekápli jsme my, výlupkové všeho pokroku, nežádejme toho ani na Černohorcích.

Ale ještě o něco — mám za to — jsou na tom lépe ženy černohorské.

U nás má dívka cenu, teprv když má peníze. Tam nikoliv. Na Černé Hoře naopak — zejména ve východní části, ve Vasojevičích a v Kolašínsku, kam má větší vliv Východ nežli Západ, dá otci nevěstině ženich výkupné! U nás zpíváme jim chvalozpěvy, ale bez věna o ně nestojíme. Tam naopak sice řeknou: „S odpuštěním — moje žena", ale stříbrem a zlatem si ji vykupují. Přestává tento způsob ovšem čím dále tím více, ale bývalo, že dcery pro otce značily kapitál. U nás bývají nešťastnému otci zdrojem nevýslovné hořkosti a velikých starostí. A svědčí to zajisté jen o vysokém idealismu, když tamního otce narození dívčino rmoutí, a naopak chlapcovo rozveselí.

Jak prosté a zdravé náhledy u těch zdánlivě tak prostých lidí panují, to viděti ze slov jistého kupce ze St. Srbska. Po obligátní hubičce se mne hned tázal, mám-li dětí a kolik.

„Nejsem ženat," odpovídám.

„A kdy se budeš ženit?"

„Pochybuju, že na to dojde."

„A k čemu bys byl na tom světě?" osopil se na mne s jistým

bezdččným a upřímným rozhorlením. Kdož by tu nevzpomněl antické kultury starořecké, dle jejíž názoru starému mládenci nikdo nebyl povinen učiniti místa, aby se posadil, poněvač nezplodil nikoho, kdož by se zaň odplatiti mohl. —

Kolašín patří tedy k Č. Hoře, ale jen politicky a telegraficky. Od těch dob, co jsem tam nebyl, i poštovně. Ale není odtud cesty na Č. Horu, mimo krkolomnou pouť přes Morači. Dostal jsem letos (1892) zprávu, že tam založena čitalnice, ale to přece nezpůsobí nijaké valné změny a vždy u větším duševním a obchodním styku bude Kolašín se St. Srbskem, čili s „Tureckem." Terén jej k tomu svádí, ba nutí, a není to náhoda, nýbrž zjev i ostatními okolnostmi souvislý, že i vodstvo zdejší náleží již východu, Dunaji, Č. Moři. —

Zapsal jsem tu řadu překrásných písní. Z nich uvedu jen jednu — ukolébavku — nejen pro čarovná slova, ale pro typický nápěv. Nikde dosud, ani v umělých ukolébavkách, neuzřel jsem „methodu uspavací" tak přirozeně a jednoduše hudbou vyjádřenu jako v písni této. Je-li úloha písně uspati, má se stále jednodušiti a jednodušiti. A to nápěv následující zcela náležitě soustavně činí.

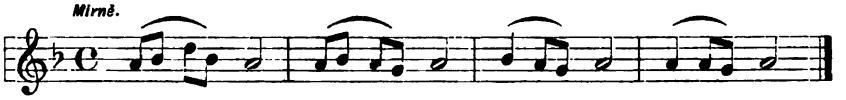

Ko - lé - bá, ko - lé - bá má - ti syna - na.

Nynej, synku, v náruč sen tě pojal,
dříve tebe, nežli otce tvého.
Jede tiše snů stařenka kolem,
ona veze vozíček snů tvojích.
Po čem, bábo, vozíček snů tvojích?
Stojí čtyři zlaté dukáty jen.
Hned je koupí Jovanova matka,
klade pak je Jovu do kolébky:
usnul Jovo jak jehňátko malé.

Sestrojení nápěvu je zřejmé. Je to jednoaktový motivek, jenž čtyřikráte se opakuje vždy v jednodušší a jednodušší formě. Zjednodušování děje se *a*) co do rozsahu tonů a *b*) co do rytmu.

V 1. taktě má motivek rozsah 4 tonů, a v rytmickém ohledu

4 osminy a 1 půlovou; v 2. taktě je již rozsah 3 tonů, ostatní zůstalo; ve 3. taktě zůstal rozsah týž, a naopak se zase zjednodušil rytmus, vykazující toliko dvé osminových not, poněvač dvě druhé splynuly v notu čtvrťovou; a ve čtvrtém taktě zmenšen roz-

Kathedrala v Moračském monastýře.

sah na 2 tony při témž rytmu. Kdyby se pokračovalo, důsledně by se došlo v šestém taktu na tři stejné tony, čímž by se proces započatý dovršil. Je tedy zde s neobyčejnou přesností provedena myšlénka pozvolného zjednodušování ve dvojím směru, a sice střídavě tak, že jednou ve směru *a*, a nikoliv ve směru *b*, pak zase ve směru *b* a nikoliv ve směru *a*.

Při úplném provedení by vypadala melodie takto:

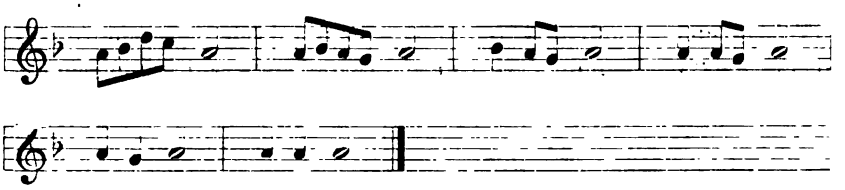

A sebral jsem ještě mnoho jiné látky, jež ku přemýšlení vybízí, kterou však neodvažuju se čtenáře obtěžovati. —

V Kolašině, v němž pobyl jsem celkem tři dny, našel jsem několik pozoruhodných osobností, z nichž Panta Cemoviće jsme již poznali.

Jemu protějšek — poněvač v některém ohledu je opakem jeho — tvoří pop a serdar Pero Matanović. Vladyka Danilo jej „zapopil" ve 14 letech, on ale již v 16. roku svého věku prohlásil, že popem nebude. Všech téměř hlavních bojů černohorských, do věku jeho spadajících, se činně zúčastnil jako druh nebožtíka Mirka, otce knížete, pomáhal rozněcovati povstání v Bosně, prožil pověstný „zátvor" v Ostrogu, o němž nám bude ještě hovořiti. Pouze je mu na škodu veliká hovornost, která jej přivádí do rozpaků: má-li dříve hovořiti o svých junáckých činech, či o svých „poezijích", z nichž jedna prý má 800, druhá 1000 veršů atd. Je vždycky choulostivo, když umělec chce dílo svoje měřiti na metry; a třebas činnost jeho obnášela několik kilometrů — abych mluvil úplně v duchu poetově — bude to málo komu imponovati.

Příjemnější je rozhodně serdar Matanović jako dobrá a nadšená duše slovanská, jenž má značný rozhled a hojné zkušenosti. Ukazoval mi svoji zlatem kovanou slavnostní ječermu (život bez rukavů), na němž skvěla se spousta řádů. Nedal mi pokoje, dokud jsem si ji neoslušel. Líbil jsem se mu v ní. Nejsem zlata ani obdivovatel ani přítel, nikdy mne kov ten nerozehřál; tenkráte jsem však poznal, že zlato na prsou dokonce — studí.

Druhá figura byl zcela skromný, tichý člověk, bez grbů a bez řádů. Přisedl ke mne prostě v hospodě s ostatními Černohorci, a

jakmile jsem byl jen trochu „prázden," t. j. prost otázek, nelenoval se tázati sám. Nač se tázal, to vskutku stojí za povídání. Co prý dělají u nás Staro a Mlado? Zdali přece obdržíme v Čechách původní svoji moc a vládu nad Němci? Jak si stojí Lužičtí Srbové v Němcích? Pak hovořil o Libuši, o Husovi, co, stoje na hranici, k lidu mluvil, o české koruně a jejím právu atd.

Měl jsem příčinu, abych nad vším tím žasnul. Tážete se, kdo to byl? Řekl bych, kdybych to věděl! Říkali jsme mu Rade. Naučil se čísti, a toho použil, aby o Slovanech hodně četl, a z nich nejvíce o Češích. „Rusů si vážíme, vás však milujeme!" byla jeho slova. —

Zajímavo je, že teprv ke konci položil otázku: „Co dělá Goleček?"

„Jak ho znáš?"

„Vedl jsem ho na Sinjavinu."

Viděti v tom jeho skromnost.

Velice jsem se mu zavděčil, rozumí se, žádanou zprávou.

Avšak nalezl se tu i člověk, jenž se přišel tázati, žije-li ještě náš malíř Čermák, kterého prý osobně poznal, nepamatuju se již kde a kdy. Byl to obchodník zdejší.

Jak viděti, rozhovor náš zde nejvíce platil Čechům, našim poměrům, o nichž zvěsti moje s nejživějším zájmem byly sledovány

„S kým pak sousedí Češi?" tázal se stařec, sešlý tělem, věkem i šatem.

„Vstrč pěst do vody," dím, „a ona voda jsou Němci. Pěst jsme my Češi, paže, to jsou Poláci, pomocí kterých souvisíme s hlavním trupem slovanského těla, s Ruskem."

„Však je mnoho Čechů i ve Vídni. Je jich tam na dvě stě tisíc," spadnul mi do řeči kupec Marić, člověk, jenž mi ve skladě svém ukazoval české zboží, přímo od nás odebírané, a jenž Vídeň navštívil. Kolik prý poznal Čechů, každý byl vzdělaný, roztomilý a přívětivý.

Žasnul jsem nad svojí společností tenkráte, a žasnu nad ní dnes tím více, uvážím-li, kolik toho ví naše obecenstvo o druhých

Slovanech a kolik naopak toho věděli prostí lidé, k nimž pošta teprv rok dochází a kteří jsou ode všeho světa kolem do kola odříznuti fysicky a na pohled i duševně.

Ale duševně, jak jsme poznali, jenom na pohled.

---

3. V dešti olova.

Ačkoliv nemíním potírati vlastní svoje výroky o bezpečí na Černé Hoře, nemohu přece smlčeti, že dobře učiní, kdo si sem vezme s sebou zbraň, třeba jen sebe menší revolver. Při vší ryzosti černohorského charakteru nadejdou chvíle, kdy ho třeba tasiti. —

Přísně vzato, není to nic zvláštního, že u národa, jenž od malička s puškou a jataganem si hraje, přihodil se mi při nejpřátelštějším s mé strany jednání častokráte takový kritický okamžik, ve kterém zbraň v ruce by mi byla bývala velice vítána. Naopak divno je při tom pouze to, že — ač nejsem Achilles — přece jsem se nestal obětí kulí černohorských, jež nerady se cílem minou.

A bylo přece jisto, že platily mně a nikomu jinému!

Poprvé jsem se octnul pod deštěm kulí na řece Taře blíže Kolašína, hned za charakteristickým mostem z dob tureckých, přes nějž ubírali jsme se dále do Moračského monastýra.

Zajímavo je na most, jeho zvláštní konstrukci, se dívati, a ještě zajímavější po něm jíti. Často se rozvodňující Tara vyžaduje, aby most byl vysoko. Zdá se, že tu chtěl turecký architekt rozřešiti záhadu, zdali možno dřívím klenouti. Jak na obrázku našem se vidí, jsou kladeny klády na sebe, čím výše, tím kratší. Klády vždy o něco přečnívají, jakoby se posléze měly dotýkati druhého břehu.

Tak daleko to nedojde. Místo toho položena je na ně krátká lávka. —

Z klad dole položených vzniklo tak veliké dřevěné „péro," vzpruha, a vskutku jde se přes most, jako po houpačce. Bylo by to hezké, kdyby místo pražců nebyly naházeny jen ledabylo různé

Moračský monastýr s vodopádem. (Pohled s bývalé barutány).

klacky a tyče, přes něž na př. koně převésti, aby nohu nezlámal, je vyšší umění.

Šťastně jsme přepravili své koně přes Taru — zprovázelť mne koňmo můj krčmář Tefto Bošković a p. učitel, jenž nechal za sebe žáka učiti — a hned za mostem vsedali jsme opět na koně. Několik pěších, jež také nedovedli si odepříti požitku, aby mne vyprovodili, capalo před námi.

Stezka po sypké příkré stráni vedoucí byla velice tenká. Rozvodněná Tara ji vždy více a více rozrušuje, tak že místy sotva stopa po ní zůstává. Byli bychom vše přejeli, neboť kůň černohorský, nákladem obložený, horší cesty šťastně přejede. Ale Jefto měl koně nemocného, a proto na chvíli sestoupil, aby přes nejšpatnější místo koně převedl. A my tedy následovali příkladu jeho; jeltě prvý.

A to bylo naše štěstí.

Neboť co tak opatrně krok za krokem vedeme koně po srázné stěně, pod nohama se rozsypávající, houkne náhle zcela na blízku rána.

Koně sebou trhli. Vůdci je šťastně zadrželi a pře d pádem do vody zachránili.

Nemyslíme v tom okamžiku, co by se bylo stalo, kdybychom byli seděli na koních, nýbrž se ohlédáme, odkud rána byla vyšla.

Modravý obláček, vznášející se nad vrbinami na opačném břehu Tary, nám místo prozradil, i odvážného pachatele.

Stáltě tam střelec směle, vztyčuje v pravici revolver a levicí mávaje svojí strukou (pledem domácím). A hlasem tuřím na nás překvapené volá: „S Bogom, gospodin Kuba! Sretan put!"

Byl to opozděný serdar Pero Matanović. Přišel se rozloučiti, když jsme už byli pryč. Spěchal tedy za námi, aby se se mnou pozdravil aspoň zdaleka.

Co jsem mu však měl já, bezbranný, na to „říci?"

Na štěstí druhové moji dvornou povinnost vykonali za mne. Vyňavše revolvery svoje, přidrželi pevně koně, načež rozetřásla hlučná salva ranním jasným vzduchem jakožto hromový dík a odvetný můj pozdrav.

Já jej ověřil toliko mávaním plédu.

Kdo by se tedy ubíral na Černou Horu a chtěl se uhnouti takovýmto „společenským rozpakům," v jakých jsem se já octnul poprvé na řece Taře, musí neodvratně zbraň s sebou vzíti. Komu pak na nějakém etiketním paragrafu nezáleží, může ji ovšem nechati klidně doma.

---

4. Moračský monastýr.

Putovati z Kolašína do Moračského monastýru značí za prvé vystoupiti na ony kopce, které jsme nad ním viděli se vypínati, blížíce se údolím Svinjače, a za druhé sejíti s nich do mnohem větší hloubi, než ve které po uplynuvších bouřných dobách klidně odpočívá Kolašín. Neboť ačkoliv jsme sestupovali k tomuto městečku zdánlivě až do podsvětí, přece jeho nadmořská výše činí pořáde ještě plných 900 m.! A řečiště Morači u monastýra naopak sotva vykazuje 365 m.

Dolina Tary a Morači na trati této značí tedy rozdíl více než 500 m. Uvážíme-li k tomu, že ona dolina pokračujíc do Bosny, rozevírá se k severu, kdežto tato, spějíc k jezeru Skaderskému, otevírá klín svůj větrům jižním, pak snadno pochopíme, že rozdíl ve krajích těch — v kolašínském a moračském — je veliký. Tam v zimě zavanuti jsou někdy sněhem do té míry, že nemohou ze stavení, zde naopak sníh, sotva padne, již taje. Tam chudá a prostá vegetace rovna naší severní, zde všady hojnost lesů, kukuřice, smokví, jež bují a kypí v úrodné půdě pod výhřevnými paprsky slunečními. Tam brodili jsme se sněhem ještě nedaleko před Kolašínem, zde úpěli jsme horkem a prahli žízní, nemohouce se upokojiti prameny, jež se nám při cestě poměrně dosti často naskytaly. Málo sousedících krajů vyznačuje se tak nápadnou protivou a tak značným rozdílem.

Cesta nám uplývala překrásně. Slovanský všetečka Rade učinil poznámku, že vypadáme jako komise.

Časem zkoušeli jsme revolvery. Jsou mohutny, těžky. Každý má číslo. Eráru zaň zaplatí 15 zl. Soustava je vlastnictvím

Černé Hory. Pracovány jsou ve Vídni. Jsou veliky, a říkalo se mi, že dobrý střelec má na 400 m. ránu jistou.

Viděli jsme pomník, postavený na místě, kde r. 1878 byli otec a 4 synové, příjmím Medenicové, od Turků v kolibě přepadeni a ubiti. Pátý syn r. 1888 zde tento pomník postavil. Je to velmi pěkně provedený kamenný kříž na mohutném hranolovém podstavci.

Stromoví je bohaté a bujné, ale má prapodivné formy. To proto, že každý dle libovůle a bez rozvahy je klestí a osekává.

Když rozevřel se pohled do Morači, učinili jsme zastávku nejen k vůli obědu, ale hlavně k vůli velkolepému pohledu, jejž tu hlubina

Stezka na horní Morači. (Místo, kde nám kůň klesl).

více než 1000 m. poskytuje s tím hrůzyplným a přec nekonečně krásným táborem gigantů, jež tu své stany kolem před námi v rysech monumentalních rozbili. Stany mají různé barvy. Některé jsou modrozelené, jemnosti hedvábí, jiné hrubší, pouze režné, sem tam rýhované, a jiné opět sněhobílé. To jsou ty nejvyšší.

A v hloubi, jako křídou naznačená tečka uprostřed kružnice, leskne se světlý monastýr Moračský, cíl naší pouti, ve vzdušné vzdálenosti jedné hodiny, ve skutečné však dáli tří hodin.

Jak i dnes ještě dmou se mi prsa při vzpomínce na to divukrásné dílo prosté, nerušené přírody! Péro se mi rozpačitě staví, nitra mého zmocňuje se nepokoj. Cítím povinnost díků vůči té

chvíli neobsáhlého krásna a povznášející velebnosti, a cítím naprostou neschopnost byť jen z části závazku svému dostáti! Sem by musel poeta, a ještě by nesměl neopatrně s brkem svým zacházeti. Lehko by jej zlomil.

Na svahu, po němž jsme se spustili, změnila se náhle stezka naše, na černohorské poměry sice dobrá, ale celkem přece jenom nuzná, v širokou a širokými dlažicemi opatřenou cestu, jež tvořila ohyb, načež se ihned zase v romantický terén rozplynula. Široká byla jako silnice. Desky byly namnoze vydrobeny. Je prý to ostatek římské cesty.

Několikráte jsem se domníval, že již sestupujeme do vlastního dna moračského údolí, a několikráte musil jsem po seznání svého klamu za svými druhy opět níže a stále níže úrodným územím se spouštěti.

Konečně za značného úpalu přišli jsme na most, úzký, kamenný, onoho charakteru, jejž čtenáři z našich obrázků již seznali. Vystavěl jej archimandrit Dimitrij v tomto věku.

Pod ním ve hloubi letí zelené proudy chladné Morači, rozbíjejíce se a tříštíce v bílé pěny o obrovské balvany slepence.

Na protějším břehu, drobet proti proudu, u samého břehu, rovně dolů se řítícího bělá se jak labuť monastýr. U zdí jeho šklebí se otvor, z něhož dva stříbrné jazyky, 20—30 m. dlouhé spojují, horský pramen s prameny Morače. Představme si k tomu mohutné stíny bujných smokví a listnatých křovin, položme si v duchu za malebný pohled velkolepé, jako pilka zubaté a ocelově fialové pozadí Stola a jeho skupiny, za níž se Kolašín kryje, a vytušíme aspoň z části ono pohnutí, s jakým němý divák na tomto místě stane, pocítíme a pochopíme onen zápal nadšeného Srba Nemanjiče, jenž uchvácen krásou přírody, dle způsobu svého dopřál průchodu citům svým, vystaviv zde budovu, jaké nejen na Černé Hoře není rovno, ale která i všade jinde, v zemích nejbohatších a nejpokročilejších, by byla považována za neocenitelný skvost, jak co do absolutního krásna a skutečné ceny umělecké, tak i — a to hlavně — ze stanoviska historického.

Praví se, že bohatí Nemanjičové — bylo to v době ve 13. věku, kdy Černé Hory jako takové ještě nebylo a kdy byla pouhou župou Zetou — majíce na zřeteli budoucnost pravoslavné církve, na tomto místě ji chtěli podepříti. A nasvědčuje tomu nejen řada nemanjičských církví, po zdejším okolí roztroušená, ale hlavně nádherná kathedrála zdejší.

Jak vyobrazení naše ukazuje, sloh je ryzí, neporušený, vnitřek pak ozdoben malbou, ze 14. a 13. věku pocházející; starobylá řezba lavic, křížů, dveří je vesměs nejjemnější a nejpodrobnější práce, jíž vynikají předměty ebenovou kostí drobounce vykládané a zdobené. Možno zde studovati charakteristické ornamenty, půl tisíce let staré obrazy na dřevě — a přece dosud nenašlo se nikoho, kdo by tento klenot Černé Hory dokonale obkreslil a popsal! Stáří jeho je patrné, neboť to vše, co zde nalézáme, je plodem blahobytu — a o tom Černá Hora již po 500 let neví!

Přímo zázračná je ta okolnost, že se svatyně dovedla v takovém stavu zachovati, ač Turci byli, tak říci, za plotem, ač vpadli sem několikráte. Toto radostné poznání ruší žal, se kterým patříme na prach, plíseň a všecky ty formy tak zvaného „zubu času," v nichž příšera po drahocenných památkách řádila a řádí. Uvažme, že Moračský monastýr, jenž krom kostela, čnějícího na dvoře jako v nějakém hradě, je vlastně pevnost, a sice pevnost, jež byla do nedávna hraniční tvrzí Černé Hory — jak o tom svědčí nedaleká barutana, nyní ovšem prázdná, protože úlohu její Kolašín převzal —, uvažme, že zdejší archimadrit musil — a také býval — vždy více vojákem než knězem a že tato podivuhodná perla nejen Černé Hory, ale celého Srbstva, mívala Turky vždy z prvé ruky: a pak rádi oželíme několik škrábnutí, jež tureckými šavlemi na fresky způsobena, pak bude se nám zdáti svatyně moračská jakýmsi kouzlem obdařena, jež nepřátele odzbrojovalo a nedopustilo, aby nepřítel svatyni do základů rozmetal.

Brankou vstupuje se na nádvoří jako do skutečného hradu; vidíme tu opravdu zdi se střílnami.

Dvůr točí se kolem chrámu, trčícího nad samou téměř Mo-

račí, v podobě podkovy. Týž tvar má klášter, jenž jest dosti prostranný.

Vedle velkého chrámu je tu malá, věkem mnohem ještě starší kaple.

Za mého pobytu hostil klášter jediného tolika kaludjera, igumana Michajla Dožiče.

Je zde škola, věnovaná dolině moračské, jejíž obyvatelé jsou po rozsáhlém okršlku úplně rozstříknuti, a před monastýrem hán, v němž ničeho nedostaneme.

Je to veliké neštěstí, že cizinci je zde delší pobyt nemožný. Přátelé moji spali pod boží oblohou, já na posteli igumanově, igumen na své pohovce. Jísti a píti v hánu nedostanete. Zdali v klášteře, o tom nemám povědomost.

Nadšen touto monumentální památkou, v níž odpočívá ve starobylém sarkofagu tělo sv. Štěpána, rád bych zde byl pobyl, abych mohl vše dobře prohlédnouti a obkresliti, ale kde s nouzí koupíme drobet rakije, kde s noclehem odkázáni jsme na vznešenou sice, ale ve zdravotním ohledu přece jenom nespolehlivou přírodu, tam přestávají všecky starožitnické vrtochy a nutno vybrati se dále, čím dříve tím lépe.

To jsme také učinili hned dne zítřejšího za časného jitra, já i moji přátelé. Tito, aby šli zpět do Kolašína, a já vzhůru proti Morači.

5. Na Horní Morači.

Neopouštěl jsem Moračský monastýr v náladě veselé, a kdybych byl tušil, co tentokráte nám bude přetrpěti a překonati, nevím vůbec, odtud bych byl vzal odvahy vydati se vstříc nebezpečenstvím, jež onoho dne několikráte po nás žádostivou svoji záhubnou náruč rozevírala. To je však právě světlá stránka takovýchto temných chvil života, že pojmu o nich nabudeme teprv, když — jsou již pryč, když je už vyhráno.

Ostatně byl pátek, a podstoupivše uchystané nám útrapy,

Moračanin prohlíží úrodu na kukuřičném poli.

učinili jsme tak zadost smutné pověsti toho „nešťastného“ dne s pyšným sebevědomím hrdých vítězů.

Na nebi jasno, a v duši mé temno; vše bujelo, veselilo se, sbory kosů a slavíků — bylo 23. května — zpívaly a jásaly v hojných lesích zdejších, ale v mysli mojí zanechal pobyt v monastýru moračském chmůru, kterou ovšem poznámka Vulova, že cesty na Horní Morači dobře nezná, nemohla než ještě zvětšiti.

„Budeme se ptáti,“ těším ho. Ale dobře vím, že je těžko se ptáti, není-li koho.

Z počátku šlo se nám dlouho dobře dle mapy. Stoupali jsme stále. Stezka koňská vedla z větší části vysoko po zalesněné stráni. Každým okamžikem se nám houštinami rozevíraly gigantické črty zubaté skupiny Stolu a přehlubokého údolí Morači, v němž řeku ani postřehnouti nebylo možno.

Šli jsme proti řece, tedy v zásadě stále výše, ale ve skutečnosti nahoru a dolů. Často stráň protata byla děsnou skalní průrvou, vyzírající jako kamenná rozevřená vrata do podsvětí, a tou veselo si hopkoval přes desítimetrové balvany hranaté i oblé, lysé i omšelé smělý ručej jako akrobat. A tu musila cesta obyčejně níže, aby za potokem opět se vznesla.

Divoromantický tento kraj povahou svojí — pokud jsem poznal — jediný je na Černé Hoře.

Také jsme to brzo pocítili.

Cesta valně sešpatněla. Byl to balvan na balvanu, bylo tedy nutno s koně sestoupit. Vule vedl. koně, a já v myšlénkách kráčel za nimi. Stezka po příkré, skoro svisle dolů spadající stráni smykala se často v malých ostrých zákrutech sem tam. Svah je tak prudký, že stezka musila býti uměle upravena a místy terasovitě zbudována; to vždy ovšem jednoduše, prostě, s malým zřetelem na pohodlí. Vršky stromů, z hloubi vyčnívajících, dotýkaly se okraje cesty.

Nepozoroval jsem více ani luzný kraj, ani prudký žár slunce, ani potůčky kanoucího potu.

Několikeré klouznutí kopyta a výkřik sluhy mne však ulekl a z dum vyrušil.

Pohlédnu před sebe a vidím: stojíme právě na místě, kde stezka, vznášející se nad hlubokou propastí, ostrý úhel tvoří. V osudném tomto bodě je velikánský, oblý a hladký kámen, jejž kůň překročiti najednou nemůže, a na němž naopak ještě musí se zatáčeti. A při zatáčení sklouzla se koni kopyta.

„Pomozi, Bože! pomozi, Bože!" volá Vule, třímaje v ruce uzdu koně, stále na kameně se vzpínajícího a vždy zase zpět padajícího, neboť kopyta nejsou s to nikde na hladké ploše se zachytiti.

Rychle padnul Vule na znak, předně proto, by koně strhnul docela a u země jej přidržel, a podruhé z té příčiny, aby po případě s koněm nebyl stržen do propasti. Neboť kůň, smekaje se a padaje nazpět, ulehl vždy na samém okraji prohlubně a nebylo třeba, než aby o něco prudčeji klesl nazad — a musil by sletěti do hlubiny.

Nebyl jsem s to v okamžitém leknutí pochopiti ihned náš stav, ale lkavý nářek dobrého Vule: „Pomozi, Bože! pomozi, Bože!" mne na tolik vzpamatoval, že jsem rychle, na kolik mi možno bylo, přiskočil ze zadu ke koni, srazil jej a přidržel u země.

Zákrut byl tak ostrý a úzký, že teprv teď jsem uzřel ležícího Vule; a byl tak ostrý a úzký, že jsem musil koně ze zadu zadržovati. Neboť zvíře, ležíc trupem na hladkém balvanu, sesouvalo se vždy níže a níže a do hlubiny nescházel ani plný střevíc.

Ke všemu při posledním pádu prasknul na koni „kolan" t. j. pás, jenž se vine zvířeti kolem hřbetu přes břich a jímž je upevněno sedlo. A následkem toho svalil se s ubohého živočicha nejen jeho postroj, ale i všecky moje vaky a váčky a torby, jež na sedle z předu i ze zadu upevněny byly.

Stéblo pouhé scházelo, aby se věci moje svalily do propasti — a my bychom byli den ztratili pouhým hledáním, nehledě na rozpaky, jež by v samotě této, pusté a liduprázdné, nastaly nám s potravou a noclehem. Stačil jsem však věci zadržeti.

Oddechli jsme si drobet, ležíce všichni na kamenech. Kůň oddychoval nejvíce, přímo supěl.

Pak Vule vstal a umluvili jsme se: on na koně vzkřikne a

mohutně jej do předu zatáhne, jakmile se vztýčí, a já jej zase do výše ze zadu postrčím.

Stalo se — a dvojí „Bogu chvala“ s hlubokým vzdechem vmísila se do cvakotu kopyt koňových, jenž rázně odfrkoval, snad radostí, že „zachován“ byl dalším útrapám, nebo žalem, že se mu zde na dobro neskončily. Rovná-li se rozum jeho ubohému lidskému, pak to prvější.

Byli jsme přinuceni ku předčasnému odpočinku. Ve stínu uvázali jsme koně, drobet jsme pojedli, načež Vule spravoval kolan.

Za hodinu ubírali jsme se dále.

Kostelík v Tušině.

Cesta počínala býti nápadně zpustlou. Na několika místech byla — snad zimními lavinami či dešti — zcela urvána, a my musili buď daleko obcházeti, stromů se zachycujíce, nebo zarývati nohy do sypké průrvy. A brzo se dovídáme od Černohorce, jehož jsme potkali, že jsme chybili. Jdeme po staré cestě zanedbané, my však měli u Jablan pustiti se v pravo dolů, zde po mostě přejíti Moraču, a pokračovati po nové, nedávno vybudované cestě, kterou — ku větší ještě naší mrzutosti — nám Moračanin prstem ukázal a jež se na nás opravdu s druhé strany bělala, jakoby se chtěla vysmívati.

Aby nás pak dokonale potěšil, děl Černohorec dále: „Jak tam výše přejdete, nevím. Musíte ještě přes Ratnju a přes Moraču pode

vší Poljem. Přes Ratnju to kůň přebrodí, ale co se stane s Morači, na to jsem zvědav."

Vrátiti se bylo mi hanba, ale také bylo pozdě. Mám toho dne na programu Tušinu, kam za dobré shody okolností před sedmou hodinou večerní se nedostaneme. Věnovati návratu k osudnému rozcestí 2—3 hodiny, by značilo nejen pro dnešek s Tušinou se rozloučiti, ale i nocleh učiniti si nejistým.

Ještě několikráte nám bylo koně uměle přes balvany přepravovati, zvláště tam, kde četné bystřiny se strání skoro svisle s výšin se valily a dole tím způsobem massy kamenné nastřádaly.

Konečně došli jsme k Ratni.

Lávka zde byla tak mizerná, že — jak Černohorec prorokoval — musil kůň brodem. Na štěstí není potok hluboký. Dík pak dobré náhodě, ubírali se právě po druhé straně tři Černohorci.

Zavolali jsme na ně, aby koně, jehož do vody vženeme, vzali a zadrželi.

Koni se do vody nechtělo. Dlouho jsme ho musili do chladné koupele nutiti. Nohy mu na kamenech, velikých, oblých a kluzkých, sjížděly, prudká voda mu je podrážela. Vule chvěl se o své „živobytí," jež mu kůň představoval, já o své svršky, jichž mi nyní líto bylo, že jsem je na koni nechal a v nebezpečí vydal.

Kůň šťastně přešel, Černohorci nejen koně převzali, ale vedli dále, co zatím my oklikou přes lávku přecházeli, načež nám nastalo utěšené skákání s kamenů na kameny. Metrová byla jejich velikost, metrová jejich vzdálenost. Podávali jsme si vzájem ruce a vydávali se tak vždy dva v šanc k vůli třetímu — neboť kameny byly jako sklo a ku zlomení nohy byla tu příležitost ta nejkrásnější.

Hned „za rohem" sešli jsme se s družinou, jež nám vedla vraníka.

Čekali tu na břehu hlučné Morači u lávky na nás.

Ano, „u lávky"!

Nad vlnami, prudce a dosti hluboce se pěnícími, projížděly ostře vzduchem dva špejly — chci říci latě, opřené na obou březích o vysoké balvany. Na zábradlí tu bylo pouze místo.

K dlouhým úvahám nedopřáli mi Černohorci času. Poděkovav

jim za úsluhu, složil jsem u nich svoji „všeobecnou zpověď," pověděv kdo jsem, odkud jsem atd., načež jsem musil strpěti, když se na mne zpola vítězně, zpola dobrácky, vždy ale prostomyslně, usmáli: „Ale jak teď? Jak dostaneme nyní na druhou stranu koně? A jak se tam dostaneš ty?"

„Přejdu," odpovídám, ač tomu sám nevěřím. Lávka je pratenká, voda je hluboko, a já pohled do hloubky pod sebe nesnesu.

Ze slušnosti mi neodporovali bodří Moračané, a proto děli: „Co však učiníme s koněm? Přes lávku nemůže, a přes vodu také ne!"

„Je zde hluboko?"

„Hluboko není, ale voda je divá, silná. Kdyby to byl náš kůň, přejde, ale tvůj je slabý, nezmůže to."

Opravdu vlny se ženou s děsnou prudkostí a hlukem. Musili jsme při hovoru tomto na sebe křičeti. Ostatně uvažme, že řeka tato, vyvěrajíc $13^1/_2$ km. odtud ve vyšině 1652 m., má zde výšky pouhých 370 m., čili že spád její na nepatrnou tu vzdálenost dvou hodin činí skoro 1300 m.!

Dlouho si však Moračané hlavy nelámali. Sundali všichni se sebe se života pásy, ony pásy, jichž nekonečná délka mi až dosud tak směšna byla a navázali je k sobě. Pak se s koně vše sňalo, mimo sedlo, kůň za hlavu přivázán na červené lano, s jehož druhým koncem desetár — byli mezi Moračany jeden desátník — přeběhl na druhý břeh.

Dobrý Vule, ač sám svojím pásem také přispěl k této zajímavé přípravě svého hovádka, přece nějak smutně za ním pohlížel, když je Moračané hnali do vln, divokých a vzteklých, jichž hukot zvíře nemálo lekal. Frkalo a hýkalo, hlavou škubalo a vrtělo sebou. ale nic naplat. Na dané znamení s jedné strany počalo se hulákati a zvíře do proudu vstrčeno, s druhé pak strany improvisovaným lanem mocně v před taženo.

Zvíře octnulo se ve vlnách, jež se rozráží o třesoucí se čtyry jeho hnáty. Třemeny v proudě mlátějí a tlukou koně do života.

Kůň odfrkuje, zastavuje se, ale přece krok za krokem se bere dále. Neboť tahoun na protějším břehu nechce mu povoliti.

Je uprostřed, a každým okamžikem je možno, že je vlny převalí a — přikryjí.

Krok — a je vyhráno. Hloubka se menší, trup se z vody více a více vynořuje, konečně je kůň u kraje, a mezitím co mu protější Moračanin pomáhá vzhůru na neschůdný břeh, plesáme nad zdařenou přepravou.

„A teď ty, gospodine!“ dí ke mně z čista jasna hubený jeden hovorka, s úsměvem tak pevným, že mi z toho bylo nevolno.

„Tady vezmi hůl“, řekl, podávaje mi dlouhý sochor, „a podej ho naproti Vukovi.“

I ubíral jsem se k „lávce“, abych dle rady té se zachoval.

Před lávkou mne však zarazili a vrátili.

„Tak to nejde. Zuj dříve boty!“

A než jsem se nadál, již mne posadili a z obuvi zouvali.

Dvé holinek zasvištělo hned potom jasným horským vzduchem a s přitlumeným rachotem těžce dopadlo na druhý břeh.

Ukazovaly mi cestu.

„A nyní pojď se mnou, se sochorem nic není, je krátký“, děl starostlivý Moračanin, strkaje mne předem na tenké latě. „A ty, Vuko“, volal mohutně na protější břeh, „pojď naproti a vezmi uprostřed sám gospodina za ruku!“

Tlapal jsem bosou nohou opatrně tak, abych vždy stál na obou dřevech. Zdálo se mi, že by se musila hned zlomiti, kdybych se postavil jen na jedno.

„Nehleď do vody, nýbrž před sebe“, kárá mne opatrný vůdce, „sice tě tam voda stáhne.“ A pevný stisk jeho ruky, kterou moji pravici v zápěstí třímal, mi svědčil, že je na takový případ připraven.

Vlny pode mnou hučí, vábí moje zraky, ale pokušení odolávám: patřím stále jen před sebe, kde mne již očekává s napřaženou pravicí Vuko.

Chce mi naproti.

„Stůj!“ volám. „Vždyť se to zlomí a všichni utoneme.“ Neboť již pod námi dvěma se tenká dřeva úžasně prohybovala, že jsem byl zcela připraven na katastrofu.

Šavníky.
Řeka Tušina, přes ni římský most, u něho domek, v němž Dr. B. r. 1875 bydlil.

Ale Vuko toho nedbal.

Vida, že jsem v prostředku, učinil proti mně dva kroky. Lávka se prohnula tak silně, že jsem nevěřil ve vyváznutí z této choulostivé situace.

Avšak Vuko se klidně předkloní, podávám mu levici, kterou on opět stiskne jako ocelové pouto. V tom okamžiku dosavadní můj průvodce pustil, couvnul zpět a přenechal mne Vukovi.

Několik kroků — a byl jsem spasen. Ruka moje se však z pouta nedostala, až zcela na břehu.

Pak přebalansovali Moračani a Vule s mými vaky přes řeku.

Poděkoval jsem jim co nejvřeleji, a když jsme se došplhali nahoru do Polje, popili jsme na vzájem za veselé nálady společně kávy a rakije.

Dobří lidé pak odešli na blízkou zahradu, kde kapitán zapisoval daně. Na jaře musí každý oznámiti svoje zvířata i osevy, aby dle toho mu byla vyměřena daň, již na podzim splatí. Přivedla je sem tedy příčina nikoliv příjemná.

Či je sem vedl šťastný můj osud? Při nejmenším nebyl jsem s to odpovědíti na otázku, co bychom si byli s Vulem počali bez nich v té liduprázdnotě.

A při pomyšlení na tu trapnou možnost děkoval jsem jim tím vřeleji.

Při skrovném obědě, skládajícím se z mléka a vajec, byl jsem vesel. Předně nad šťastným přemožením nenadálých překážek. Za druhé nad zprávou, že do Tušiny již je všade cesta bezpečná. A za třetí —?

Tomu třetímu zdroji své radosti musím věnovati zvláštní odstavec:

Za třetí tedy dozvěděl jsem se tu, že Julka Pekičova je již blízko a sice že je nedaleko Šavníků. Kde — to prý se dovím v Tušině u sestry její Ljuby!

Nuže tedy vzhůru chutě do Tušiny!

6. Školák Michajlo Todorović.

Volně, poněvač pracně, dral se můj vraník klikatou cestou po strmé stráni do výše, každé tři minuty v pravo, každé tři minuty v levo se zatáčeje. Opatrně nasazoval kopyto na vyšší vždy stupeň, oddechoval při tom stejně těžce jako můj sluha, za koněm pěšky kráčející. Bylo na obou nade vší pochybnosť znáti, že je netěší ani pěkně křoviskami zarostlá stráň, po níž jsme se vzhůru na sever proti pramenům Morače ubírali, ani velkolepé údolí tohoto dravého potoku. Rozdíl mezi oběma byl pouze ten, že dobrý můj Vule Miljanov občas rukávem stíral s čela řinoucího se pot, čehož ubohé zvíře dopřáti si nemohlo.

Ale ani mně nebyla v oněch okolnostech divukrásná podívaná na zasněžené výšiny okolní dost velikým lákadlem, jež by bylo dovedlo zraky moje trvale na sebe upoutati.

S pouhým geografickým zájmem pohleděl jsem v pravo na blyštící se prameny řeky Morači, a pak jsem pomhuřoval oči. Z počátku proto, abych neviděl pod sebou strminu, na jejíž okraji těsně kůň kráčel, později dřímotou, po dopoledních útrapach omluvitelnou.

Konečně — bohudíky! — staneme po hodině na větší ploše, oživené několikerým obydlím. Je to místo Miloševina. Odtud bude již bohdá cesta rovnější, pohodlnější a bezstarostnější!

Kůň je žízniv. Sestupuju tedy dolů, aby se pohodlně napojil.

Zívnuv si ze široka a oddechnuv si „na pevné zemi“, sklepal jsem poněkud se sebe neodbytnou ospalost, díky dvěma chlapcům poblíž pramenu stojícím.

„Kam pak, hoši?“ vysypu se na ně, abych se dřímoty své rychleji zbavil.

„Domů,“ odpovídá mladší a ukazuje rukou vzhůru do hor, směrem, kterým i naše cesta do Tušiny vede.

„A kde jste byli?“

„V Polji.“

Klučina, jenž mi odpovídal, byl menší a štíhlejší z dvojice.

Při hovoru lpěl jeho veliký černý zrak na mne s lahodnou neomaleností, s jakou patřívají na nás dobří naivní lidé.

Chlapec se mi líbil.

Kdežto druhý hoch, o něco starší, hranatější, nehybnější a mlčelivější, zamlkle na nás hleděl, sliboval jsem si od jeho mladšího druha dobré zábavy. Náklonnosti mé ihned si získal jednak

Pramen potoka Šavníka.

živostí, se kterou mi — třeba stručně — odpovídal, zejména však zvláštním ušlechtilým, takořka dívčím výrazem jemného svého líčka, z něhož nosík svým rozkošným a jemným tvarem mohl býti předmětem závisti nejsličnější dámy.

„A kam se ženete vy?“ vzalo půvabné pachole nyní, přistoupivši blíže, odvážně opratě hovoru do ruky.

„Do Tušiny.“

„Boga mi, daleko ještě máte," děl hoch soucitně. „A odkud jsi ty?" tázal se hned dále.

„Z Turecka, z Péče," dím nepravdivě, zamyšleje si s chlapcem trochu zahráti. Dráždil moje vyzahálené žerty, k nimž po dobrých 24 hodin neměl jsem ani příčiny ani příležitosti.

Prohlédl si mne mlčky od hlavy k patě. Nevěděl jsem, zda udiveně či nedůvěřivě. Bavilo mne však pozírati do jeho úměrné tváře a studovati ji v různých výrazech. Proto i při další otázce: „A kdo jsi?" setrval jsem v hříších svých a s dřívější opravdovostí lhal dále: „Turek," jsa žádostiv, jak se chlapec dále zachová.

Hošík změřil si mne opětně živým svým okem, ale pak se zasmál na plné kolo a děl vesele: „S takovou si, brate, na mne nepřijdeš! Ty z Turecka ani nepřicházíš, ani nejsi Turek! To ti vidím již na očích!"

„Mají snad Turci oči nad sebou místo vedle sebe?" udržuju vždy na dále rázné své vzezření v hovoru s roztomilým chlapcem.

„Ljepo znaš šaljiti — pěkně umíš žertovati!" A mávnuv rukou, dodal: „Vidím už, že s tebou mluviti nedovedu."

„Čertův kluk!" zamumlal pro sebe Vule, žárliv na chlapce, že se s ním tak bavím.

Nyní, když můj mazlík tak rázně a neúprosně strhl se mne škrabošku klamu, odměnil jsem ho vážným a opravdovým rozhovorem. Vyňav mapu Černé Hory, vydanou rak. gen. štábem, abych se po kraji orientoval, ochotně jsem vyhověl zvědavosti jeho a ukázal mu ji i vysvětlil.

Chlapec dychtivě se do ní zadíval. Mají ve škole také mapu Černé Hory, vypravoval, ale ta je jiná, cyrilským písmem psaná.

„A jaké je toto písmo?"

„Latinské."

„A přečteš je?"

„Učil jsem se. Snad dovedu."

A vskutku četl volně, ale správně jména známých mu míst Morače, Tušina, Šavníky atd.

Kůň se napojil, vydali jsme se tudíž na cestu dále. Chlapci rázně vedle koně si vykračovali. Můj miláček těsně při vraníku, patrně, aby mohl pohodlně hovořiti se mnou dále.

„Nuže, rci nám konečně, odkud jedeš!“ odvážil se hošík znovu.

„Jdeme z Cetyně,“ děl jsem s rezervou, neboť bystrovtip chlapcův vzbudil ve mne nevinnou choutku, abych se pokusil sokolíka zmásti.

Neměl jsem k tomu určitého plánu, jen to jsem si prozatím umínil, že mu pravdu o sobě na ten čas zatajím, aby mi po případě nepřekážela. Za tím přemýšlel jsem, jak bych chlapce uvedl ve zmatek. Neboť duch jeho, pružný jak míč, hned vpravoval se do situace a dohadoval se rychle a bystře ve všem pravdy.

„A kdo jsi do opravdy? Černohorec nejsi, to vím — kdo tedy?“

„Brachu, ty chceš ode mne zvěděti všecko. Ale dříve mi povězte, kdo jste vy dva?“

„Však to víš dobře!“

„Jak bych věděl? Sám díš, že jsem cizinec. Možno, že jste Turci, nebo Arnauti, nebo Hercegovci, Bůh ví, a já nevím.“

„Víš, gospodine, kdyby to řekl někdo jiný, odpověděl bych mu. Ale ty bys se mi jen vysmál. Vím dobře, že zase jenom žertuješ.“

„Já myslím, že jste Turci —“

Hoch se ode zdola na mne podívá, zajiskří očima, a dí potom s důrazem: „Srbové jsme, my oba!“

Podařilo se mi ho konečně jako cvrčka vylákati slámkou svých pochybností z jamky, v níž se obezřetně dlouho skrýval. Ale to mne nebavilo. Mne těšilo, jaký důraz kladl bezděčně na kmenovou jednotu národů balkánských. Kdežto jinde u Slovanů pěstí se federalism v míře nejkrajnější ku záhubě celku, na Černé Hoře — ač by ona měla příčiny mazliti se svým já — veškeren národ vede se u vědomí, všichni jsou především Srbi!

Tím jsem nepovažoval nikterak úlohu svoji za dosaženou, a mezitím, co se vlekl hovor náš dosti ledabyle od předmětu k před-

mětu, přemýšlel jsem vždy o nových úkladech, jež jsem mínil líbeznému chlapci nastrojiti.

Konečně mi vlezl bezděčně do strojené pasti.

„Co jsi dělal v Polji?“ tážu se ho.

„Byl jsem ve škole.“

„Jsi snad učitel?“

A malý můj společník dovedl se již vpraviti v položertovný ton našich besed a s vážnou pravdivostí mi odvětil:

„Jsem“.

„A kolik máš žáků?“

„Padesát.“

„Čertův kluk!“ mumlá pro sebe můj sluha, jehož disputace naše velice bavila. „Já bych té smělosti neměl, tak s tebou hovořiti“ — děl mi stranou, aby chlapec toho neslyšel.

Junáče mělo radost, že mi odpovědí svojí tak „trefilo do noty,“ netuše, že tím ocitnulo se v oku, jež jsem mu nastražil, které však zadrhnouti jsem mínil až teprve později.

Potkali jsme děvče, jež neslo velikou kytici narcisů. Rostou tu v horách

Černohorec v »kabanici«.

místy jako kopretina. Nedovedl jsem se přemoci, abych nepožádal o dva bílé ty květy. Hovorný chlapec mi je od dívčiny podal a odevzdal za to děvčeti ode mne veliký měďák.

„Dobar si ti čovjek — dobrý si člověk, na mou věru! Za několik květů, které si sám může natrhati, platí on peněz y!“

„Slyš, momče, jak pak můžeš říci, že jsem dobrý člověk. Vždyť mne neznáš!“

„Vidím to na tobě.“

„Ale shledáš, že jsi se ve mne sklamal!“

A poněvač jsme mezitím dojeli na Javoří, nejvyšší to hřbet mezi řekou Moračou a Tušinou, odkud jsme měli sestupovati dolů

Zbytky džamije a bývalý kupecký dům v turecké Nikšiči.

a kde jsme se spolu měli rozloučiti s chlapci, sestoupil jsem s koně a vyndav péro, kalamář a poznámky, tážu se chlapce s vážnou tváří:

„Jak se zoveš?“

„Michajlo Todorović.“

„A jak tvůj soudruh?“

„Petr Sekulić.“

„Dobře.“

Zrak jeho bádavě při tom sledoval moji ruku, jako by se chtěl přesvědčiti, zdali opravdu jména jejich píšu, či jen opět žert si tropím.

Společník jeho nedovedl utajiti svoji — nevím co: zda obavu či smělost.

„A nač potřebuješ našich jmen?“ tázal se, — jak myslím spíše bázlivě než všetečně.

„Potřebuju jich na Cetyň.“

Teď také Michajlo s neklidem na mě popatřil.

„A nač ti budou jména naše na Cetyni?“ vyhrklo z něho.

„Tvé jméno potřebuju, abych je mohl udati, že's mne podvedl, vydávaje se mi za učitele, že lží tou jsi urazil učitele, za něhož se vydávaš. A to se nesmí u dětí trpěti. Jména Petrova pak je třeba pro případ svědectví —“

Úzkostlivý výraz dobrého Michajla mne poučil, že oko zadrhnuto docela spolehlivě . . . Tedy přece se mi podařilo bystrého ptáčka lapiti do klece! Vidím konečně Michajla zmateného, ba polekaného! A jak mu ta bázeň sluší! Teď má teprve náležitě dívčí vzezření! Stává se ze mne malý Nero, neboť čím je Michajlo polekanější, tím více se mi líbí!

Oba hoši byli jako máslo. Sotva jsem se tázal na onen žlutý kvítek, jímž byl protkán zelený koberec pod námi, řekl Petr: „To je jablan,“ *) a Michajlo již spěchal, aby mi kvítek utrhl a přinesl. Za chvíli mi snesli celou květenu kolem: jagulječinu, rod petrklíče, líbězonný vratič, náhradu našeho bezu smrdlugu, morač, vůní připomínající naši mrkev atd. — A já zapisoval jména kvítků, jež jsou teď stálou, ač jen suchou ozdobou mého zápisníku. Sdělili mi též, že toto místo slove Jakovova Glavica. Rozhled odtud je velkolepý: na jižní straně obrovský údol řeky Morače, spěchající k jižnímu hraničnímu strážci Černé Hory, ke Komu (2448 m.), na severní pak příšerné úštěrbí řeky Tušiny, přes niž vídíme opět severního pomezního obrněnce, Durmitor (2606 m.).

Oba halí se ještě v bělostnou kožešinu svého zimního úboru. Stojíme tu na rozvodí. Pohodlně můžeme viděti na jih tekoucí vodstvo do Adrie a na sever dva příslušníky černomořské.

Petr náhle vyrušil mne ze snivého pohledu, jímž jsem obzíral nekonečné panorama, jakých vidím tu sice denně, která ale vždy mají pro mne totéž svěží kouzlo, týž čarovný půvab. „Nečiň

*) Rod trollius.

gospodine", pravil prosebně, „žádného podání na Michajla. Vždyť jen žertoval — jako ty. Kdyby byl trestán on, musili by trestati i tebe!"

Podivil jsem se odvážné řeči malomluvného Petra, jenž na pohled nezdál se míti nijaké energie. Bezpečen pak svého vítězství, chtěl jsem zkusiti, kolik vydrží ještě strach neohroženého do té doby Michajla, i dím vážně přímluvčímu: „Brachu, tomu ty nerozumíš, neboť jsi mlád. Podání na Michajla učiniti musím, poněvač to byla šalba, a on bude trestán v ě z e n í m . . ." A položil jsem na poslední slovo důraz.

Až sem dosahovala pevnost tkaniva, do něhož jsem Michajla na krátkou chvíli lapil. Neboť při slově „vězení" dal se Michajlo do svého původního hrdličího smíchu, volaje: „Teď jsi se, gospodine, již docela vyzradil! Ty že bys mne chtěl do vězení připravit? Kdybych všemu věřil, tomu nebudu! Teď už vidím, že jsi zase jen žertoval!"

„Bravo, Michajlo, bravo!" zahučel do toho opět můj Vule, dodávaje s úsměvem: „Čertův kluk! A mluví s gospodinem, jak by s ním byl odjakživa!"

A opět se mi líbil Michajlo, usmívající se, laškující.

Poněvač byl čas na cestu další, bylo nutno s malými našemi společníky se rozejít. Neboť odtud naše cesty se dělily. Dával jsem každému z nich na rozloučenou šestici (desetník) na sešity školní.

Petr ji vzal, Michajlo však nikoliv.

„Ty nechceš nic?"

„Chci."

„Nuže co? Rci mi!"

„Řekl bych, ale bojím se, že nebudeš moci věc onu mi dáti."

„Uvidíme, mluv jen bez strarosti! Nebudu-li ti moci vyhověti, jaká pomoc, a bude-li to možno, rád tvé přání splním."

A zvědavě pohlížím na rty rozmilého chlapce.

„Máš ještě jedno — d r ž á t k o?" tázal se dobrý Michajlo ostýchavě, ukazuje na péro moje v zápisníku.

Skromný hochu! Kdybych byl měl to jediné, rád bych ti je

byl dal, už proto, abych krásné tvoje oko viděl v záblesku té největší radosti, jakou ti mohu učiniti!

Rád jsem byl šťastné okolnosti, že jsem ve své kožené torbě opravdu měl jedno zásobní držátko. Jak tu byl klučina sličný, bera ode mne drahocenný dar s několika péry! Jak mu oči plály!

„Vidíš to, že jsem se neklamal a že's do opravdy dobrý člověk! Mne tak snadno nepodvedeš!“ volal vítězně a radostně. A dodával chlubivě: „To ukážu v Polji učiteli a spolužákům.“

Vstali jsme, abychom se rozešli. Ale Michajlo děl:

„To vás musíme, dobří lidé, přece ještě kus vyprovoditi.“

A loučili jsme se teprv asi o čtvrt hodiny dále.

„Přijdeš-li, gospodine, ještě jednou na Černou Horu, uhlídáš, že tvé držátko budu míti ještě!“ pravil na konec Michajlo.

Přijdu-li, zajdu si ještě na Javořík Michajlovi na inspekci! —

Je to opět příklad idealismu, jenž tvoří základní rys černohorské povahy, rys, jejž pouze cizí živlové dovedou uničiti.

A je to doklad, s jakým úspěchem škola na Č. Hoře pracuje, jak ráda je všude viděna. O černohorských školách psal Holeček ve Slov. Sborníku 1883 a ve své „Č. Hoře v míru“; proto není třeba, abych o školství černohorském sestavoval zvláštní statistickou stať. Místo toho přivedl jsem dva chlapce Ljuba z Andrejevice a Michajla z Javoří — a to, myslím, stačí.

7. Improvisátor.

Sedím v Tušině ve slušné domácnosti, jež netrpí sice přepychem ve smyslu našem, ale dle názoru černohorského je opatřena jistě mnohým zbytečným pohodlím. Jizby jsou skutečně světnice s prkennými podlahami, opatřené vysokými stoly jako u nás, a rovněž i stolicemi, jako jsou naše.

Bavím se s párkem, jehož každému členu je 24 let, jenž však sladké břímě stavu manželského šťastně snáší již — deset roků. Jemu — Mitrovi — to věřím; ale sličná jeho černooká

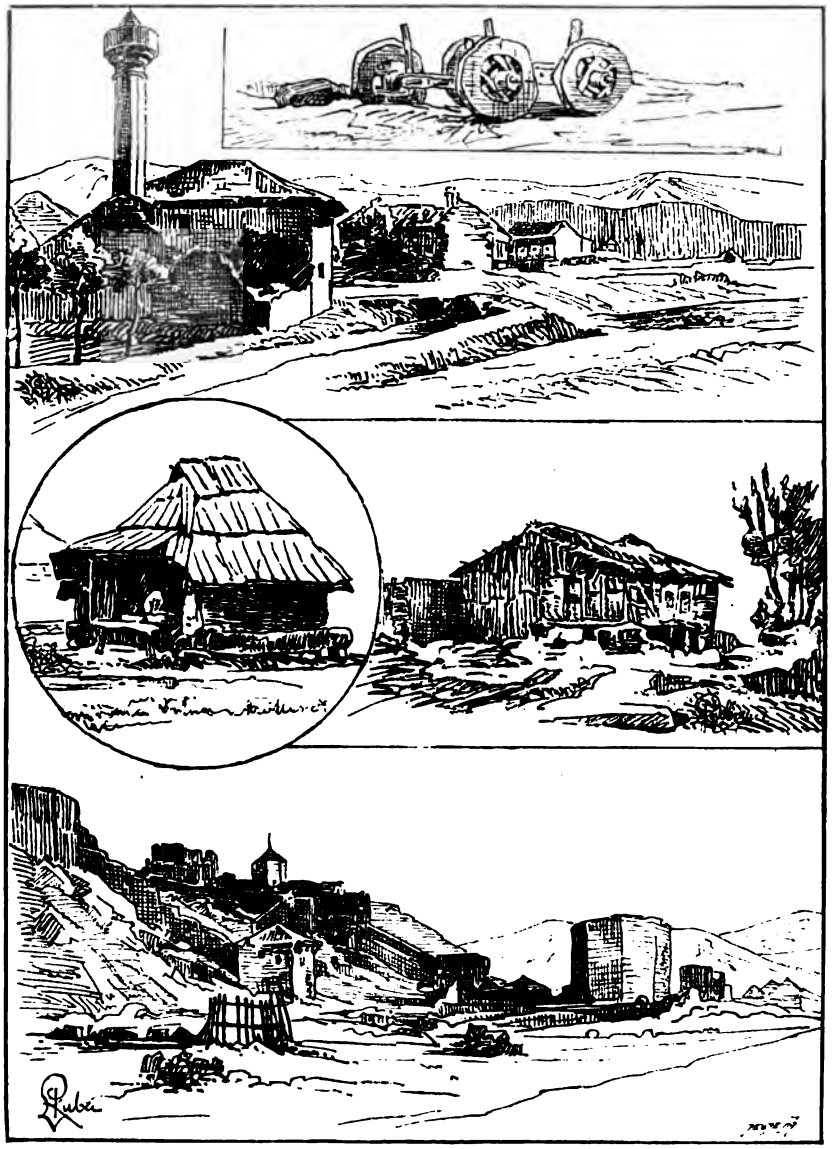

Obrázky Nikšické.

„Kola“. — Partie z tureckého města. — Kovářská dílna proutěná. — Dům turecký. — Severní část pevnosti.

Ljuba půvabem své svěžesti by snadno vzbuzovala ve mně pochybnosti, kdyby nebyla ozdobená četnými a nevyvratnými doklady — živými.

Zabloudil jsem k nim, chtěje navštíviti jejich děda, slavného reka Noku Cerovića, vítěze nad Smail-agou Čengićem a od dra. B. jej pozdravovati. Jak viděti, zmýlil jsem se. Však městečko Tušina je na štěstí skutečným hnízdem Cerovićů, jež můžete hledati zde bezstarostně. Neboť zbloudíte-li — přijdete k Cerovići zase. Důkazem toho je případ tento. Osatně krčmář můj zval se také Cerović!

Omylu svého jsem nelitoval, poněvač jsem se setkal s lidmi, které jsem měl v úmyslu navštíviti. Jeť Ljuba sestrou Julčinou.

Sličná Ljuba mi vařila kávu, jíž, tuším, jsem vypil tři porce. Mezi tím vyptával jsem se na rodinu Pekićovu a na Julku, o níž mi sděleno, že ji naleznu v Mokré, dvě hodiny od Šavníků.

Pak vykládal jsem Mitrovi, proč cestuji po Černé Hoře. Úkol můj — sbírání písní — vzbudil v Mitrovi upřímný zájem, ba veliké nadšení, zejména když uslyšel, že písně sebrané doma ve svém díle vytisknu.

„Aj, toť musíme vám i zde býti na pomoc," pravil. „Zde octnul jste se v pravém místě v rodišti Cerovićů, slavených orlů černohorských. Tož i já vám napíšu nějakou píseň . . . "

„Umíte-li ji z paměti, bude nejlépe, když mi ji zazpíváte a já ji zapíšu sám. Zapisujiť nejen slova, ale i nápěv. A toho byste vy možná nedovedl."

„Já vám chci složiti píseň nějakou sám."

„Děkuju; tak by mi nebylo pomoženo. Sháním jen zpěvy staré, již známé . . . "

Ustal jsem ve výkladu svém, neboť právě vstoupila Ljuba s kávou, čehož Mitar užil a rychle mi uklouzl, než jsem mohl dokončiti svoji lekci.

Ostatně byl jsem rád. Těšil jsem se, že od manželky jeho snad spíše něčeho pro svoji théku získám, a proto jsem nedokončenou přednášku svoji započal před ní znova. Jeť Ljuba v okolí

svém poměrně velice vzdělaná, a neshledával jsem za nutno, ubírati se oklikami k cíli svému.

Ljuba ovšem pochopila moje poslání, ale rozhodně popřela, že zná jakou píseň. Po dlouhém zdráhání našla cetyňský časopis „Novou Zetu“, v níž občas se otiskují sebrané písně národní (ovšem bez not), a některé z nich mi zapěla, tak že jsem mohl k nim napsati nápěv.

Ostrog. Spodní i horní monastýr. (Pohled s jihu.)

Shledávaje, že bych zde dalšími pokusy jen mařil čas, zdvihl jsem se asi po hodině k odchodu. Ptám se, kde je Mitar, abych se s ním rozloučil.

Ljuba vedla mne do vedlejší jizby, kde uzřel jsem zajímavý obrázek.

Mitar, nohy křížem, seděl na podlaze, na níž bělal se půl archu papíru a černal ubohý kalamář. V ruce tkvělo mu péro, a oči zabodnuty byly do podlahy. Nás nepozoroval. Teprv, když jsem mu poklepal na rameno a podával ruku na rozloučenou, zdvihl

ke mně zalité oko a vzplanulou tvář. Bylo na něm znáti duševní napjetí.

„Prosím, počkejte ještě jen málo!“ zvolal. „Hned budu hotov. Ostatně přečtěte si hotovou část, abych viděl, budete-li s mojí písní spokojen!“ A zdvihnuv papír s několika napsanými verši, se skutečným rozechvěním podával mi skladbu svoji ku posouzení.

Ostrog. Spodní monastýr. (Pohled se severu.)

„Každý básník má tvořiti dle svého vlastního popudu a ne dle cizího přání,“ děl jsem vyhýbavě. „Budu vám vděčen za skladbu vaši, ale čekati na ni nemohu. Ostatně mi ji můžete dáti odpoledne, neboť po obědě — asi o druhé hodině — pojedu tudy kolem dále do Šavníků.“

„Dobrá,“ děl si spokojeně. „Tedy po obědě na shledanou. Přijdu k vám sám a přinesu píseň.“

Ke druhé hodině vyjeli jsme na další pouť a v brzku jsme se blížili ke kuči Mitrově, jež stojí na konci Tušiny blíže kostelíka.

Před chatou kmitne se červený džamadan Mitrův a v ruce jeho vlaje půlarch, ubohá oběť básnické jeho vášně. Rychle kvapí ke mně.

Zastavím koně, avšak nesestupuji. Držím se pevně v sedle, neboť mám před veršovci, zvláště zneuznanými, ode dávna skutečný a oprávněný respekt.

Mitar se usmířil s mojí posicí a svolil, abych sedě na koni naslouchal jeho veršům, k nimž přičiňoval různé výklady. „Báseň" v doslovném překladu počínala takto:

„Pozdrav Novici Cerovići! — Kde tušinské bílé dvory, tu sídlí mnozí orli, Cerovićе tu jsou synové. Zpěv junácký o nich pěje: junáci jsou všude první, o plemenu tom se praví, duch svobodný jich sprovázej, černohorská ochraň máti, mnohem lepší nežli druzí sluhy věrnými jsou vlasti!" atd.

Celek nestojí za překlad. Poetická tvorba novověká lidu černohorského nesnese přirovnání s perlami, jež ve starodávných skládáních onoho národa nalézáme.

Překvapující byl pro mne závěr Mitrovy komposice a připojené přání, jež vůči plodu svému choval. Zcela skromně žádal, abych pod verše jeho jakožto básník se podepsal a za své je u nás vydal. Dle toho zněl i závěr básně: „Novica mi rád vypráví, já pak ještě raději slychám o válčení u Ostrogu i na mnohých druhých místech, kde se svedly kruté bitvy. Nechať lid naň s divem patří jako na sivého orla, jenž chce jako slunce pláti, věčnou si paměť získati!"

Trprv nyní jsem pochopil úkol oněch řádek: Ony měly tlumočiti moje dojmy při setkání se se starým rekem Novicou, jehož jsem navštívil před polednem, jda od Mitra! Musím vyznati, že pocity mé, jež mnou ovládaly při návštěvě slavného reka, starce věkovitého, však dosud statného, velikého, krásného, byly nápadně Mitrem uhádnuty!

Nicméně jsem básníkovi rozhodně odepřel připojiti si jeho plod a přiměl ho, že pod verše podepsal se sám. Řekl jsem mu, že si dojmy ony napíšu dle své libosti. Aby však bolest jeho nebyla tak strašná, slíbil jsem verše jeho u nás vytisknouti.

Tímto slib svůj aspoň částečně vyplňuji a tož tím raději, že ochota Mitrova i hostinnost Ljubina zasluhují s mé strany aspoň této skrovné vzpomínky.

Je mi líto, že nemohu s určitostí říci, zda-li Mitrův talent básnický je větší nežli jeho veršovací horečka.

8. Šavníky.

Sotva jsme se rozloučili s poetickým Mitrem, narazili jsme na jeho mladšího bratra, na jehož jméno se více nepamatuju. Čekal tu na mne, aby nás mohl do Šavníků vésti. On sám uznával sice, že nám toho valně není třeba, neboť cesta jde rovnoběžně s potůčkem Tušinou, ovšem nikoli v těsné dolině kolmých skoro stěn, nýbrž nahoře, na severním její „břehu", jak možno dle dojmu optického stráně úzkého údolí tušinského směle nazvati — ale šel s námi, aby nám „ljubav" prokázal.

Kraj nemá s Morači nejmenší podobnosti. Sychravé podnebí, kamenitá rudá půda, chudá na kousek políčka stejně jako na les nebo křoví, tvoří přechod k pusté Hercegovině a k onomu rázu kraje, jaký jsme v západní Černé Hoře poznali.

Cesta vinula se tak blízko údolí, že do hloubi snadno bylo viděti.

Ale z toho všeho málo sem pozoroval. Ukazoval mi sice vůdce blízko potoka Bukovice, jenž do Tušiny ze severu vpadá, dole „klášter" Malinskou — jednoduché přízemní stavení jako některá naše jednotřídní škola, určené pro jediného kaludjera a sluhu — zavedl mne v Zukvě k Poleksići, příbuznému svému, ale to vše nemělo vlivu na hlavní směr mých myšlének; ty byly shrnuty vesměs na dru. B., jenž v této krajině před 15 lety půl roku v službě humanity a myšlénky slovanské obětavě a udatně prožil.

Byl jsem v kraji, kde rozdával jsem již pozdravy adresátům. Grubana Cerovića, druhdy komandanta, nyní kapitána, sídlem v Tušině, najdu prý v Šavnicích, kde koná právě službu. Popa Miloslava,

jenž býval ve Slatině, mohl bych zrovna teď navštíviti, neboť vidíme v pravo vesnici Metličák, kde nyní je sídlem.

Ale olověné nebe chystá se k dešti, čas rychle postupuje — kdežto kůň můj se jen loudá — a tak Metličák musím nechati Metličákem a shledání své s popem Miloslavem zanechati Bohu.

Opět se mne snaží dobrý vůdce náš baviti.

„Viz tam onen pahrbek", ukazuje k řece Tušině, od níž jsme se byli drobet oddálili, „tam r. 1840 udála se slavná bitva". A vykládá, kde které vojsko stálo.

„A vidíš-li onen bílý kámen pod lesíčkem?"

„Vidím".

„Tam padl vůdce tureckého vojska. Můj děd ho skolil".

„Starý Novica?"

„Ano".

„Tedy vůdce tureckého vojska byl známý Smail-aga Čengić?"

„Ano."

Čtenáři zajisté znají tuto slavnou episodu z bojů jihoslovanských, neboť vyšlo její básnické spracovaní Mažuraničovo v českém překladu. Nemusím se zde tedy zdržovati.

Bohužel již krápalo, a tak odepřel jsem si zacházku k zajímavému pomníku. Kvapili jsme zpola kamenitou a zpola mazlavou cestou raději dále.

Konečně jsme u cíle!

Jaký to překvapující obraz! Věčná škoda, že nám jej dešť kazí!

Jako kdyby dobrý duch byl chtěl požehnati tento kraj křížem a jako kdyby pod žehnajícím jeho prstem byly zůstaly hluboké ve skalnaté půdě jizvy — tak nám připadají čtyři doliny, jež u Šavníka v pravých téměř úhlech se spojují. Mysleme si, že děláme kříž, že nejprv táhneme od východu k západu — to je údolí řeky Tušiny. Levé rameno kříže tvoří říčka Bjela od jihu spějící, a pravé potok Šavník, jenž se severu na tomtéž místě jako Bjela se do Tušiny vlévá. Tekou tedy oba přítoky proti sobě a ve stejném bodě se stékají. Zvláštní to případ.

Šavník potok vyvěrá pět minut před svým vtokem — a řítí se hned na „piace" šavnické v sebevražedném úmyslu do Tušiny;

snad ze zoufalosti, když vidí, že si vzácného jeho jména dovolilo zneužiti několik těch chatrných domků, honosících se hrdým názvem Šavníky!

Nevím, kolik je „čísel“ v Šavnících, ale tucet jich myslím není. S Tušinou drobet rivalisují — dříve mívala školu Tušina, teď ji mají Šavníky — ale mají se obě místa čím pyšniti. Rozdíl

Klízeň kukuřičná v Bělopavlićích.

mezi oběma co do velikosti je asi ten, že kolik čísel by jedno do tuctu potřebovalo, tolik jich druhému schází.

Jinak ale přiznám bez obalu, že Tušina rázem staveb je velmi hezká, kdežto Šavníky mají domky střihu nejmizernějšího, nejprotivnějšího.

Ale do toho všeho mi bylo v době mého příjezdu pramálo. Všecek jsem byl ve vzpomínkách, o patnácte let zpátky!

Hned v hospodě, kde jsem se usídlil, poznal jsem se jakožto se spolunoclehářem s Grubanem Cerovićem. Jak zajiskřilo oko

toho ohromného tělnatého muže, když jsem mu sděloval pozdrav od českého přítele! Jak vřele mi vždy znova a znova tisknul ruku, každé slovo lapaje a otázkami mne zahrnuje: Co dělá doktor? Jak se má? Je-li ženat? Kolik má dětí?

A za nedlouho celá světnice je plna posluchačů.

„Pamatuje-li se kdo ještě z vás na doktora B.?" tážu se posléze všechněch.

„Jak pak ne!"

„Vždyť mi léčil oko!"

„A u nás bydlil", hlásí se Pekićové.

„Já s ním píval čaj!"

„Mně vyhojil nohu!"

Tak a podobně se ze všech úst a hrdel v jednom hluku ozývá.

„Nuže, slyšte!" přehluším je hlasem svým. „On je můj soused. Jsme spolu dobří přátelé, a prosil mne, abych tady pozdravoval srdečně každého, kdo se naň pamatuje!"

„Živio doktor!" volají jedním hrdlem.

A již se mne zmocňuje krásný vysoký muž — učitel Pekić. U nich se doktor stravoval. Vede mne hned do své kuče. Na místě chalupy stojí zde jednopatrový, zděný, důkladný dům.

Všichni v domě se na dr. B. pamatovali a plesají nad mým nenadálým příchodem.

Ženské mi hned připravují kávu, snad proto, aby mi tím více otázek zatím mohly klásti. Vypravuju, pokud dech stačí. Chvílemi se náhodou hovor uhne stranou, ale hned jsme zase zpět u doktora.

Na příklad.

„Přál byste si snad brambor?"

„Ano," dím opětně, neboť lahůdky té mi již dlouho nebylo dopřáno.

„Mám jej oloupati?"

„Nikoliv, nechte jej tak!"

„Vida — máte chuť zrovna jako gospodin doktor!" volají radostně. „On také nikdy nechtěl loupaných bramborů, ty prý nejsou tak dobré," těšil se ze stejného našeho vkusu mladý Pekić.

A já se při tom v duchu smál. Před patnácti lety zde vyřkl dr. B. veliké slovo — že brambora neoloupaná lepší chutná než oloupaná, a dnes po patnácti letech ještě neprohlédli, že tak nešlo o šlupku, jako — o prsty, jež na Černé Hoře činí šátky kapesní holou zbytečností!

Viděti z této doktorovy „trvanlivé" práce, kterak si ho vážili, že každé jeho slovo bylo jim zlato.

A pak jsme šli do domku, v jehož pravé polovici dr. B. bydlil, v levé vařil a topil, a v zadu léčil raněné, dokud nebyl upraven špitál ve škole.

Jaký to tu opak po dlouhých letech! Jizby jsou upraveny pěkně, a kupec Pavić má zde nyní místo raněných četné nečičky s mlékem („karlice").

Co tu episodek vyrojilo se ze zapomenutí! Každý věděl něco o doktorovi vyprávěti.

Z vypravování by se bylo dalo souditi, že zde byl krajan náš nekonečně šťasten. Avšak jeho dopisy, otiskované svým časem v České Koruně, o tom zcela nesvědčí. Také korespondence soukromá z těch dob dokazuje, že zde zažil mnohou krutou chvíli a nepříjemnost.

Dobrým jeho duchem, jenž mu učinil pobyt na Černé Hoře v čase války a v místě tak zastrčeném aspoň snesitelným, byl kapelník Šulc, jenž byl doktorův komisionář. Vše mu na Cetyni zaopatřil, a co nemohl na Cetyni, z Kotoru nebo z Dubrovníka objednal.

Jako památku na zmizelého toho muže a spolu jako ukázku poměrů a slastí, v jakých tu doktor byl, uvedu zde některé zábavnější úryvky z dopisů Šulcových:

„ . . . Též jsem z Vašeho posledního psaní vyrozuměl, že pijete jen vodu? víno*) a kořalka že nestojí za nic! a Notta Bene **PIVA ŽE NEMATE**!!!

Boga mi, to je Vám tam mnogo zle! Bog s Vámi! . . . .

*) bylo načichlé měchem (pozn. spis.).

Ostaňte tam s Bogom i da[1]) Bog dá, abi Vám tam až bude pršet, na místo vody —

Pivo pršelo, nebo já mislím že byste se na ten pivní dešť ni na moje Vám přání nermoutil!

Prijmete Srdečný muj pozdrav i ostávám Váš oddaný

A. Schulz,
kapelník."

A jindy píše:

„... Boty nejsou hotovy! Ty usmolení ševci pošli prošlu nedjelu[2]) u Kotor, proto že tam bila velká národní festa svetoga Trifuna, ale než dojde opet drugi posel, budou boty hotoví." —

Stále přicházeli ještě i druhého dne „noví staří známí", a mimo jiné přišel — do Šavníků ovšem pouhou náhodou — pop Miloslav, muž krásného typu.

Byl to jeden z nejsympatičtějších lidí, jež osud kolem krajana našeho tehdy skupil.

Jásal jako děcko slyše moje vypravování a naslouchaje dobrým zprávám o Dru. B. a jeho rodině. Když jsem domluvil náhle zvážněl.

„Nuže, povězte doktorovi i o mně, jak se mi dařilo a daří. Jsem v Metličáku. Fara moje má 24 hod. obvodu a obsahuje 140 kučí. Dětí měl jsem 9, a z nich jedna dcera zemřela mi před 4 měsíci. A sice byla to právě ona, které doktor byl na Prevyši kmotrem.[3]) ..."

Byl jsem v Šavnících jako doma. Stále samá společnost, samá vzpomínka, vypravování, žerty a zábava.

Ale ani na poučení šavničtí nezapomněli.

Dovedli mne totiž k zajímavému zřídlu potoka Šavníka, pět set kroků od městečka vzdálenému. Teče z otvoru skalního a hned žene mlýn, o skálu opřený. Zajímavá je vlastnost jeho, že některý den třeba 40kráte se tok jeho zarazí a zase spustí. Vytéká patrně přímo z podzemního jezera, po němž plove snad neznámá

[1]) kéž, [2]) odešli minulou neděli, [3]) křtiny ty popsal Dr. B. v Malém Čtenáři r. 1881.

»Horní monastýr« v Ostrogu. Pohled od prvých schodů.

jakási přirozená zátka. Také je možno, že ubýváním vody v jezeře klesne hladina pod otvor a voda přestane odtékati na tak dlouho, dokud jí opět nepřibude.

Pak jsem si prohlédl ještě školu, někdejší nemocnici.

Tím byly veškery znamenitosti šavnické vyčerpány a již při návratu opět se nemluvilo o nikom jiném — leč zase o doktorovi.

Nevěřím na žádné pranostiky a pověry, ale tuto neděli a tento pondělek — byly v Čechách právě svatodušní svátky — se milý Dr. B. asi pořádně naškytal! Snad jsme mu dokonce oběd zkazili. —

9. Krádce.

Kůň již stál na dvoře připraven k další cestě a hostinský náš Teofil odskočil jen ještě pro zásobu rakije na pouť, jež nás čekala z „městečka" Šavníků přes řeku Tušinu vzhůru do vsi Mokré. Rakije donesena a já platím účet.

Dodávaje mi, Teofil táže se mne: „Nemůžete se zdržeti ještě půl hodinky?" A se zvláštním akcentem, jakým neobyčejná sdělení se provázejí, dodal důležitě: „Bude se tu pod okny na náměstí bít zloděj . . . "

Teprv nyní jsem si všimnul, že lid před hospodou počíná se kupiti. Jak by ne! Tak vzácná podívaná hned se mu nenaskytne, aby totiž viděl trestati — zloděje!

Odložil jsem ovšem svůj odjezd a vmísil se v zástup.

Za krátko vskutku přinesl člověk kapitanu Grubanu Cerovići, jehož mohutná postava okolí svému pyšně vládla, třebas úsměvná tvář tlumočila dobrou a bodrou mysl, osm dlouhých a řádných prutů.

Nyní vyvedli z obecního domu krádce. Kráčel mezi dvěma Černohorci na rukou a nohou sice volný, ale na duši všecek sklíčen.

Nade břehem potoku Šavníka, jenž náměstím protéká, zastavil

se před kapitánem. Gruban Cerović je bystrá hlava a výborný řečník. Však teď nenadělal dlouhých řečí.

„Lehni!" káže trestanci.

Ubohý zloděj se klade na půdu tváří k zemi, s nohama jako pruty nataženýma. Pod ním tiše šumí dlouhou svoji pohádku potok Šavník, nad ním mocným hlasem zahřmí Gruban v tato krátká slova:

„Černohorci! Člověk tento dostane dvacet pět ran holí. A slyšte proč? Protože — k r a d l. Pamatujte si to: protože — k r a d l!" A s opětným důrazem opakoval zločin nešťastníkův.

Pak vybral „nejlepší" z prutů, podal jej jednomu muži v zástupu, jenž kolem ležícího nešťastníka tvořil neproniknutelný věnec a řekl: „Bij!"

Rány počaly padati a gače pokaždé žuchly. Gruban sám počítal a při tom dohlížel na práci. „Více!" zvolal občas. A nespokojen, po desáté ráně odevzdal prut jinému Černohorci, jenž exekuci řádně dovršil.

Trestanec po celou tu dobu ani sebou nehnul, ani neceknul. Pak vstal a se sklopenou hlavou, boje se ohlédnouti, probral se lidem, jenž naň z větší části lhostejně, a pokud se týče ženského pohlaví, dokonce s výsměchem pohlížel. Lítost nevzbudil nikde. Ubíral se pryč, domů, s myšlénkou hroznou, že svému rodu způsobil hanbu do několika kolen, hanbu, o níž všecek kraj si bude vyprávěti.

Vsedl jsem na kůň. Nevybrali jsme se na římský most, přes Tušinu krásně překlenutý, nýbrž jsme se hned rovnou z „náměstí" pustili do řeky a se přebrodili, já na koni, Vule ovšem ve vodě.

Na druhém břehu došli jsme dva bratry Karadžiće, již ubírajíce se skrze Šavníky do Nikšiće, trapným oním výjevem jako já zdrženi byli a právě před námi se přebrodili. Cesty naše byly stejny, činili jsme si tedy navzájem společnost. Řeku Bělu jsme již přecházeli za jedno.

Zábava naše počala, jak přirozeno, úvahami o smutné události.

„Je-li pak strašný tento trest také u vás v Austrii?"

„Není," odpovídám na otázku.

»Piaca« ve Spuži.

„Vidíš," dí starší bratr k mladšímu. „Povídal jsem ti, že jej má jen Černá Hora! To je hrozné!"

„Boga mi, rdžava kazeň — ohyzdný to trest! Nejhorší ze všech! Lépe by bylo zastřeliti," dí mladší.

„Stokrát lépe," přikyvuje prvý.

„Ale zasluhuje toho každý zloděj," pravím já.

„A tento zvláště! Rod jeho měl dosud pověst za počestného. On sám je majetný, že by mohl hned 200 zlatých složiti. A okrádá — svého vlastního bratra!"

Bral mu totiž občas obilí.

Oba Karadžićové si odplivli a začali se mne raději vyptávati, kdo jsem, co tu chci atd., aby obrátili řeč ku jinému předmětu.

Ostatně necesta, strmá jako stěna, bloudící desaterými prameny mezi kmeny lesa, jež se tu střídaly s bezpočetnými balvany a kameny, brzo hovoru našemu učinila konec.

10. Po patnácti letech.

Jakmile jsme se z rokle, kterou Bjela teče, vydrásali nahoru, vedla cesta po rovné planině, již na západ uzavírala mohutná skupina Vojníka, skalistého a lesnatého brda, kde má knížc Nikola své loviště; proto zde zakázáno zastřeliti nebo ubíti jakoukoliv zvěř.

Poznal jsem dědinu Mokro ve způsobě, který jménu činil skutečnou čest; ovšem zásluhou počasí. Zdá se mi však, že rovina ta má nepronikavý spodek a že také jindy je jménu svému věrna.

Pod Vojníkem zřeli jsme v dálce stavení. Jeden z Karadžićů nám již ukazuje, které z nich jest Dukićovo, jehož jméno nyní Julka naše nosí. Nežli je však dle udání Karadžićova jsem s to nalézti, vystoupí z blízké koliby proti nám muž, prostě oděný v košili a gatích plátěných, a za ním skromná, bledá dívčí postava, jejíž líce jest více příjemné než lepé.

„Dobro došli!" volá na mne Mokřan, zadržuje mi koně, jako by chtěl, abych tu sestoupil.

„Chvala", děkuji se. „Kako si?" ptám se jaksi v odměnu za uvítání.

„Dobro, chvala, kako ti?"

„Dobro. Ale řekni mi, znášli Dukiće, sedláka z Mokré?"

„Já jsem to, Dukić — a zde ti moje snacha Julka. Syn můj — muž její — není doma, odjel ráno do Nikšiće na trh. Však dočkáš se ho. Zítra přijede."

„Ale 'ak jste o mne zvěděli?" dím překvapeně, slézaje s koně.

„Vzkázali nám ze Šavníků."

Políbili jsme se nyní se starým Dukićem, načež kráčím k Julce, k oné konečně Julce, po níž pátrám skoro po dobu celého měsíce! Pochopíte, že nebyl jsem zcela klidný.

Stojí tu dle mravu všech černohorských dívek a žen, skromně stranou a podávanou jí ruku chce mi políbiti.

„Zda-li pak se ještě pamatuješ na své ‚todora', jenž tě nyní, po patnácti letech, vzkazuje pozdravovati?"

Julka zavrtěla mlčky hlavou. S bledou její tváří a černým velkým vážným okem bylo to v dokonalém souladu. Ba s ohledem na důstojný černohorský kroj, řekl bych, že to bylo sestylisováno.

Její němá odpověď dotkla se mne — ač vlastně nemám v celém příběhu nejmenšího osobního zájmu — bolestně. Vzpomenulť jsem si na něhu a vroucnost, s jakou dr. B. vždy o své Julce po letech mluvil a vyprávěl, a ona o něm více — neví. Bylo mi dr. B. skoro líto. Byla sice jeho náklonnost k Julce nezištná, ale přece se mu budu rozpakovati pověděti po návratu celou pravdu: „Milý pane! Vaše zbožňovaná Julka se více na vás ani nepamatuje!" Pravá láska neklade ovšem požadavků, ale přece bude muset taková zvěst mého přítele citelně se dotknouti. A v naději, že snad přece nebude nutno s tak černými zprávami se mi vraceti, tážu se Julky dále:

„Snad se drobet pamatuješ na jeho postavu? tvář? hlas? Na jeho žerty? Na chvíle, které jste spolu zažili?"

Opět Julka zavrtěla hlavou.

Nešťastný přítel!

„Tedy snad aspoň ti zůstalo v paměti jméno „todor", jímž jsi naň volávala?"

Konečně přisvědčila. To jediné jí uvázlo. A uvázlo jen v hlavě, v srdci nic, pranic.

Nedivme se jí. Bylať jí tenkráte — t ř i l é t a, když „uzavřela svoji známost" s Drem. B. Byla dcerkou rodiny, u níž se doktor stravoval. Nemaje jediného člověka, jenž by s ním byl téhož obzoru duševního, nasytil se brzo společnosti junácké, nabažil střelby do terče, ve které učinil prý obdivuhodné pokroky, užil do omrzení svého rozčilujícího povolání. A v takových poměrech, kdy pocit osamělosti si nás počíná ovládati, snadno se duše upne jak svlačec na bytost třeba nepatrnou, jenom když milou. I „zamiloval" se tedy Dr. B. do robátka sotva žvatlajícího. Julka s ním musila jísti a píti, přijímala od něho dárky, na jich skutečnou cenu ohledu neberouc, tak že na příklad odložená kravata způsobila jí tolik radosti, že pobouřila celou osadu, aby svědkem byla její veselí. Ale nejen doktor na ni, ale i ona na doktora tolik si navykla, že směle a bez obavy, když se jí zastesklo, došla si k jeho bytu, vyhrabala se na schůdky jeho domku a tloukla svou obrovskou pěstí na dvéře volajíc „hromovým" hlasem „Todore! todore*)!"

A „todor" otevřel, načež byli oba šťastni.

To vše Dr. B v mysli své choval dosud jako jednu z nejcennějších vzpomínek na svůj černohorský pobyt, a to vše nalezlo nyní v Julce již jen vyprahlou zemi, vyhaslé ohniště.

Přistoupil jsem ke svým zavazadlům abych vyňal dárky, jež jsem Julce nesl.

Bůh mi svědkem, že jsem se s nimi loučil nerad. Jako talismany vodily mne Černou Horou, srdce dobrých lidí mi otevírajíce. Tuším předem v sobě pocit jisté opuštěnosti, jenž na mne sedne, až jich více nositi nebudu. Poslání Dr. B. tím bude svršeno, a já zemi té nebudu ničím více než pouhým zvědavým podivínským cizincem, jakých se světem toulá na tisíce, jen aby své peníze rozkutáleli a látky ke chloubě nasbírali. Nebudu více nikomu ničím

*) doktore.

jiným, než potřeštěným „Inglesem“. Příliš často jsem pocítil požehnání, jež mi moje poselství přineslo, než abych byl mohl bez pohnutí rozloučiti se s podobiznou doktorovou a jeho křížkem.

„Hvala vam lijepa!“ děkovala Julka, přijímajíc ode mne dárky a popatřila na podobiznu.

Snad přece vyhrabu v popeli jednu aspoň jiskerku, snad teď klidná, skoro smutná Julčina tvář se rozjasní, usměje, a radostně zvolá: „Ach ano, toť on! Již ho poznávám! Již mi v duši svítá,“ jak to čítáme v staromodních novelách a slýcháme na divadlech.

Ale marná naděje — popel již je všecek studený a oko Julčino patří na obraz klidně!

Nemějme to milé Julce za zlé, že nám tuto kapitolu, jež mohla velice romanticky skončiti, tak zkazila. Máť ona jiné starosti, než hověti našim vkusům a choutkám. Loni se provdala, nedávno porodila klučíka, má mladého, velmi sličného muže, jak jsem druhého dne osobně poznal cestou, když se vracel z Nikšiče. Je tudíž nevinna.

Uvedli mne do své hezké kuče. Pne se odtud asi deset minut daleko. Zde nás vřele uvítala „paňmáma“ Julčina, stará Dukićová, jež ihned jala se chystati večeři: kuchat i vařiti, péci.

Při večerním hodu nescházel ani stoletý starý děd.

„Koho to tu máte?“ tázal se přisedaje k ohni, jehož dýmu štiplavému vždy ještě jsem si navyknouti nedovedl.

Stará mu vypráví o mně všecko.

Slepec obrátí ke mně svoji bezezrakou a přec výmluvnou tvář, a podávaje ruku, dí třaslavým hlasem: „Dobro došao! Milo mi je, že budeš u nás konačiti (nocovati), milejší, než jedno hovado!“ A potřásl mi rukou.

„Kako ti je ime? jak se jmenuješ?“ táže se, aby mohl se baviti se mnou dále.

Řekl jsem.

„Budi pošteno!“ kvitoval mi je dle běžné černohorské formule.

Bylo dosti vypravování. Rozpovídal se staroch mnoho, pamatuju však ze všeho jen na radost, se kterou líčil strach Turků před Nokem Cerovićem. „Slibovali mi kopu dukátů, abych ho zastřelil! Blázni!“ A zachechtal se tomu z hluboka.

Šli jsme na lůžko dosti pozdě.

Julka se starou spaly v kolibě u nemluvněte, u něhož za dne se střídají.

Ráno časně přichvátala ze salaše Julka „upéci“ nám kávu.

Pak vyhrabala z truhly pár bílých punčoch, jí samou upletených a poprosila mne o kus papíru, péro a inkoust.

I napsala naň těžkou rukou a trhaným písmem:

Gospodin Doktor!

Zachvaljujem na vašemu daru preko (přes) svijeta.

Julka Pekića.

Punčochy mi odevzdávajíc, prosila mne, abych je Dru. B. jako malou odplatu a projev díků odevzdal.

A tak opět jsem nejel s prázdnou. Místo zlata — dvojici pletených ponožek a několik trhaných řádek.

Ale nesl jsem obojí s náležitým oceněním a v přesvědčení, že Dru. B. tím velikou radosť způsobím.

Odnášeje spokojené svědomí, jež bývá odměnou za poctivě vykonanou úlohu, děkoval jsem šťastným okolnostem, jež mi dopřály úkolu svého čestně se zhostiti. Dopis pak, jakož i dárek, odeslal jsem pak hned předem domů z Kotoru poštou. Pro jistotu. Člověk nikdy neví, co ho cestou potká. Mne pak nechať vezme rarášek, jen když se čarapy šťastně do Poděbrad dostanou! Vždyť — „každý to dobře ví, že i ten nejmenší dáreček z lásky je nejmilejší!“

KAPITOLA VII.

NIKŠIĆ, OSTROG, DANILOVGRAD, SPUŽ.

1. Černohorec pod pantoflem. — 2. Jak se mi dostalo v Nikšići zlatem vyšívaného šátečku? — 3. Nikšická ukolébavka. — 4. V Ostrogu. — 5. Něco z povahopisu. — 6. Nahijí bělopavličskou.

1. Černohorec pod pantoflem.

ima bylo a lilo se neustále — již od noci — a my nemohli déle váhati s odjezdem.

Ubohému Vuli se ovšem nechtělo. Co den býti bezmála 10, 12 hodin na nohou při krásném terénu není maličkostí. Mnohdy z rána naříkal si na churavost. Tak zejména v Tušině po onom strastiplném dnu na Morači zažitém, si velice stěžoval. Avšak tenkráte i já rozčilením, které mne skoro celý den bylo pronásledovalo, i utrmácením oka jsem celou noc nezamhouřil a domníval jsem se, že budu stonat.

Ostatně můj časoměr — kapsa totiž — byla tu rozhodujícím živlem. A ta kázala mi cestu co nejvíce cestu urychliti. Nic tedy naplat, že víska Mokro tak štědře, ba slavnostně nás hostí nadbytkem své proslulé ctnosti, a o deváté jsme vyrazili dále do Nikšiće.

Po hrozném drásání do značné výše dostoupili jsme na vysokou planinu, kde k dešti a zimě připojil se ještě i ostrý vítr. Voda zatékala na sedlo a chladila od spodků nepříjemně. Nohy ve třemenech, v nichž držela se voda jako v kašně, zábly. Sestupoval jsem často, abych se zahřál. Ale v blátě všecek jsem se umáchal a ucákal, a když jsem se vracel do sedla, bylo mokré a studilo jak led.

Posléze stanuli jsme k polednímu v Gvozdě u dvou hánů, pustých jinak a osiřelých. Vstoupili jsme do onoho na pohled „lepšího". Je budován dle onoho vzoru černohorských chat, ze kterých nelze v nižádném ohledu oknem utéci.

Bůh s námi! Ani ohně tu není!

„Vatru! Rychle! vatru!" káže Vule.

A co se rozdělával oheň, tážu se nuzných hospodářů: „Nuže, co máte pro nás?"

„A Bůh mi svědek: nic!"

Právě jsem si položil zuté, nahé, vykřehlé nohy na teplou půdu ohniště již oživeného, a příjemný pocit zmírnil dojem Jobovy té zvěsti.

„Tedy vína není?"

„Není?"

„Rakije?"

„Není."

„Chleba?"

„Není."

„Mléka?"

„Není."

Tak to šlo dále.

Vzdychnul jsem si. Nuže: uvař nám tedy pouze černou kávu."

„Také té není, gospodine!" děl mi skoro bázlivě krčmář. „Čekám ji každý okamžik z Nikšiče, neboť nám došla."

To byl tedy nejhorší hán, jaký jsem na Č. Hoře poznal. Když ničeho jiného, černé kávy přece všude bylo!

Na štěstí měli jsme s sebou dva pstruhy, jež nám hostinský Teofil v Šavnicích daroval a které nám v Mokré uvařili.

Počali jsme si na nich pochutnávati. Do boci, kde bylo na dně rakije, dolili jsme vody a statně zapíjeli. Ba hostina naše platně byla obohacena — dvěma brambory, jež dobrá hospodyně kdesi v temných koutech vyšťárala.

Nebyli jsme hotovi se svým obědem, když po místnosti již samé sebou temné, rozlila se tma skoro úplná.

Pohlédneme všichni do dvéří na příchozího, a nastojte, koho

tu hned po hlase poznávám! Nikoho jiného než — Miroslava! Onoho Miroslava Ceroviče, od něhož v Rijece Crnojeviće se mi dostalo prvých zpráv o Julce!

„Kam jdeš?“ tážeme se druh druha po srdečném polibku.

A potvrzuje se, co jsem hned tušil a o čem jen jakožto o vzdálené možnosti jsme na Cetyni hovořili: potkali jsme se na cestě,

Kovárna ve Spuži:
Dělníci černohorští odpočívají po obědě a naslouchají hře soudruhově na »dyple«.

po níž on po odbyté dvouměsíční službě vrací se opět domů na osm neděl.

Jaká to příjemná náhoda!

Zbylo ještě kousek ryby, kterou Mirko rád přijal.

Mezi jídlem jsme si navzájem svoje vyprávěli. Když jsem mu podal zprávu o Tušině, jeho domovu, zarazil mne otázkou:

„A byl jsi v mé kući?“

„Nikoliv."

Zamrzel se. „Vzkázal jsem ženě, že k nám přijdeš, aby tě dobře přijala. Bude nás to nyní oba mrzet, mne i ženu, že's jinde byl a u nás nikoliv."

Bylo mi vskutku líto, že pro spěch v Tušině vynechal jsem návštěvu chaty, kde by mne také rádi viděli. A bylo mi líto také Miroslava.

Připadnul jsem však na myšlénku, jak si ho udobřiti.

Moje skvosty - totiž, perle, drahokamy, naušnice atd., jež jsem pro Černohorky „u města Paříže" nakoupil jako dárky za písně, ležely mi dosud v zavazadlech ve množství skoro nezkráceném. Bohužel! Neboť byly smutným dokladem, že jsem u dam černohorských malého měl štěstí.

Rozevřel jsem tedy brašnu, a vyňal odtud 4 kusy a pravil mu:

„Aby žena tvoje se na mne nehněvala, dej jí něco z těchto dárků na památku." A dodal jsem:

„Při té příležitosti pak rozdej ostatní 3 kusy takto: jeden dones Ljubě, ženě Mitra Cereviće a rci, že je to za dobrou její kávu; dva kusy pak dej Poleksićovi v Zukvě pro ženu a dcerku, za přátelské přijetí, které mi tam nenadále připravili!"

Miroslavovi jiskřily se oči, pohlížejícímu na ametysty, topasy, granáty, zlato, stříbro a červené korály, což vše v nádherné směsici se mu třpytalo a blýštělo v hrsti. Všecek zaražen děkoval a sliboval vše na patřičná místa dodati. Věděl sice, že to vše není ani pravý kov ani pravý drahokam, ale přece byl imitacemi těmi jako přátelskými dárky nadšen.

„A co mám z toho dáti své ženě?"

„Ať si vybere, co se jí nejlépe líbiti bude."

Neprodlužovali jsme příliš svoji besedu, neboť oba jsme ještě měli mnoho cesty před sebou.

Objali jsme se, políbili a vypravili se dále: on, odkud já přišel, — do Tušiny, já odkud on sem zavítal, — do Nikšiće.

O tom, jak Miroslav svěřenou sobě úlohu vyplní, jsem nepře-

myšlel. Že se však co nejdříve o tom dovím, mně ani ve snu nenapadlo.

Po třech dnech totiž před samým odjezdem z Nikšiće zjevil se v pokojíku mém jako když ze země vyroste — Mitar Cerović, manžel černooké Ljuby, jíž měl rovněž Miroslav odevzdati jeden „klenot".

„Dobro došli!" vítám ho vesele. „Co mi nesete? — Co nového?"

Avšak ubohý Mitar nemá pro moji veselou náladu smyslu a setíraje pot, hlasem prosebným se mne táže: „Pro Boha vás prosím, gospodine, rcete mi, co jste poslal Ljubě po Mirkovi? Onu jehli nebo náramek?"

Spásknul jsem ruce. Ustrašen patřil jsem na chvějící ret uhnaného a uřízeného Mitra. Čekal jsem něco strašného, hrůzyplného a zatím —!

„A proto jste přišel?" dím všecek překvapen, vždy ještě nechápaje dobře situaci.

„Ano," dí Mitar tak vážně a opravdově, že jsem se smíchy s těží udržel.

„Nuže brachu, vězte: předně nevím už, které kusy jsem vůbec Miroslavovi dal. Ale řekl jsem mu, ať si nejprvé vybere jeho žena, ostatní pak ať rozdá dle libosti těm, které jsem udal."

„Moje žena však žádá onu vykládanou jehlici."

„Nuže ať si ji vezme!"

„Už ji má však žena Miroslavova!"

„Pak je konec."

„Kdybyste napsal lístek, že to patří Ljubě . . . "

„To nemohu. Co si žena Mirkova vybrala, to jí patří. Ljuba ať si vybere z ostatního. Ostatně všecky ty věci mají cenu stejnou, jenže různě vyhlížejí."

Ubohý Mitar si opět setřel pot, jejž mu však teď nikoliv cesta, nýbrž — pomyšlení na ženu vyvolalo. Vyhlížel zbědovaně, utrápeně. Bylo mi ho líto, ale rady jsem mu nevěděl.

„Opravdu tedy nemůžete jí onu jehlici přiřknouti?"

„Nemohu."

„Tedy, prosím vás, aby se Ljuba upokojila, napíšte sám, co jí patří.“

„Nepamatuju se již, co vše jsem poslal.“

„Napište třeba onen náramek.“

A Mitar sám již bral z mých papírů čtvrtku a podával mi péro.

Přisedl jsem a napsal dle přání Mitrova věnování jeho Ljubě — aby měl doma pokoj.

Ubožák vděčností při loučení div neslzel.

A pak prý jsou černohorské dámy „v orientálské porobě a hnusném otroctví“!

Hezounký Ljubin pantoflík, jejž jsem v duchu viděl nad nešťastným Mitrem se vznášeti, je dokonalým důkazem, že Černá Hora nikterak v tom ohledu — nestojí za námi.

Vždyť ubohý Mitar — jak mi se stezkem vyprávěl — již o 2. hodině noční musil na cestu se vydati a přímo páditi, aby mne ještě v Nikšići zastihnul! Jinak by byl musil snad do Ostrogu nebo ještě dál . . . Já nevím. To by spíše mohli věděti — zkušení manželé.

2. Jak se mi dostalo zlatem vyšívaného šátečku?

Náhije (t. j. kraj v politickém smyslu) Nikšická zaujímá mezi ostatními náhijemi černohorskými zvláštní místo.

Je to přírůstek, za nějž vděčí Černá Hora poslední válce. Kdežto na jihu přibyla jí překrásná okolice podgorická, zvaná Zeta, na severu dostala neobyčejně rozsáhlou náhiji Nikšickou s částí Hercegoviny, na den cesty zdélí, z části rovinu jak stůl, z části smutné, holé, skalnaté hlavice zaujímající. A kdežto ostatní náhije spravuje kapetán, v čelo náhije Nikšické postaven pro její rozsáhlost blízký příbuzný knížete, vojvoda Šáko Petrović, v hodnosti asi guvernéra. Jemu stojí k ruce okružný kapitán.

To všecko teď už vím. Ale když jsme se z Krnova přes skalistý Krstac sestupovali na Pole Nikšické a znaveni a zmořeni při

říčce Gračanici ubírali do se do Nikšiće, o tom povědomosti jsem neměl.

Ještě téhož večera hledal jsem kapitána, jehož jsem našel s gradonačalníkem (starostou města) a mnohými jinými v kavárně. Můj list přečetl se nejprv obecně nahlas a pak zvlášť po jednotlivu, načež jsem okružnímu kapitánu Bogdanu Drobnjakovi vyřídil pozdrav

V bělopavličské náhiji:
Cigáni stěhují se ze Spuže do Podgorice.

od Dra. B., a konečně jsme se rozešli v blažené náladě. Já dostal od nich na dobrou noc ujištění, že v Nikšići lepých písní mnoho zapíšu, oni pak těšili se při tom na zábavu.

Nazejtří spal jsem dlouho. Měl jsem za sebou třínedělní trmácení přes hory a doly, sněhem a blátem, a spal jsem zas konečně v dobré posteli.

Vstal jsem tedy sice pozdě, ale s veselou a jasnou myslí.

Avšak hned po ránu přešel přes její obzor malý mráček. Hostinský mi totiž při snídaní vyprávěl, že o 6. h. ranní byli u mne kap. Drobnjak a s gradonačalníkem, aby mi jednak sdělili, že následkem náhlého rozkazu odjíždějí do Jezer ke komisi, jež hranice vymezuje, jednak aby se rozloučili, poněvač vrátí se odtamtud teprv za několik dní, kdy mne již v Nikšići nebude.

Vzal jsem zprávu tu sice dosti nerad na vědomosť, ale konec konců nepřikládal jsem jí žádné větší důležitosti. Posléze jsem si klidně pro onen den udělal následující plán: Dopoledne a odpoledne prohlédneš si město, na večer pozveš si zpěváka, od něhož zapíšeš si několik písní, a zítra, pokud možno časně, vybereš se dále.

Prvou část tohoto plánu snadno bylo mi vyplniti.

Prohlédnuv linealní ulice nového města, jež vzniklo teprv po poslední válce a jež šablonovitostí svou připomíná nudnou a nepříjemnou vároš Mirkovu v Podgorici, zašel jsem si v brzku do rozvalin staré turecké Nikšiće, jež ku skále půlhodiny dlouhé a zříceninami staré pevnosti zdobené, útulně se přivíjí.

Neodolatelným půvabem působí tu na našince zajímavé ony musulmanské trosky. Nízké, prejzami kryté střechy haremů, mešit krámů a kaváren, dřevěné vyhnilé balkony, drobně a zdobně mřížkovaná čtvercová okna, vykloněné a někdy freskami zdobené zdi, omšelé kamenné ploty, pustá vrata bez vrátní — to vše představme si polo zbořené a polo zachovalé, zpola pusté a zpola obydlené, zpola travou a zpola mechem zarostlé:.. to je asi stará vároš nikšická!

Marně bych se pachtil, spůsobiti ve čtenáři onen zvláštní, neodolatelně líbezný dojem, jaký ovane zbloudilého pocestného ze Západu, když stane nad troskami někdejší slávy osmanské, když vidí zhroceny ty ladné tvary roztomilé muhamedanské architektoniky, když vidí nad spoustou onou soucitně se skláněti větve starého agátu, jenž často jediný zůstal zpustlému zbořeništi v pádu jeho věrným druhem! Omamný dech Orientu okouzluje nás, procházející se mrtvým městem. Žel jenom, že nerušený klid otravuje půvab onen ponurým dechem krypty. Neboť vše nám věstí, že jsme se

vlastně octli ve velikém hrobě, v němž navždy pochována sláva a moc zdejších Osmanlijů.

Místy přece shledáváme známky života.

Asi 20 rodin tureckých v Nikšići dosud dlí a ve zříceném městě bydlí. Mají tu i svého hodžu (učitele) a jednu zachovalou mešitu. Často zahlédneme ve dřevěném zasklenném balkoně několik ženských, bul, jež spěchají skrýti se, sotva že nás zahlédly. Občas objeví se některá z nich mezi zříceninami. Její široké světlé kalhoty pěkně vypadají mezi šedými rozvalenými zdmi a ploty. Sotva nás zhlédne, zahalí se jako v Podgorici velikou bílou rouškou, již za tím účelem stále s sebou nosí, a možno-li, uskočí zpět do stavení. Je-li již od svého domova daleko, odvrátí se, přikrčí ke zdi a čeká, až přejdeme.

A stejně jako o bulách podgorických platí také o nikšických, že rychlost, se kterou se skrývají, stojí v přímém poměru s jejich — věkem a šeredností.

Že za takových okolností rychle a příjemně uplynul mi den v rozvalinách staré vároše, jež při rozlehlosti a nepravidelnosti své je učiněným labyrintem, rozumí se samo sebou. Když tedy k večeru stíny počaly se prodlužovati, jenom nerad opouštěl jsem tajemné bludiště, abych si našel zpěváka a tak vyplnil se stejnou zevrubností i druhou část svého denního programu: zapisování písní.

Zpěváka brzo jsem našel v nikšické čitalnici.

Bylo viděti, že mu lichotí moje vyzvání, aby mi zpíval. Dal jsem mu přečísti list od ministerstva. Rád mi slíbil zapěti několik písní. Ale hned se mne tázal: „A u vojvody Šaka jsi byl?“

„Ne.“

„Tož musí tedy nejprv on tento list viděti, a ne já. Dojdi k němu dříve.“

„Ukazoval jsem ho včera okružnému kapitánu a gradonačalníku, a to zajisté stačí. Ostatně není tu vojvoda proto, aby se o takovéto malichernosti staral.“

„Kdyby byli oni činovníci zde, pak by to ovšem stačilo. Ale jsou pryč. Musíš tedy neodvratně ještě k vojvodě Šakovi

K němu se obrať; jdou tam všichni cizinci, rád každého přijímá. I tebe uvítá."

„O tom jsem přesvědčen, ale nepůjdu tam, poněvač zbytečně nerad koho obtěžuju. Povinnost svou jsem vykonal, a ty pojď a zpívej! Znáš výnos ministra Boža Petroviće!"

„Budu zpívati, ale jdi to dříve ohlásiti vojvodě Šaku. Jinak se neodvážím! Známtě jeho přísnost!"

„Teď je už na to pozdě. Vojvoda bude právě asi večeřeti. Ostatně snad mu kapitán a gradonačalník o mně řekli," chytal jsem se, tonoucí, stébla.

„Neřekli, brachu, jistě neřekli. To by byla o tobě teď už věděla celá Nikšić — a vidíš, nevíme nikdo nic."

Dal jsem mu v duchu za pravdu, že vojvodovi nemohlo býti o mně nic řečeno. Rozešeltě jsem se se zmíněnými hodnostáři pozdě večer, a časně odjeli. Nezbylo jim tedy času.

Okolnost, které jsem ráno nedbal, objevila se mi teď choulostivou a vážnou. Odešli mi svědci, že jsem povinnosti své náležitě dostál. Co teď činiti? Na návštěvu je už pozdě, a zítra ráno odjíždíme!

Konečně rozhodl jsem se: nechať praskne — etiketa.

Neuvažoval jsem dlouho a rozběhl se do paláce vojvodova, stojícího na prostranném náměstí. Ze dvora vstoupil jsem na verandu. Perjaník mi sice děl, že vojvoda právě zasedá k večeři; přece jsem ho požádal, aby mne ohlásil a vyprosil pro mne minutku rozhovoru.

Sotva se zjevil na chodbě a chtěl promluviti, bylo slyšeti hlas vojvody, jenž dobře vytušil, že se tu jedná o nějakou zpozděnou audienci:

„Ať tu ten člověk nechá své papíry a přijde zítra!"

Aniž by na ta slova co děl, ihned se perjaník vrátil, chtěje mi opakovati, co jsem byl již sám z vnitra domu slyšel. Přidal jsem mu tedy k svojí navštívence, kterou již měl, i list od ministerstva, se žádostí, aby mi byl časně zítra vrácen, poněvač ráno odjíždíme, a smuten vracel jsem se do hospody. Viděl jsem už, že

v Nikšići ničeho nezapíšu. List jsem byl odevzdal pouze proto, aby se vojvoda o mne informovati mohl.

V hospodě jsem si přisedl ku svému zpěvákovi, jenž tu na mne čekal v naději, že si přinesu svolení vojvodovo. Stěžoval jsem si mu na nezdar.

Nejhořejší svatyně v Horním monastýře v Ostrogu.

Tu do jizby vstoupí vousatý Černohorec. Byl to pop a tajemník vojvody Šáka. Přinášel mi list zpět a pravil:

„Vojvoda Šáko prosí vás za odpuštění. Nevěděl, že jste to vy; vzkazuje vám tedy, že ho můžete navštíviti, kdy vám libo, dnes nebo zítra, a spolu že nejen dovoluje lidu, aby vám zpíval a guslil, ale že poslal ihned pro nejlepší zpěváky a guslary, kteří vás ještě dnes neprodleně navštíví."

Poděkoval jsem s jasnou tváří hovornému popu, a vzkázal vojvodovi, že se ho osmělím navštíviti teprve zítra. Spolu jsem neopomenul uvésti, že jsem se povinným inštancím již včera byl hlásil.

Záležitost moje byla tedy nenadále rozluštěna a sice v můj neočekávaný prospěch. Za nedlouho naplnil se pokoj můj nahoře v prvém patře řadou statných postav v pestrých krojích s rudými džamadany, černými jelky a bílými guněmi. Neseděli jsme kolem ohně, jako z pravidla jindy, nýbrž na slušných židlích. Stěny vyzdobeny byly pěknými barvotisky, zpodobňujícími ruského cara a knížete Nikolu. Malá naše hostinská přinesla nám nahoru nádobu vína „nesměrnou", k tomu dobrý chléb a lahodný sýr.

Já ovšem nezapomínal hosty své vedle jídla a pití též ku zpěvu pobízeti, a ochotě jejich vděčím za mnohou překrásnou píseň.

Tak na příklad zapsal jsem zde hluboce pathetickou a v melodických liniích svých velkolepou píseň, jejíž sentimentalní tekst jsem našel sice v Dalmácii i ve Slavonii, ale se zcela jinými nápěvy.

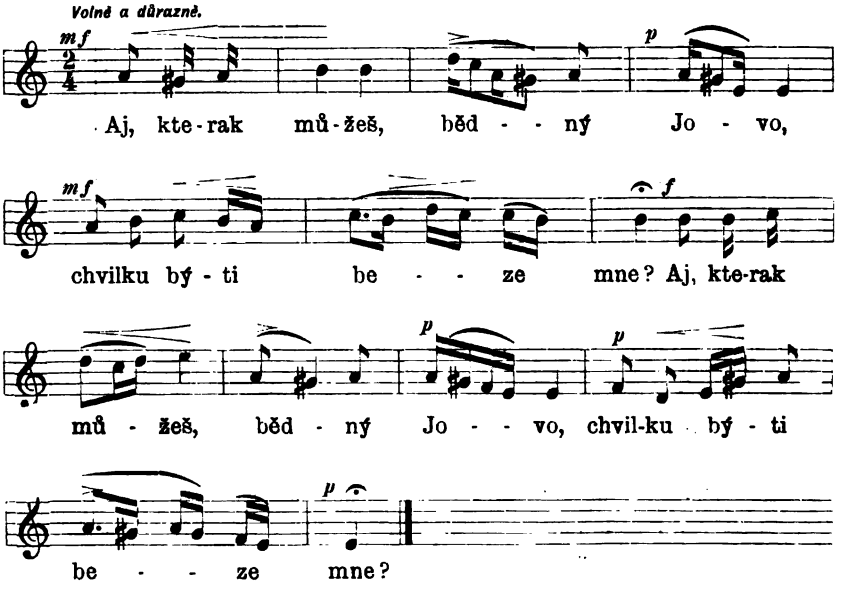

Aj, kterak můžeš, bědný Jovo,
chvilku býti beze mne?
Když ni jedna myšlénka má
nemůže být bez tebe?
Čím si dlouhou chvíli krátíš,
když mne smutnou nevidíš?
Jsi-li v spánku snad pohnížen,
že víc na mne nemyslíš?

Drahá moje, duch můj touží
opět tebe spatřiti,
díla nechám, tebe hledám,
nelze tebe najíti!
Neplačte již, oči moje,
já jsem milou uhlídal!
Nevadněte, ústa sladká,
v noci jsem ji zulíbal!

Nápěvem neodolatelným, a při své jednoduchosti neobyčejně kontrastujícím honosí se píseň „Odekdy já les tu lesem stojím!" V prvé polovici nápěvu bolest, lkání, nářek, v druhé balsám, jímž se něžně roztroušené city tiší a konejší. I slova jsou pozoruhodná a počátek neobyčejně efektní. Pěvec, aby naznačil ticho opuštěného pralesa, nechá jej sama vyprávěti:

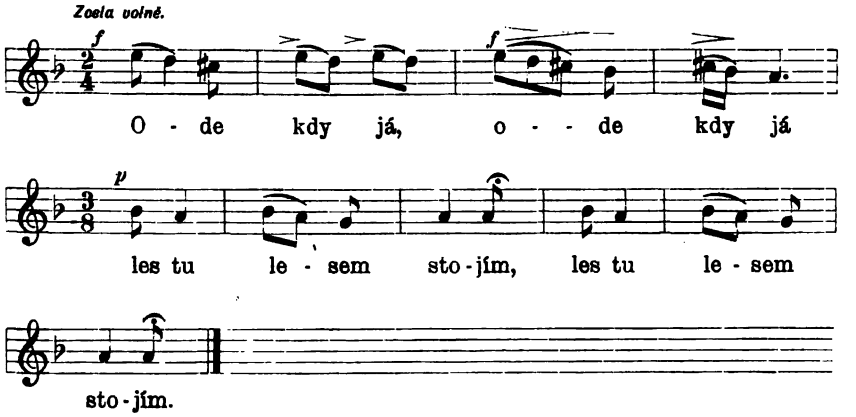

Odekdy já les tu lesem stojím,
ani pták mne dosud nepřeletěl,
a dnes ráno kráčela mnou četa.
Hajduků sem třicet přirazilo,
raněného mládce s sebou neslo.
Na junáku ran je sedumnácte:
sedum ran od sedmi břitkých šavlí,
osum ran je od handžárů osmi,
a dvě rány od dvou džeferdarů.*)

*) Puška perletí a stříbrem hojně zdobená.

Složili jej pod zelenou jedli,
pokryli ho pěknou kabanicí.[1])
Junák vzdychne, pláň mu v odvět vzlykne,
vyje vlče, havran černý kráče,
Promlouvá k nim junák poraněný:
„Nevyj vlče, nekrákej havrane!
Třeba všecek ranami jsem zmučen —
vezmu-li já džeferdar svůj štíhlý
jistě obě zlomím tobě křídla!“

A jednu píseň ještě — do třetice všeho dobrého — budiž mi tu dovoleno uvésti. Je to píseň stejně pro hudebníky zajímavá (mimo jiné i svou toninou) jako poetům pozoruhodná svojí klasickou stavbou. Hluboký vášnivý bol pak, jímž je nápěv v každé notě své naskrze proniknut, chmurnou náladou svojí výtečně přiléhá ku tragickému obsahu písně.

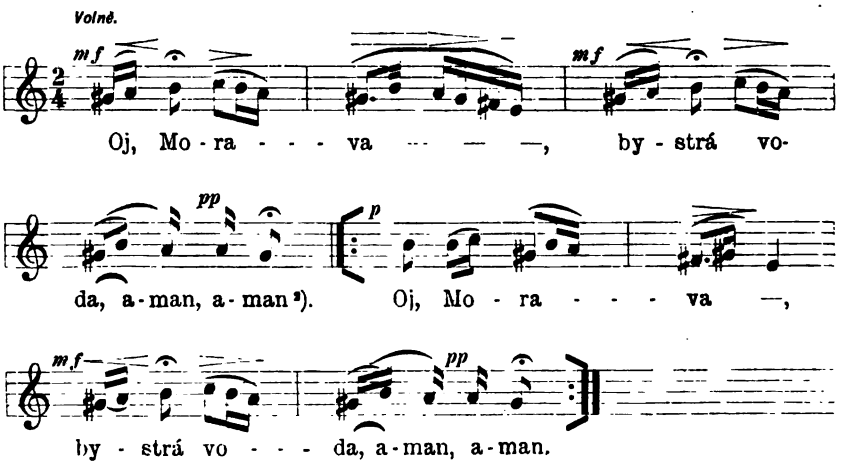

Oj, Morava, bystrá voda,
v noci mládce uchvátila,
z rána na břeh vyplavila.
Kdyby hoch měl vlastní máteř,

[1]) zimní kabát, [2]) pardon, prosím (turecké slovo). Vkládá se bezvýznamně za každý verš dvakráte.

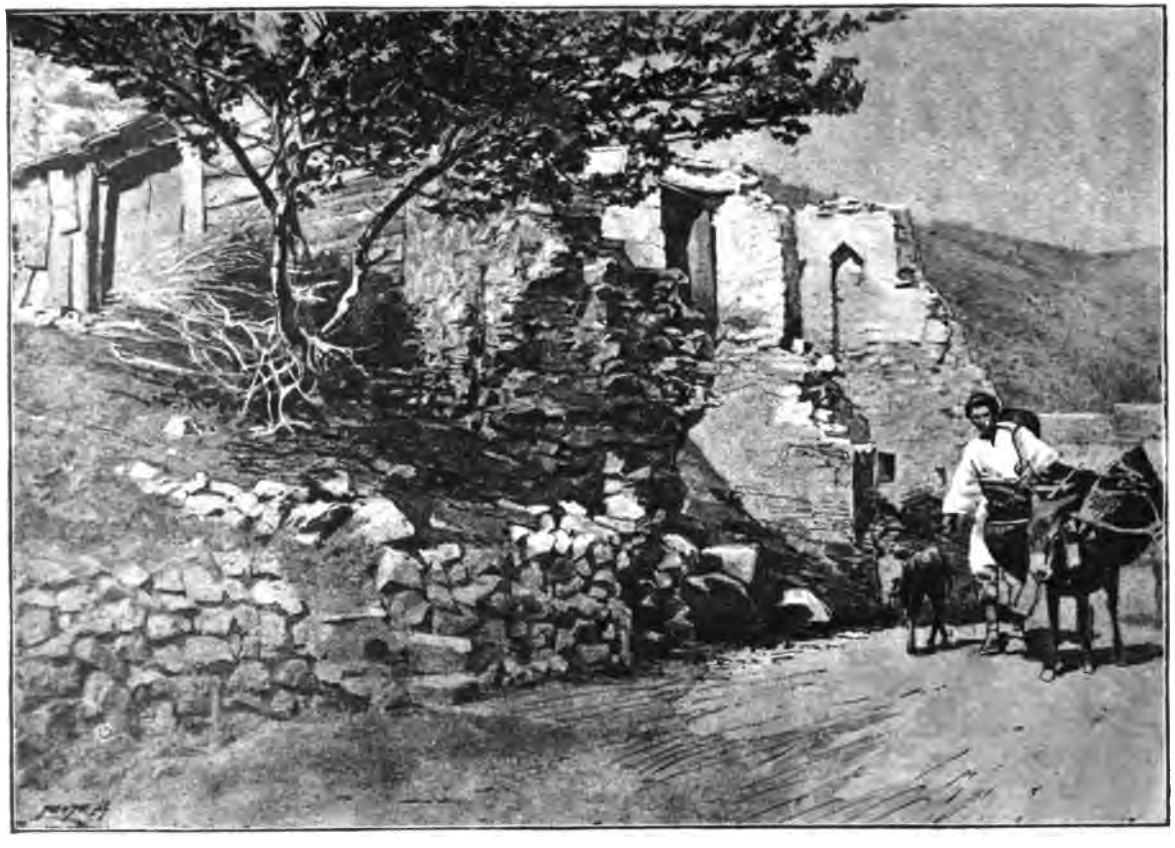

Obydlená turecká zřícenina na silnici od Dokly ke Spuži.

za den by již zprávu měla,
za druhý by srozuměla,
a za třetí k hrobu spěla.

Má však jinoch cizí matku.
Za rok zprávu uslyšela,
za druhý ji srozuměla,
a za třetí na hrob spěla. —

Zajímavá beseda naše trvala do dvou hodin s půlnoci a ukončena byla, jak jinak ani býti nemůže, černou kávou.

Na východě již byla malá záplava, když jsem svým zpěvákům svítil na schody, po nichž sestupovalo se na dvůr.

Ráno o deváté měli jsme odjíždět. Nesměl jsem si tedy dlouho v posteli hověti. Ostatně, sotva jsem byl po snídaní, byl tu již perjaník od vojvody Šáka s oznámením, že vojvoda je mne ochoten již teď s ohledem na časný můj odjezd přijati.

Vybrali jsme se tedy do paláce. Nebylo ještě 8 hodin.

Palác jeho je moderní, patrový dům, jednoduchý, ale velice prostorný, vzdušný, a pohodlně zařízený. Vojvoda sám je muž nevysoký, zavalitý, skoro tlustý, veselé, jasné líce, bystrých, určitých, hladkých pohybů a jednání elegantního.

Nenechal mne pronést slova dříve, dokud nebyl ještě jednou zevrubně vysvětlil a omluvil včerejší nedorozumění, které bylo jedině náhodou zaviněno. Při černé kávě, jež hned přinešena byla, jsem vyprávěl vojvodovi o dnešní noci, tak prospěšně strávené, a velice jsem mu děkoval za energické vyřízení své záležitosti, za odeslání zpěváků a vůbec za vzácnou vskutku kořist, kterou — dík jeho laskavosti — jsem v tak krátké době odnášel.

Poněvač vojvoda při rozchodu děl, že mi návštěvu oplatí, zrychlil jsem na zpáteční cestě svůj krok, abych v hospodě mohl tuto zvěst v čas oznámiti. Proč, lehko každý uhodne.

Mojí vinou totiž šlo se dnes pozdě spat, a tudíž se i pozdě vstávalo. Pokoj můj byl následkem toho ještě nadobro neuklizen a poskytoval v tu chvíli obraz každému známý, avšak ku přijetí vojvody Šáka naprosto nezpůsobilý.

Nežli jsme však mohli, hostinská a já, přiložiti ruce k zamýšlenému dílu, již slyším ze dvora zvučný vojvodův hlas:

„Takhle ty držíš svoji hospodu? Tohle ty zoveš čistotou? Počkej, budu tě pokutovati!“

Vyběhl jsem překvapen rychle na pavlač a uzřel jsem hostinského, kterak všecek shrocen smutně stojí před vojvodou, jenž hněvivě ukazoval po dvoře, leckterou nečistotou zhyzděném.

Šel patrně vojvoda v patách za mnou!

Nečistota v jistém ohledu na jihu a zvláště v Orientu jsou tak všedními zjevy, že poněkud zkušenějšího poutníka více nezarážejí.

Je to vřed, na nějž si však oko neustálým patřením přivyká. Černá Hora tu výminky netvoří. Ostatně je i ve mnohých jiných stránkách taktéž v primitivním stavu. To vše nutno považovati jako celek, načež jí toto zazlívati nebudeme, poněvač pokrok její zastaven byl vážnými událostmi, dějepisnými úkoly, o jichž vyplnění půl tisíce let pracovala.

Nikšická moje hospoda tedy nebyla vzorem čistoty. Ale nebyla také z nejhorších.

Shlédnuv mne vojvoda, hbitým krokem stoupal po schodech. Vítal jsem ho co nejvřeleji s omluvou, že pokoj můj nenalezl dosud v pořádku, a s prosbou o shovění.

„Nikoliv já vám, nýbrž vy nám prominouti musíte," převzal mi řeč, „že neumíme cizince řádně přijati, ba že jim nedovedeme ani kousek čistého místa poskytnouti!"

Shledal jsem svojí povinností, zastati se krčmáře a krčmářky. Poukázal jsem na probdělou dnešní noc, čímž vše se v hospodě opozdilo, na ochotu dobrých jinak těch lidí, na svědomitou a dobrou kuchyň a na skutečnou láci. Ale marny byly moje řeči. Vojvoda káral přísnými slovy nedbalosť zdejší, a já opětně nazbyt ukazoval, že je to hluboce vkořeněná neřesť, kterou jednotlivec nezavinil, a jejíž se stává naopak obětí.

„Ale přece ji nutno i u jednotlivců přísně stihati, aby se vyplenila!"

Vojvoda na tolik přemohl nevrlosť svoji, že si dal všelicos z mých cest vyprávěti a z kreseb ukazovati. Ale když při odchodu opětně s krčmářem se setkal, zase zdvihal hrozivě prst a opakoval mu hrozbu: „Pokutu dostaneš!"

Doprovodil jsem vojvodu na ulici, zde jsme se srdečně rozloučili.

Že hrozící vojvodův prst se hospody mé dotkne, nedalo se pochybovati; že by však tak přísně na ubohého krčmáře dopadl, jako se to stalo, jsem ani z daleka netušil.

Před odjezdem dal jsem si předložiti účet, jejž jsem dle svého zvyku položku za položkou přehlížel.

Cestou z Podgorice do Spuže:
»Jeďte dále, zde více není hán.«

Vidouc mé počínání, hostinská, jindy vlídná, milá a ochotná osoba, dí ke mně popuzeně: „Je-li vám to drahé, nemusíte platit nic. Užitku z vás nemáme nijakého!“ A dala se do pláče.

S podivením tážu se, co se jí stalo, a s ustrnutím naslouchám její slovům: „Vojvoda zakázal nám přijímati hosty do své hospody pod pokutou 50 zl. Tam vizte v pokoji mého muže; roznemohl se z toho!“

To mne vzrušilo. Nerozmýšlel jsem se a odkvapil jsem k vojvodovi. Ihned jsem byl předpuštěn.

Vojvoda přijal mne vlídně jako poprvé, ale jakmile uslyšel příčinu mé navštěvy, zasmušil se. Ač jsem se vytasil s celou řadou důvodů, jimiž jsem žádost o odvolání výnosu onoho podpíral, na dobro odmítal býti mi po vůli. „Nešvar ten musí se rázně stíhati," opakoval na všecky moje námitky.

Konečně vyňal jsem poslední náboj. „Nuže", dím posléze, „račte tentokráte výminečně k vůli mně od trestu onoho upustiti. Bylo by mi velice líto, kdybych měl míti krásnou svoji upomínku na Nikšić zkalenu vědomím, že mojí vinou lidé do nestěstí přišli. Strašné by to bylo pro mne, kdybych se rozpomněl, jak hrozný sled má návštěva u dobrých těch lidí zanechala . . ."

To konečně pomohlo.

„Nůže k vůli vám výnos onen odvolávám. Abyste si na Nikšić vždy jenom rád a s jasnou myslí vzpomínal!" — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Zpráva moje způsobila v hospodě převrat. Hostinská zaplakala sice opět, ale slzami radosti. I hostinský náhle uzdravěl a přišel se mi poděkovati, právě když vstoupil perjaník, jenž moji zvěst úředně potvrdil a zákaz slavnostně odvolal.

Krčmářka se při tom ztratila ve vedlejší světnici. Odtud za nedlouho vynesla ženskou maramu s jagluky, t. j. šáteček se zlatými výšivkami v rozích. Podávajíc mi ho, děla vždy ještě pohnutným hlasem: „Přijměte ho od nás na pámátku!"

Tak nad krajinou, již bouře navštívila, rozepjala se duha pokoje a míru — v podobě spanilého šátečku.

Ku podivu, co všecko člověku „písně" s sebou nepřinesou!

3. Nikšická ukolébavka.

Ještě malou episodku z mého hudebního Nikšického večera.

Nevyzpytatelny jsou cesty, jimiž nutno dodírati se k pokladu písně národní, někdy jako zakletému. Sebe zkušenější sběratel často bývá beze zbraně, ponévač učiněné dříve zkušenosti v nových, nenadálých okolnostech mu vypovídají služby své. Ale naopak

zase pomahají mu často nahodilé věci, jimž by nepřikládal váhy, ba jichž třeba by se strachoval jako nové překážky.

Poslední případ stal se mi v Nikšići.

Sedím ve svém pokojíku, obklíčen skupinou asi dvanácti mužů, jež vojvoda obeslal, aby mi zpívali.

A zpívali. Neboť zněl tak vyšší rozkaz, jenž tlačil, a pěnilo se tu výtečné crmnické víno, jež táhlo. Měl jsem tedy stroj dobře zařízený a je přirozeno, že konal služby k mé spokojenosti.

Ale přece ne k úplné. Toužil jsem obohatiti řadu rozmanitých a nad míru zajímavých písní nějakou ukolébavkou zdejší. Vybízím tudíž vousaté dva popy, žádám i ostatní pěvce, aby si připomněli nějakou ukolébavku. Ale marně. Zapisuju sice ochotně, co jim napadá, co jim samo na mysl přichází, ale neustávám po každé ukončené písni znova volati po konejšivém popěvku černohorském. Nedbám ani, že neodbytností svou se již činím své společnosti směšným, jak to dokazovaly poznámky shromážděných sokolíků.

„A nač ti ukolébavky, když jsi řekl, že jsi neženat a nemáš dětí?“

„Však on se také ožení, a pak té písně bude potřebovati!“ zastal se mne se smíchem jiný z nich.

„Ani potom nebude mu potřebna,“ mínil vtipně třetí, „neboť žena jeho jistě něma nebude.“

„Jako není tvoje!“ dodal čtvrtý, a byl by veselou tu scénu málem zvrátil jízlivým svým slovem v povážlivou půtku, kdyby ostatní nebyli se vynasnažili uchlácholiti podezřívaného vtipkáře.

Aby se hluk stišil, dí vousatý pop Novaković ke svému zamlklému sousedu: „Nuže, Rade, zapěj ty nějakou ukolébavku. Vždyť jich znáš dost z domu ... jen že se nechceš k tomu přiznati!“

„Ano, zpívej, Rade! Ukaž, jak doma místo ženy konejšíš děti!“

A všichni dali se do hlaholu, což tichého Rade uvedlo do velkých rozpaků.

Ale ani mě tyto obraty netěšily, neboť bylo v nich nebezpečí, že společnost bezvýsledně se mi rozbije.

A ještě více zachmuřila se moje tvář, když ve smích a křik mých společníků vmísil se náhle ze sousedního pokojíka pronikavý hlas — probuzeného nemluvněte, o jehožto černohorské otužilosti ve zpěvu nabyl jsem nezvratných, ale spolu trpkých důkazů poslední noci. Vnucovaloť mi tím urputněji vřískavou svoji melodii, čím zatvrzeleji jsem si zacpával uši a snažil se usnouti. Patrně mu někdo našeptal, že zapisuju zpěvy, „které přede mnou nikdo nezapisoval."

Lekl jsem se. Myslil jsem: teď mi bude jistě zase po několik hodin malý ten ctižádostivec vnucovati z nedorozumění svoje hrozné perpetuum mobile — a já mám po práci, neboť sbor jistě se mi rozejde!

A nejbližší ze zpěváků z obavy, aby děcko se nerozkřičelo, rychle vskočil do temné jizby a jal se je konejšiti.

„Dobrý Vuko!" pochvalovali ho někteří soudruzi.

Ale jiní dostali výborný nápad: „To už k tomu zapěj!"

Nastojte! Čeho jsem nemohl dosíci slovem, rakijí a kávou, k tomu pomohla mi nepatrná náhoda, okolnost, o jejíž ceně nejen jsem neměl tušení, ale jíž naopak jsem se lekal!

Opravdu! K plačtivému hlásku děcka náhle přivinula se nová melodie basová, a něžný Vuko jal se pacholátko tišiti následující poetickou písní kolébkovou:

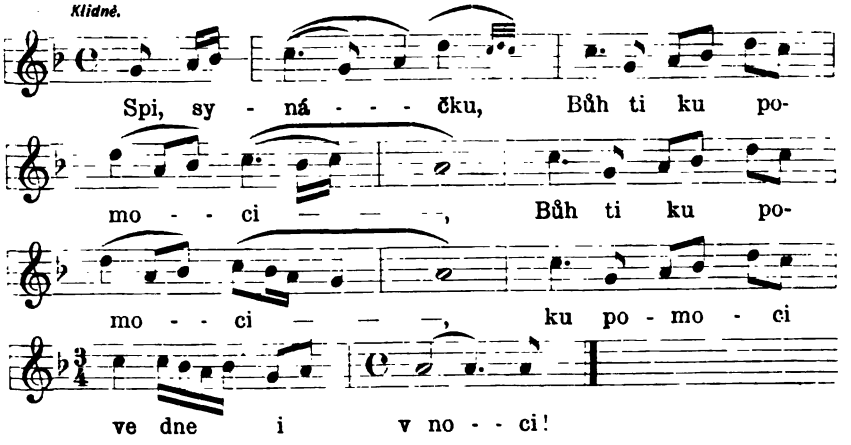

Sen v kolébku, úrok od kolébky!
Úroky ti pod nohama budou
jako koni hřeby pod nohama,
v lese budou s listu vodu píti,
synu mému nesmí ublížiti! —

Měkká, cituplná melodie ponenáhlu zůstala šťastně osamocena, a rovněž i v jizbě naší zavládlo dokonalé ticho, rušené jen zpěvem vousaté chůvy — dobrého Vuka. Jen sem tam si šeptem poliboval některý z Černohorců: „Boga mi, ljepa pjesma!"

A sotva že čarovná píseň vykonala svoje poslání, pohltila ji chtivě lačná moje téka do svých útrob. — Byla to jediná ukolébavka, kterou jsem tam ulovil, ale stála za to.

A pomohl mi k ní — malý křikloun!

4. V Ostrogu.

Do Ostrogu!

Ke hrobu svatého Vasilije!

Do slovanského Jerusalema, jenž několikráte do roka shromažďuje kolem sebe 20—30 tisíc zbožných poutníků z Černé Hory, z Dalmácie, Hercegoviny, Bosny i St. Srbska, a to nejen pravoslavných, ale i Turčíků a cikánů!

Do místa, nejen poutnicky, ale i historicky, národně a politicky tak proslaveného, že vláda bosensko-hercegovská uznává za dobré zakazovati svým poddaným návštěvu věhlasného místa beze zvláštního dovolení!

Vzhůru do Ostrogu — vždyť šťastnou shodou okolností právě teď počnou svatodusní svátky, „Duchovi", čili právě se bude konati jedna z velkolepých těch ročních poutí, jichž zúčastňují se kromě nejširších vrstev národa i nejvyšší osobnosti v zemi, ba sám kníže.

A těšil jsem se při odchodu z Nikšiće na slavné dny, jež jsem v Ostrogu zažíti mínil.

Byl jsem vesel, a sice tím veselejší, že ubírali jsme se pohodlně cestou vzácně rovnou po Poli Nikšickém na jih skoro rovnoběžně s řekou Zetou.

Ale po dvou hodinách radost naše zmizela. Před námi — přede mnou i řekou Zetou — trčela do vzduchu kamenná, vysoká hradba, na pravo i na levo do nekonečna se táhnoucí, kterou se počíná horský labyrint vlastní Černé Hory.

Dosud svorni ve svém postupu — já i řeka Zeta — zde jsme došli stran další cesty k náhledům navzájem velice odchylným. Zeta vrhla se totiž bez rozmyslu do černého otvoru skalního, aby pod zemí našla další cestu svým sporým vodám. A poněvač mně se podlízavý tento způsob nelíbil, pustil jsem se s Vulem raději vzhůru přes skalisté sedlo, zvané Planinica.

„Cesty mohou býti rozličné", děl starý Kollár. A poněvač jsme „vůli měli všichni rovnou", za nedlouho jsme se se zmizevší Zetou opět sešli.

Vlastně nesešli. Ona prodravši se opět na světlo boží — důkaz, že Nikšické Pole je značně vysoko — tekla v údolí hluboko pod námi, nás pak vedla cesta vysoko po stráni.

Bod tento je zajímav tím, že údolí Zety, rozetínající tělo Černé Hory na polovinu západní a východní, dopřává zde diváku spatřiti nejkrásnější body Černé Hory, t. j. na hranicích hercegovských horu Volnjak a na jihu „Krajinu", černohorské území při jižních březích skaderského moře, za nímž ihned se prostírá kraj ulcíňský, končina to Černé Hory nejjižnější.

Stmívalo se již, když jsme se blížili k Ostrogu. Skály sálaly zpět teplo, za dne pohlcené, v domnění, že nám tím způsobí zvláštní potěšení. V tom byl ovšem omyl. Bylit jsme sami dost uhřáti.

Ostrog je něco podobného, jako Moračský monastýr. Není to nic více, než klášter. Či přísně vzato, kláštery dva.

Do jednoho z nich, „spodního monastýru", posvěceného sv. Duchu, dojdem směrem linie, po které jsme se dosud po stráni ubírali.

Do svrchního, „horního," posvěceného Nanebevzetí Bohorodice, musíme vážiti příkrou půlhodinnou cestu vzhůru. Zde ve skále, ve dlouhé jízvě, podobné oné, kterou žoldnéř Kristu kopím do boku veklál, umístěn konglomerát jakýchsi budov, zdola na pohled mikroskopických, jichž část nutno považovati za původ Ostrogu.

O minulosti prazvláštního místa málo se ví. Tradice vědí o sv. Savovi, jakožto prvém obyvateli skalního monastýru. Později uhostil se zde sv. Vasilij, černohorský národní svatý.

Sv. Vasilij, rozený Hercegovec, bývalý mnich kláštera Tvrdoše u Trebinje a později biskup hercegovský, zde žil v pečině (skále), jež pne se v kolmé strmině nad námi ve výši asi 1100 m. (Hora sama 1161 m.). Bezpečně můžeme čítati tedy, že dolů k řece je hloubka 1000 m. Závratný to pohled!

Žil zde životem svatým, lidu okolnímu prospěšným, a když po své smrti r. 1671., byv balsamován a v kamennou hrobku uložen, nemeškal se krajanům svým zjeviti, nemeškali jej zase tito za svatého prohlásiti. To je docela přirozené.

Méně přirozené ale je, že lid putující k jeho hrobu, nalézajícímu se nahoře v první hrsti země, jež pod skalou se naskytla, býval prý sv. Vasilijem uzdravován. V oné jízvě skalní totiž, v níž světec sokolu skalnímu podoben bydlil, je výtečná voda, a mám za to, že ona je to kouzlo, kterým churavý nemoci své býval zbaven.

Dále plynulo už zase všecko přirozeným pochodem. Hojné návštěvy věřících měly v zápětí předně, že vystaven o něco níže, kde svah je méně prudký a dosti země vykazuje, „spodní" monastýr, jehož hlava — archimandrit — býval dosazován z počtu nejlepších černohorských vojevůdců.

Místo pak rozvíjelo se vždy více.

Největší pokrok učinilo však za posledních 4 desítiletí.

Asi před 40 lety svatý Vasilij — snad u příležitosti nějaké své delší dovolené — navštívil v monastýru Luce v župě Nikšické kaludjera Christofora Lepavu, rodem z Hercegoviny blíže Mostaru. Rozumí se jenom ve snu. Ale navštívil ho skutečně, což mohu doložiti svědectvím samého Christofora, tedy svědectvím nezvratným.

A milý Christofor nelenoval, usadil se v bývalém „bytě" sv. Vasilije, v oné vysoké skále ve společnosti divokých včel a švehlících vlašťovek, a žije tu příkladem svého zbožňovaného světce a předchůdce, jakožto věrný strážce a opatrovník hrobu jeho.

Je to roztomilý dědoušek devadesátiletý, ale tváře tak mla-

dické, hladké, ruměnné, beze vrásků, vábivého dobrého oka, věčně přívětivého úsměvu, že běl, s níž závoditi nic nemůže a která jej na temeni i bradě, na skráních a lících kryje, propůjčuje mu vzezření muže, toliko předčasně sestárlého.

Je zvláštní kouzlo v tom dobrém muži.

Patří se svého sokolího hnízda dolů na svět již půl věku života svého, blízek nebeským vyšinám, a — Bůh mi svědkem — nasáknul zde opravdu trochu nebešťanstvím.

Dílo, které zde vykonal, je vskutku veliké.

Je pravda, že se zde odbývávaly veliké soudy, že se zde panovník stýká s glavary a dodává tak poutím rázu politického, při tom všem ale každý uznává, že čím je Ostrog nyní Jihoslovanům, tím učinil jej z většího dílu Lepava.

Nejprv vykopal světce ze země a umístil ve skalní svatyni nahoře.

Z dárků poutnických staral se usnadniti co nejvíce poutníkům přístup ku čarovnému hrobu, jakož i vše zařídíti zde trvale, pevně, pro budoucnost.

A dnes se nám zásluhou jeho „horní" monastýr ostrožský představuje jako fantasie z pohádky. Jeť asi na světě málo podobných podivností.

Když od dolního monastýru patříme vzhůru na skalní defilé, jehož bílý odlesk nám v parném dnu oči ochromuje a které ve spůsobě dlouhé a obrovské hradby, jakéhosi bájného, nadpřirozeného terasu od severu k jihu se táhne, vidíme pouze dlouhou svislou skalní štěrbinu, jako stopu hromové rány, a ve tmavé její stopě několik bílých skvrn. To jsou zdi. Šikmé čáry, skvrny ony spojující, z dola nelze rozeznati, a teprv nahoře shledáme, že to jsou schodiště, krytá šindelovými střechami. Nic jinak, než jako bychom pohlíželi na puklou baštu starého hradu, v níž se uhostili vrabci. Ovšem asi v tom poměru, v jakém se nalézá vrabec ke člověku.

Láká nás ta divná stavba a spěcháme vzhůru.

„Spěcháme"! Ale jen několik kroků. Pak setřeme si rozmyslně pot, oddechneme si z hluboka, a kráčíme po prudkém svahu

již volně hustými vysokými křovinami a listnatými stromy. Často staneme v rozpacích, kudy dále? Neboť staré, řídké a příkré serpentinky nahraženy jsou zákruty novými, hustšími a za to pohodlnějšími, a tyto opět nahraženy cestou ještě novější a pozvolnější. Za půl hodiny vynoříme se ze stínu. Onu zdánlivě dětskou hračku, jakoby z papíru a ze špejlů na stěně spíchanou, máme těsně před sebou. Stojíme u schodiště, jež vzhůru běží skalní trhlinou sem a tam, až posléze nahoře v temném velikánském otvoru mizí. Místem dotýkají se schody jakýchsi polostaveb, střech, terasů a zdí, což vše úhrnem v tom perspektivně zkráceném obrazu činí v obrovité výši asi dojem, jako kdybychom se byli vyšplhali

Pohled na Spuž od jihu.

na střechu kostelní věže, a nyní stáli před žebříkem, vedoucím ku samé báni. Před námi, nad námi i pod námi všady jen jasný, krásný vzduch, a pouze na pravo se pne stěna nebetyčná s podivuhodnou touto stavbou, náležející opravdu říši bájek.

Bylo mi řečeno a tvrzeno s mnoha stran, že skoro vše to je dílem otce Christofora a sice namnoze dílem jeho vlastnoručním.

Z kraje v pravo je budova sličná, určená ku přijetí vzácnějších hostí. Pak vedou schody výše, měníce směr z leva na pravo a naopak. Ocitneme se ve bludišti schodů skutečných i ve skále dlabaných, ve směsici různých zábradlí, přístěnků, terasů, stěn

a chodeb, a jistě bychom si vše popletli, kdyby už nebylo postaráno o různé mnemotechnické pomůcky, jimž paměť naše bude velice vděčna: tu klopýtneme na primitivních stupních, výše drcneme opět o něco loktem, a nahoře u studánky, stoupnuvše na mramorově hladký stupeň, ušlapaný a vypulerovaný statisícemi, ba miliony šlápot, klouzneme a padneme na dlažbu po celé své nesfalšované délce.

A na ten způsob naučili jsme se tu zcela určitě rozeznávati ve zdánlivém tom stavitelském zmatku tré poschodí, a kdykoliv by nás paměť opouštěla, stačí sáhnouti si na koleno, na loket neb na kříž, a hned bude slaboduchosti naší spomoženo.

Druhé poschodí je nejprostornější a nejzajímavější. Zaujímá vlastní prostor skalní, ku podivu veliký. Zdá se nám tu, že jsme na půdě jakéhosi kostela. Na levo jsme hned uvedeni do mládeneckého pokojíku Christoforova, v němž postel čtvrtinu celého prostoru zaujímá. Jedna stěna — skála, druhá — prkenné bednění s divukrásným pohledem na jih.

V pravo je maličká svatyně. V průčelí rakev se svatým Vasilijem, o poutích otevřená, tak že ve zlatém rouchu možno postříci pozůstatky těla. Na životě má misku na peněžité dárky. Ty za něho ovšem vybírá pop vedle stojící. U rakve seděla právě žena s děckem pomateným. Zvláště prý duševně chorým sv. Vasilij pomáhá. Dítě chce pryč, počíná si divoce a blouznivě, ale žena je třímá pevně, jako pevně věří ve všemohoucnost svatého místa . . . Těžko rozeznati, zda zápach, kterým těsná kobka je naplněna, děkuje za svůj původ více otevřené rakvi či záplavě návštěv nešťastníků, kteří až zde jsou nuceni v zoufalosti hledati úlevy a pomoci . . Spěcháme ze strašného místa bolu a nářku, modliteb a těžkých vzdechů kvapně pryč.

Kromě těchto dvou místností je ve druhém poschodí ještě mnoho prostoru, rozděleného na jizby, určeného pro poutníky, po případě — pro vojsko.

Neboť Ostrog byl vždy vojensky velmi důležit. V roce 1853. udál se tu pověstný „zátvor“ t. j. bylo zde obklíčeno asi dvacet Černohorců, mezi nimi i otce knížete Mirko, známý nám již

serdar Pero Matanović a j. Dosud se zde vidí zeď se střílnami a dosud nám zde vypravují o junáckém kousku Krca Petroviće, který bombu sem vhozenou nerozpakoval se rychle bez rukaviček popadnouti a zpět v nepřátele uvrci, čím sebe a své přátele zachoval a nepřátelům ještě škody způsobil. Dole hemžilo se 30.000 Turků, již nebyli s to udolati několik mužů, hladem a únavou zmořených. Zabiti z obležených bili dva, Antonín Odović a vojvoda Jovan Rodović. Nechati je mezi sebou nebylo možno, a hoditi je dolů na pospas Turkům nechtěli. Spustili tedy v noci mrtvoly po lanech dolů, a s nimi dva druhy, aby je zakopali. Hned pod skálou byl původní rov po sv. Vasiliji s deskou. Mezi prací Turci hrobaře uslyšeli. I vskočil jeden z nich do hrobu k mrtvolám a přikryl se deskou, druhý pak, vmísiv se obratně mezi Turky, prošel jejich řadami a podal knížeti na Bogetići o tom všem zprávu, načež kníže se dvěma tisíci muži přitáhnul a věrné svoje vysvobodil i s ostatky svatého.

Událost ta je předmětem mnoha písní, každý ji vypráví s jistými změnami, vždy ale podobně romanticky.

Také r. 1862 a v poslední válce r. 1877 dokázal Ostrog svoji důležitost. Hned na počátku této knihy jsem ukázal, že plán Turků býval vždy: do přirozené průliny, kterou Zeta v tělesu Č. Hory tvoří, vniknouti, Nikšić s Podgoricí spojiti a tím Brda (vých. část Černé Hory) odříznouti. To byl také cíl Nikšického paši Sulejmana. Ale ačkoliv je z Ostrogu do Spuže pouze 6 hodin, trvalo ta cesta Sulejmanovým plukům plných 8 dní. Odráželať se sekera jeho od tvrdého suku — od Ostroga.

Byly případy v historii Č. Hory, že bylo Ostrogu dobyto, ale pamětihodno zůstane, že bylo vždy horního monastýru šetřeno. Z části proto, že tam byla studánka — a Turci mají studánky ve zvláštní úctě — ale i proto, že si sv. Vasilija váží a v jeho divotvornou moc věří i sami Mahomedáni. Dosud sem přicházejí skaderští a bosenští begové se mu klaněti.

Ve třetím patře monastýra je pouze studánka a maličká druhá svatyně, jejíž stěna zděná ku skále břevnem je přidržována. Je to vlastně mnoho svatyněk. Stěny pomalovány jsou podobiznami

svatých, a u výklenků, jen mělce do skály vtesaných, vyčnívají kusy kamenů — oltáře.

Vracíme se dolů.

Monastýr spodní je celá skupina nových krásných budov s chrámem. Bylotě vše v poslední válce vypáleno. Před ním i za ním jsou znivelisovaná krásná dvořiště, kde o pouti je celé moře stanů.

Přišel jsem ke slavnosti časně, již ve čtvrtek, ale už tu bylo živo. Večer plály ohně, všude se „pekla" káva, traktéři opíkali na rožních nabodnuté celé skopce, všady plno krámů, stanů a lidí. A mohlo býti i mnoho zpěvu a veselí — kdyby nebylo osudné „koroty!"

Přijel jsem do Ostrogu v naději, že tu zažiju řadu slavnostních dojmů — ale ve skutečnosti dojat jsem byl opačně. Všude vidíme choré, jež víra v moc světcovu z širých a dálných krajin až sem přivedla. A vrchol všeho bylo, když se v neděli ubíralo do chrámu procesí, jež vedl metropolita. Drželi v houfu bláznivého, jenž ryčel a křičel. Měl býti blíže průvodu posvátného, aby požehnání metropolitovo se ho dotklo. Zástup kolem nemocného každým jeho rykem se zvětšuje — mám strach, že blagoslov vladikův nebude s to k chorému vniknouti. . .

Průvod zmizel v kostele, a zástupy chtěly se vrhnouti do svatyně. Hrozí velká tlačenice.

„Stůjte!" zahřmí tu Blažo Petrovič, bratr ministra Boži, a stoupne přede dvéře. „Nejdříve nechať vstoupí Hercegovci a všichni, kteří jsou z daleka! Povinnost každého Černohorce je, aby jim dal přednost!"

A v pořádku vstupovali nejprvé Hercegovci a vzdálení cizinci, a pak teprve lid domácí.

Ostrog je veliká památnost Č. Hory. Znamenitost, která hodna je návstěvy a odměňuje cizince dojmy nezapomenutelnými.

Mně pak je vzpomínka naň tím dražší, že jsem zde poznal dva velké a znamenité přátele národa Českého, metropolitu cetyňského Mitrofana Banoviće a bývalého bosenského arcipastýře Sávu Kosanoviće. Kdyby ona trvalá, neustálá pozornosť a vzácná la-

skavost, s jakou mne přijali a po všecky dny bedlivě vyznamenávali, patřila mně, já neodvážil bych se o tom učiniti zmínky. Ale oni jásali, že v národní ten svátek černohorský zastoupen tu český národ, a učinili mne předmětem sympatií, jimiž hoří k národu českému. Jsem tedy také povinen jménem českého národa za lásku severním jejich pobratimům projevenou co nejvřeleji poděkovati.

Jsem přesvědčen, že činu toho nikdo mi neodepře ověřiti.

5. Něco o povahopisu.

Kráčeli jsme od spodního monastýru ostrožského k monastýru hornímu, jenž nad námi na strmé skalní stěně jako hnízdo orlí v parném slunci se bělal.

Byla sobota před božím hodem svatodušním. Po celý týden sem zástupy ze všech okolních zemí putují. a zde, kolem kláštera ve stanech bytujíce, své nemocné vzhůru ku světci na koních neb rukách vlekou, dary všeho druhu svatému přinášejíce v naději, že nešťastník uzdraven bude.

Po kamenité stezce, vinoucí se jako hádě stinnými křovinami, trmáceli jsme se při potu a žízni zcela volně, popřávajíce poutníkům a poutnicím hojně příležitosti, aby nás předešli. Ostatně francouzský vyslanec p. Gerard, jenž z Cetyně z úmysla sem na proslulou pouť přijel a jemuž stoupání nevalně šlo k duhu, mohl nám býti vítanou záminkou, abychom ze šetrnosti k vzácnému hosti sami si mohli oddechnouti.

Ve skupině naší kráčel i Blažo Petrović, bratr ministra-presidenta Boži Petroviće. Přijel sem koňmo z Nikšiće k vůli francouzskému hosti.

Blážo je výborný a příjemný společník. Prudké stoupání mu nepřekáželo, aby nás nebavil zajímavými hovory a úvahami.

Úzký stezník dovoloval jíti nejvýše po dvou. Stoupaje vedle mne, ptá se, kolik je hodin?

Řekl jsem mu. Bylo tuším as půl třetí.

„Vizte," dodal pak, „co stalo se mi včera při jízdě z Ostrogu do Nikšiće. Ztratil jsem hodinky!" A ukázal při tom na zbytek přetrženého řetízku.

Politovali jsme sice poškozeného, ale poutníci, nesoucí světci oběti nejrozmanitějšího způsobu, ba i jehňata a kůzlata, jež přes krk přehozena nosiči svému do ucha žalostně mečela, brzy obrátili mysl naši k zajímavým zjevům.

Opojeni dojmy, přesyceni obrazy a scenami, jež nemocní u hrobu světcova vyvolávali, a občerstveni hostinným strážcem světcovým, touž cestou jsme se vraceli do dolního monastýru.

Nevšímali jsme si již pestrého proudu, v němž mohli jsme studovati nejrozmanitější kroje, jako hercegovský, dalmatský, drobnjacký, vasojevičský, grachovský, ba i turecký a cikánský (neboť i moslímové věří v léčební moc ostatků sv. Vasilije). Jen mimochodem jsme zahlédli bolestného obrazu, jejž poskytovala sličná, bledá dívka, v bílém kroji neústy, jedouc na koni s hlavou sklopenou a údy bezvládně svislými, již rodiče ve své víře v zázračné působení národního světce černohorského až sem do závratné výše dopravili. Byliť jsme dojmy již přemoženi.

Z nenadání kroky naše se zastavily.

Ze skupiny žen, jež kráčela proti nám, vystoupila mladá žena a oslovila nás takto:

„Vizte, lidé boží! Našla jsem tyto hodinky a dosud jsem nenalezla toho, komu patří. Nejsou-li někoho z vás? Podívej se ty na ně, gospodine!" pravila k Blažovi, jenž byl v předu a podávala mu hodinky s utrženým kouskem řetízku.

Blažo udiven zvolal: „Aj, toť jsou moje!"

A vskutku utržené části řetízku potvrdily pravdu jeho slov.

„Chvála bohu!" žena dí s radostí nelíčenou, a oddechnuvši si, jako by se jí byl kámen se srdce svalil.

Pan Gerard narovnal si skřipec na svém nose, zavrtěl hlavou a děl pro sebe: „Ku podivu!"

Dodávám, že hodinky jsou zde velice rozšířeným a oblíbeným předmětem ozdobným a nejsou tudíž nijakou vzácností, čili, že nebyly to okolnosti zevní, jež ženu donutily, nalezený předmět vrátiti.

To má příčinu svou jinde, příčiny zjevu tohoto vězí hluboko v povaze lidu.

Jeť prvý rys, jeden z nejnápadnějších, jež při jihoslovanském člověku do očí nám bije, záliba, ba vášeň obdarovávati a touha, býti obdarován u. Je to spolu osa, kolem níž se všecek společenský jeho život točí.

Říci, že by činil prvé k vůli druhému, bylo by podezříváním, bezdůvodným a nespravedlivým. Odplatou učiníte Černohorci, jako každému jinému člověku, ovšem potěšení, ale nečeká na ni, nežádá jí, nepomluví vás — jako by se vám to doma stalo — když se mu neodplatíte, nebude se horšiti, a přijdete-li po druhé a po třetí, pohostí vás stejně horlivě zase.

Za to sám až úzkostlivě odplácí každou laskavost, úsluhu nebo pohostění. Za špetku tabáku dá vám v nejbližším „hánu“ (krčmě) uvařiti černou kávu nebo nalíti rakije. Podal jsem cestou unavené ženě z příruční své „bóce“ (láhve) kalíšek pálenky — a ona vyjímá odkudsi z tajných úkrytů řasnaté své roby brambor s prosbou, abych přijati ho neodepřel. Na vysoké hoře Lovčenu žne Něgušanka v parném slunci nuznou travku, pracně mezi kameny se prodírající, a toužebně vysýlá zraky své na mne a mého sluhu, když svůj apoštolsky prostý oběd zapíjíme rozkošnou vodou z dolejšího pověstného koryta Ivanova. Konečně se osměluje a přistupuje ke mně s otázkou, máme-li vody ještě? Neprosí, táže se, ač skromně, ostýchavě. Ihned se jí vody dostává. Unavená pak žnečka, důkladně se napivši, ze záňadří vynáší a v odplatu mi podává kus černého chleba a něco sýra. Zejména po sýru rád sahám, neboť jsme byli toho dne zapomněli s sebou vzíti sůl a měli jsme tudíž — krom té jehněčí pečínky — oběd nejen „nemastný“, ale i v doslovném smyslu „neslaný“. Černohorský sýr pak, chutí svou homolkám podobný, sůl právě výtečně nahražuje. A pod Sutormanem zapůjčil jsem u pramene ženě, která chystala se vodu klečmo chlemstati, svoji s'lenici. Nejen mi chtěla ruku za to políbiti, ale ze dvou hroznů v. a, jež měla, musil jsem jeden od ní přijati.

A považe takovéto přirozeně se příčí krásti. Je to zde pojem skoro neznámý.

Ale ani prositi, žebrati nemůže se s charakterem oním shodovati. Rozumíť se u Černohorce samo sebou, že se za věnovanou věc odplatí při nejbližší příležitosti v té míře a způsobě, v jaké může, a proto nežebroní, nýbrž se prostě táže: Máš to, neb ono? Můžeš mi to dáti? A nemůže-li se za darované vajíčko nebo ždibec masa stejně odplatiti, bude aspoň nad vámi celou cestu bdíti jako nad vlastním okem, bude vám kameny s cesty odklízeti, v houštinách pruty olamovati, se skály na skálu vás přenášeti a na nebezpečných místech do náruče chytati. Ba, jako jsme na Morači viděli, snadno pro vás bezmála i život nasadí.

Je ovšem pravda, že hned při prvém vstupu na půdu černohorskou zaráží nás zjev, který těmto řádkům zdánlivě odporuje. Děti totiž, na nichž často pouze zbytky šatů vlají, běhají ku kočáru volajíce: „Daj sold (krejcar)! Daj šesticu (šesták)!"

Ale je to novověká nákaza a nedávného původu, již zavinilo dobráctví Rusů. Černohorec dovedl sice největší nouzi snášeti, ale žebrati neuměl, poněvač o žebrotě nevěděl. Byla mu neznámou. Na těch pak základech, na nichž spočívá jeho povaha, vzniknouti sama o sobě nemohla. Rusové však, přivážejíce do Černé Hory peněžitou pomoc, dobrotou srdce jati, házívali již s vozu národu peníze. Divme se nyní dětem, že v každém lacmanu*) vidí Rusa, jenž jim peníze nese! Týž zjev nalézáme u Dalmatinců, již jsou s Černohorci jedním národem. V pustých, ubohých vsích ve vnitřní Dalmácii, kam cizinec nepřijde, nikdo nezažebře, ač tu bída úžasná. A v městech naopak, kde cizinci hojně navštěvují starobylé památky, nejsme s to se zbaviti mladistvých i starých žebráků, ne zrovna „potřebných".

Má tedy i dobro, nerozvážně konané, vedle líce svůj rub a žal, že právě povaha to je, která tím ujmy a úhony bere.

*) Člověk po západním způsobu oděný.

6. V nahiji bělopavličské.

Do roku 1878 byl kraj, kterým nyní projdeme, ten nejbohatší z celé tehdejší Černé Hory, vyjímaje Crmnici.

Hluboké koryto bystré Zety má rovné břehy, místy dosti prostranné, kterým častou vlahou svojí dopřává se možnosti, aby hojně plodily.

Černohorka s čekrkem (motákem). V zadu mlat a sušírna na kukuřici.

Je to župa bělopavličská, jejíž víno s crmnickým jsou pravé pochoutky. Pěstuje se zde hojně kukuřice. Obilí se zde více daří nežli vskutku pěstuje. Smokve a třešně tu nejsou vzácností.

Podobně i úpatí vysokých strání hlubokého údolí zetského jsou plodná a úrodná.

Do poslední války bylo střediskem kraje městečko Danilov Grad, nuzná to osada protivného vzezření.

Stálým hostem, rozumí se nevítaným, jest zde zimnice.

U Danilova Gradu se údolí velice rozšiřuje.

Bohužel procválali jsme všecken kraj z Danilova Gradu (odkudž jsme se vybrali v 8 hod. večer) přes Spuž kolem Dukly až do Podgorice, kam přibyli jsme o půl noci, za naprosté tmy, černé jako uhel.

Já proto roku následujícího přes veškeren nedostatek času nelenoval z Podgorice aspoň do Spuže si učiniti výlet. A nelituji toho.

Jeť Spuž místo velice zájímavé.

Kdežto Duklou počínaje sevřeno je údolí Zety těsně skalami, počne se u Spuže rozšiřovati a tvoří odtud až po Danilov Grad roztomilou zaokrouhlenou rovinu.

Spuž sama je stvořena za přirozený klíč k této nížině, plodné a úrodné. Uprostřed, rovně nad řekou Zetou na levém jejím břehu, strmí do vzduchu příkrá, ostrá, vrásčitá skála, jako nějaká přirozená a ovšem ohromná bašta; její zubatý okraj nahoře je však teprv vlastní pevností. Bývalou ovšem pevností, nyní zvětší části rozrušenou. Pod skalou pak vine se dlážděná dlouhá ulice, jejíž jedna strana je prostý břeh řeky, druhá — pod samou skalou — dřevěné krámky.

Před řekou, překlenutou mostem tak říci povětrným, stele se něco tureckých kdysi hospodářství s jednoduchou džamijí.

I toto „předhradí" obemknuto bylo zdí, jež dosud z velké části stojí.

Jako je zajímavý a romanticky půvabný pohled na Spuž nejen z dáli, ale i z blízka, i uvnitř, tak stejně je v něm po několika vteřinách nesnesitelno.

Všude jen zřícenina, poraženými Turky opuštěná a — nuznými hladovými, zbědovanými vítězi obydlená. Nečistotou a hrozným vzezřením rozvalených zdí a trouchnivějících krámků omamují se smysly naše, pohledem na bídu, jež se tu v ukrytých zbořeninách uhostila, svírá se srdce.

A konečně — budiž stesk můj úplný — při zprávě, že zde ničeho nedostaneme, svírá se v nás i žaludek.

V Danilově Gradu ve Spuži jsou bytem četní Cigáni, krojem podobni Turkům, ale pravoslavní.

Zajímavá je cesta z Podgorice do Spuže. Kolem rovné této silnice na každém téměř kroku zříme zbořené nebo zachovalé turecké pevnůstky. Některé — s malou opravou — zařízeny za příbytky. Rozumí se, skvostné.

Cestou potkáváme dosti chorých. Zastavují si mne v domnění, že jsem „doktor" (t. j. lékař). Za takového jsem všude na své cestě z větší části platil. Zimnici jsem ovšem „rozpoznal" ihned, a rozdal jsem brzo všechen chinin, jímž jsem se byl opatřil. Ale jinak byly všecky prosby lidu marny. V některých končinách skupilo se nemocných hned celá řada, někde z daleka ke mne přišli, stavše se tak obětí klamné jakési zvěsti. Bylo zde také dosti tyfu, tak že musili býti dva lékaři zvláště vypraveni do krajů nevlídným hostem postižených. Nyní jsou lékaři v těchto městech: na Cetyni, v Rijece Crnojeviče, v Ulcíňu, v Kolašíně, v Danilově Gradu a v Nikšići.

Ostatně mne také drželi Černohorci někde za „gospodina komitéta".

Jsemtě prý nápadně podoben sekretáři z ruského vyslanectva cetynského, panu Vurcelji, jenž byl předsedou výpomocného komitétu v době hladu.

Chodil po Černé Hoře a peníze rozděloval, pročež jej lid prostě zval „gospodin komitét."

Také tato mýlka nebyla mi milá. Jakožto „lékař" mohl jsem aspoň ten chinin lidem darovati. — jako „gospodin komitét" byl jsem nadobro v koncích.

Ostatně je zde ještě jedna možnost. Národ Černohorský dovede býti ironickým.

Snad slyšeli něco o roztomilých poměrech českého literárního cechu, k němuž tak trochu mám také potěšení náležeti, a tropili si ze mne žerty.

Pak by volání: „gospodin komitét!" byl sice dobrý, ale nemístný vtip.

KAPITOLA VIII.

PŘES SKADERSKÉ JEZERO DO CRMNICE A PŘÍMOŘÍ.

1. Přes jezero Skaderské do Viru. — 2. Bar a Ulcíň. — 3. Na Lovčenu.

1. Přes jezero Skaderské do Viru.

aké do Viru, čili Vir-Pazaru, a — nejen do Říma, — vede mnoho cest. Ale nesnadno je se tam dostati.

Koluje sice po Skaderském jezeru černohorský parník z Rijeky Crnojeviće přes Vir do Skadru, ale r. 1890 měl „dovolenou". Jindy zase se neshodne jeho jízní řád s naším řádem cestovním. Může se dále jeti do Viru kocábkou buď z Plavnice (směrem od Podgorice), nebo z Rijeky Crnojeviće, ale je to zpropadeně drahé (4—5 zl.) a čekati na den pazarní, t. j. na loďku kupeckou, by nám vyšlo ještě dráže. Můžeme se dále pustiti do Viru z Rijeky pěšky — ale té cesty se sami Černohorci bojí jako soudného dne, a viděl jsem sám, jak se často na dosti vysoké ceny usmlouvali, jen aby se plavbou té pěti až šestihodinné lopotě uhnuli. A konečně vede do Viru krásná silnice, na níž pohodlně možno jeti kočárem, ale — z Baru!

Právem mohu mluviti o štěstí, že mne druhého roku náhoda zavedla do Podgorice v den, kdy se chystali podgoričtí kupci do

Viru na zítřejší trh; ti mne rádi slíbili zařaditi ve svůj náklad třebas věděli, že mne ani neprodají, ani zpět nepovezou.

Bohužel vybrali jsme se z Podgorice teprv o deváté hodině dopolední, a jestli silnice, vedoucí po rovině z Podgorice na západ do Plavnice jako střela, je touto stránkou své povahy jakož i prachem velice protivna, prudký žár sluneční nám dlouhé ty parné hodiny nikterak neosladil.

Je ovšem také absolutně rovný tento teren velice zajímavý. Vidíme tu náplav oblázkovitý, chudý na kousek poctivé hlíny, děsný lán země ploché jako kulečník a přec toliko mizerné pastviny poskytující. Hledíme v pravo na kopce lješanské nahije, jež — Kokoty počínajíce — kolem nás postupně defilují (či vlastně naopak). Necháme si v levo ukazovati nedalekou hranici tureckou, k níž místy hodina neschází a kde si často „naši" pastevci s arnautskými lecos tak ostrého a tak podobného řeknou, že z toho mnohého ihned hlava přestane bolet. Dáme si ukázati blízký proslulý Žabljak, kdysi sídlo jmenovaného již Ivan bega Crnojeviče, a konečně vypravovati o této do nedávna turecké půdě, jejíž jedinou zdobou je několik chudých vesnic s tureckými zříceninami — ale posléze přece se nám stane pouť naše nudnou, a se vzrůstem útrap i protivnou.

Nikde tu není hospody, nikde vody. Aby pocit žízně stal se nám trapnějším, o to postarala se řeka Cijevna, kterou nutno bylo přejíti. Nejen že bylo snadno skrze ni se probroditi, nejen že se vůbec nikdo zamáčeti v ní nemohl, ale dokonce chlapec, jenž s námi bos kráčel, úpěnlivě vzdychal, poskakuje hbitě po rozpálených a jako sníh bílých oblázcích, jimiž naprosto suché řečiště bylo jako zasypáno. Tedy místo vody — oheň.

Konečně jsme na této poušti stanuli. Nikde ni stromu, ni skály, ni domu, ni traviny, ni člověka. Pouze tyč trčí do vzduchu, malátně a únavou všecka nakloněná. Cítil jsem s ní soustrast.

A odměnila se nám za to.

Jeť ona znamení, že tu je studánka. Ihned se hoch chopil nádoby na řetězu uvázané a kýženého nápoje navážil.

A pak jsme se ubírali dále onou historicky tak půvabnou

Náš »oběd« cestou z Podgorice ke Skaderskému jezeru (blíže Goričan).

Zetou, jež se však poutníku za jeho zájem špatně dovede odplatiti. Jediným ziskem a spolu náhradou za náš enthusiasmus je dojem, dle kterého můžeme si přibližně představiti putování tropickými pouštěmi.

Zde vzpomínám na den kdysi ve společnosti pana Rovinského v Dukle a v Podgorice strávený. Bylo májové krásné jitro, ale vzduch byl jakousi mlhou provátý. Ale zvláštní mlhou, suchou a teplou. Hory vůkolní byly tenkým závojem zataženy a přec bylo

Přístaviště u Viru.

počasí teplé a suché. Dojem na tělo, zvláště na dýchadla, byl vysoušivý a nikoliv svlažující.

„Dnes je nějak mlhavo", dím k panu Rovinskému.

„To není mlha", dí Pavel Apollonović. „Všímněte si jižního větru. Je to pokračování afrického větru samum a ona mlha tedy — písek ze Sahary."

Kráčeli jsme tedy krajem, jenž je s tropy již ve skutečném dotyku.

Kraj počal nabývati nové tvářnosti; blížili jsme se k jezeru a k ústí Morači. Půda počala se nížiti, octli jsme se v řídkých ale

nekonečných hájích vrb, oliv a různých křovin, jež vesměs byly blátem s výše jezdce pokryty.

Jezero skaderské totiž zaplavuje všecky břehy velmi vysoko, někdy několikráte do roka, a vždy na dosti dlouho. Je to pro půdu sice zisk, ale pro zdraví škoda. Veškero pobřeží skaderského jezera sténá a úpí pod tíhou neúprosné zimnice, jíž neubrání se nikdo a které leckdo i podléhá.

Příčinou toho je řeka Bojana, pod Ucíněm do moře jaderského se vlévající. Její ústí se totiž — jako ústí všech řek — vždy více a více zanáší, takže paroloď s těží jen může po ní jeti. A když jarní vody černohorských řek se do jezera přivalí, nestačí Bojana, jediný výtok jeho a k tomu ještě zacpaný, veliké té spoustě a jezero vystoupí ze břehů. V místech, kde jsme na koních jeli, by nás v takových dobách vlny i se zvířaty úplně pokryly.

Dospěli jsme zatáčkou v pravo k Morači.

Mezi tím co si kupci náklady svoje na loď chystali, vyrovnával jsem účet se sluhou.

On odecválal nazpět do Podgorice, a já, usadiv se na bednách v zajímavé nosaté lodi starodávného střihu, kolébal se po vlnách Morači dále na západ.

Kolébal, neboť Morača je zde široká, mohutná.

Pod vysokou dvojhlavou homolí Vraninou se soujmenným klášterem vypluli jsme zdánlivě již na jezero, ve skutečnosti ale, abychom na mělčině neuvázli, musili jsme se ještě držeti směru řeky, o němž ovšem mohou míti povědomost jen lidé zkušení, neboť břehy jsou pod vodou. Kolem nás jsou obrovité plochy travin a na nich četné vodní a bahenní ptactvo druhů nejrůznějších. Rozmanité volavky, štíhlí zoravové a roháči s klidem vyzrálých filosofů patří úporně do vody v tichém zamyšlení a pyšném dumání. My jim ani nestojíme za jediný pohled.

Posléze se zatáčíme. Jižní směr měníme v západní a čelíme tak hrozné temné hradbě, jejíž mohutnější balvany v jižní části jsou Rumia a Sutorman, v severní Razvratac, Iljino Brdo a j.

Počíná váti vítr, kupci skládají vesla a rozvinují plachtu.

Proti nám míří parníček černohorský, a kvapíme, abychom mu z cesty ušli.

Mohutné stěny protějšího břehu zdají se nám blízko, a teprve dle bodů, jež domy a osady tvoří, posouditi můžeme vzdálenost. Hladiny nezdá se ubývati, a opět body ony jsou nám měřítkem, neboť učíme se na nich ponenáhlu rozeznávati střechy, okna, dvéře.

Také scenerie hor, jimiž jsme obklíčeni se tří stran jako kešatinou, se mění, točí, jako pohyblivé kulisy. Za vysokou Vraninou vylezl maličký, nízký, ale důkladně opevněný ostrov Lesandra,

Most přes Crmnicu a pevnůstky ve Viru.

„věnovaný“ pro svoji krásnou polohu většinou zločincům. Jeť tu státní vězení.

Zajíždíme víc a více v horský kout, jehož stěny nám vítr uznuly. Plachta zaměněna opět těžkými vesly.

Po dvou hodinách namahání nastalo — namahání nové.

Nepřiblížili jsme se ještě k břehu, — a již nemůžeme blíže. Viděli jsme před sebou mohutnou plochu hnědočernou — mokré bláto; za ní mohutnou plochu kávově žlutou — suché bláto. Pak trochu zeleně, stromů, a za nimi teprv bylo lze pozorovati městečko Vir.

Bylo nyní nutno nalézti pod vodou ústí říčky Viru. A když bylo nalezeno, hledati opět ve mělkém, zaneseném její řečišti potřebnou pro naši loď hloubku. Několikráte jsme uvázli. Teprve když si dva z trgovců vykasali gače a šli do vody, pohybovali jsme se jakž takž v před. Hledajíce hloubku, táhli totiž zároveň za sebou loď.

Řeka se stiskla, plujeme ulicí hustých vrbin. Konečně stanuli jsme před Virem.

Hned nad řekou zdvihá se mohutný taras se dvěma schodišti, vedoucími přímo na náměstí velmi pěkné, rovně a čistě upravené. Je velice vyvýšeno, poněvač řeka Vir často stoupá.

Nicméně dosud ještě při větší povodni náměstí celé bývá pod vodou.

Před městečkem spojují se říčky Crmnica a Oraošitica, čímž vzniká jmenovaná již krátká řeka Vir.

Přes Crmnici vede trojobloukový pevný most jednak na silnici, ku Baru spějící, jednak ku dvěma velice malebným bývalým tvrzím, vysoko na strmých skalách vystaveným, nyní v barutany proměněným.

Potok Crmnica tvoří velkolepou dolinu, bohatou a úrodnou na révu, smokve, dyně, kukuřici, obilí atd. Blíže Bukovice zde objeven byl petrolejový pramen. Že by se bylo počalo s jeho dobýváním, nevím.

2. Bar a Ulciň.

Výtečná silnice spojuje Vir s Barem.

Výtečná — ale není s dostatek oceněna. Povozů zde není, ani ve Viru ani v Baru, vyjma knížecích, a pěší chodec rád si časem nadejde stezkami.

To však nic nedělá. Za krátko zde bude míti černohorský erár slušný zdroj příjmů; budeť moci silnici pronajati jako velice plodnou louku.

Na štěstí je stavěna tak, že musí z ní chodec z větší části kořistiti. Kráčíme vždy výše v pozvolných zákrutech, procházejíce majetné vesnice, z nichž nejznamenitějším půvabem jsou

mohutné stromy, ovinuté révou. Spěšte sem na sklonku léta, vyšplhejte na kmen a ulomte si bujný, těžký, modrý hrozen! A budete sem příště toužiti zase.

Vůči ostatním končinám Černé Hory je nápadným blahobyt hospodářský. Vidíme zde na mohutných terasách krásné okrouhlé mlaty. Monumentální budovy hospodářské budí náš obdiv — jen že s úžasem pozorujeme, že do svých paláců lezou lidé často po řebříku, ponechávajíce přízemek dobytku.

Cesta se vine vždy výše a výše k Sutormanu.

Pod námi rozvírá se rozkošné údolí Crmnické, ve spodní části podobné pokryvce z různých kusů sukna sešité. A nad tímto „nearabským kobercem" vlní se šedé, kamenité moře, jehož nejmocnější vlna má povědomý tvar náhrobku — Lovčen.

Blíže Sutormana ani já nepoužíval silnice, která počíná činiti velkolepé zátoče, a ubíral jsem se rovně vzhůru starou kamenitou cestou.

Ale požehnanou. Co chvíli najdeme zde luzný pramének, pěkně upravený, a posedíme si u něho. Z počátku vodu pijeme, pak ji mlsáme, neboť je velice dobrá — načež klopýtáme vysokým lesem dále.

Po třech hodinách cesta valně se zhorší, stromy zřídnou, a právě když se chystáme drobet si pozložečiti, stojíme nad obrovitou dolinou, nad níž kraluje lysá z pola Rumia (1594 m.). Kotlina v pravo rozplývá se v zelenou nížinu, zatopenou kadeřavými olivami, od nichž pak prostírá se nekonečné modré pole moře jaderského.

Stojíme v dosti širokém, hustě zalesněném průsmyku, jehož stěna západní (v pravo) zove Vrsuta, a v levo řečený pak strmí již Sutorman.

Na holém temeni vypelichaného starce tohoto sedí ještě z tureckých časů fes, valně sešlý a rozbitý, v podobě zajímavé tvrze.

Tím si připomínáme, že vstupujeme — vlastně sestupujeme — na území ještě do nedávna zvané turecké Albanie.

V pravo vidíme několik podobných tvrzí. Stojí vždy na kopci ostře do špičky zabíhající. Vidíme, že vrchy ty jsou vysoky. A po-

něvač hlavice jejich jsou hluboce pod námi, chápeme, na jak značné výši se nalézáme sami.

Také po turecké (bývalé) straně Sutormana je několik pramenů, a já, poněvadž jsem šel pěšky a sám, neminul jsem ni jednoho. U každého jsem si usedl, setřel pot, vyňal sklenku, pojedl hrozen vína, požil skývu černého chleba a popil rozkošné vody, studené a sladké, že bych jí nebyl chtěl zaměniti za nejlepší víno.

Ostatně tyto prameny jsou to jediné, nač poutník po celé cestě z Viru do Baru, 7—8 hodin chůze, počítati může. Nikde není hospody. A také vesnic je málo. Na celé cestě této pouze tři. Dvě v Crmnici: Boljevići a Limljani, a pod Sutormanem třetí, Tudjemili.

To již je osada mohamedánská. Ovšem slovanská.

Na kroji mužů ničeho nepozorujeme, ale ženy jsou vesměs bíle oblečeny. Neskrývají ani se nezakrývají před námi, svobodně s nimi hovořím a ochotně mne poučují o další cestě.

Bar sám nevidí se, dokud nestaneme blízko před ním. Musíme zahnouti kolem úpatí mohutné hory — když nás tu překvapí úžasný pohled.

A spolu strašný pohled.

Právě jsme totiž odpočali a pokochali se obrazem přeúrodné nížiny, jež se od nohou našich k moři spouštěla, vystlána jsouc mořem oliv; a když napojili jsme se luznými barvami modrého širokého pasu, na nějž právě rozpálenou svoji hlavu zapadající slunko kladlo, tu po malé zatáčce v levo, na východ, rozepne se před námi mohutný obrys kopců, na jichž úpatí jakoby postaven byl celý les uhaslých hromniček a tlustých voskovic kostelních, okapaných, obteklých ztuhlým tukem. Je to velkolepá zřícenina, jakou sotva kde ještě lze spatřiti, zřícenina starého Baru, jenž přes veškerá rozhodnutí evropských velmocí nechtěl se vzdát moci černohorské, až jej posléze děla rozbila, rozstřílela, zničila.

Bledá, zsinalá je tvář té mrtvoly, temné stíny prostírají se po její vpadlé líci, a divák, unešen nedávno čarovným pohledem na svůdnou královnu Adrie, musí chtě nechtě se otřásti, popatřiv náhle do tváře hrozného kostlivce, jehož jamky oční jsou hluboky a prázdny.

Všude samý hnát, samý kloub, samá kost, sluncem vybílená, a třebas se okolo tohoto příšerného zjevu vinul jako věnec vavřínový nekonečný háj olivový, nic to nepomáhá. Ba naopak, spojením opaků — živé zeleně s tou žlutí mrtvoly — dojem stává se tím hroznější. Zachvějeme se do základů. . .

V Baru je katolické biskupství k vůli Arnautům.

Do přístavu, jenž je primitivní, je hodina cesty.

Schodiště na náměstí ve Viru.

Na břehu u samých vln stojí palác knížete černohorského i jeho zetě Karadjordjeviče.

V nížině je zimnice, které za čtrnácte dní nejotužilejší člověk neodolá.

Půda však je úrodná, bohatá.

S pobytem zde je veliká nesnáz.

Těžko můžete kde nocovati, těžko co k jídlu opatřiti. Posýlali mne do přístavu. Byla však již tma, cesta by trvala hodinu, a nešel jsem tedy. A dobře jsem udělal, neboť ani tam není o mnoho lépe.

Dovedli mne do „nejlepší“ krčmy. Neměli vína, musili je

koupiti. Zaopatřili mi po dlouhé době slípku, a tak po celodenní slotě teprv pozdě v noci jsem večeřel

Spali jsme všichni za jedno. Ale spal jsem výtečně.

Ráno jsem se hned u protější studánky umyl a mohl jsem ještě před snídaní — černou kávou — nalokati se skvostných dojmů, jaké poskytuje moře za prvého úsvitu slunečního. Já však na lačný žaludek o podobné požitky nestojím.

Velice mne potěšila zpráva, že po celé cestě z Baru do Ulcině, 6—8 hodin chůze, není opět krčmy, mimo jedné pranuzné brzo na počátku. A rovněž že se nedostává studánek.

Avšak zlých následků to pro mne nemělo. Já tím způsobem jsem byl nucen cestou obrátiti se do tureckých kučí, a musím tu vyprávěti, že jsem byl všady velice přátelsky a hostinně přijat. Snesli, co měli. Mléko, smokve, révu, chléb, uvařili kávu atd. Ženy se zvědavostí naslouchaly mým vypravováním, a musil jsem jim povídati nejen o svých rodinných poměrech, ale o poměrech našich žen vůbec. Se zálibou patřili na podobiznu mé sestry, kterou jsem jim ukázal, a přejíce mi všeho dobra, srdečně mne vyprovodili dále.

Nehezké je u nich, že mají hnědě obarvené nehty. Podobně i vlasy mají černě jako uhel zbarveny.

Cestou potkal jsem okružního barského soudce, Ali bega tuším zvaného. Kráčel v průvodu ozbrojeného černohorského vojína.

Šel jsem náhodou v průvodu mladíka, s nímž jsem se u studánky setkal a jenž podobně jako já do Ulcíně spěchal. Ali beg jej znal. Mne ovšem nikoliv.

„Kdo jsi?“ tázal se mne zkrátka a dobře.

Řekl jsem.

„Máš pas?“

„Jak pak ne!“ a ukázal jsem ho.

Díval se doň dlouho a dělal, jakoby špičaté a hubené kurentce rozuměl.

„Co to máš v torbě?“

Ukázal jsem.

„Co tady dělaš?“

„Nic. Cestuju."

„Snad popisuješ zem?"

„Ano."

„Tak dobře ho střež!" Obrátil se k chlapci. „Ukaž mu, kde je studánka, veď ho po pravé cestě, ať je spokojen! S Bohem!"

A šli jsme každý svou cestou dále. Škoda jen, že těch studánek bylo málo!

Druhá polovina cesty z Baru do Ulcíně vede nás územím vskutku již arbanašským. Kdežto dříve byl národ vyznání sice mahomedánského, ale původem a jazykem část rodu slovanského — zde již nestačovala mi známosť jazyka srbského. V krčmě byl hospodářem arbánec, od něhož nebyl bych dovedl ničeho objednati, kdyby nebylo průvodčího chlapce.

Přestoupivše kamenný hřbet Mažuru, došli jsme do Ulcíně za krátko.

O Ulcíně dostalo se mi pěkné zprávy od tamního učitele Mitra Iveliće, povstalce krivošijského z Risna, jenž útěkem na Černou Horu se spasil.

Nezmiňoval bych se o tom, nýbrž bych jeho sdělení prostě do vypravování svého zařadil. Ale právě před několika týdny došla smutná zvěst o smrti snaživého muže, jenž napsal geografiii černohorskou (dosud netisknutou), a z níž jeho zpráva o Ulcíně je vlastně vyňata. Abych tedy uctil památku nebožtíkovu, cituju prostě práci jeho v doslovném překladě:

„Ulcíň je černohorské město v Přímořské náhiji a na jaderském moři: Má přes 5000 obyv. a po velikosti je druhým městem v zemi. Domů má okolo tisíce: 250 pravoslavných, 30 římskokatolických a ostatní mohamedánské. Pravoslavných domů v čase tureckém nebylo více než 7; ale byl zde kostel pravoslavný i duchovní.

„Ulcíň se dělí na hrad a město. Hrad se zdvihá na pahrbku nad mořem. V hradu je asi 80 domů, dvě třetiny prázdných a jedna obydlených. V těch domech žijí námořníci, většinou kapitáni.

„Město se dělí na Přístav, Pazar, Meteroze, Novou Machalu (ulici) a t. d. Domy jsou jako obyčejně po tureckých městech. V přístavu je několik domů evropského vkusu. Nejlepší jsou: Knížecí dvorec, vojvodův dům, mitropolity Kosanoviće, škola, a ještě několik domů skaderských obchodníků, kteří sem v létě přicházejí s rodinami do koupelí.

„V Ulcíně sedí guvernér Přímořské náhije. Tu je okružní soud, čtyřtřídní škola obecná, městská správa, pošta, telegraf, správa přístavu a mohamedanský metep. Metep je škola pro malé děti, jež právě počaly do školy choditi. Ony se tam učí pouze modlitbám a ničemu druhému. V osnovné škole učí se všecka tři vyznání, ale Mohamedánci chodí špatně. Podivno je, že Mohamedánci ulcíňští nemají školu rádi, a jsou lidi, kteří poznali svět, vedou obchod, putují do Terstu a do Italie, ba jsou mezi nimi kapitáni, již nechtí se naučiti ani čísti ani psáti. Mají mapy jaderského moře a břehů, a třeba jim toliko ukázati, kde leží Ulcíň, a hned prstem ukazují Terst, Benátky, Bar atd.

„Na Ulcíňském pazaru je více než sto krámů. Je několik, kde možno najíti velmi krásné věci, zvláště pro turecký ženský oděv. Co přijde z Cařihradu, je pěkné a laciné, co z Terstu, je předrahé a posledního druhu jakosti. Pazar se schází dvakráte na týden, ale lidu je vždy málo, poněvač okruh náš je malý a mimo okruh málo kdo přijde. Na jiné pazary černohorské, jako do Podgorice, Nikšiće atd. kupí se lid ze 3—4 náhijí. V ulcíňském pazaru nachází se mnoho kaváren, jako obyčejně v tureckých městech. Ale ani krčmy ani kavárny nejsou lepší nežli ony Erazima Rotterdamského. Na Přístavu je jeden hostinec trochu lepší, ale ani toho nelze chváliti.

„O Ulcíni se dosud málo vědělo. Známější byl Bar. Dnes Ulcíň lidé lépe znají a lépe se jim líbí. Poloha je velice krásná, ale nemůže se celé město viděti. Klima je výtečné. V zimě květiny kvetou a v létě vane mořský vítr jako na horách. Vody jsou zde zdravé, jako ve kterémkoliv městě. Známa je turecká vlastnost: zvláštní péče o vodu. Kdykoliv stařec nebo stařice zemře a zanechá něco po sobě, daruje nejvíce, aby se voda našla, aby se

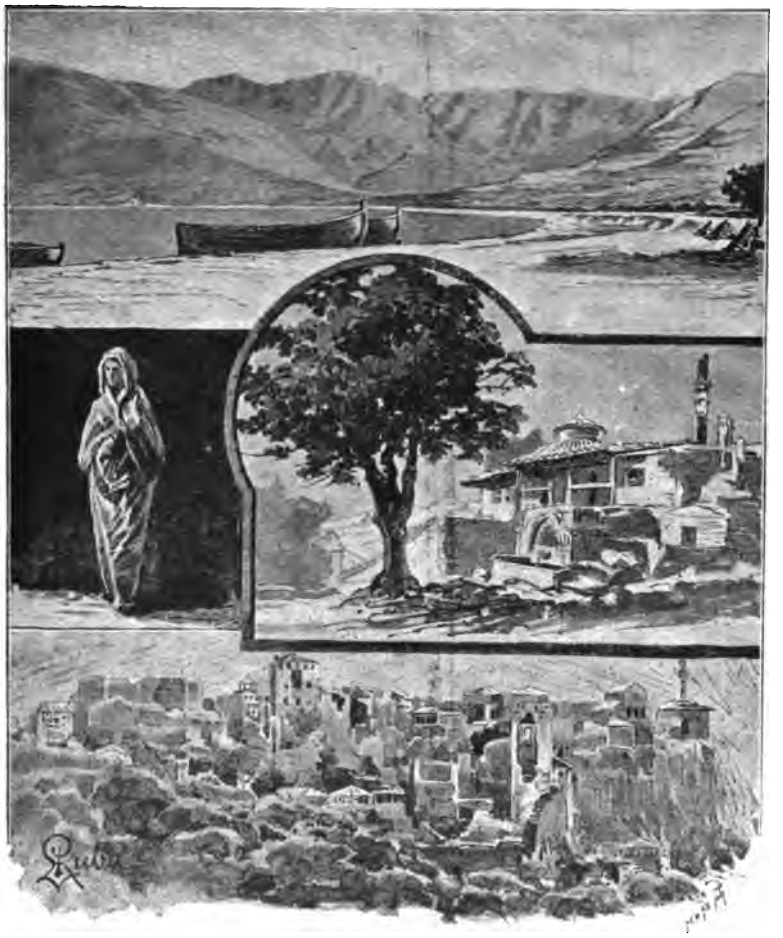

Obrázky z Baru.

Zátoka barská s pohledem ua Sutorman. — Turkyně. — Džamije v Baru. — Zřícenina města Baru.

česma upravila atd. Tak již v tureckých časech bylo zde několik dobrých a pěkných česem, a dnes jsou ještě lépe upraveny. Jednu česmu nyní obec upravila na pazaru, a to je velmi krásná a vkusná stavba. Poměrně ku počtu obyvatelů je málo míst, kde by se našlo tolik lidí od 80 r. do 100, jako v Ulcíni; a taktéž řídko by se našlo tolik krásy a zdraví u dětí, jako v Ulcíni. Zvláště turecké děti tak jsou sličny, že se člověk podiví. Známý srbský malíř Pavel Jovanović, jenž může to lépe posouditi nežli obyčejný člověk, divil se kráse ulcíňských dětí, jakých nikde jinde neviděl. A vůbec Ulcíň se mu tak líbil, že se rozhodl v něm dům si postaviti, sem každého roku na několik měsíců z Paříže přijeti a své práce zde konati. Ministr ruský Argiropulo má zde svůj dům, a každého roku na nějakou dobu sem přichází. Bývalý bosenský metropolit Sava Kosanović nemohl v Černé Hoře najíti lepšího města pro zdraví a vůbec pro obývání než je Ulcíň, postavil zde dům a žije zde. *) A mnoho černohorských pánů přijede sem v létě v době koupání a velice spokojeni se navrací. I Skadrani přicházejí sem za tím účelem, i Barani, a přicházelo by jich mnohem více, ale není zde hostinců upravených, jak by třeba bylo.

„Ulcíň trochu strádá zimnicí, ale nikoliv město, nýbrž lid v poli ulcíňském, kde leží bláto. Když národ v poli pracuje, dostává zimnici, ale tomu se trocha po trošce odpomáhá.

„V Ulcíni třikrát týdně stane parník, ale poněvač „porat“ (přístav) není ohrazen, nelze vždy přistáti pro vítr a jižní vlny; tehdy zastaví u Val di Noče, malého přístavu, nedaleko od Ulcíně. Ulcíň v čase tureckém měl 109 lodí, dnes má jen 55. A to 14 velkých, které plovou do Alexandrie, Tunisu, Marseillu atd. a 41 malých, které plovou po moři Jaderském.

„Ulcíň byl osvobozen od Turků r. 1879.“

*) Již se odstěhoval do Srbska [pozn. spis.]

3. Na Lovčenu.

Černohorskou svoji pouť po návratu na Cetyň jsem zakončil — neboť druhou cestu r. 1891 považuji za pouhou vložku do prvé, za pouhý výlet, podniknutý ku seznání kraje bělopavličského a okolí Baru a Ulcíně — dvěma vysokými návštěvami.

Vysokými, neboť platila černohorským vladařům. Jeden z nich byl ještě živ, druhý již mrtev. K jednomu z nich jsem byl pozván, k druhému šel jsem sám. Ten prvý byl kníže Nikola, druhý vladyka Rade čili Petr II.

Vladyka Rade zval se jakožto metropolit, Petr II. jakožto vládce. A jakožto básníka zvali a zovou jej cetyňským poustevníkem.

Zvláštní to byla povaha.

Nehýčkán na loktech toho, co uvykli jsme si obecně kulturou jmenovati, přece vyšinul se na prvého poetu v národě srbském a založil prvou školu černohorskou; prost všeho přepychu světského a žije jako jednoduchý Černohorec v ovzduší guslí, jimž denně naslouchával, zvolil si za poslední své sídlo hrdé, pyšné místo, téměř posvátného Lovčena, onen nádherný, gigantský sarkofag, jehož rozbrázděné stěny zdají se býti skutečně tesanými do kamene uměleckými obrazy a jenž velkolepostí svojí nemá sobě rovna.

Vybrali jsme se z Cetyně vzhůru již k šesté hodině. Nevěděli jsme, jak se z Pole cetyňského vyjede na stezku k Lovčenu vedoucí, a doufali jsme toho zvěděti od studenta, jenž si luzné jitro kazil nezáživnou snídaní, pozůstávající z ohřívaného jakéhosi zbytku poslední hodiny školní.

Ale místo poučení dostalo se nám jedovatého úštipku: „A to se chcete dostati až na Lovčen, když neumíte z pouhé Cetyně vyjeti?“

Nezlobím se na proroka, poněvač špatně předpovídal. My šťastně dodrali se před polednem pod ono obrovité skalní těleso, jež tvoří jednu z hlavic Lovčenu pod názvem Jezerský vrch.

Odpočali jsme si u roztomilé česmy, velmi pečlivě upravené,

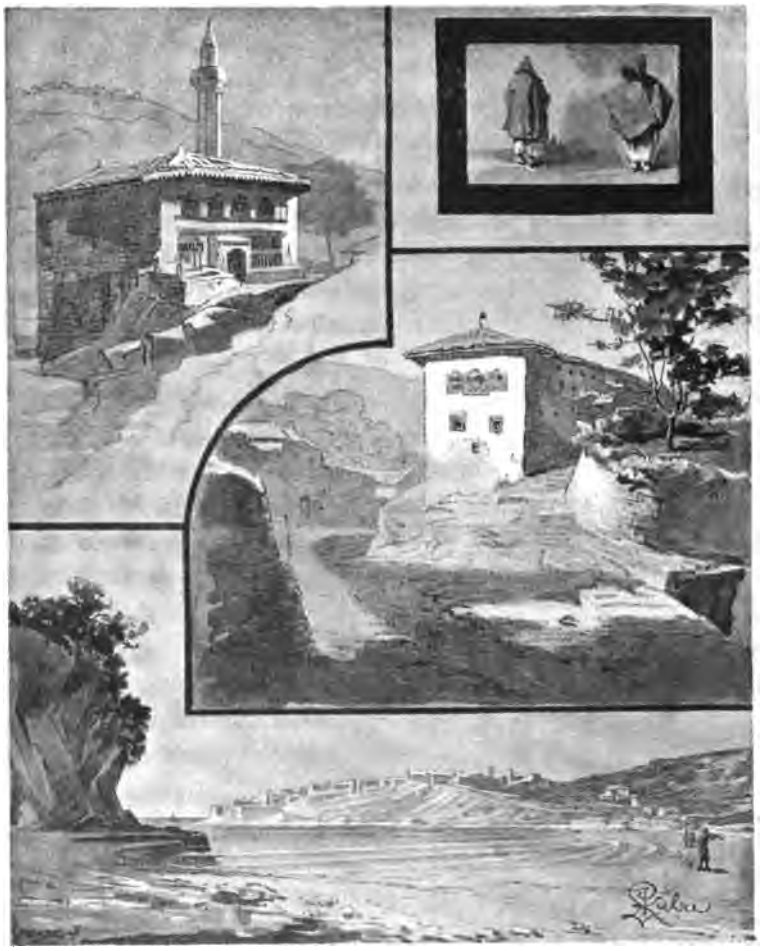

Obrázky z Ulcíně.

Džamije. — Turkyně. — Dům a ulice. — Zátoka ulcínská s pohledem na pevnost.

vědoucí vodu po dlouhých žlábech, stupňovitě se snižujících až ke dlouhému, tuším kamennému korytu.

Dolina, v níž jsme se nalézali, zove se Ivanovo koryto (od Ivanbega Crnojeviće, jenž prý tu blízko kostel založil).

Popili jsme zde svého vína a láhev místo něho naplnili vodou. Věděli jsme, že nám bude nahoře chutnati. Mezi odpočinkem patřili jsme na pestrou stužku, jež se s hůry s Lovčena táhla. Byly školní děti z Něguše, jež s učitelem konaly sem výlet a nyní se vrací.

Odtud ještě asi půl hodiny nutno po hlinitém, z části zalesněném svahu se ubírati strmě do výše, až konečně staneme ve stínu, jejž vrhá lysá obrovská skála. Je úzká a dlouhá, jako když modlitební kniku položíme hřbetem vzhůru. Skoro všady na okolo řítí se svislé téměř svahy do nesměrné téměř hloubi, jen se severu vede k ní stezka.

Dnes možno na vrchol snadno. V rovném tom srázu je upravena kamenitá sice, ale bezpečná stezka, vinoucí se v kratičkých ostrých záhybech z leva na pravo a naopak, tak že možno po ní koňmo. Jak ale dříve nahoru se dostali, to je záhadou, nad kterou by každý rozum zůstal stát. Jenom ne černohorský. Černohorec nejen že se tam vydrásal, ale ještě tam vynesl svého otce, vladyku Rade!

Stezka není stará. Není tedy ochozená. Proto jsem se po kamenité její hrubé ploše tak namahavě trmácel. Bohužel neosmělil bych se ve čtenáři vzbuditi naději, že ji nalezne tak brzo v lepším stavu, urovnanější, hladší.

Na jednom konci kamenné knihy jsme vystoupili, po úzkém hřbetě kráčelí — po tak úzkém hřbetě, že jezdec, skácev se na kteroukoliv stranu, by musil se řítiti do hlubiny — a na severním jeho konci stanuli u malé kapličky. Je zavřena. Otevírá se jen jednou do roka.

Usedli jsme do chládku.

Na západ pode mnou modrala se Boka, jako když trochu

modrého inkoustu po podlaze rozlijeme. Vysoko v mlze tkvěl obrys moře, jenž na severu přečat byl tlupou Krivošijských nahých hor, zakrývajících nám pohled na Dalmácii, úkosem k severu spějící.

„Na kterou stranu ti je domov?“ táže se Vule, jakoby tušil, že pohlížím směrem ku své vlasti.

Ukázal jsem pravicí k severu.

„Kdy pak budeš zase doma?“

„Nevím. Zbývá mi ještě 5—6 neděl putovati v Dalmácii.“

„Ale z Dalmácie půjdeš rovně již domů?“

„Rovně.“

„Tož pozdravuj ode mne všecku svoji familii, otce, matku, babičku, bratry i sestru. Pozdravuj je, a až se s nimi políbíš, napiš mi „knjigu“ (dopis), že jsi se zdráv vrátil.“

Slíbil jsem.

Obešli jsme kapli na stranu východní.

Pod námi stlalo se pole Něgušské. Dále na východ stkvěla se nížina zetská s Podgoricí a kluzké jezero Skaderské. Viděli jsme Kom a Durmitor a ukazovali jsme si s Vulem prstem — jako po mapě — kde všude jsme spolu putovali. A všecko, co jsem v době té zažil, všecinko ve mne počalo zase oživovati.

Pak pohlédl jsem okénečkem do svatyně. Viděl jsem málo. Či vlastně nic.

Ale viděl jsem přece! V duchu jenom sice, ale v určitých rysech viděl jsem muže, jenž i po smrti co nejvýše toužil, jenž i po smrti chtěl svoji milovanou Černou Horu míti všecku před sebou, jenž chtěl i po smrti jí býti obezřelým strážcem — a proto zvolil si děda Lovčena za poslední svůj stánek! Vidí se odtud nejen všecka Černohorská domovina, ale i úskoční její sousedé . . .

Věčný sen tu dřímá nesmrtelný pěvec „Horského Věnce.“ Byl-li Lovčen lidu dříve posvátným, je mu nyní svatým. Měl-li dříve lid Lovčen před sebou, odkudkoliv naň pohleděl, má jej nyní v mysli své stále a duchem se bez přestání víže k posvěcené hlavici Jezerského Vrchu.

Počal jsem se loučiti s Černou Horou.

Všude tolik kamene — a co jisker jsem z něho vykřesal! Všude tolik chudoby — a co svobody jsem zde nalezl! Všude tolik pustoty a zanedbanosti — a co poctivců a mudrců jsem zde poznal!

Požehnaná země!

Stál jsem na rozhraní dvou světů. V jednom z nich volají po svobodě, ale zatím, stávajíce se otroky zlata a pohodlí, boj za svobodu zvrhají ve hnusný boj o kov, přepych, nadvládu bratra nad bratrem; zde pak nemají polí, rolí, luk, ani strojů s nejnovějšími zdokonaleními, žijí v prostotě a chudobě, v jednoduchosti a otužilosti — ale jsou svobodni, jsou klidni a šťastni. Zde vidíme, co je pravá svoboda: nezávislost na pohodlí, na přepychu, na požitcích, jež náš svět vždy více „zdokonaluje" a současně zdražuje, aby rozdíl a boj mezi trubci a pracovníky lidské společnosti jen víc a více se zostřil. Je sice obdivuhodné, co vytvořila naše „kultura", ale nikdy to není požehnané. Ještě nikde naše „kultura" nikoho neoblažila, ani v Americe, ani v Africe, ani v Australii, kde nikdy neuměla a dosud neumí než domorodce prostě vyhubiti — ona neoblaží ani Asii, za jejíž práh vešlo v libost některým „evropským" pánům Černou Horu počítati. Ona jen všude nasadí štíra, jenž prská sladký jed, vábný, omamný jed — ale nic než jed. Jaká to kultura, jenž nejen snese, ale dokonce žádá, aby celá jedna polovina lidstva hynula pod zemí a v továrenských doupatech v oblacích otravných dýmů? Jaká to kultura, jejíž cnost stojí jen na základech — žandarmerie? To není kultura! Toť pouhá rafinerie ducha na útratu duše!

A štír nasazen je již i na Cetyni.

My Slované obzvláště štíru onomu se rádi v oběť klademe, my rádi se mu koříme a jej obdivujeme, — vzpomeňme jen na slovanskou minulost celého nynějšího severního Německa od Lüneburku do Polska a na přítomný osud nás ostatních, ne živoucích, ale toliko živořících Slovanů! A to je právě to jediné, co se mi až na knížeti Nikolovi nelíbí, že štíra toho příliš na svých ňadrech hýčká.

Vysoká a veliká to byla politika Petra I., jenž odmítnul stavbu silnice z Kotoru na Černou Horu, ač mu ji Francouzi zdarma vystavěti chtěli, a kus takové politiky i dnes by ještě Černé Hoře neškodilo, třebas se jinak valně okolnosti změnily.

Snad vladyka Rade bude bdíti zde u vrat, aby dodávky té naší denaturované kultury nebyly přílišné . . .

Nuž s Bohem! Ty slavná, rekovná Černá Horo! Ty ze slovanského rodu, krom bratra Rusa, jediná, jenž dovedla's v zápase s nepřítelem své hrdé čelo a svoji neodvislost zachovati! Ty, malá, velikým jsi nám příkladem, nám, ubohým zdeptaným massám slovanským, těstu, z něhož tvrdá pěst cizí násilnicky tvoří, co jí napadne, nerozumným dětem, jež na cizí povel mezi sebou se rvou a bratr bratra vraždí, ba jež na pouhý pokyn nerozpakují oprátku samy sobě uplésti!

Přeji Ti, aby onen duch dobrý, jenž dosud nad Tebou bděl, neopustil Tě i dále. Přeji Ti toho nejen k vůli Tobě, ale k vůli nám, té ostatní rozhárané rodině slovanské! Kéž jí otevřeš jednou zraky a k rozumu přivedeš svoje spolubratry, již to dohospodařili tak daleko, že pomalu nemají již více ani — čeho ztratiti!

A nezlob se, když na Tě smečka chrtů novinářských bude opět láti! Vždyť víš, kdy by Tě chválila: kdybys následovala příkladu ostatních větví slovanských a nechala si šlápnouti odvěkým súsedem svým na šiji! Čím více bude v Tobě síly, tím více u nich — sliny.

Stůj pevně, Ty stožáre jihoslovanský! Přečkal Jsi bouře, které Tě chtěly zlomiti, a odolal Jsi. Nyní se blíží nepřátelé jiní — červotoči — a ti jsou nebezpečnější! Buď bdělý!

S Bohem, Černá Horo! S Bohem, Černohorci!

— — — — — — — — — — — — — — —

Naplnil jsem při návratu v Ivanovu korytě čtyři láhve výtečnou vodou pro svoji churavou matku, neboť má prý léčivou moc při nemocích krku.

Z domova neopomenul jsem poslati Vuli o sobě „knjigu", ně-

kolik řádek, jež mu však p. Wimmer odevzdati ihned nemohl, jelikož se právě můj dobrý Vule byl odebral na cesty s profesorem Wünschem.

A čtenáři zde kladu v upomínku na Lovčen obrázek kapličky, v níž pohřben vladyka Rade.

Kaplička na Lovčenu.
(Hrob vladyky Rade čili Petra II.)

Opravy.

Jednak delší doba, kterou jsem letos mimo Čechy trávil, jednak kvap, se kterým deset posledních sešitů vydáno, způsobily, že oprava kartáčových otisků nebyla se strany mojí dostatečná.

Chyby samozřejmé prosím, by si čtenář laskavě opravil sám. Tak zejména všecka srbská jména na *ić*, kde omylem psáno *é*, buďtež písmenem *é* opatřena (což na výslovnosť však nemá nijakého účinku). — Dále budiž vytknuto, že mluvě o potoku, správně užíval jsem jména *Šavníku* v jednočtu, mluvě pak o soujmenné osadě měl jsem všude pravidelně užívati mnohočtu, neboť osada zove *Šavníky*. — Podobně ves *Bajice* nebuďte nikdy zvány Bajce; osada *Bioće* buď vždy skláněna jako mnohočet dle vzoru „pole". — Místy skloňováno bylo přehlédnutím genitiv Boži místo Boža a pod.

Kromě toho nutno vytknouti následující:

Na str.	29	na řádku	11.	zdola	místo	Gruba*ra*	stůj:	Gruba*na*.
„ „	31	„ „	13.	shora	„	Grubar	„	Gruban.
„ „	41	„ „	2.	zdola	„	Krtno	„	Krtno.
„ „	82	„ „	5.	„	„	Boškovići	„	Bojovići.
„ „	95	„ „	1.	„	„	ouhorovitých	„	ouhořovitých.
„ „	115	„ „	9.	„	„	politovaní	„	politování.
„ „	125	„ „	13.	„	„	nejmenší	„	nejmenší *téměř*.
„ „	130	„ „	16.	„	„	Krunické	„	Kunické.
„ „	141	„ „	8.	„	„	Krunička	„	Kunička.
„ „	169	„ pod vyobrazením opomenuto označiti dolní obrázek u prostřed slovy: Letohrad knížecí.						
„ „	176	„ řádku	15.	shora	místo	malí, holení muslemínové	stůj:	malí muslemínové s oholenými vlasy.
„ „	177	„ „	17.	„	„	nemluvné	stůj:	nemluvě.
„ „	178	„ „	13.	„	„	*ad* áta	„	*a* dáta
„ „	178	„ „	1.	zdola	„	*il*dovou	„	*li*dovou.
„ „	183	„ „	9.	„	„	*Aox!*	„	*Aoch!*
„ „	205	„ „	13.	„	„	„krosněmi"	„	„krosněmi".
„ „	212	„ „	7.	„	„	Na architvarech (různých úlomcích)	stůj:	Na různých úlomcích architrávů.
„ „	216	„ „	12	„	„	A jej nevidí	stůj:	A *kdo jej* nevidí.
„ „	235	„ „	12.	„	„	mne	„	mně.
„ „	237	„ „	7.	„	„	nebylo	„	nesbylo.
„ „	238	„ „	16.	„	„	je	„	jej.
„ „	239	„ „	4.	shora	„	nimi	„	ním.
„ „	244	„ „	1.	zdola	„	Marića	„	Marica.
„ „	254	„ „	1.	„	„	jejich	„	jeho.
„ „	260	„ „	11.	„	„	ježto	„	jenžto.
„ „	276	„ „	13.	shora	„	poledni	„	dopolední.

Na	str.	277	na	řádku	9.	zdola	místo	Dzundarský	stůj:	Drndarský.
„	„	278	„	„	12.	zdola	„	bo*k*umírové	„	bo*k*umírové.
„	„	279	„	„	15.	„	„	Bylo již po poledni	„	Bylo již *pozdě* po poledni.
„	„	298	„	„	8.	shora	„	Prizre*m*	„	Prizre*n*.
„	„	„	„	„	3.	zdola	„	s travou	„	stravou.
„	„	324	„	„	2.	„	„	Bo*s*koviće	„	Bo*š*koviće.
„	„	325	„	„	8.	shora	„	Bo*s*kovići	„	Bo*š*kovići.
„	„	328	„	„	15.	„	„	tur. dimijích	„	tur-dimijích.
„	„	334	„	„	21.	zdola	„	Danilo	„	Rade.
„	„	„	„	„	17.	„	„	v Bosně	„	v Hercegovině.
„	„	339	„	„	4.	shora	„	Tefto	„	Jefto.
„	„	342	„	„	12.	zdola	„	s prameny	„	s vodami.
„	„	343	„	„	10.	„	„	archimadrit	„	archima*n*drit.
„	„	359	„	„	3.	„	„	všichni jsou	„	všichni *že* jsou.
„	„	364	„	„	15.	shora	„	ještě na Javořík	„	*j*ještě na Javoří k
„	„	„	„	„	11.	zdola	„	přivedl	„	p*ře*dvedl.
„	„	370	„	„	4.	„	„	připojiti	„	při*s*vojiti.
„	„	384	„	„	15.	shora	„	své	„	své*ho*.
„	„	403	„	„	12.	„	„	roz*t*rou*š*ené	„	roz*bou*řené.
„	„	405	pod	obrázkem			„	Dokly	„	D*u*kly.
„	„	414	na	řádku	17.	zdola	„	nejkr*á*snější	„	nejkr*aj*nější.
„	„	418	„	„	1.	„	„	ot*c*e	„	ot*ec*.
„	„	451	„	„	14.	shora	„	se severu	„	s jihu.

Oprava v notách:

Na str. 322. v 1. taktě druhá nota místo *e* budiž *d*.

Poznámka. Při písních podgorických na str. 181—204 opomenuto bylo číslování. Poněvadž místy na jednotlivé písně odkazujeme, nutno upozorniti, že čísla vztahují se jenom na řadu těchto písní, bez ohledu tedy na písně dříve uvedené.

Národní písně a hudební příklady.

	Str.
U Ivana gospodara	86
Sokol letí, sokol letí přes hrad Sarajevo	111
V noci přišel jinoch sličný	112
U Omera výše Sarajeva	113
Proč, milý můj, sladké jméno	181
Mlado pastirče unilo	182
Zelena je trava, moma na njoj spava	183
Ty, děvo, ty, děvojko!	185
Děvojčice růži brala	186
Dej hubinku, děvče moje milé!	186
Dívčina volá z hrdla štíhlého	187
Krásná ti je u Al-agy dívka	188
Mladí hoši bujaří	188
Otec můj má devět vinohradů	191
Usnul Rajko pod topolem	192
Oj, děvojko bílá	192
Oj, ty dívko usměvavá	193
Andělije, vodu lije	194
Utrh' jsem, ejhle, kvítek ze země	194
Po voděnce Jahoda se béře	195
Chovala Milka slavíčka	195
Na tom poli Drinopoli	196
Jano moje, Jano, mateřino zlato	197
Što lijepa ova nova godina	197
Dva su cvjeta u bostanu rasla	198
Bolan leži Kara Mustafa	199
Momče mi prodje	200
Gine, vene srce u menika	201
Kolka je nočca nočašnja	201
Golubice bjela, što si nevesela?	202
Zagorkinja konja jaše	203
Podpuhnuo vihar od mora	203
O jabuko, zeleniko	204
Předehra guslarova	254
Oj, djevojko, duša moja	258
Ej, junak prodje kroz goru zelenu	259
Andjelija ružu brala	275
Co se bělá za svítání	275
Za tisíc jsem koně koupil	287
Zmaj preleče na Dunovo	287
Kdo to v dáli libě pěje?	287
Ej, co se na výšině lesy chvějí	288
Víla vílu přes Kom zavolala	295
Pastuší hudba na sviralu	322
Kolébá, kolébá máti syna	332
Aj, kterak můžeš bědný Jovo!	402
Odekdy já les tu lesem stojím	403
Oj, Morava, bystrá voda	404
Spi, synáčku, Bůh ti ku pomocí!	412

Vyobrazení.

	Str.
Perast s Lovčenem v pozadí	8
Zátoka Kotorská	10
Stará cesta Kotorská ve spodní části	12
Stará cesta Kotorská ve svrchní části	15
Krstac	17
Pole něgušské	20
Nová krčma v Něguších	22
Dvorec Petrovičů v Něguších	25
Studánka v Něguších	28
Marica Djurová, krčmářka v Bukovici	31
Cetyň	35
Monastýr Cetyňský	38
Kníže Mikuláš I. Petrović Něguš	46
Lovčen, pohled s Pole Cetyňského	49
Kníže před palácem	53
„Zetský dům“ a nemocnice	55
Slavný vjezd uzdravené kněžny Mileny 6. září 1891	57
Bilarda	59

Str.
Následník Danilo 61
Barutana 62
Úřední kroj černohorský 64
U studny na cetyňském Poli . . 66
Pasačka 68
Na Cetyni: po bohoslužbách . . . 72
Belveder a pohled ke Skaderskému jezeru 75
Nábřeží v Rijece 77
Dučan (krám) Mašanovićův v Rijece 79
Ulice v Rijece 81
Kněžna Milena 84
Znak Černé Hory 87
Horní tok Rijeky Crnojevice . . . 93
Pohled na městečko Rijeku s Obodu 95
Moje ekypáž 97
Mikuláš Bastać 105
Černohorské řády 107
Stane Parać, dívka z Něguší . . 109
Tok Rijeky Crnojeviće pod městečkem 115
Na nádvoří. Hospodářství v rijecké nahiji 117
Stavění stohu v rijecké nahiji . . 121
Hospodářství v rijecké nahiji . . 123
Černohorský težak 125
Lesňák, stoh chrastí 128
„Kola“ — černohorský vůz . . . 131
Svážení dříví v lješanské nahiji . 136
Hán (krčma) Kunicka Kamenica 141
Hán na Kokotech 143
Praní a sušení vlny na Moraći . 145
Obrázky podgorické I.: Černohorský chlapec s husou. — Zříceniна tvrze nad Rybnicí. — Pan Wimmer. — Podgorický povoz. — Ljubovič - mahala (ulice) se džamijí 148
Turecký školák v Podgorici . . . 154
Muhadžerimova kuća ve staré Podgorici 157
Podgorický Turek 160
Hlavní džamije v Podgorici . . . 163
Turecký koželuh v Podgorici, sušící kůže na břehu Morači . . 164
Staré Podgoričanky (křesťanky) . 165
Obrázky podgorické II.: Džamije a staré krámky turecké. — Podgorice s Mírkovy varoši. — Turecký chlapec. — Letohrádek knížete. — Turecká žena (buła) od studně s vodou 169
Str.
Černohorský důstojník 171
Srbský hřbitov v Podgorici . . . 173
Turecký hoch v Podgorici 176
„Vezírův most“ u Podgorice . . 189
Rybáci na stoku Zety a Morači s „krošněmi“ 205
Spojení Zety (s prava) a Morači (s leva) pod místem, kde stávala Dukla 207
Most na Zetě, vedoucí k Dukle . 208
Půdorys vykopané Dukly 211
Obrázky z Dukly: Odpočinek P. A. Rovinského. Hlavice, deska a rámy vykopané 213
Pohled na vykopanou Duklu . . 217
Ulička v Podgorici 219
Podgoričtí koželuzi na cestě ze Spuže domů 225
„Mazanica“, údolí Morači mezi Biočí a rovinou podgorickou . 229
Gusle vasojevićské 233
Hán na Biočích 237
Hřbitůvek na Biočích 241
Marica Radisova, dcera krčmáře v Ljevé Rijece 245
V Ljevé Rijece (v levo hán, ve středu škola, v pravo kostel) . 249
Marko Miljutin Mijušković . . . 253
Chaty v Jablanech pod Veterníkem 257
Vasojevićská kuća (v Ljevé Rijece) 261
Krčmařka Divna Radisova v Ljevé Rijece 265
Vasojevićský mlýnek u hánu v Bare 269
Ve mlýně 273
„Drndarský hán“ u Andrejevice . 277
Náměstí v Andrejevici 280
Ljubomir Androv Buratović . . . 285
Kostelík v Andrejevici 289
Starý kroj vasojevićský: matka Bakićů v Zábrdí 293
„Valjačica“, stroj na tlučení sukna 297
Guslar 301
Z černohorské domácnosti: Stolice z různých krajů. Kamnovec v Bare u Andrejevice. „Britva“, nůž se řetízkem. Mísa. Dyple s píšťalou. Přeslice. Uprostřed hlava přeslice, zvětšená 305
Džamije v Kolašíně 309
Černohorka s kolébkou 313
„Butyga“ (krámek) v Kolašíně . . 316
Půdorys vasojevićské chaty . . . 320

Str.
Most na řece Taře u Kolašína . 321
Bakićova salaš nad Zábrdím . . 325
Kolašín: Pohled na dolinu kolašínskou od východu. Domek na náměstí. Turecký dům. Turecká soudnice 329
Kathedrala v Moračském Monastýře 333
Moračský Monastýr s vodopádem (Pohled s bývalé barutány) . . 337
Stezka na horní Moračí. (Místo, kde nám kůň klesl) 341
Moračanin prohlíží úrodu na kukuřičném poli 345
Kostelík v Tušině 349
Šavníky: Řeka Tušina, přes ni římský most, u něho domek, v němž Dr. B. r. 1875 bydlil . 352
Pramen potoka Šavníka . . . 357
Černohorec v kabanici 360
Zbytky džamie a bývalý kupecký dům v Nikšići 361
Obrázky Nikšické: „Kola". — Partie z tureckého města. — Kovářská dílna proutěná. — Dům turecký. — Severní část pevnosti 365
Ostrog: Spodní i horní monastýr (Pohled s jihu). 368
Ostrog: Spodní monastýr. (Pohled se severu.) 369
Klízeň kukuřičná v Bělopavličích 373
„Horní monastýr" v Ostrogu: Pohled od prvých schodů. 377
Str.
„Piaca" ve Spuži. 381
Kovárna ve Spuži: Dělníci černohorští odpočívají po obědě a naslouchají hře soudruhově na „dyple" 393
V Bělopavličské náhiji: Cigáni stěhují se ze Spuže do Podgorice 397
Nejhořejší svatyně v Horním monastýře v Ostrogu 401
Obydlená turecká zřícenina na silnici z Dukly ke Spuži 405
Cestou z Podgorice do Spuže: „Jeďte dále, zde více není hán!" 409
Pohled na Spuž od jihu 417
Černohorka s čekrkem (motákem). V zadu mlat a sušírna na kukuřici 425
Náš „oběd" cestou z Podgorice ke Skaderskému jezeru (blíže Goričan) 433
Přístaviště u Víru 435
Most přes Crmnici a pevnůstky ve Víru 437
Schodiště na náměstí ve Viru . . 441
Obrázky z Baru: Zátoka barská s pohledem na Sutorman. — Turkyně. — Džamije v Baru. — Zřícenina města Baru . . . 444
Obrázky z Ulcíně: Džamije. — Turkyně. — Dům a ulice. — Zátoka ulcíňská s pohledem na pevnost 449
Kaplička na Lovčenu. (Hrob vladyky Rade čili Petra II.) . . . 455

OBSAH.

Str.

Kapitola I. **Z Kotoru na Cetyň.**

1. Kudy nahoru? 7
2. Krstac i Něguše. 23
3. Moje vedlejší poslání. 27
4. Dvé historických zastaveníček 32

Kapitola II. **Cetyň.**

1. Procházka Cetyní a nenadálé uvítání 43
2. Jak budí Černohorec v mládeži své touhu po chrámu Páně 51
3. „Miran kao jagnje — mírný jako jehně!“ 54
4. Djurdjev dan. Krstno ime. . . 60
5. Kníže. 65
6. Na Cetyni jasno. 74

Kapitola III. **Nahiji Rijeckou a Lješanskou.**

1. Nenadálá překážka. Na další stopě. 91
2. Při práci. Pěvec M. Bastać . 105
3. Cestou do Podgorice 114

Kapitola IV. **Podgorice.**

1. Podgorice, město a lid 135
2. „Česká Beseda“ v Podgorici . 152
3. Černohorská kapela. 155
4. Moji beneficianti. 163
5. Na srbském hřbitově. 173
6. Písně podgorické. 177
7. P. A. Rovinský a Dukla. . . 206

Kapitola V. **Do Vasojevičů.**

1. Kapitola pro turisty. 223
2. Gusle. 250

Str.

3. Ženatý vdovec 260
4. V Levé Rijece 271
5. Pod Komem 291
6. Andrejevice 296
7. Mladý poeta 300
8. Telegraf 308
9. Na balkoně 311

Kapitola VI. **Kolašin, Morača, Drobnjaci.**

1. Den v sedle 319
2. V Kolašíně 324
3. V dešti olova 336
4. Moračský monastýr 340
5. Na Horní Morači 344
6. Školák Michajlo Todorović . 356
7. Improvisátor 364
8. Šavníky 371
9. Krádce 379
10. Po patnácti letech 383

Kapitola VII. **Nikšić, Ostrog, Danilovgrad, Spuž.**

1. Černohorec pod pantoflem . . 391
2. Jak se mi dostalo v Nikšići zlatem vyšívaného šátečku? . . . 396
3. Nikšická ukolébavka 410
3. V Ostrogu 413
5. Něco z povahopisu 421
6. Náhijí bělopavličskou 425

Kapitola VIII. **Přes Skaderské jezero do Crmnice a Přimoří.**

1. Přes jezero Skaderské do Viru 431
2. Bar a Ulcíň 438
3. Na Lovčenu 448

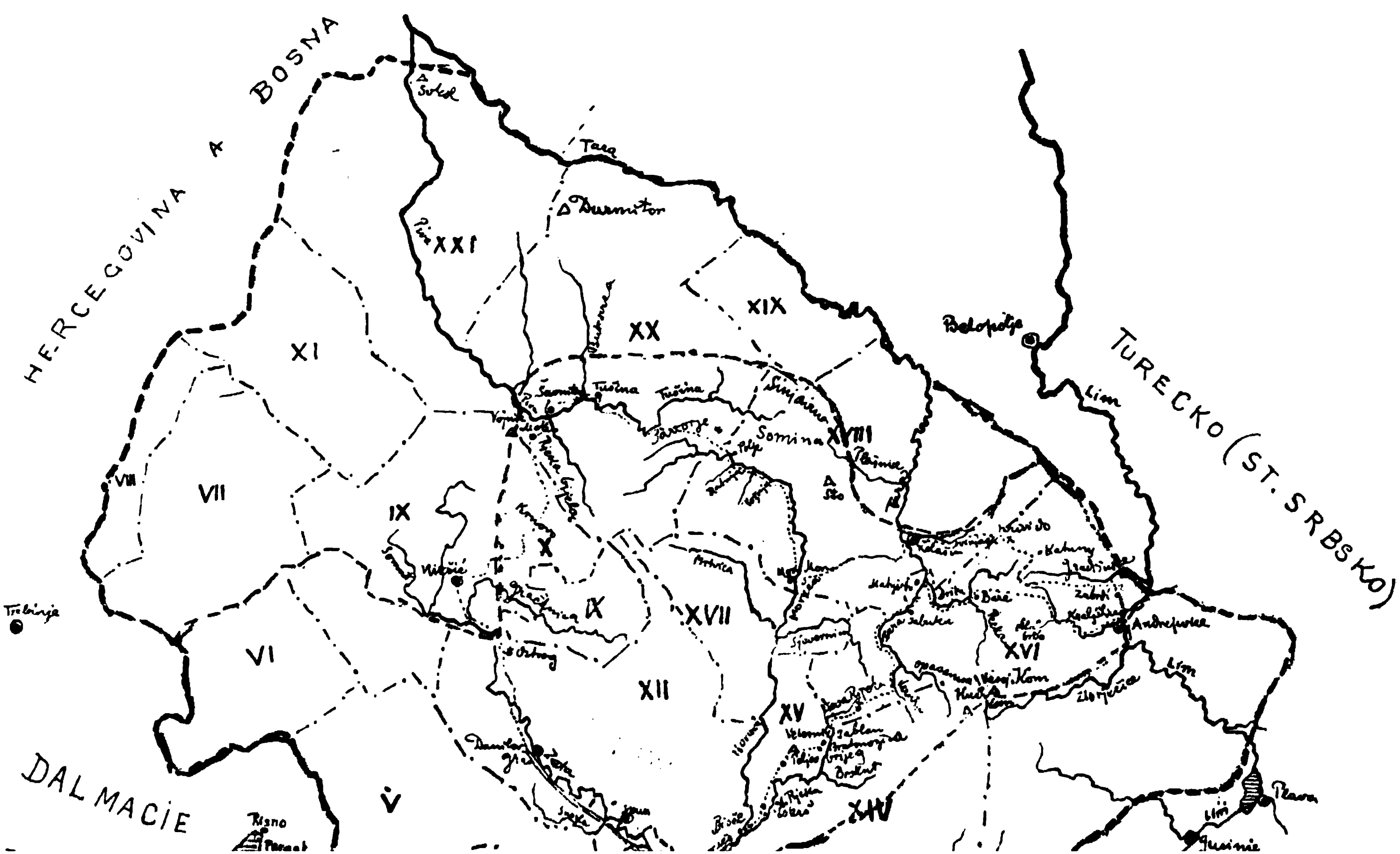

HERCEGOVINA A BOSNA
TURECKO (ST. SRBSKO)
DALMACIE
Sokol
Tara
Durmitor
Pive
Belopolje
Lim
Trebinje
Risno
Plava
Gusinje
Andrejevica
Što
Somina
Nikšić
Ostrog
Kom
Kuči
Zabljak
Kolašin
I
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI

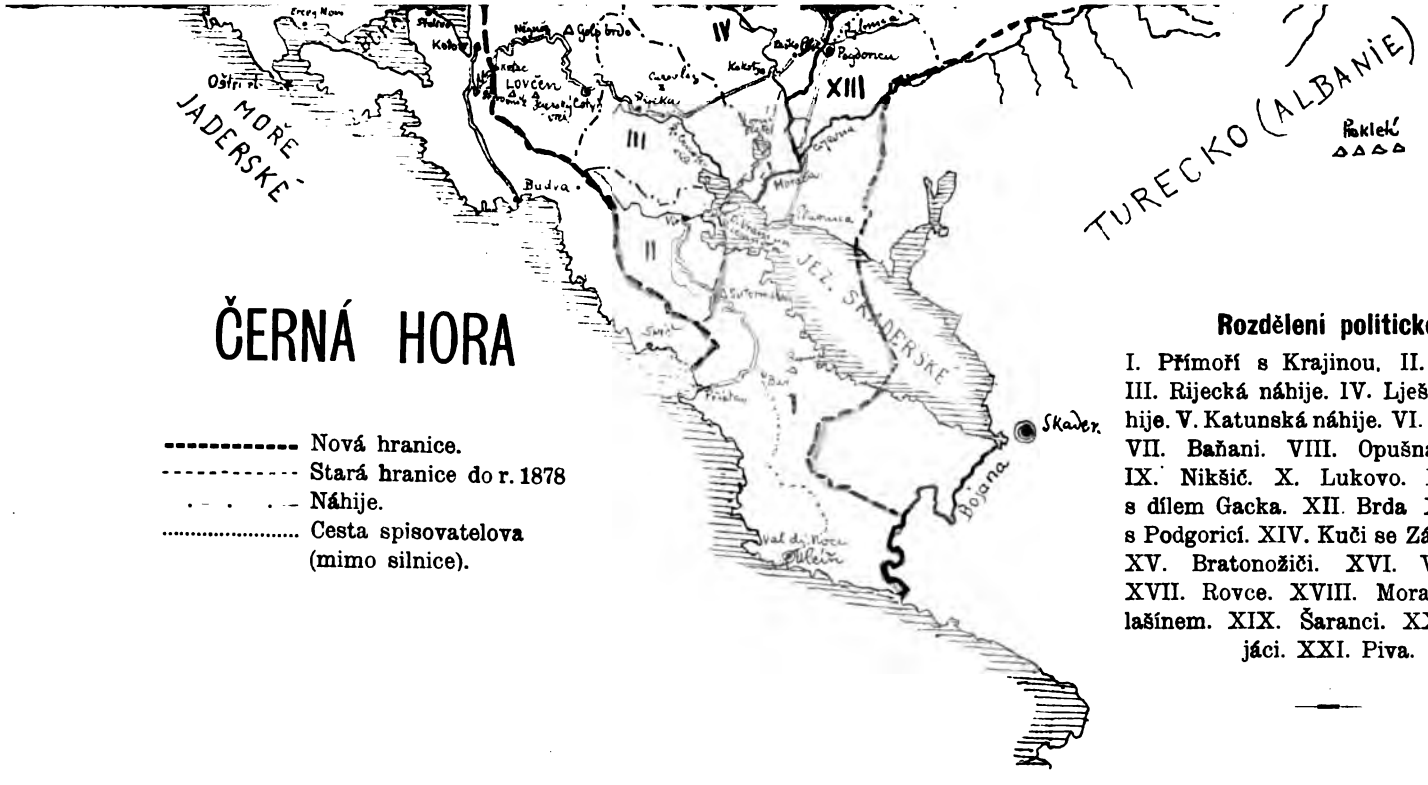

ČERNÁ HORA

---------- Nová hranice.
---------- Stará hranice do r. 1878
. . . . . Náhije.
..... Cesta spisovatelova (mimo silnice).

Rozděleni politické:

I. Přímoří s Krajinou. II. Crmnice. III. Rijecká náhije. IV. Lješanská náhije. V. Katunská náhije. VI. Grachovo. VII. Baňani. VIII. Opušna - Rudina IX. Nikšič. X. Lukovo. XI. Duga s dílem Gacka. XII. Brda XIII. Zeta s Podgoricí. XIV. Kuči se Zátrijebčím. XV. Bratonožiči. XVI. Vasojevići. XVII. Rovce. XVIII. Morača s Kolašínem. XIX. Šaranci. XX. Drobnjáci. XXI. Piva.

MAR 27 1913

DUE OCT 28 '38

JUL 11 '86 H

1114942

CANCELLED

MAR 27 1913

DUE OCT 28 '38

JUL 11 '86 H

1114942

CANCELLED

MAR 27 1913
JUL 1
86 H
CANCELLED